

ศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา

BELIEF IN DEVA IN LANNA SOCIETY

นายกันต์กวีนต์ ทัดทาน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา

นายกันต์กวีนต์ ทัดทาน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

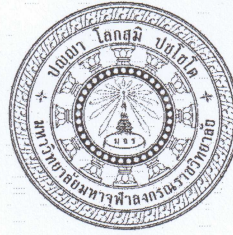
Belief In Deva In Lanna Society

Mr.Kunkawin Tattan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
Buddhist Studies

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“ศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(รศ. ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง)

กรรมการ

(ดร.ไพรินทร์ ฒ วันนา)

กรรมการ

(พระมหาอินทร์วงศ์ อิสสรภาณี, ดร.)

กรรมการ

(ดร.ชญาณันท์ อัครธรรมานนท์)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาอินทร์วงศ์ อิสสรภาณี, ดร.
ดร.ชญาณันท์ อัครธรรมานนท์

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายกัณฑ์กวินต์ ทัดทาน)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนา

ผู้วิจัย : นายกันต์กวีนต์ ทัดทาน

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาอินทร์วงศ์ อิสสรภาณี, ดร.

พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ), ศษ.บ. (การสอนภาษาไทย),

กศ.ม. (บริหารการศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: ดร.ชญานันท์ อัครธรรมานนท์

ศศ.บ. (สื่อสารมวลชน), ศศ.ม. (ไทยศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนา โดยมีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาเทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎก ๒) ศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา ๓) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนา โดยศึกษาข้อมูลจากตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา รวมถึงสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน

ผลจากการศึกษาพบว่าเทวดาตามความหมายในทางพระพุทธศาสนา ก็คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในเทวโลก เทวดาผู้ชายคือเทพบุตร เทวดาผู้หญิงคือ เทพธิดา อาศัยอยู่ในชั้นสวรรค์มี ๖ ชั้น จึงมีชื่อเรียกว่า ฌกามาพจร ซึ่งมีความหมายถึง ภพภูมิที่ยังติดอยู่ในบ่วงกามตัณหา ยังมีความอยาก ความใคร่ มีการจุติ เกิด ดับ คล้ายปุณชนเหมือนดังโลกมนุษย์ ดังที่มีปรากฏยืนยันในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก และนอกจากนั้นในทางพระพุทธศาสนายังสามารถแบ่งแยกย่อยลงไปเป็นอีก ๓ ประเภทคือ สมมุติเทพ อุบัติเทพ และวิสุทธิเทพ โดยการอุบัติขึ้นมาของเทวดานั้นเกิดมาจาก ผลบุญที่ได้เพียรกระทำสั่งสมเอาไว้ และอาศัยคุณธรรมเบื้องต้น คือ หิริ โอตตัปปะ นำพาให้ไปเกิดบนสรวงสวรรค์ชั้นต่างๆ ได้เสวยทิพย์สมบัติของเทวดา แต่กระนั้นเทวดาก็สามารถจุติดับลงจากภพสวรรค์ได้เช่นกัน หากหมดบุญหรืออายุขัยในเทวโลกลงแล้ว

ความเชื่อเรื่องเทวดาที่ปรากฏในสังคมไทย ได้รับอิทธิพลจากคติทางความเชื่อจากบรรพบุรุษตั้งแต่สมัยโบราณ มาจากวิวัฒนาการของความเชื่อทางจิตวิญญาณในธรรมชาติ ก่อให้เกิดคติความเชื่อในการนับถือ ผีสง นางไม้ เทวดา สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติในทางลัทธิความเชื่อดั้งเดิม และศาสนาพราหมณ์ฮินดู จึงได้สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในสังคมแต่ละด้าน เช่นอิทธิพลต่อ

วรรณกรรม ศิลปกรรมด้านต่างๆ อธิ จิตรกรรม ประติมากรรม และได้ถูกผสมผสานแลกเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและยุคสมัยในเวลาต่อมา

ชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่องของเทวดา จากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และอิทธิพลจากที่มาของความเชื่อดั้งเดิมล้านนาเป็นหลักฐานสำคัญ ที่เชื่อและอาศัยในสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบกรบุญการกุศล นอกจากนี้ก็ยังมีเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผี วิญญาณ เทพเจ้า เหล่าเทวดา เวทย์มนต์คาถา และยังคงมีความเคารพยำเกรงต่อเทวดา หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า “ผี” สามารถแบ่งแยกเป็นประเภทได้เป็น ๓ ประเภท โดยการยกย่องจากลำดับผี ขึ้นสู่ความเป็นเทวดาชั้นสูง คือ ผีฟ้า เทวดาอารักษ์ และผีบรรพบุรุษ เกิดเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมล้านนา จึงปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นเด่นชัดทั้งใน รูปแบบด้านประเพณี พิธีกรรม และในทางวรรณกรรม ศิลปกรรมด้านต่างๆ นาฏกรรม นำมาซึ่งผลผลิตทางความเชื่อ ที่ขยายไปสู่สังคมล้านนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ที่มีผลต่อค่านิยมของคนรุ่นใหม่ ที่มีทั้งเชื่อและไม่เชื่อเรื่องเทวดาที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องเทวดานั้นเอง

ประโยชน์ที่ก่อเกิดจากความเชื่อเรื่องเทวดา ที่มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนา คือการปฏิบัติชอบ เพียรทำความดี และละเว้นความชั่ว ไม่หลงมัวเมาไปกับการทำผิดบาปทั้งหลาย ถึงแม้ว่าสังคมล้านนาจะมีเอกลักษณ์และคุณค่าทางประเพณีดีอยู่แล้ว แต่หากผู้ทีนำไปเผยแพร่บอกต่อ หรือทำตามกันอย่างผิดๆ จนเกิดเป็นค่านิยมที่ผิดต่อคนในสังคมเสียแล้ว อาจทำให้สังคมเสื่อมถอยลงไปและยากต่อการจะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับมาดีได้เหมือนเดิม และท้ายที่สุดควรอาศัยความเชื่อเรื่องเทวดา เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ด้วยการใช้เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธา ช่วยเหลือเยียวยาจิตใจเมื่อขาดกำลังใจ หรือสูญเสียความเชื่อมั่นในตัวเองลงไปเท่านั้น แต่ไม่ควรให้ความสำคัญเกินกว่าหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นวิกฤตทางศรัทธาขึ้นมาได้

Thesis Title : Belief in Deva in Lanna Society
Researcher : Mr. Kunkawin Tattan
Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)
Thesis Supervisory Committee
: Phramaha Inthawong Issarabhàṇī, Dr., Pali IV,
B.A. (English), M.A. (Thai Teaching),
M.Ed. (Educational Administration), Ph.D. (Buddhist
Studies)
: Dr. Chayanan Assawadhammanond,
B.A. (Public Communication), M.A. (Thai Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)
Date of Graduation : March 8, 2019

Abstract

The research explores how the beliefs in Devas influent Lanna society. The objectives of this study are 1) to study about Deities in Tripitaka, the Buddhist scripture, 2) to examine the influence of the belief in Devas in Lanna society and 3) to analyze how the belief in Deities affects Lanna society by exploring from various academic works in Buddhism and interviewing many experts individually.

The results of the study have shown that the meaning of Devas in Buddhism refers to a group of non-human beings who live in the heavens called Deva Lokas. A god is called Deva and a goddess is called Devi. They live in Chakamapajorn, the six heavenly spheres, which means the realm of desire. These beings still indulge in their desires. They are stuck in the incarnation cycle as ordinary human beings. This concept is confirmed in the Buddhist scripture, Tripitaka which divided into three parts of baskets of teachings called Vinaya Pitaka, Sutra Pitaka, and Abhidharma Pitaka. Furthermore, Devas in Buddhism are also classified into three classes which are Sommutthithev, Aubatthithev, and Visutthithev. The emergence of the Devas depends on the merits and the moral shame and fear of wrongdoing, Hiri and Ottappa they have accumulated over lifetimes. Those will bring them to arise in different heavens where they can enjoy their angelic treasure. However, Devas can also be extinguished from the heavens if their merit or life in heaven is depleted.

The belief in Deva that appears in Thai society was influenced by beliefs from ancestors in ancient times which comes from the evolution of spiritual beliefs in nature. This causes belief in the spirit of deuce, goddess nymphs, in accordance with the principles of traditional beliefs and Hindu Brahmanism therefore creating relationships in each society, such as influence on literature, various fine arts, paintings, sculptures, and have been interchanged by time and time.

Faith in Deva of Lanna people mainly comes from preach in Buddhism and the influence from the origin of the traditional Lanna beliefs which believe and rely on things that are natural phenomena. The belief influences the way that people live and it is used as a spiritual anchor. And that results in the Lanna people focusing on the merit making of charity. In addition, there is a belief in supernatural things, such as spirits, gods, magical, spells and still have respect for the Deva or the Lanna people called "Ghosts". Ghost can be divided into 3 categories, by praising the ghost up to being a high-class deva, Deva ghost, auspicious ghost, and ancestral spirits. And that causes the Lanna social relationship that was influenced by the belief of Deva. Therefore appearing to be evident in forms of tradition, rituals, culture, and literature various arts and dances.

The benefits generated from the belief of Deva Influencing Lanna society is practice like do good and refrain from evil not obsessed with sins. Although Lanna society has a unique identity and cultural values but if the person who brought it to tell or wrongly follow until it became a wrong value for people in society may cause the society to deteriorate. And ultimately should rely on the concept of Deva for self and social development by using it as a center of faith help heal the mind when lacking encouragement. But not be more important than Buddhism, it became a crisis of faith.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ด้านคำปรึกษาจากพระมหาอินทร์วงศ์ อิสสรภาณี, ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ดร.ชญานันท์ อัครธรรมานนท์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้ ที่ได้ให้การศึกษาและคำแนะนำในการศึกษาของข้าพเจ้าเป็นอย่างดียิ่งตลอดมา

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ยุพิน ยองสุวรรณ คุณแม่สุชนิพันธ์ เสนียวงศ์ ณ อยุธยา และพี่น้องคณะญาติธรรมศิลาดีทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจและสนับสนุนเกื้อกูล เป็นแรงผลักดันให้มุ่งมั่นและเพียรพยายาม และขอขอบพระคุณ คุณพี่เอก พี่ป๊าย ที่ได้สนับสนุนทุนทรัพย์ทางการศึกษาให้ข้าพเจ้าตลอดมาจนสำเร็จได้ถึงวันนี้ โดยมีได้หวังผลตอบแทนด้วยใจจริง

ขอขอบพระคุณเพื่อนกัลยาณมิตรนิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิตรุ่นที่ ๓ ที่คอยช่วยเหลือเกื้อหนุนให้ข้าพเจ้ามีกำลังใจในการศึกษาจนสำเร็จ ขออ้างอิงคุณพระศรีรัตนตรัยและคุณงามความดีที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมเป็นเครื่องสักการบูชาแด่ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระคุณมารดา บิดา และครูบาอาจารย์ เทวดาทั้งหลาย และผู้มีพระคุณทุกท่านที่เอ่ยถึง หรือมิได้เอ่ยถึง จงได้รับอานิสงส์ผลบุญที่สำเร็จแล้วนี้ทุกประการเทอญ

นายกัณฑ์กวีนต์ ทัดทาน

๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓
 บทที่ ๒ เทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎก	 ๑๔
๒.๑ ความหมายและประเภทของเทวดา	๑๔
๒.๑.๑ ความหมายของเทวดา	๑๔
๒.๑.๒ ประเภทของเทวดา	๒๑
๒.๒ การอุปถัมภ์และจุติของเทวดา	๒๓
๒.๒.๑ การอุปถัมภ์ของเทวดา	๒๓
๒.๒.๒ เหตุที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา	๒๔

๒.๒.๓ ที่อยู่ของเทวดา	๒๙
๒.๒.๔ เหตุและผลของการจุติจากเทวดา	๓๖
๒.๓ ความเป็นทิพย์ของเทวดา	๓๘
๒.๓.๑ กายอันเป็นทิพย์	๓๘
๒.๓.๒ รัศมีทิพย์	๓๙
๒.๓.๓ อำนาจทิพย์	๔๐
๒.๓.๔ อาหารทิพย์	๔๑
๒.๔ ธรรมเนียมการปฏิบัติบูชาต่อเทวดาในทางพระพุทธศาสนา	๔๓

บทที่ ๓ ความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนา	๔๙
๓.๑ ความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมไทย	๔๙
๓.๑.๑ เทวดากับมนุษย์ที่ปรากฏในสังคมไทย	๔๙
๓.๑.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเทวดากับสังคมไทยปัจจุบัน	๕๓
๓.๒ ความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนา	๕๘
๓.๒.๑ ที่มาของความเชื่อ	๕๘
๓.๒.๒ ประเภทของเทวดาในความเชื่อล้านนา	๖๒

บทที่ ๔ วิเคราะห์อิทธิพลของความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนา	๖๘
๔.๑ อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาต่อสังคมล้านนา	๖๘
๔.๑.๑ อิทธิพลต่อด้านประเพณี พิธีกรรม	๖๘
๔.๑.๒ อิทธิพลต่อด้านวรรณกรรม	๗๘
๔.๑.๓ อิทธิพลต่อด้านศิลปกรรม	๘๑
๔.๑.๔ อิทธิพลต่อด้านความศรัทธา	๘๘
๔.๑.๕ อิทธิพลต่อด้านเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว	๙๒
๔.๑.๖ อิทธิพลต่อด้านค่านิยมวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่	๙๖
๔.๒ คุณค่าจากความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา	๑๐๐
๔.๒.๑ คุณค่าจากความสัมพันธ์	๑๐๐
๔.๒.๒ คุณค่าต่อการพัฒนาชีวิตและคนในสังคมล้านนา	๑๐๘

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๒๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๔
๕.๑.๑ เทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎก	๑๒๔
๕.๑.๒ ความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา	๑๒๕
๕.๑.๓ วิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนา	๑๒๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๘
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้	๑๒๘
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๑๒๘
 บรรณานุกรม	 ๑๒๙
ภาคผนวก ก. หนังสือสัมภาษณ์	๑๓๖
ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่สัมภาษณ์	๑๔๗
ภาคผนวก ค. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๔๘
ภาคผนวก ง. ภาพประกอบการสัมภาษณ์	๑๕๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๒

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
รูปที่ ๔.๑ พิธีบูชาท้าวทั้ง ๔	๗๒
รูปที่ ๔.๒ พิธีสืบทอดของล้านนา	๗๔
รูปที่ ๔.๓ พิธีพื้อมีเม็ง จ.ลำปาง	๗๖
รูปที่ ๔.๔ พิธีเลี้ยงดง ปู่สะยาสะ จ.เชียงใหม่	๗๗
รูปที่ ๔.๕ พิธีจารึกอักษรธรรมล้านนา วัดลี จ.พะเยา	๘๐
รูปที่ ๔.๖ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน	๘๒
รูปที่ ๔.๗ ภาพจิตรกรรมบานหน้าต่าง วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่	๘๒
รูปที่ ๔.๘ จิตรกรรมฝาผนังวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง	๘๓
รูปที่ ๔.๙ ปูนปั้นเทวดา ประดับผนังวัดเจ็ดยอด จ.เชียงใหม่	๘๔
รูปที่ ๔.๑๐ ปูนปั้นเทวดาประดับหอไตร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่	๘๔
รูปที่ ๔.๑๑ สถาปัตยกรรม หอไตรวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่	๘๕
รูปที่ ๔.๑๒ เสาประดับปูนปั้นเทวดา วัดหางดง จ.เชียงใหม่	๘๕
รูปที่ ๔.๑๓ ประติมากรรมพระพุทธรูปปางนาคปรก วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่	๘๖
รูปที่ ๔.๑๔ พื้อมเทวบุตร เทวดา ในพิธีไหว้ครูคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	๘๗
รูปที่ ๔.๑๕ พื้อมล่องน่าน จ.น่าน	๘๘
รูปที่ ๔.๑๖ ประเพณีบูชาเสาอินทขิล วัดเจ็ดยอดหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	๙๑
รูปที่ ๔.๑๗ การไหว้หลวงพ่เทพทันใจ วัดพระธาตุดอยคำ จ.เชียงใหม่	๙๔
รูปที่ ๔.๑๘ ร้านจัดจำหน่ายวัตถุมงคล วัดเชิงขวาง จ.เชียงใหม่	๙๕
รูปที่ ๔.๑๙ รูปปั้นท้าวเวสสุวรรณ วัดพระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่	๙๕
รูปที่ ๔.๒๐ ศาลช้าง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่	๙๘
รูปที่ ๔.๒๑ พิธีการสะเดาะเคราะห์ จนหน้า-จนหลัง และส่งพ่อเกิดแม่เกิด	๑๐๙
รูปที่ ๔.๒๒ สะตวง เครื่องบวงสรวงเทวดารักษาประจำกายในพิธีสะเดาะเคราะห์	๑๑๐
รูปที่ ๔.๒๓ การรักษาเด็ก ด้วยการเป่าสิริษะ	๑๑๒
รูปที่ ๔.๒๔ การรักษาด้วยยาช้างลงคาถาอาคม	๑๑๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๙ เรียงตามลำดับคัมภีร์ได้ดังนี้ ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ส.(ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘ หมายถึง ทีฆนิกาย สีสันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนินบาต	(ภาษาไทย)

อง.สตตก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อสีติ (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อสีตินิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ. (ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

อง.ปญจก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณี ปญจกนิปาตอฏฐกถา	(ภาษาไทย)
------------------	---	--	-----------

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. (ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก อฏฐาสาลินี ธัมมสังคณีอฏฐกถา	(ภาษาไทย)
-----------------	---	---	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเชื่อที่อ้างอิงตามพระไตรปิฎกว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงปฏิเสธถึงความเป็นอยู่จริงของภพภูมิเทวดา แต่คำสอนหากเมื่อเอ่ยถึงความเป็นอยู่จริงของเทวดา พระองค์ก็มีได้ยกย่องให้เทวดาอยู่เหนือบุคคลผู้มีธรรมเป็นที่พึ่งอาศัยได้ เพราะหากมนุษย์ผู้ใดได้เข้าถึงพระรัตนไตรอันประเสริฐแล้ว เหล่าเทพเทวดายังมาบูชาตอบ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภูมิเทวดา เหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย จงนมัสการ พระพุทธเจ้าผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภูมิเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย จงนมัสการพระธรรม อันไปแล้วอย่างนั้น อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภูมิเทวดาเหล่าใดประชุมกัน แล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย จงนมัสการพระสงฆ์ผู้ไปแล้ว อย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่สัตว์เหล่านี้^๑

ดังมีคำกล่าวไว้ในเรื่องเหนือสามัญ วิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดาว่า คำว่า เทวดา หรือเทพ ใช้คลุมถึงพรหมทั้งหลายด้วย โดยแบ่งเป็นเทวดาชั้นกามาวจรหรือสวรรค์ชั้นที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม ๖ ชั้น คือจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดีและปรินิมิทตสวรรค์ ต่อจากนั้นก็มิเทพชั้นรูปาวจร (รูปพรหม) ๖ ชั้น และสูงสุดมีเทพชั้น อรูปาวจร (อรูปพรหม) ๔ ชั้น^๒

เทวดาตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้นแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท^๓ คือ สมมุติเทพ ได้แก่พระมหากษัตริย์ พระราชา และพระราชวงศ์ใกล้ชิดจัดเป็นสมมุติเทพ คือเป็นเทวดาโดยสมมติอุปบัติเทพ คือ เทวดาชนิดโอปปาติกะผู้อุบัติบนสวรรค์ชั้น ต่ำบ้างสูงบ้างตามบุญกุศลที่ตนได้บำเพ็ญ

^๑ ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗-๔๘.

^๓ ชุ.ช. (ไทย) ๓๐/๑๑๙/๓๘๘.

มา เทวดาเหล่านี้ได้เคยสร้างสมบุญกุศลเอาไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์หรือสัตว์บุญกุศลนั้นจึงนำส่งให้อุบัติเป็นเทพ และวิสุทธิเทพ คือพระอรหันต์ผู้มีจิตปราศจากเครื่องร้อยรัดทั้งปวงมีจิตใจผ่องใสเบิกบาน มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์อยู่เสมอและเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของสรรพสัตว์ทั้งหลายวิสุทธิเทพเทพนี้มีจิตใจที่สูงกว่า พวกสมมติเทพและอุบัติเทพเพราะท่านมีคุณธรรมสูงกว่าดังนั้นเทวดาจึงหมายถึง ผู้ที่มีชีวิตและภาวะเป็นทิพย์ มีกายเป็นแสงสว่าง เปล่งรัศมีและเสวยสุขในสวรรค์ชั้นต่างๆ ไม่มีอาการเจ็บไข้แต่จะมีรูปโฉมงดงาม สามารถคงความเป็นหนุ่มสาวอยู่เช่นนั้น ตลอดอายุขัยของเทวดาทั้งหลาย^๔ และมีอาหารทิพย์ หรือสุทธาโภชน ที่มิรสชาติยอดเยี่ยม^๕ อันเกิดจากทานที่ให้แล้วด้วยดี มีด้วยทานวัตถุทั้งหมด ๑๐ ประการ ซึ่งในพระสูตรคือ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอมเครื่องลูบไล้ เครื่องทัดทรง อาสนะ และโคมประทีป^๖

เทวดาที่อยู่ในชั้นสวรรค์ต่างๆ ที่กล่าวมาก็คือ เชื่อว่าอยู่ในภพที่สูงขึ้นไปแต่ในความเชื่อนั้นก็ยังมีความเชื่อเกี่ยวแบ่งออกมาอีกว่า ยังมีเหล่าเทวดาที่อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์อยู่ร่วมกับมนุษย์อยู่อีก ได้แก่ ภูมมเทวดา รุกขเทวดา และอากาศเทวดา ที่เรียกกันแบบนี้ก็เป็นเพราะว่าเทวดาเหล่านี้อาศัยอยู่ในสถานที่ที่มีความแตกต่างกันนั้นเองความเชื่อเรื่องนี้ส่วนใหญ่ มาจากพระคัมภีร์ แสดงถึงระดับชั้นและการมีอยู่ของเทวดา แต่การจะเป็นเทวดาได้ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต้องมีเงื่อนไขสำคัญหลายประการ เป็นคุณสมบัติสำคัญ^๗

เทวดาที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ตามประเพณีของไทย ได้แก่ท้าวสักกะ หรือพระอินทร์ นอกจากนี้แล้วในพระไตรปิฎกยังกล่าวถึง จตุโลกบาล เทพประจำทิศทั้งสี่ ที่สถิตอยู่ชั้นจตุมาหาราชา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่อยู่ใกล้กับภพภูมิของมนุษย์มากที่สุด โดยเป็นผู้ควบคุมดูแลมนุษย์ในบางกลุ่มเช่น ท้าวเวสสุวรรณ (หรือท้าวเวร ที่คนจีนเรียก ไฉ่ซิงเอี้ย) เป็นเทพประจำทิศเหนือ ดูแลยักษ์และอสูรทั้งหลาย เป็นต้นนอกจากนี้ยังปรากฏ ชื่อของรุกขเทวดา อยู่ในพระไตรปิฎกบางช่วงบางตอน และนามของพระแม่ธรณี ซึ่งปรากฏอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังหลายวัดมากในตอนพระพุทธรูปเจ้าไตรสรู้ได้ต้นโพธิ์แล้วมีพญามารมาขัดขวาง ทุกครั้งที่จะทำพิธีสำคัญ จะต้องมีการบอกกล่าวพระแม่ธรณีเสียก่อน ที่

^๔ พระอริการประทุม จารุวิโส (ปรางมาศ), “การศึกษาเปรียบเทียบเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗-๑๙.

^๕ ชุ.ชา.อสิตติ. (ไทย) ๒๘/๒๒๙/๑๒๒.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๒๒๗-๒๒๙.

^๗ ธ. ธรรมรักษ์, **เทวดาคืออะไร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://torthammarak.wordpress.com> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐].

เรียกว่า การเบิกธรรณีและที่เข้าใจคาดเคลื่อนกันมากคือพระพรหมเพราะคิดกันว่าเป็นองค์เดียวกับของอินดู ซึ่งในความจริงแล้วไม่ใช่องค์เดียวกันด้วยเหตุผลสองประเด็นสำคัญดังนี้

พระพรหมของอินดูนั้น มีองค์เดียว แต่ของพุทธรู้ว่ามีอยู่มากมายจนแบ่งออกเป็น ๒๐ ภพภูมิ เป็นรูปพรหม ๑๖ ชั้นและอรูปพรหมอีก ๔ ชั้น และที่สำคัญพรหมของศาสนาพุทธรู้ว่ามี จึงเป็นไปได้ที่จะมีพระชายา จึงคิดว่าคงเป็นการฟ้องชื่อนั้น หากเทียบกับพุทธรู้แล้วพระพรหมอินดูคงเป็นเทพในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง ในหกชั้น ที่ยังถือว่ามีเพศอยู่เทพกลุ่มสุดท้ายที่มีการกล่าวถึงในพระไตรปิฎก คือพระโพธิสัตว์ (ผู้ที่มาประสูติเป็นพระพุทธรู้) ซึ่งจะสถิตอยู่สวรรค์ชั้นดุสิต ตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ปรากฏพระนามของพระศรีอริยเมตตรัย และเป็นพระพุทธรู้พระองค์แรกในบรรดาพระพุทธรู้ทั้ง ๑๐ พระองค์^๘ ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระพุทธรู้องค์ต่อไป และพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร หรือเจ้าแม่กวนอิม ตามความเชื่อของนิยายมหายานเพิ่มขึ้นมาอีกและด้วยวิถีชีวิตเกี่ยวกับการทำนา จึงมีการนับถือเทพนารีนางหนึ่งนาม พระแม่โพสพ และวิถีชีวิตที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสายน้ำ จึงมีการนับถือพระแม่คงคา ซึ่งก่อให้เกิดประเพณีลอยกระทง และเมื่อมีการทำมาค้าขายกันมากขึ้น เทพนารีนาม แม่นางกวัก ลูกสาวปู่เจ้า-เขาเขียว ก็เป็นที่นิยมศรัทธาเป็นอย่างมากเช่นกัน

ความเชื่อเรื่องเจ้าที่เจ้าทาง ทำให้ปรากฏนามของเทพหลายองค์ โดยเฉพาะเทพทั้ง ๙ ที่เป็นบุตรของเจ้ากรุงพาลี ที่มาเป็นพระภูมิตามสถานที่ต่างๆ อย่างตามบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็ได้แก่พระชัยมงคล เป็นต้น ขยับมากว้างเป็นเมืองใหญ่ จะมีเทพารักษ์ประจำเมือง ที่เราเรียกกันว่าเจ้าพ่อ-หลักเมือง ซึ่งมีอยู่ทุกจังหวัดของไทย หากกล่าวถึงระดับประเทศ ก็มีเทพารักษ์ผู้ปกป้องคุ้มครองประเทศไทยอย่าง พระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระกาฬไชยศรี เจ้าพ่อเจตคุป เจ้าพ่อหอกลองนอกจากพระฤๅษีครูในศาสตร์ต่างๆ ยังมีความเชื่อเรื่องเทพจากวิชาโหราศาสตร์ อย่าง เทพประจำวัน หรือประจำดาวต่างๆ แต่ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงอยู่เพียงสององค์ คือสุริยเทพ และจันทรเทพ^๙ หรือแม้แต่เทวดาที่เป็นเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา รวมถึงเหล่าพญานาคที่ได้ถูกเล่าขานกันมาแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งยังไม่ได้รวมเหล่ากุมารทอง นางไม้ หรือนางตะเคียน ที่ผู้คนไปกราบไหว้บูชา กันเรื่องโชคลาภเงินทอง และเทวดาในทางศาสนาพราหมณ์อินดูที่คงจะไม่ขอล่าวถึงอย่างลงลึก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายต่างๆ ยังมีความเชื่อความศรัทธาที่ได้รับอิทธิพลอยู่มากจากเทวดานั้นเอง

^๘ พระครูสมุห์อินทร์วงศ์ อิสสรภาณี (วงศ์ไชยคำ), “พระเมตไตรยพุทธรู้: แนวคิด ความเชื่อและอิทธิพลต่อสังคมไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๘.

^๙ พุฒิวงศ์ บุขรรช, *เทพของพุทธ ของไทย*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.polyboon.com/stories/story000078.html> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐].

ความเชื่อในทางลัณนามีการเอ่ยถึง เทวดาต่างๆที่คล้ายคลึงกันกับทางภาคกลาง แต่อาจจะเรียกชื่อต่างกันเล็กน้อย และพิธีกรรมก็จะมีคล้ายคลึงเช่น ดังที่อยู่ในบทสวดอัญเชิญเทวดาในพิธีกรรมพิธีกรรมขอฝนด้วยคำบูชาท้าวทั้ง ๔^{๑๐} และเทวดาอีกสององค์ว่า “บัดนี้ขอเทพดาอินทร์ พรหม ยมราช และท้าวจตุโลกทั้ง ๔ สักขิสาक्षิ ขอหื้อเทพบุตรตนชื่อ ปิซขุนนะ อันรักษายังน้ำฝน และเทพบุตรตนชื่อ วลาหก อัครรักษายังเมฆ จูงนำมายังมหาเมฆ และห่าฝนอันใหญ่ตกลงมา ในราชสัณฐานบ้านเมืองที่นี่ หื้อชุ่มเย็นเป็นสุข ยุท่า่งกระทำให้ไร่นา สวน เรือก เฟื่องด้วยอานุภาพจะ-อริษฐาน บารมีธรรม แห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” หรือในพิธีกรรม การบูชาขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ที่มีการบูชาพญาแถน คือเทวดาผู้บันดาลฝนว่า “โพนโต เณ เทวราชา ดุราเจ้าพญา-แถนตนประเสริฐ อันเป็นตนทิพย์เกิดเมืองบน อันเป็นเจ้าแก่น้ำฟ้าและสายฝน บัดนี้มนุษย์โลกเมืองคน ก็เป็นอันแห้งแล้ง หาน้ำฟ้าและสายฝนอันจักตกลงมาชุ่มบ้านเย็นเมืองก็หาบได้”^{๑๑}

จึงจะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาได้ถูกลดความสำคัญลง นั่นคือผู้คนให้ความสำคัญกับหลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนาเพียงแค่ว่า การมีศาสนาไว้เป็นเพียงสิ่งแทนตัวบุคคลว่าตนเองนั้นมีใช้บุคคลที่ไร้ศาสนา แต่หาใช่การรับประกันได้ว่าพระพุทธศาสนาที่ตนเองสมัครใจรับเอามาเป็นนั่น จะสามารถเป็นที่พึ่งแก่ชีวิตหรือเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจได้อย่างแท้จริง ดังคำที่ตถาคตได้เคยตรัสกล่าวว่า “มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกความกลัวคุกคามเอาแล้วย่อมถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง สวนศักดิ์สิทธิ์บ้าง รุกขเจดีย์บ้างว่าเป็นที่พึ่งของตน นั้นไม่ใช่ที่พึ่งอันทำความเกษมให้ได้เลย, นั้นไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด, ผู้ใดถือเอาสิ่งนั้นๆแล้ว ย่อมไม่หลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง”^{๑๒}

ด้วยเหตุนี้หากเราชาวพุทธ ละเลยคำสอนของพระศาสดาที่ได้ตรัสไว้กับอานนท์ว่า “อานนท์ เพราะเหตุนี้แลพวกเธอจะมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอย่างนี้แลอานนท์ ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่ว่าจะในบัดนี้หรือเมื่อเราล่วงไปแล้ว ภิกษุเหล่านั้นจักอยู่ในความเป็นผู้เลิศกว่าเหล่าภิกษุผู้ใคร่ต่อการศึกษา”^{๑๓} มิเช่นนั้นเราทั้งหลายก็คงจะหลงกับการอ้อนวอนร้องขอพรต่อเทวดา และไม่รู้จักหันกลับมาพึ่งพาตนเองเสียแล้ว ความเป็นชาวพุทธของเราทั้งหลายก็คงจะกลายเป็นเพียงแต่ชื่อภายนอกที่ไม่มีความหมายต่อความสำคัญภายในของเราได้เลย

^{๑๐} อุดม รุ่งเรืองศรี, **วรรณกรรมลัณนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สวก.), ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๑๑} ศรีเลา เกษพรหม, **พิธีพิธีกรรมปลาช่อน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.sri.cmu.ac.th/~elanna/elanna51/cere/cere1-02.html> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐].

^{๑๒} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๒๔.

^{๑๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๕/๑๑๑.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่องเทวดาในทางพระพุทธศาสนา ว่ามีขอบเขตเพียงใด และแนวทางในการศรัทธาเคารพต่อเทวดาที่เหมาะสมแก่ชาวพุทธในล้านนาเป็นอย่างไร เพื่อจะได้นำผลวิจัยนี้ไปเป็นประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเอง และนำไปสู่ความศรัทธาอันเป็นสัมมาทิฐิ ยังประโยชน์แก่ผู้คนในสังคมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ เทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเช่นไร?
- ๑.๓.๒ ความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนาเป็นมาอย่างไร?
- ๑.๓.๓ อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนาเป็นอย่างไร?

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ และรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านข้อมูล

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) จากเอกสารพระไตรปิฎกออนไลน์ ตลอดจนงานเขียนของพระอาจารย์นักปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และนักการศึกษา ข้อมูลจากฐานข้อมูลหนังสือทางวิชาการ เครือข่ายสารสนเทศ (Internet) สารานุกรม (Encyclopedia) คัมภีร์และตำราทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึง เทพ เทวดา รวมถึงเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการศรัทธาอันถือบูชาเทวดาในทางพระพุทธศาสนาของไทย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- เทวดาในพระพุทธศาสนา
- ความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา
- อิทธิพลของความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเข้าใจใน
เกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชา นั้บถือเทวดา จำนวน ๑๐ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์ ๑ รูป
๒. ปราชญ์ชาวบ้าน ๒ คน
๓. นักวิชาการศาสนา ๗ คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ เห็นตาม คล้อยตามในเรื่องเกี่ยวกับเทวดาจนทำให้เกิดอิทธิพลต่อสังคม ชุมชน เช่น ประเพณี วรรณกรรม พิธีกรรม เป็นต้น

เทวดา หมายถึง ชาวสวรรค์ที่อาศัยอยู่ในสวรรค์ ๖ ชั้น ประกอบด้วยชั้น จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรินิมิทิวสวดี และมนุษย์ผู้มี เทเวธรรม เสมือนเทวดา

ผี หมายถึง การเรียกขานเทวดาในความเชื่อทางล้านนา มี ๓ ประเภท ๑. ผีฟ้า ๒. ผีใหญ่ ๓. ผีบรรพบุรุษ

ล้านนา หมายถึง กลุ่มของผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดภาคเหนือ ๘ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทวดาในพระพุทธศาสนา พบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนา อิทธิปาฏิหาริย์ก็ดี เทวดาหรือเทพเจ้าต่างๆ ก็ดี มีจริงหรือไม่ ถ้าตอบตามหลักฐานในคัมภีร์มี พระไตรปิฎก เป็นต้น โดยถือตามตัวอักษรก็ต้องว่ามี หลักฐานที่ยืนยันคำตอบนี้มีอยู่มากมายทั่วไป ในคัมภีร์จนไม่จำเป็นจะต้องยกมาอ้างอิง อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับความมีหรือไม่มีและจริงหรือไม่จริงของสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้คนทั้งหลายตกลงยอมรับคำตอบเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันได้ และหลายท่านมองเห็นโทษของความเชื่อถือในสิ่งเหล่านี้ว่าทำให้เกิดผลเสียหายมากมายหลายประการ จึงได้มีปราชญ์บางท่านพยายามแปลความหมายของสิ่งเหล่านี้ให้เห็นนัยที่ลึกซึ้งลงไปอย่าง น่าสนใจ โดยภาพรวมแล้ว พระพุทธศาสนาไม่สนใจกับคำถามว่า อิทธิปาฏิหาริย์มีจริงหรือไม่ เทวดามีจริงหรือไม่ และไม่ห่วงวุ่นวาย ไม่ยอมเสียเวลากับการพิสูจน์ความมีจริงเป็นจริงของสิ่งเหล่านี้เลย^{๑๔}

ส่วนในหนังสือ เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา ท่านได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับ เทวดาอีกว่า มนุษย์มักเข้าไปเกี่ยวข้องกับเทวดาเพื่อหวังผลในทางปฏิบัติ คือหวังพึ่งและขออำนาจลบล้างบาปต่างๆ เช่นเดียวกับที่หวังและขอจากอิทธิฤทธิ์ และเทวดาก็เป็นผู้มีฤทธิ์ จึงมีทั้งด้านคุณและโทษ ว่าโดยภาวะพื้นฐาน เทวดาทุกประเภทรวมถึงพรหม ก็เป็นเพียงเพื่อนร่วมทุกข์ เกิดแก่ เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่อีกยังคงมีกิเลสคล้ายมนุษย์ แม้ว่าตามปรกตินุษย์จะถือว่าเทวดาสูงกว่าพวกตน และอยากไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ แต่สำหรับเทวดา เขาก็ถือกันว่าการเกิดเป็นมนุษย์เป็นสุดดีของพวกเขา^{๑๕} ส่วนในหนังสือนรกสวรรค์ ในพระไตรปิฎกท่าน ได้กล่าวถึงเรื่องเทวดาว่า การเกิดเป็นมนุษย์นี้ท่านว่ายากเหลือเกิน แต่มนุษย์นี้เป็นสุดดีของเทวดา เทวดานี้ไม่อยากเกิดเป็นมนุษย์ เทวดาที่เราว่ามีความสุขนี้ พวกนี้ตรัสรู้ได้ยาก เพราะเทวดาหลงอยู่แต่ในสิ่งที่สุข มีแต่ลุ่มหลงมัวเมา หลุดพ้นได้ยาก การได้เกิดเป็นมนุษย์จึงดีกว่า แต่ปัญหายุ่งยากที่จะใช้ชีวิตมนุษย์อย่างไรจึงจะดีที่สุด^{๑๖}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงเทวดาในส่วนของหนังสือ เรื่องความเชื่อที่เทวดาทั้งหลาย ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ว่าเราได้ปฏิเสธการมีอยู่จริงของเทวดา แต่เราควรยึดถือหลักของอำนาจเหตุ และผลและเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ส่วนเรื่องผีสังเทวดา เป็นเพียงผลผลิตทางด้านนามธรรม

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์, **พุทธธรรม (ฉบับขยาย)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: พุทธธรรม ประดิษฐาน ๒๖ ศตวรรษกาล, ๒๕๕๕).

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์, **เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, ๒๕๕๓).

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์, **นรกสวรรค์ ในพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันหนังสือ ธรรม, ๒๕๔๗).

หรืออำนาจของจิต ที่เกิดจากความหลงผิด หรืออวิชชา จึงขอให้ชาวพุทธระมัดระวัง อย่าได้เผลอตนไป เป็นสาวกของผีสาวเทวดาเหล่านั้นโดยไม่รู้ตัว ทั้งที่เราอยู่ในผ้ากาสาพัสตร์ซึ่งเป็นเครื่องหมายของ พระศาสนา และไม่จำเป็นต้องไปง้อผีสาวเทวดา จึงจะสมกับเป็นพุทธบุตร ผู้ทำตนเป็นแสงสว่างส่อง ทางให้แก่ชาวโลกที่ยังมืดบอดอยู่^{๑๗}

พระพุทธโฆसाจารย์ ได้กล่าวถึงอานิสงส์การเจริญเทวตานุสติกรรมฐานว่าภิกษุผู้ประกอบ ซึ่งเทวตานุสติก็มีภูมิตั้งอยู่เนืองๆ ย่อมเป็นที่รักใคร่เป็นที่ชอบใจของ เทวดาทั้งหลายย่อมจะ ประสบความไพบูรณ์ด้วยคุณมีศรัทธาเป็นต้นโดยประมาณยิ่งเป็นผู้มักกลั่น ด้วยปิติและปราโมทย์เมื่อ ยังไม่ได้แทงตลอดคุณวิเศษชั้นสูงขึ้นไปในชาตินี้ก็จะเป็นผู้มีสுகุติเป็นที่ไป ในเบื้องหน้าท่านทั้งหลายพึง ทราบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยอำนาจแห่งจิตที่เกิดปรารถนาเทวดาทั้งหลายในส่วนเบื้องต้นอย่าง หนึ่งตรัสด้วยอำนาจจิตที่เกิดปรารถนาคุณทั้งหลายอัน ให้สำเร็จเป็นเทวดาเช่นเดียวกับคุณของเทวดา อย่างหนึ่ง^{๑๘}

ไชย ณ พล ได้กล่าวถึงเทวดาในความเชื่อทางพระพุทธศาสนาว่า เทวดาสามารถติดต่อกับ มนุษย์ด้วยวิธีการต่างๆ ตามแต่ระดับสมาธิจิตจิตของมนุษย์ และฤทธิ์ของเทวดา เช่น การสนทนาด้วย หูทิพย์ ตาทิพย์ หรือสัมผัสทางจิต หรือแม้กระทั่งการเข้าฝัน แต่กระนั้นสิ่งที่ต้องระวังอย่างยิ่งคือ เทวดานั้นมีทั้งมิตรและมาร มีทั้งที่เป็นสัมมาทิฐิ และมีฉันทิฐิ ดังนั้นหากมนุษย์ไม่อาจติดต่อกับเทวดา ได้โดยชัดเจน อาจจะถูกหลอกด้วยหมู่มารได้ หรือแม้กระทั่งเทวดาที่หวังดีมาเตือนด้วยความหวังดีจริง แต่ท่านมีความเห็นผิดอยู่ คำแนะนำนั้นก็ย่อมผิดพลาดได้^{๑๙}

แก้วธารา (นามแฝง) ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องเทวดาว่า เทวดานั้นมีหลายประเภท ซึ่งอยู่ ในการปกครองของท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ และอาศัยอยู่ในมิติระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ชั้นจาตุมหา ราชิกา แม้ว่าวิมานของเทวดาเหล่านี้จะอยู่ใกล้กับโลกมนุษย์ แต่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเนื้อ ยกเว้น ผู้มีตาทิพย์ แม้เทวดาเป็นผู้ที่ประกอบกุศลมากระดับหนึ่ง แต่ก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดตาม กำลังบุญและบาปของตน และมีความเป็นสัมมาทิฐิและมีฉันทิฐิคละเล้ากันไป ซึ่งเทวดาในชั้นนี้จะ คอยพิทักษ์ปกป้องพระพุทธศาสนาในฐานะทวารบาล ดังมีคำกล่าวไว้ใน อรรถาธิบายโลกบาลสูตรว่า เมื่อถึง วันพระ ท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ จะลงมาตรวจตราว่า ใครทำความดีท่านก็จะเขียนชื่อไว้ในแผ่นทองคำส่ง

^{๑๗} พุทธศาสนิกฯ, **ไสยศาสตร์ครองเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ ลิชซิง, ๒๕๔๕).

^{๑๘} พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภ มหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๔).

^{๑๙} ไชย ณ พล, **การบริหารด้วยระบบศรัทธา**, (กรุงเทพมหานคร: พลัสเพรส, ๒๕๕๕).

ให้ องค์มาตุลีและทูลถวายแก่พระอินทร์ หากมีชื่อในแผ่นทองคำมาก เทวดาทั้งหลายก็จะอนุโมทนาด้วยความยินดีว่า จะมีผู้มาเกิดบนสวรรค์มากขึ้น^{๒๐}

อุดม รุ่งเรืองศรี ได้กล่าวถึงเทวดาที่ผู้คนในล้านน่านับถือบูชาว่า การ “ขึ้นท้าวทั้งสี่”^{๒๑} หมายถึงการเริ่มต้นพิธีกรรมอันเป็นมงคล ด้วยการบอกกล่าว เทวดาทั้งสี่ทิศ คือท้าวจตุโลกบาล ซึ่งเป็นผู้ดูแลโลก ป้องกันโพยภัย และคุ้มครองรักษาอำนาจความสุขให้แก่มนุษย์ ในทิศทั้งสี่ของศูนย์กลางจักรวาล^{๒๒} โดยมีการกระทำพิธีทั้งวัด และบ้าน อีกทั้งยังต้องเตรียมเครื่องบวงสรวงเป็นพิเศษ เพื่อบูชาต่อเทวดาผู้มีอิทธิฤทธิ์ และอำนาจ ถือเป็นประเพณีนิยมที่สังคมไทยในล้านนายึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระอธิการประทุม จารุวโส (ปรางมาศ) ได้ศึกษาเรื่องเทวดาในทางพระพุทธศาสนา พบว่าเทวดาที่เรารู้จักและเข้าใจว่าท่านเหล่านั้นมีอำนาจพิเศษต่าง ๆ ก็มีรากฐานมาจากมนุษย์คือผู้ที่สมัยเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ได้บำเพ็ญคุณงามความดีให้ท่านทำ บุญ หรือราลึกได้ในกุศลกรรมอยู่เสมอ เช่นเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็สักแต่เป็นสัตว์เพราะเศษกรรม แต่นิสัยใจคอยังพอรำลึกถึงความดีบุญกุศลอยู่ได้บ้าง ไม่ว่าจะเป็นคนเชื่อชาติศาสนาไหนหรือสัตว์ประเภทใด เมื่อตายลงไปแล้วจะมาบังเกิดเป็นเทวดาทันทีด้วยพลังแห่งคุณงามความดีที่กระทำ ไว้ คุณงามความดีนั้นนั่นเองเป็นทิพยนิมิตความสุขสบายพลิตพลินเจริญใจให้เทวดาเสวยทิพย์กามารมณ์อยู่ทุกเมื่อ เป็นสิ่งที่ได้แสดงให้เห็นว่าเพราะบุญกุศลคุณงามความดีนี้เองที่เป็นเหตุให้คนธรรมดาสามัญได้ไปเกิดเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ดังพุทธดำรัสว่า “สัตว์ทั้งปวงจักตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักไปตามกรรม เข้าถึงผลบุญและบาป คือผู้ทำ บาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์” ดังนั้น สรุปความได้ว่า ความเป็นมาของการเกิดเป็นเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นจากความเป็นมนุษย์ เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่แล้วได้กระทำ กรรมที่เป็นกุศลเป็นเหตุให้เมื่อละจากโลกมนุษย์ไปแล้ว ได้บังเกิดเป็นเทวดาในโลกสวรรค์^{๒๓}

^{๒๐} แก้วธรา (นามแฝง), **ภณักษ์**, (กรุงเทพมหานคร: พี เอ็น เค แอนด์ สกายพริ้นติ้งส์, ๒๕๕๖).

^{๒๑} อุดม รุ่งเรืองศรี, **วรรณกรรมล้านนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สวก.), ๒๕๕๖).

^{๒๒} อุดม รุ่งเรืองศรี, **เทวดาพุทธ: เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง**, (เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๓).

^{๒๓} พระอธิการประทุม จารุวโส (ปรางมาศ), “การศึกษาเปรียบเทียบเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระมหาศิริวัฒน์ สิริวัฒนและประยงค์ จันทรแดง ได้ศึกษาเรื่องเทวดาในทางพระพุทธศาสนาว่า การบังเกิดเป็นเทวดาเป็นผลมาจากการทำความดี โดยเฉพาะการประกอบสุจริตทั้งทางกาย วาจา และใจ และการให้ทาน เทวดามีคุณสมบัติสำคัญ ๔ ประการคือ มีอายุยืน ผิวพรรณงาม รูปร่างงดงาม มีทิพยสมบัติ และมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เทวดามีบทบาทต่อมนุษย์ อยู่ ๒ ด้านคือ บทบาทด้านบวกคือ คอยสอดส่องดูแลช่วยเหลือมนุษย์ ที่บำเพ็ญคุณงามความดีสมควรได้รับความช่วยเหลือ และช่วยเหลือดูแลพระพุทธศาสนา แต่บทบาทด้านลบคือ เทวดาที่มักปรากฏในรูปแบบของมาร ที่มากอยขัดขวางความตั้งใจในการทำดีของมนุษย์ เช่นพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ทั้งหลายโดยเทวดา แต่มีบางประเด็นที่คนยังเข้าใจผิดว่า เทวดาอยู่เหนือมนุษย์ ที่ฝึกฝนพัฒนาดีแล้ว เช่นเทวดายังมีการมาฟังธรรมกับมนุษย์ผู้บรรลุธรรมแล้ว เช่นพระพุทธเจ้า และการสวดชุมนุมเทวดาเป็นเพียงการอัญเชิญเทวดาให้มาร่วมฟังธรรมด้วยเท่านั้น มิใช่เป็นการยกย่องให้เทวดาอยู่เหนือผู้มีธรรม^{๒๔}

ชนาภัทร์ วงศ์โรจนภรณ์ ได้ศึกษาเรื่องของเทวดาที่อยู่ในชั้นพรหมว่านอกจากบทบาทในการเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับการอาราธนาธรรมแล้วพรหมยังได้แสดงบทบาทที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้มีพรหมวิหาร๔ปรารถนาให้มนุษย์โลกมีดวงตาเห็นธรรมเพื่อจะได้หลุดพ้นจากวงจรของวัฏฏ์สงสารดังจะเห็นได้จากการเสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธองค์พร้อมกับท้าวสักกะ (พระอินทร์) ณ พระเชตวันในกรุงสาวัตถีในสมัยหนึ่งซึ่งการเสด็จเข้าเฝ้าในครั้งนั้นท้าวสักกะได้ถวายบังคมพระพุทธเจ้าว่าขอพระองค์โปรดลุกขึ้นเสด็จจาริกไปในโลกอนึ่งดวงพระทัย ของพระพุทธองค์ได้หลุดพ้นดีแล้วเหมือนดวงจันทร์ในวันเพ็ญแต่ถูกทักท้วงจากพรหมว่าไม่สมควรถวายบังคมพระตถาคตอย่างนั้นควรจะถวาย บังคมอย่างนี้ว่าขอพระองค์โปรดลุกขึ้นเสด็จจาริกไปในโลกข้าแต่พระผู้มีพระภาคขอพระองค์ จงทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์โลกเถิดเพราะจักมีผู้รู้ธรรมพรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงเป็นพรหมที่มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา อย่างแรงกล้าเห็นได้จากการแสดงความยกย่องเคารพในพระพุทธเจ้าเคารพในธรรมของพระพุทธเจ้ามีส่วนช่วยพระพุทธองค์ในการประกาศและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา อีกทั้งปรารถนาที่จะเห็นสัตว์โลกมีความประพฤติปฏิบัติดีเพื่อบังเกิดเป็นเทวดาและพรหมใน พรหมโลกมากขึ้นด้วยการแสดงธรรมฟังธรรมและชักชวนให้ผู้มีความเห็นไม่ถูกต้องเกิด ความรู้ความเข้าใจและมีความเห็นที่ถูกต้องมาโดยตลอด^{๒๕}

^{๒๔} พระมหาศิริวัฒน์ สิริวัฒนและประยงค์ จันทรแดง, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก”, รายงานการวิจัย, (สถาบันพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๒๕} ชนาภัทร์ วงศ์โรจนภรณ์, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของคำสอนเรื่องพรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ศุภสัณห์ จายนียโยธิน ได้ให้แนวคิดที่ว่า หลักความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดา ไม่ว่ามนุษย์หรือเทพเทวดาก็ต้องถือธรรมเป็นใหญ่ ถือเอากรรมเป็นใหญ่คือ เชื่อว่าสรรพสัตว์ล้วนมีกรรมเป็นของของตนทั้งสิ้น และถือเอาธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสิน นั่นคือเทพเทวดาและมนุษย์นับถือกันตามธรรม ตามปกติเทพเทวดาเกิดจากมนุษย์ที่เคยกระทำความดีกรรมกรดีบางประการไว้ จึงได้ไปเกิดเป็นเทวดา ดังนั้นจึงทำให้มนุษย์โน้มเอนไปทางเทวดามากกว่าแต่อย่างไรก็ตามทั้งสองฝ่ายควรมีเมตตา คือตั้งไมตรีจิตต่อกัน ดังเช่นเวลาที่มนุษย์กระทำความดีก็จะอุทิศให้แก่เทวดาด้วย ส่วนเทวดาเองก็สงเคราะห์มนุษย์ไฝหาความสุขให้แก่มนุษย์ เปรียบเหมือนผู้ใหญ่ที่มีเมตตาอยากดูแลรักษาช่วยเหลือเด็กที่ประพฤติดีให้อยู่เย็นเป็นสุข เพราะฉะนั้นชาวพุทธที่ปฏิบัติกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงคุ้นเคย และสนิทสนมกับเทวดาทั้งหลายตลอดเวลาโดยไม่รู้ตัว และมีเทวดาคอยรักษาดูแลอยู่ใกล้ๆ^{๒๖}

ปาณิสสา มีแสง ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องของเทวดาในทางพระพุทธศาสนาว่า เทพอารักษ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทตามคติความเชื่อ โดยที่ท้าวจาตुโลกบาล ทั้ง ๔ ทำหน้าที่อารักขาพระอินทร์ ทรงมีเทวะพระบัญชาให้มหาราชทั้ง ๔ ทำหน้าที่เฝ้ารักษาประตูสวรรค์ในทิศทั้ง ๔ ครั้งนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ซึ่งสถิตอยู่เหนืยอดเขาสุคันธร ที่เรียกว่าชั้นจาตุมหาราชิกา อันเป็นชั้นต่ำกว่าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมา ซึ่งเป็นที่สถิตขององค์อินทร์ มีเทวดาผู้เป็นใหญ่เป็นมหาราชอยู่ ๔ องค์ คือ ท้าวธตรฐอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาสินธุ เป็นผู้ปกครองคันธเทวดาท้าววิรูปหก อยู่ทางทิศใต้ของเขาสินธุ เป็นผู้ปกครองกุมภกันธเทวดาท้าววิรูปัก อยู่ทางทิศตะวันตกของเขาสินธุ เป็นผู้ปกครองนาคเทวดาท้าวกุเวร หรือ ท้าวเวสสุวัณ อยู่ทางทิศเหนือของเขาสินธุ เป็นผู้ปกครองยักษ์เทวดา ซึ่งมหาราชทั้ง ๔ นี้ เป็นผู้รักษามนุษย์โลก หรือ เรียกว่า ท้าวจตุโลกบาลมีหน้าที่สอดส่องดูแลมนุษย์ที่ประกอบผลบุญ อันหมายถึงกรรมดีแล้วไปรายงานต่อพระอินทร์ เพื่อตอนตายจะได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์และได้เป็นผู้รับใช้พระพุทธศาสนาไปตลอด ดังปรากฏในภาพจิตรกรรมไทยต่างๆ ตามหน้าต่างบานประตู ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา ตามพุทธสถานต่างๆ รวมไปถึงการประยุกต์ผสมผสานเข้ากับวิถีชีวิต และพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ^{๒๗}

^{๒๖} ศุภสัณห์ จายนียโยธิน, “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพในมุมมองพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๗} ปาณิสสา มีแสง, “ศึกษาแนวคิดเรื่องเทพอารักษ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับเทพอารักษ์ในพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาเฉพาะเทพจตุโลกบาล”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ได้มีการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับที่มาของเทวดาในส่วนของคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อความเชื่อตามนามธรรม คือเป็นเพียงความเชื่อและความศรัทธาที่สืบผลมาจากตำราในภาพรวม แต่ยังไม่พบการศึกษาที่เน้นเรื่องอิทธิพลของเทวดาที่มีต่อสังคมชาวพุทธไทยในรูปธรรม ทั้งในเรื่องของแนวความคิดที่ชาวพุทธบูชาเทวดาเสมือนว่าสูงกว่าพระธรรมคำสั่งสอน หรือการอ้อนวอนขอพร บนบานสานกล่าวให้ได้มาซึ่งความสำเร็จโดยที่ไม่ได้ลงมือทำด้วยตนเอง หรือการนำความเชื่อเกี่ยวกับเทวดามาเป็นเครื่องมือทางสังคม ซึ่งเป็นความละเอียดและความแตกต่างในมุมมองที่มีผลต่อพฤติกรรม ที่สั่งสมเป็นประเพณีหรือวิถีประจำในทางพิธีกรรม ตลอดจนถึงแนวทางวิถีการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการศึกษาในงานวิจัยนี้

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เอกสารหลักที่ใช้ในการทำวิจัยคือ พระไตรปิฎกภาษาไทย พุทธศักราช ๒๕๒๙ และมีเอกสารรองคือผลงานการวิจัย และบทความวิชาการต่างๆ ประกอบเข้าด้วยกัน ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามกรอบของการศึกษาดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก รวมถึงอรรถกถาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ เทวดา และความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาในทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลเอกสารและตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อมาประมวลและวิเคราะห์ลำดับเรื่องราวให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในการทำวิจัย

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ คือส่วนวิทยานิพนธ์อื่นๆ รวมถึงเอกสาร งานวิจัย และตำราหนังสือที่เกี่ยวข้อง และหาบทความที่ใกล้เคียงต่อบริบทในการนำเสนอเพื่อให้ครบองค์ประกอบของการวิจัย

๑.๗.๓ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept interview) ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๐ รูป/คน เพื่อประกอบการวิเคราะห์ในประเด็นเกี่ยวกับอิทธิพลของความเชื่อเรื่องเทวดาที่ปรากฏในสังคมล้านนา

๑.๗.๔ นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษา เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ และแจกแจงรายละเอียดสำคัญหลักๆ ไปจนถึงรายละเอียดปลีกย่อย และเขียนงานวิจัยตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้แต่แรก โดยได้ทำการปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการทำวิจัย เพื่อการปรับปรุงแก้ไขเป็นลำดับให้ถูกต้องเหมาะสมตามระเบียบแบบแผน

๑.๗.๕ เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัยเพื่อการพิจารณา

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบเทวดาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนา เพื่อความเข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้งและถูกต้อง

๑.๘.๒ ทำให้ทราบความเชื่อ เรื่องเทวดาที่เกี่ยวข้องกับสังคมล้านนาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ว่ามีความเป็นมาเช่นไร และพัฒนามาถึงปัจจุบันได้เช่นไร

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของเทวดาที่มีต่อสังคมชาวล้านนา ทั้งในทางด้านบวกและลบ เพื่อสามารถนำไปส่งเสริมหรือแก้ไขในประโยชน์หรือปัญหาอันเกิดขึ้นจากแนวคิดความเชื่อที่มีอิทธิพลมาจากเทวดา

บทที่ ๒

เทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎก

การศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดา ของชาวพุทธในประเทศไทย กล่าวถึงความหมายของคำว่า เทวดา การกำเนิดอุบัติ และประเภทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อของเทวดาที่ปรากฏในทางล้านนา มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความหมายและประเภทของเทวดา

พุทธศาสนิกชนมีการยอมรับนับถือเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวข้องกับเทวดามาอย่างช้านาน โดยยึดถือเชื่อตามตำราว่ามนุษย์ที่ได้เคยกระทำความดีเอาไว้เมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปเกิดในดินแดนที่เรียกว่าสวรรค์ นอกจากนั้นยังมีปราชญ์ในทางพุทธศาสนาได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเทวดาไว้อีกมาก อีกทั้งยังมีการแบ่งเทวดาออกเป็นหลายประเภท ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของเทวดา ตามรากศัพท์ เช่นใน เทวดาสังยุติ^๑ และจากสัทกัปณสูตร^๒ คำว่า เทวดา มีการวิเคราะห์ศัพท์ ดังนี้

เทวดา มาจาก เทวตา เทวตานี (เทว + ตา เทวตา + นิ) แปลว่า เทพ

เทวดา มาจาก เทว (ทิว กิฬายั + อ) แปลว่า เทวดา เทพ เทวะ

เทวดา มาจาก ทิวโก (ทิว + โอก) แปลว่า ผู้อาศัยอยู่ในเทวโลก

คัมภีร์สัททนิธิตาตุมาลาบาสิมหาไวยากรณ ได้แสดงความหมายของเทวดาเอาไว้ว่า “คือผู้เพลิตเพลินด้วยกามคุณ ฌาน อภิญญา และความเป็นใหญ่ในจิต หรืออีกนัยหนึ่งว่า ผู้ควรปรารถนา โดยประกอบด้วยความงามเป็นพิเศษ ชื่อว่าเทวดา”^๓

^๑ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑/๑.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๔๔/๒๗๒.

^๓ พระอัครวงษ์เถระ, สัททนิธิตาตุมาลา คัมภีร์หลักบาลีไวยากรณ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๗๘.

คัมภีร์จักรวาลทีปนี ได้กล่าวถึงเทวดาว่า “คือผู้ที่มีอานุภาพพิเศษ มีความสว่างไสวสามารถดำเนินไปในอากาศได้ เป็นผู้รู้เรื่องด้วยอานุภาพแห่งบุญที่กระทำไว้ จะไปในที่ใดก็ดังตามมีความโดดเด่น จะปรารถนาสิ่งใดก็ได้สมความปรารถนาทุกประการ”^๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในเรื่องสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดาว่า “เทวดา หรือ เทพ ใช้คลุมถึงพรหมทั้งหลายด้วย โดยแบ่งเป็นชั้น กามาวจร หรือ ฌกามาวจร หรือ สวรรค์ของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณทั้ง ๖ ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา จนถึงชั้นปรินิพพานที่ดี ต่อจากนั้นก็มิเทพชั้น รูปาวจร (รูปพรหม) ๖ ชั้น และเทพสูงสุดมีชั้น อรูปาวจร (อรูปพรหม) ๔ ชั้น”^๕

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ได้ให้ความหมายของเทวดาไว้ว่า “ได้แก่หมู่เทพชาวสวรรค์ เป็นคำรวมเรียกชาวสวรรค์ ทั้งเพศชาย และเพศหญิง”^๖

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของเทวดาไว้ว่า “พวกชาวสวรรค์ ผู้มีตาทิพย์ หูทิพย์ และอาหารทิพย์”^๗

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทับทิมเทศ) ได้วิเคราะห์เอาไว้ในบทความทางวิชาการว่า “เทวดา” ตามรูปศัพท์ที่มีความหมายว่า “การเล่นและบูชา” ได้อธิบายความหมายและวิเคราะห์ว่า สวรรค์ หรือ สักกะ แปลว่า “โลกที่เลิศเลอเพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ สวรรค์คือโลกที่งดงามเพียบพร้อมด้วยสิ่งที่ดี สิ่งที่เป็นบุญ”^๘ ดังนั้นสวรรค์จึงหมายถึงที่อยู่ของเทวดาผู้ที่เกิดด้วยกุศลกรรมบางอย่าง และในอีกนัยยะหนึ่งซึ่งกล่าวถึงเทวดาว่า ด้วยอานุภาพของฤทธิ์วิเศษนานาชนิด ด้วยอานุภาพของตนมีความรู้เรื่องสว่างไสวดำเนินไปในอากาศ เป็นผู้ที่มีมนุษย์ยึดถือเอาว่าเป็นที่พึ่ง ควรแก่การสรรเสริญ เชื่อว่าเทวะ ดังนั้นความสุขและความบันเทิงของเทวดานี้ จึงมีมาจาก คำว่า เล่น ส่วนในความหมายของการบูชา นั้นหมายถึง เทวดาที่มนุษย์บางพวกได้ยึดถือเป็นที่พึ่งทางใจ ใน

^๔ กรมศิลปากร, จักรวาลทีปนี, (กรุงเทพมหานคร : เนททัตเอกเพลสศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๒.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗-๔๘.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๑.

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๐.

^๘ พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน(ทับทิมเทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑.

ความหมายนี้คือ เป็นทักษิโณย ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเทวดา โดยที่มนุษย์เคารพเทวดา เพราะเป็นผู้ที่มีคุณวิเศษและฤทธิ์เดชนั่นเอง^๙

นอกจากนี้ที่ปราชญ์ทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึง คำว่าเทวดาตามความหมายและทัศนะของตนเอง ยังมีการอ้างอิงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย ดังนี้

(๑) เทวดาที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

ในพระไตรปิฎกพระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติ พระวินัยไว้เพื่อการดำรงรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งหมู่สงฆ์ไว้ ในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ ที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเทวดาโดยตรง แต่จะมีก็เป็นนัยยะของการเกี่ยวข้องกับเทวดา เช่น เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมจกกับปวัตตนสูตร แก่เหล่าปัญจวคีย์ ดังในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ สรุปในบางตอนว่า

ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว เหล่าภุมมเทวดาได้ลั่นลือเสียงว่า นั้นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงประกาศให้เป็นไปแล้วฯ อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆในโลกจะปฏิบัติไม่ได้ และเสียงสาธุการก็ได้ดังกระฉ่อนยิ่งๆขึ้นไป จนไปถึงพรหมโลกด้วยประการฉะนี้แล ทั้งหมื่นโลกธาตุนี้ได้หวั่นไหว สะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างอันยิ่งใหญ่หาประมาณมิได้ ได้ปรากฏแล้วในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย^{๑๐}

ในภูตคามสิกขาบท ว่าด้วยการปรากฏภูตคาม สืบเนื่องมาจากภิกษุชาวเมืองอาฬวี ได้ตัดต้นไม้อันเป็นที่สถิตอยู่ของเทวดา แม้เทวดาจะบอกกล่าวห้ามเตือนแล้ว แต่ภิกษุก็ไม่ได้เชื่อฟังแต่อย่างใด และได้ตัดต้นไม้ถูกแขนลูกของเทวดาที่นั่น แม้เทวดาจะคิดฆ่าภิกษุนั้นเสีย ก็ห้ามใจไม่ทำ เทวดาองค์นั้นจึงได้ไปกราบทูลต่อพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ได้ทรงยกย่องสาธุการว่า ดีแล้ว ดีหนักหนาที่ท่านไม่ฆ่าภิกษุ จนทำให้ชาวบ้านต่างพากันตำหนิประณาม โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร ว่าเบียดเบียนชีวะซึ่งอินทรีย์เดียว พระพุทธองค์จึงได้ทรงประชุมสงฆ์เพื่อบัญญัติสิกขาบทว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย พวกเธอจงตัดบ้าง ไข้ให้ตัดบ้าง โมฆบุรุษทั้งหลายเพราะพวกชาวบ้านมีความสำคัญว่าต้นไม้มีชีวิต โมฆบุรุษทั้งหลายการกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ และได้บัญญัติสิกขาบท ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะปรากฏภูตคาม^{๑๑}

^๙ พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทับทิมเทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๑๑.

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๗/๒๕.

^{๑๑} วิ.ม.ท. (ไทย) ๒/๘๙/๒๗๗.

นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความเกี่ยวกับเทวดาใน ปฐมปัญญาติณิทาน ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับตาเถรมิลลันทิกะ ผู้ที่เข้าใจผิดด้วยมิจฉาทิฐิรับจ้างเอาบาตรและจีวรจึงฆ่าภิกษุมากมายได้พบกับเทวดาตนหนึ่ง ความว่า เมื่อตาเถรมิลลันทิกะกำลังล้างดาบเปื้อนเลือดอยู่ ได้มีความกังวลใจ เตือนตรึงใจว่า ไม่ใช่ลาภของเราหนอ เราไม่มีลาภหนอ เราได้ชั่วแล้วหนอ เราได้ไม่ดีหนอ เราได้สร้างบาปไว้มากที่ได้ ฆ่าภิกษุผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม ขณะนั้นเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารตนหนึ่ง เดินมาบนผิวน้ำไม่แตก กระเซ็นกล่าวว่า “ดีแล้ว ๆ ท่านสัทบุรุษ เป็นลาภเป็นโชคของท่าน ท่านได้สั่งสมบุญไว้มากที่ได้ช่วยส่ง คนที่ยังไม่พ้นทุกข์ให้ข้ามพ้นทุกข์ได้” ครั้นตาเถรมิลลันทิกะได้ทราบว่าเป็นลาภเป็นโชคของเรา เรา ได้สั่งสมบุญ ไว้มากที่ได้ช่วยส่งคนที่ยังไม่พ้นทุกข์ให้ข้ามพ้นทุกข์ได้ จึงถือดาบคมกริบเข้าไป บริเวณวิหารกล่าวว่า “ใครที่ยังไม่พ้นทุกข์ ข้าพเจ้าจะช่วยให้ใครพ้นทุกข์ได้บ้าง” ในภิกษุเหล่านั้น พวกภิกษุผู้ ยังมีราคะ เกิดความหวาดกลัวขนพองสยองเกล้าส่วนพวกภิกษุผู้ที่ไม่มีราคะ ย่อมไม่หวาดกลัว ไม่ขน พองสยองเกล้าเวลานั้น...^{๑๒}

ในบทภาษณีย์ มาติกา ว่าด้วยพระวินัยข้อสังฆาติเสส ถึงวาจาที่ชื่อว่า ชั่วหยาบ ได้แก่ ถ้อยคำที่พาดพิงเมถุนธรรมทางทวารหนัก ทวารเบาได้ปรากฏข้อความตอนหนึ่งเกี่ยวกับเทวดาว่า ภิกษุพุดชมบ้าง พุดติบ้าง ขอบ้าง อ้อนวอนบ้าง ถามบ้าง ถามซ้ำบ้าง บอกบ้างสอนบ้าง ด่าบ้าง พาดพิง ทวารทั้งสองที่ชื่อว่า พุดชม คือ พุดชมเชย พรรณนา พุดสรรเสริญทวารทั้งสองที่ชื่อว่า พุดติ คือ พุดชม พุดเสียดสี พุดติเตียนทวารทั้งสองที่ชื่อว่า ขอบ คือ พุดว่า “จงให้แก่เรา ควรให้แก่เรา” ที่ชื่อว่า อ้อนวอน คือ พุดว่า “เมื่อไรมารดาของเธอจักเลื่อมใส เมื่อไรบิดาของเธอจักเลื่อมใส เมื่อไรเทวดาของเธอจัก เลื่อมใส เมื่อไรเธอจะมีพระคุณดี มีพระคุณ มีครุติ เมื่อไรเราจะได้เสพเมถุนธรรมกับเธอ” ที่ชื่อว่า ถาม คือ ถามว่า “เธอให้แก่สามีอย่างไรหรือให้แก่ชายชู้อย่างไร” ที่ชื่อว่า ถามซ้ำ คือ สอบถามว่า “ทราบว่าเป็น อย่างไรให้แก่สามีอย่างนี้ ให้แก่ชายชู้อย่างนี้หรือ” ที่ชื่อว่า บอก คือ พอถูกถามจึงบอกว่า “เธอจงให้อย่างนี้ เมื่อให้อย่างนี้จะเป็นที่รักใคร่พอใจของสามี”^{๑๓}

ในราชาชนกเถราวชา ว่าด้วยเหตุการณ์ขณะประทับอยู่ ณ ควางตันราชายตนะ มีข้อความ ปรากฏถึงเทวดาว่า ครั้นล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น แล้วเสด็จจากควางตัน มุจลินท์ไปยังควางตันราชายตนะ ครั้นถึงแล้วจึงประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ควาง ตันราชายตนะเป็นเวลา ๗ วันครั้งนั้น พ่อค้า ๒ คนชื่อ ตปุสสะและภัลลิกะ เดินทางไกลจากอุกกกล ขนบพามาถึงที่นั่น ขณะนั้น เทวดาผู้เป็นญาติร่วมสายโลหิตของ ตปุสสะและภัลลิกะพ่อค้าทั้งสอง ได้ กล่าววาทว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ เมื่อแรกตรัสรู้ประทับอยู่ ณ ควางตันราชายตนะ

^{๑๒} วิมพา.(ไทย) ๑/๑๖๓/๑๓๕.

^{๑๓} วิมพา.(ไทย) ๑/๒๘๕/๓๑๗.

ท่านทั้งสองจึงไปต้อนรับพระองค์ด้วยข้าวตุงผงและข้าวตุงก้อนปรุ่งด้วยน้ำผึ้งเถิด การบูชาของท่านทั้งสองจักเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขสิ้นกาลนาน”^{๑๔}

ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกที่ได้กล่าวถึงเทวดาในลักษณะต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการทรงบัญญัติพระวินัยของพระบรมศาสดานั้นเอง

(๒) เทวดาที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก

เทวดามีปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกมากที่สุด เพราะถือว่าเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมคำสั่งสอน จากพุทธวจนะ คำบรรยายธรรม และเรื่องเล่าต่างๆ มากที่สุด ซึ่งในการแสดงธรรมของพระพุทธองค์จะทรงแสดงเพื่อโปรดเหล่าหมู่สัตว์ อันมีมนุษย์ และเทวดา เป็นต้น ในพุทธกิจ ๕ ข้อ^{๑๕} เทวดามักนิยมนมาฟังธรรมจากพระพุทธองค์ในเวลากลางคืน แสดงถึงความเลื่อมใสในธรรมและยืนยันได้ว่า สวรรค์เป็นที่อยู่ของผู้มีจิตใจประกอบด้วยกุศล จึงมีเรื่องของเทวดาปรากฏในพระสูตรมากมาย เช่น เทวดาสังยุต ใจความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเมื่อราตรีผ่านไปเทวดาองค์หนึ่งมีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควรได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข์ พระองค์ทรงข้ามโอฆะ๔ ได้อย่างไร”^{๑๖} ซึ่งเป็นการที่เทวดามาถามตอบปัญหาธรรมนั่นเอง

หรือเทวปุตตสังยุต ได้กล่าวถึงเทวดา มีใจความตอนหนึ่งปรากฏนามของเทพบุตรองค์หนึ่งซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า “กัสสปเทพบุตร ถ้าอย่างนั้น การประกาศคำสั่งสอนนั้นจงปรากฏแก่ท่าน ณ ที่นี้เถิด” กัสสปเทพบุตรกราบทูลว่า บุคคลพึงศึกษาคำสุภาสิต ศึกษาการเข้าไปนั่งใกล้สมณะ ศึกษาการนั่งในที่สงัดแต่ผู้เดียว และศึกษาการสงบระงับจิต กัสสปเทพบุตรได้กล่าวดังนี้ พระศาสดาทรงพอพระทัยแล้ว ลำดับนั้น กัสสปเทพบุตรทราบบว่า “พระศาสดาของเราทรงพอพระทัยแล้ว” จึงถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหายตัวไป ณ ที่นั่นเอง^{๑๗} ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงสอนธรรมะแก่เทวดาเช่นกัน

^{๑๔} วิ.ม.(ไทย) ๔/๖/๙.

^{๑๕} พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๙.

^{๑๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑/๑.

^{๑๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๒/๘๗.

ในพรหมสังยุต ว่าครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบความรำพึงของพระผู้มีพระภาคด้วยใจแล้ว ได้มีความคิดดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โลกจะฉิบหายหนอ โลกจะพินาศหนอเพราะพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงน้อมพระทัยไปเพื่อการชวนชวนน้อย มิได้น้อมพระทัยไปเพื่อแสดงธรรม” จึงหายตัวจากพรหมโลก มาปรากฏอยู่ ณ เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น แล้วห่มผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง คุณเข้าเบื้องขวาลงบนแผ่นดิน ประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดงธรรม ขอพระสุคตได้โปรดแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลสจตุจลลิตในตาน้อยมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรมเพราะจกมีผู้รู้ธรรม”^{๑๘} ส่วนนี้แสดงถึงพระพรหมได้กราบอาราธนาธรรมจากพระพุทธองค์นั่นเอง

ในมหาสมยสูตร ก็มีการกล่าวถึงการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดาเช่นกัน มีใจความว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่ามหาวัน ๑ เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ มีเหล่าเทวดาจำนวนมากจาก ๑๐ โลกธาตุมาประชุมกันเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคและเยี่ยมภิกษุสงฆ์ เทพชั้นสุทธาวาส ๔ องค์ ได้มีความดำริดังนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ประทับอยู่ที่ป่ามหาวัน เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ มีเหล่าเทวดาจำนวนมากจาก ๑๐ โลกธาตุมาประชุมกัน เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคและเยี่ยมภิกษุสงฆ์ ทางที่ดี เราก็คควร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วกล่าวคาถาองค์ละคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาค” ลำดับนั้น เทพเหล่านั้นหายไจากเทวโลกชั้นสุทธาวาส มาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร เทพองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ว่า “การประชุมครั้งใหญ่ในป่าใหญ่ มีหมู่เทพมาประชุมกัน พวกเราพากันมายังธรรมสมัยนี้ ก็เพื่อได้เยี่ยมสงฆ์ผู้ไม่พ่ายแพ้”^{๑๙} ซึ่งเป็นการแสดงว่าเทวดายินยอมมาฟังธรรมกันเป็นหมู่ใหญ่ด้วย

และยังมีเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกอีกมาก ที่กล่าวถึงเทวดาที่มาทูลถามปัญหาธรรมกับพระพุทธเจ้า เช่นใน สักกสังยุตต์ และวิมานวัตถุ เป็นต้น

(๓) เทวดาที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎกเป็นส่วนที่กล่าวถึงธรรมล้วน ซึ่งมีอยู่ ๗ คัมภีร์ คือ ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลปัญญาธิ กถาวัตถุ ยมก ปิฎฐาน ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเทศนาธรรมนี้ไว้ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครั้งที่โปรดพุทธมารดา ในตลอดพรรษาที่ ๗ เมื่อพระพุทธองค์ทรงเสด็จถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

^{๑๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๒/๒๒๙.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๑/๒๕๙.

ท้าวสักกะเทวราชและเทพบุตรเทพธิดา ต่างออกมาจากวิมาน เพื่อมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า หรือแม้แต่ เทวดาเหล่าอื่นในหมื่นจักรวาล ต่างพาเนรมิตกายเทอญปรมาณู แต่พระพุทธองค์มิได้ทรงเห็น สันดุสิตเทพบุตรผู้เคยเป็นมารดา จึงได้ตรัสบอกท้าวสักกะเทวราชให้ไปยังสวรรค์ชั้นดุสิต ตรัสบอกเทพบุตร พุทธมารดาให้มาฟังธรรมจากพระพุทธองค์ เมื่อเทพบุตรพุทธมารดาเสด็จลงมาแล้วจึงได้ถวาย นมัสการเบื้องหน้า พระพุทธองค์ทรงดำริที่จะสนองพระคุณพุทธมารดาด้วยธรรมอันสมควรค่าที่จะ ตอบแทนพระคุณแก่มารดาได้ จึงทรงพิจารณาว่า ธรรมวินัยและพระสูตรก็ยังน้อยนัก เห็นมีแต่พระ อภิธรรมเท่านั้นที่พอจะยกขึ้นเทียบได้ พระองค์จึงทรงกวักพระหัตถ์เรียกพระพุทธมารดาว่า

ดูกร ขนนี้ ตถาคตจะใช้ค่าน้ำนมป้อนป้อนข้าวของมารดา อันเลี้ยงตถาคตนี้มาเนกชาติใน อดีตภพ” แล้วจึงทรงกระทำให้พระพุทธมารดาเป็นประธานมนเทวสมาคมนั้น ทรงตรัสพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ฯลฯ ให้สมควรแก่ปัญญาบารมีของพระพุทธมารดาและหมู่ทวยเทพ ณ เทวโลกชั้นดาวดึงส์ ตลอด ๓ เดือนเต็มตามเวลาในโลกมนุษย์ สันดุสิตเทพบุตรพุทธมารดาได้บรรลุโสดาปัตติผล สำเร็จ เป็นพระอริยบุคคลชั้นแรกในพระพุทธศาสนา^{๒๐}

ยังมีปรากฏข้อความใน พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ ปัญจกนิทเทส ที่กล่าวถึง เจตโสวินิพันธะ ๕ เกี่ยวกับเทวดาอีกว่า “บุคคลปรารถนาจะเกิดในหมู่เทพหมู่หนึ่งแล้วประพฤติพรหมจรรย์ด้วยผู้ใจ ว่า เราจักเป็นเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ หรือเทวดาผู้มีศักดิ์น้อยองค์ใดองค์หนึ่งด้วยศีล ๑๑ ด้วยวัตรนี้ ด้วย ตบะนี้หรือด้วยพรหมจรรย์นี้เหล่านี้ชื่อว่าเจตโสวินิพันธะ ๕”^{๒๑}

ในต้นท้าวจิริตินิทเทส มีข้อความปรากฏถึงเทวดา ในเรื่องต้นท้าว คือการปรารถนาเป็น เทวดาในสัญญาธรรมว่า ต้นท้าวว่า เราจักเป็นกษัตริย์หรือจักเป็นพราหมณ์ จักเป็นแพศย์หรือจักเป็น ศูทร จักเป็นคฤหัสถ์หรือจักเป็นบรรพชิต จักเป็นเทวดาหรือจักเป็นมนุษย์ จักเป็นพรหมมีรูปหรือจัก เป็นพรหมไม่มีรูป จักเป็นพรหมมีสัญญาหรือจักเป็นพรหมไม่มีสัญญาจักเป็นพรหมมีสัญญาก็มิใช่หรือ จักเป็นพรหมไม่มีสัญญาก็มิใช่ อย่างนี้ต้นท้าวว่าเราจักเป็นอย่างนี้ก็มี^{๒๒}

พระอภิธรรม ปุคคลกถา ได้กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับเทวดาว่า มนุษย์กับเทวดาเป็นบุคคลคน เดียวกันกันใช่หรือไม่ มีความว่า หากบุคคลเป็นมนุษย์แล้วจึงเป็นเทวดา เป็นเทวดาแล้วจึงเป็นมนุษย์ (ดังนั้น) ผู้เกิดเป็นมนุษย์กับเทวดาจึงเป็นคนละคนกัน คำที่ว่า “บุคคลผู้เกิดเป็นมนุษย์คนเดียวกันนี้นั้น แหละท่องเทียวไป” ดังนี้ จึงผิด ฯลฯ อนึ่ง หากบุคคลคนเดียวกันนั้นแหละท่องเทียวไป จุตติจากโลกนี้ ไปสู่โลกอื่น มิใช่คนละคนกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ความตายก็จักไม่มี แม้แต่ปาณาติบาตก็ยังไม่รู้ไม่ได้ กรรมมี

^{๒๐} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๔๘/๑/๓๕.

^{๒๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๙๔.

^{๒๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๗๔/๖๒๔.

อยู่ ผลของกรรมก็มีอยู่ ผลของกรรมทั้งหลายที่ทำแล้วก็มีอยู่ เมื่อกุศล และอกุศลให้ผลอยู่ คำที่ว่า “บุคคลคนเดียวกันนี้นั้นแหละท่องเที่ยวไป” ดังนี้ จึงผิด^{๒๓}

ในกถาวัตถุ สังวรกถา ได้มีข้อความที่กล่าวถึงเทวดาในเรื่อง ความสำรวมไม่มีในหมู่เทวดา มีดังนี้ว่า

หากความสำรวมจากความไม่สำรวมเป็นศีล และความสำรวมมีอยู่ในหมู่เทวดา ดังนั้น ท่านจึงควรยอมรับว่า “ความสำรวมจากความไม่สำรวมใดเป็นศีล ความไม่สำรวมนั้นมิอยู่ในหมู่เทวดา” ท่านกล่าวคำขัดแย้งใดในตอนต้นนั้นว่า “ข้าพเจ้ายอมรับว่า ความสำรวมจากความไม่สำรวมเป็นศีล ความสำรวมมีอยู่ในหมู่เทวดาแต่ไม่ยอมรับว่า ความสำรวมจากความไม่สำรวมใดเป็นศีล ความไม่สำรวมนั้นมิอยู่ในหมู่เทวดา” คำนั้นของท่านจึงผิดหนึ่ง หากท่านไม่ยอมรับว่า “ความสำรวมจากความไม่สำรวมใดเป็นศีล ความไม่สำรวมนั้นมิอยู่ในหมู่เทวดา” ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “ความสำรวมจากความไม่สำรวมเป็นศีล ความสำรวมมีอยู่ในหมู่เทวดา” ท่านกล่าวคำขัดแย้งใดในตอนต้นนั้นว่า “ข้าพเจ้ายอมรับว่า ความสำรวมจากความไม่สำรวมเป็นศีล ความสำรวมมีอยู่ในหมู่เทวดา แต่ไม่ยอมรับว่า ความสำรวมจากความไม่สำรวมใดเป็นศีล ความไม่สำรวมนั้นมิอยู่ในหมู่เทวดา” คำนั้นของท่านจึงผิด^{๒๔}

อนึ่ง ในพระอภิธรรมปิฎก บุคคลบัญญัติ^{๒๕} ได้แสดงถึงคติของการกำเนิดแห่งโปปาติกะที่ได้พัฒนาตนเองให้มีศักยภาพที่สูงยิ่งขึ้น จนกระทั่งบรรลุนิพพานเป็นพระอนาคามีบุคคลได้ด้วย จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า เทวดาก็มีปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกด้วยเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกี่ยวข้องของเทวดาที่มีต่อพระพุทธศาสนาตลอดมา

๒.๑.๒ ประเภทของเทวดา

ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา พระเทพเวทีได้แสดงทัศนะว่า การจัดประเภทของเทวดานั้นก็เพื่อมีจุดมุ่งหมายให้ตระหนักรู้ว่า มนุษย์ก็สามารถเป็นเทวดาได้ในปัจจุบันชาติ ไม่ต้องรอให้ถึงภพหน้า เรียกว่าเป็น สมมติเทพ คือเทวดาโดยสมมติได้ด้วยคุณธรรม อันมี หิริและโอตตปปะ คือความละอายและเกรงกลัวในบาป ซึ่งมนุษย์และเทวดาก็ได้มีความแตกต่างกัน แต่มนุษย์นั้นมีโอกาส

^{๒๓} อภ.ป.ุ(ไทย) ๓๗/๗๘/๔๗.

^{๒๔} อภ.ป.ุ(ไทย) ๓๗/๓๗๙/๓๘๓.

^{๒๕} บุคคลบัญญัติ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยการกำหนดลักษณะของบุคคลประเภทต่างๆ โดยบัญญัติความหมายของชื่อที่ใช้เรียกบุคคลต่างๆ ตามคุณธรรม เช่นว่า “โสดาบัน” ได้แก่ บุคคลผู้ละสังโยชน์ ๓ ได้แล้ว ดังนี้ เป็นต้น, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (๒๕๕๑), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๑๖.

มากกว่าในการที่จะพัฒนาคุณธรรมและความสามารถของตนมากกว่า ซึ่งหากมนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อไร ก็จะไปเทียบเท่าหรือแม้แต่สูงกว่าดีกว่าเทวดา^{๒๖}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ได้มีการจำแนกเทวดาออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. สมมุติเทพ คือ พระราชา พระราชกุมาร และพระราชเทวี เหล่านี้เรียกว่า สมมุติเทพ

๒. อุบัติเทพ คือ เทวดาชั้นจาตุมหาราช เทวดาชั้นดาวดึงส์ ฯลฯ เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่พรหม และเทวดาชั้นสูงกว่านั้น เหล่านี้เรียกว่า อุบัติเทพ

๓. วิสุทธิเทพ คือ พระตถาคต สาวกของพระตถาคต พระอรหันตชีนาสพ และพระปัจเจกสัมพุทธเจ้า เหล่านี้เรียกว่า วิสุทธิเทพ พระผู้มีพระภาคทรงรู้ชัดเหล่าสมมุติเทพว่า เป็นอธิเทพ ทรงรู้จักเหล่าอุบัติเทพว่าเป็นอธิเทพ ทรงรู้ชัด คือ ทรงทราบ เทียบเคียง พิจารณา ทำให้กระจ่าง ทำให้แจ่มแจ้งซึ่งเหล่าวิสุทธิเทพว่า เป็นอธิเทพ รวมความว่า ทรงรู้ชัดอธิเทพ คำว่า ทรงรู้ชัดธรรมของพระองค์และของคนอื่นทั้งปวง อธิบายว่า พระผู้มีพระภาค ทรงรู้ คือ ทรงทราบ ทรงถูกต้อง แท้ตลอดธรรมที่ทำพระองค์ และชนเหล่าอื่นให้เป็นอธิเทพ^{๒๗}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย มานวปัญหานิกาย ได้แสดงถึงความหมายของพระพุทธรองค์ว่าทรงเป็นเทพที่อยู่เหนือกว่าเทพทั้ง ๓ ว่า

พระผู้มีพระภาคทรงเป็นเทพ เป็นอธิเทพ และเป็นเทพยิ่งกว่าเทพ ยิ่งกว่าสมมุติเทพ อุบัติเทพ และวิสุทธิเทพทั้งหลาย ทรงเป็นราชสีห์ยิ่งกว่าราชสีห์ เป็นนาคยิ่งกว่านาค เป็นผู้นำหมู่ยิ่งกว่าผู้นำหมู่ เป็นพระมุนียิ่งกว่าพระมุนี เป็นพระราชายิ่งกว่าพระราชา คำว่า ข้าพระองค์ ย่อมเห็น ... ในเทวโลกและมนุษยโลก อธิบายว่า ข้าพระองค์ย่อมเห็น คือ แลเห็น มองดู เพ่ง พินิจ พิจารณาเห็นพระองค์ผู้ทรงเป็นเทพ ผู้ทรงเป็นอธิเทพ ผู้ทรงเป็นเทพยิ่งกว่าเทพ รวมความว่า ข้าพระองค์ย่อมเห็น...ในเทวโลกและมนุษยโลก^{๒๘}

ดังที่แสดงมา จะเห็นได้ว่า ลักษณะประเภทของเทวดานั้น จึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะชาวสวรรค์ที่อาศัยอยู่ในเทวโลก หรือพรหมโลกเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง ผู้ที่มีชีวิตอยู่แต่ได้สั่งสมคุณธรรมของตนเอาไว้ แม้ว่าจะยังเป็นมนุษย์อยู่ จนมีสภาวะจิตใจที่สูงส่งเทียบเท่ากับเทวดา หรือสูงกว่าเทวดาด้วยหลักของ “เทวธรรม” อันแปลว่า คุณธรรมที่ทำให้คนเป็นเทพ ประกอบไปด้วย ๒ อย่าง คือ ๑. หิริ : ความละอายบาป, ละอายใจต่อการทำความชั่ว (Hiri: moral shame; conscience) และ ๒. โอตตปปะ : ความกลัวบาป, เกรงกลัวต่อความชั่ว (Ottappa: moral dread)

^{๒๖} พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๖๗.

^{๒๗} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๑๙/๓๘๘.

^{๒๘} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๓๒/๑๖๐.

โดยสรุปแล้ว เทวดาตามความหมายในคัมภีร์พระไตรปิฎก หมายถึงผู้อาศัยอยู่ในเทวโลก ที่มีอานุภาพพิเศษแห่งบุญที่เคยกระทำไว้ มีหูทิพย์ ตาทิพย์ และอาหารทิพย์ เพลิดเพลินไปด้วยกามคุณ ทั้ง ๕ สามารถจำแนกได้ ๓ ประเภทคือ ๑.สมมุติเทพ คือเทพโดยสมมุติเช่น พระราชา พระมหากษัตริย์ ๒. อุบัติเทพ คือเทพที่อุบัติขึ้นในสรวงสวรรค์ เช่น เทพชั้นสูงนับเนื่องถึงหมู่พรหม ๓. วิสุทธิเทพ คือผู้ที่ได้แจ่มแจ้งในความบริสุทธิ์ เช่น พระอรหันต์ โดยอาศัยธรรมเป็นเบื้องต้นคือ หิริ และโอตตปปะ หมายถึงความละอายและเกรงกลัวต่อบาป

๒.๒ การอุบัติและจุติของเทวดา

ในทางพระพุทธศาสนาได้สอนให้เรา เชื่อในหลักของเหตุและผล และปัจจัยที่เกิดจากเหตุของการได้อุบัติ รวมถึงเหตุของการจุติของเทวดา ว่ามีเหตุปัจจัยอย่างไร ผู้วิจัยจึงขอนำหลักการเพื่อให้ได้ศึกษาวิเคราะห์ดังนี้คือ

๒.๒.๑ การอุบัติของเทวดา ผู้ที่จะสามารถเกิดเป็นเทวดาได้ ย่อมเกิดจากมนุษย์ผู้ได้กระทำกุศลกรรมไว้ เมื่อตายลงบุญกุศลนั้นก็จะส่งผลให้ไปอุบัติเป็นเทวดานั้นเอง ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะ การอุบัติของเทวดา ประเภท อุบัติเทพเท่านั้น โดยหลักฐานที่ปรากฏในทิมณิกาย ปาฏิวรรค ได้แสดงถึง โยนิ (กำเนิด) ๔ เอาไว้ดังนี้ว่า

๑. อันทขโยนิ (กำเนิดของสัตว์ที่เกิดในไข่)
๒. ชลาพุชโยนิ (กำเนิดของสัตว์ที่เกิดในครรภ์)
๓. สังเสทขโยนิ (กำเนิดของสัตว์ที่เกิดในถ้ำโคล)
๔. โอปปาติกโยนิ (กำเนิดของสัตว์ที่เกิดผุดขึ้น)^{๒๙}

โดยอุบัติเทพนั้น คือเทวดาที่ถือกำเนิดใน “โอปปาติกโยนิ”^{๓๐} เมื่อเกิดก็จะอุบัติขึ้นมา โดยไม่ต้องนอนในครรภ์มารดาเหมือนอย่างมนุษย์ เมื่ออุบัติขึ้นก็จะมีรูปร่างเป็นทิพย์ ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาว เป็นเทพบุตร เทพธิดา และไม่มีการแก่ชรา ซึ่งเทพผู้มาเกิดใหม่หากได้สร้างสมกุศลไว้มาก ก็จะมีวิมานเป็นของตนเอง แต่หากสร้างสมกุศลไว้น้อย จะต้องไปอาศัยวิมานของเทวดาอื่น จึงมีฐานะที่แตกต่างกันไป ตามที่นางสาวธมกร แซ่ฟอง ได้อธิบายเอาไว้ในเอกสารวิชาการว่า

ผู้ที่ไปอุบัติบนตักของเทวดาองค์ใด ต้องเป็นบุตรหรือธิดาของเทพยดาองค์นั้นถือว่าเป็นเทพบุตร เทพธิดาหญิงที่ไปอุบัติเกิดบนแท่นบรรทมของเทพยดาองค์ใด ต้องเป็นผู้รับใช้ของเทวดา

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖/๒๙๓.

^{๓๐} โอปปาติกสัตว์ คือสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ(ตาย) ก็หายวับไป ไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรก (ที.สี.อ. ๑/๑๗๑/๑๔๙).

องค์นั้น ผู้ที่อุบัติภายในประสาทของเทพดาองค์ใด ต้องเป็นบริวารของเทพดาองค์นั้นผู้ใด ไปอุบัติระหว่างแดนต่อของวิมานทั้งหลาย มหาเทพผู้เป็นใหญ่ที่ปกครองสวรรค์ชั้นนั้นๆจะเป็นผู้พิจารณาและตัดสินใจ^{๓๑}

จึงเห็นได้ว่า การอุบัติเกิดในสวรรค์นั้น เกิดจากอำนาจของบุญกุศลที่ทำมาเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ อำนาจแห่งบุญกุศลนั้นจึงทำให้มีวิมาน โดยในวิมานวัตถุ กล่าวว่า “วิมานหมายถึง ที่เล่น ที่อยู่ของเหล่าเทวดา ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่อันประเสริฐ”^{๓๒} ประกอบด้วย แก้วมณี ทองคำ และมีสระน้ำสวณอันงดงาม พร้อมด้วยบริวารและสิ่งของอันเป็นทิพย์ แต่ในเทพบางองค์ที่บุญไม่มากพอก็ต้องอาศัยบุญอำนาจจากเทพองค์อื่นแทน

๒.๒.๒ เหตุที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา

เหตุสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นเทวดาได้ เกิดจากหลักสำคัญที่เราชาวพุทธควรศึกษาอย่างเข้าใจ ในหลักเหตุและผลดังนี้ว่า

๑) เกิดจากผลบุญที่ได้ทำมา บุญเป็นชื่อของความสุข นั่นคือผู้ใดสร้างสมบุญ ผลแห่งบุญนั้นย่อมนำสุขมาให้ ทั้งในภพนี้และในภพหน้า ดังข้อความตามพระสูตรว่า

ความเป็นพระราชาในประเทศ ความเป็นอิสระ ความสุขของความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอันน่าพอใจ และแม้ความเป็นเทวราชของเทวดาในหมู่เทพ ทั้งหมดก็จะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้ ฯลฯ เพราะฉะนั้น บัณฑิตผู้เป็นปราชญ์ จึงสรรเสริญภาวะแห่งบุญที่ทำไว้แล้ว^{๓๓} ดังจะเห็นได้ว่า บุญคือเครื่องให้ถึงยังสุคติภูมิของเหล่าเทวดา ซึ่งก็คือคุณงามความดีที่ได้สร้างสมมา ด้วยการชำระสันดาน ประพฤติชอบ ทั้งทางกาย วาจา และใจ เกิดเป็นกุศลธรรม

บุญกุศลที่กระทำไว้สามารถยังความเจริญให้แก่อัตภาพภพหน้าได้ แต่บุญก็สามารถอาศัยกำลังของคุณธรรมหลายประการ จึงขอหยิบยกมาให้พอเข้าใจได้ ดังความว่า ความเจริญ ๓ ประการอะไรบ้าง คือ ๑. ศรัทธา ๒. ศีล ๓. ปัญญา

ภิกษุทั้งหลาย ชนภายในอาศัยพอบ้านผู้มีศรัทธาย่อมมอกลงามด้วยความเจริญ ๓ ประการนี้ ภูเขาหินมีอยู่ในป่าใหญ่ หมูไม่เหล่านั่นอาศัยภูเขานั้น เจริญงอกงามเติบโตในป่า แม้ฉันใด

^{๓๑} ธมมกร แชนฟอง, “ศึกษาการบรรลุนิพพานของผู้ปฏิบัติในเทวภูมิ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๐), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๓๒} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑/๑ (คำว่า วิมาน หมายถึง ที่เล่น ที่อยู่ของเหล่าเทวดาซึ่งถือว่าเป็นสถานที่อันประเสริฐ และคำว่าวิมานวัตถุ หมายถึง เรื่องวิมาน หรือที่ตั้งวิมานนั้นๆ), (ขุ.วิ.อ. ๒).

^{๓๓} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๒,๑๖/๑๙-๒๐.

บุตร ภรรยา พวกพ้อง อำมาตย์ หมอญาติและชนผู้อาศัยเขาเลี้ยงชีพ ก็ฉนั้นเหมือนกัน อาศัย พ่อบ้านผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมมองงามในโลกนี้ ชนผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง เห็นศีล จาคะ (ความเสียสละ) และสุจริต(ความประพฤติดี)ของพ่อบ้านผู้มีศีลนั้นแล้วย่อมทำตาม บุคคล ประพฤติธรรมซึ่งเป็นทางนำสัตว์ไปสู่สุคติ ย่อมผลิตเพลินในโลกนี้สมปรารถนา ย่อมบันเทิง ในเทวโลก^{๓๔}

รวมความแล้วก็หมายถึงผู้ที่ประพฤติชอบด้วยศีล และด้วยความสุจริตธรรม เกิดความ ศรัทธาเสียสละน้อมนำปัญญา ยื่อนำพาให้ถึงยังความเป็นเทวดานั้นได้เอง

๒) เกิดจากผลกรรมที่ได้ทำมา พระพุทธองค์ได้ทรงสอนเราให้เชื่อในกฎแห่งกรรม นั่นคือ การสร้างเหตุแห่งการกระทำที่ชอบ ด้วยธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. กายสุจริต ๒. วาสุจริต ๓. มโนสุจริต ดังความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตผู้เฉียบแหลม เป็นสัตบุรุษ ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกักจัด ไม่ให้ถูกทำลาย ไม่มีความเสียหาย ไม่ถูกผู้รู้ติเตียน และ ประสพบุญเป็นอันมาก”^{๓๕} ดังข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การมีสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ย่อมบังเกิดผลแห่งกรรมที่เป็นบุญ และมีพระปฐมเทศนา ได้ตรัสถึงการได้ปฏิบัติเป็นพระอินทร์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการอย่างบริบูรณ์ เพราะสมาทานวัตรบท ๗ ประการ จึงได้เป็นท้าวสักกะ วัตรบท ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เราพึงเลี้ยงมารดาและบิดาตลอดชีวิต

๒. เราพึงประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต

๓. เราพึงพูดจาแต่คำอ่อนหวานตลอดชีวิต

๔. เราไม่พึงพูดคำส่อเสียดตลอดชีวิต

๕. เราพึงมีใจปราศจากความตระหนี่ที่เป็นมลทิน อยู่ครองเรือน มีการ บริจาคเป็นประจำ มี มือชุ่มเป็นนิตย์ ยินดีในการเสียสละ ควรที่ผู้อื่นจะขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต

๖. เราพึงพูดแต่คำสัตย์ตลอดชีวิต

๗. เราไม่พึงโกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราก็จะกำจัดโดยฉับพลัน ทันที

ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการนี้อย่างบริบูรณ์ เพราะสมาทานวัตรบท ๗ ประการ จึงได้เป็นท้าวสักกะ พระผู้มี

^{๓๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๗/๔๙/๒๑๐.

^{๓๕} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙/๑๔๗.

พระภาคผู้สุคตศาสดาได้ตรัสเวทยากรณภษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า “เทพชั้นดาวดึงส์กล่าวถึงนรชนผู้เลี้ยงมารดาและบิดา มีปกติประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล เจริญแต่คำอ่อนหวาน สมานมิตร ละคำส่อเสียด ประกอบในอุบายกำจัดความตระหนี่ มีวาจาสัตย์ ครอบงำความโกรธได้นั้นแล้วว่า เป็นสัตบุรุษ”^{๓๖}

และครั้งพระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่ง ว่าทำกรรมอันใดมาจึงได้บังเกิดเป็นเทพธิดาที่มีวรรณะสว่างไสว นางจึงตอบว่า

เมื่อดิฉันยังครองเรือนอยู่ มิได้มีความริษยา ความตระหนี่ ความตีเสมอ ดิฉันมีนิสัยไม่มักโกรธ ประพฤติตามคำสั่งสามี และไม่ประมาทในการรักษาศีลอุโบสถเป็นนิตย์ ดิฉันเข้าจำอุโบสถศีลซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปักษี และตลอดปาฏิหาริย์ปักษี ฉันสำรวมระวังในศีลตลอดเวลา และแจกจ่ายทานด้วยความเคารพ จึงได้ครอบครองวิมานนี้ ดิฉันงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักขโมย จากการประพฤตินอกใจสามี สำรวมระวังจากการพูดเท็จ และเว้นไกลการดื่มน้ำเมา ดิฉันยินดีในศีล ๕ ฉลาดในอริยสัจเป็นอุบาสิกาของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าโคดม ผู้มีพระจักขุ มีพระยศ เพราะศีลของตน ดิฉันนั้นจึงมีเกียรติยศบริวารยศ เสวยผลบุญของตนอยู่เป็นสุข ไร้โรค เพราะบุญนั้น ผีพราหมณ์ดิฉันจึงงามเช่นนี้ ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิมานนี้ และโศกะทั้งหมดล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน ฯลฯ^{๓๗}

แสดงให้เห็นถึงกรรมที่เกิดจากกุศลในการรักษาศีล ๕ และศีล ๘ ในวันอุโบสถ จึงส่งผลให้ได้บังเกิดทิพยสมบัติ อติภาพความเป็นเทวดาได้นั่นเอง และด้วยความตั้งใจในการปรารถนาจักได้มาซึ่งอติภาพของเทวดา จึงทำให้ได้เกิดเป็นเทวดาได้ดังความตอนหนึ่งที่พระภิกษุทูลถามพระศาสดาว่า

ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ หลังจาก ตายแล้วจะเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพพวกสีตวลาหะ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และใจ เขาได้ฟังมาว่า ‘เทพพวกสีตวลาหะ มีอายุยืน มีผิวพรรณงาม มี ความสุขมาก’ จึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ‘โฉนหนอ หลังจากตายแล้ว ขอเรา พึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพพวกสีตวลาหะ’ จึงให้ข้าว...ให้น้ำ ให้ผ้า ให้ยาน ให้ดอกไม้ ให้ของหอม ให้เครื่องลูบไล้ ให้ที่นอน ให้ที่พัก ให้เครื่องประทีป หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพพวกสีตวลาหะ ภิกษุ นี้แล เป็นเหตุเป็น

^{๓๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๓/๓๗๕.

^{๓๗} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๘-๑๓๓/๒๒-๒๓.

ปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจะ เข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพพวกสัตว์
 ลาหก^{๓๘}

จากข้อความนี้ทำให้เห็นว่า การที่บุคคลสร้างกุศลกรรมฝ่ายดีด้วยการ ให้ทาน แล้วตั้งจิต
 พรารถนาไว้ดีแล้ว ก็สามารถส่งผลให้ได้อัตภาพความเป็นเทวดาได้เช่นกัน

๓) คุณธรรมที่สั่งสมมา ธรรมอันเป็นเครื่องนำพาไปสู่ความเป็นเทวดานั้น พระพุทธองค์ได้
 ตรัสสอนไว้ว่า เทวมรรค ชื่อว่าทางแห่งเทวะ หมายถึงธรรมของเทวดา ได้แก่ (๑) หิริ (๒) โอตตัปปะ
 (๓) สุกกธรรม แปลว่าธรรมฝ่ายขาว เป็นชื่อแห่ง หิริ และโอตตัปปะ สุกกธรรมได้แก่ สุจริตในไตรทวาร
 คือ

๑. กายสุจริต ๓ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดมในกาม

๒. วจีสุจริต ๔ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

๓. มโนสุจริต ๓ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่มีจิตคิดพยาบาท มีความเห็นชอบ^{๓๙}

และคุณธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสขยายความลงไปอีกในสาเลยยกสูตร กล่าวถึง กุศล
 กรรมบถ ๑๐ ว่า

ความประพฤติสม่าเสมอ คือความ ประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ ความประพฤติ
 สม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ ความประพฤติสม่าเสมอ คือความ
 ประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ ความประพฤติสม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางกาย
 มี ๓ ประการ อะไรบ้าง

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทณทาวุธ และศัสตราวุธมีความละอาย มีความ
 เอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของ
 ผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่าที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดมในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ใน
 ปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดาที่อยู่ในปกครองของมารดาบิดา ที่อยู่ในปกครอง
 ของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่อยู่ใน
 ปกครองของญาติ ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครองโดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสวมด้วย
 พวงมาลัยหมายไว้ ความประพฤติสม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ
 อย่างนี้แล

^{๓๘} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๕๕๒-๕๖๑/๓๗๐.

^{๓๙} ข.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐๓/๓๑๘.

ความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า ‘ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น’ บุรุษนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘ไม่รู้’ หรือรู้ก็กล่าวว่า ‘รู้’ ไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘ไม่เห็น’ หรือเห็นก็กล่าวว่า ‘เห็น’ ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อาภิสเล็กน้อยบ้าง

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไป บอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกันส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเปลื้องเกล็ดต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะน่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ

๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดแต่คำจริงพูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา ความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ อย่างนี้แล

ความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการอะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ‘ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา’

๒. เป็นผู้มิจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า ‘ขอสัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด’

๓. เป็นสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ‘ทานที่ให้แล้วมีผลบุญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดี และทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณโอปปาติกสัตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง มีอยู่ในโลก’ ความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมีอยู่ ๓ ประการ อย่างนี้แล พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมเป็นเหตุ อย่างนี้^{๔๐}

ถ้าบุคคลผู้ประพฤติน่าเสมอ... หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพชั้นจาตุมหาราช, เทพชั้นดาวดึงส์, เทพชั้นยามา, เทพชั้นดุสิต, เทพชั้นนิมมานรดี, เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี, เทพชั้นเบื้องบนในหมู่พรหม ฯลฯ เทพชั้นอาภา, เทพชั้นปริตรตาภา, เทพชั้นอัปมาณภา, เทพชั้นอา

^{๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๕-๔๗๘.

ภัสสรา, เทพชั้นปริตตสุภา, เทพชั้นอัปมาณสุภา, เทพชั้นสุภิกินหา, เทพชั้นเวหัพผลา, เทพชั้นอิหา, เทพชั้นอติปปา, เทพชั้นสุทัสสา, เทพชั้นสุทัสสี, เทพชั้นอกนิฐภพ, เทพผู้เข้าถึงอากาศานัญญาตนภพ, เทพผู้เข้าถึงวิญญาณัญญาตนภพ, เทพผู้เข้าถึงอาภิญญาตนภพ, เทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาตนภพ และเทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาตนภพ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤตินำเสมอ คือเป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแล^{๔๑}

จากข้อความตามพระสูตรที่ยกมาพอสรุปได้ว่า เหตุของปัจจัยที่ทำให้ได้บังเกิดเป็นเทวดาได้นั้น มีอยู่ ๓ ประการได้แก่

๑. บุญกุศลจากการสละให้ทานด้วยศรัทธา อันมีด้วยวัตถุทานทั้ง ๑๐ ประการ ได้แก่ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป

๒. การตั้งมั่นในการสมาทานรักษาศีล ๕ และศีล ๘ ประพฤติชอบสุจริตธรรม ประกอบด้วย กุศลกรรม ๑๐ ประการ ด้วยทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๓. คุณธรรมที่นำไปสู่ความเป็นเทวดา นั่นคือ หิริ และละอายโอตปปะ สุกฤตธรรม ทั้งหมดที่กล่าวมานี้คือเหตุชนิดของกรรมที่นำไปสู่อัตภาพความเป็นเทวดาได้นั่นเอง

๒.๒.๓ ที่อยู่ของเทวดา

การอุบัติขึ้นของเทวดา ที่ปรากฏในคัมภีร์โลกศาสตร์ ได้มีการพรรณนาถึงลักษณะที่อยู่ของเทวดาบนสวรรค์ไว้อย่างงดงาม “ด้วยจุดประสงค์เพื่อที่จะให้เกิดความชื่นชมศรัทธาเลื่อมใสของสาธุชนเป็นที่ตั้ง”^{๔๒}

๑. เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นสวรรค์ชั้นแรกของเหล่าเทวดา ผู้เล่นสนุกสนานด้วยกามคุณ ๕ มีเทวดาผู้เป็นใหญ่ปกครองอยู่ ๔ ท่าน คือ ท้าวธรรฐ ปกครองเหล่าคนธรรพ์ อยู่ทางด้านทิศตะวันออก ท้าววิรูปหก ปกครองเหล่ากุมภัณฑ์ อยู่ทางด้านทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์ ปกครองเหล่าพญานาค อยู่ทางทิศตะวันตก และท้าว เวสสวัณ ปกครองเหล่ายักษ์ อยู่ทางทิศเหนือ เทวดาที่อาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นนี้จะมีหน้าที่ รักษาผู้ที่จะมารุกรานสวรรค์ และยังเป็นผู้ตรวจดูแลมนุษย์โลก แสดงเป็นภาษีจากพุทธองค์ว่า “ในวัน ๘ ค่ำแห่งปีกษ อมาตย์ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกในวัน ๑๕ ค่ำแห่งปีกษ เพื่อตรวจดูโลกว่า มนุษย์พากันบำรุงมารดาบิดา บำรุงสมณะพราหมณ์ เคารพนอบน้อมผู้ใหญ่ในตระกูล รักษาอุโบสถ ทำบุญทำกุศล มีจำนวนมากด้วยกันอยู่หรือไม่”^{๔๓}

^{๔๑} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๔๒/๔๗๘-๔๗๙.

^{๔๒} พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๓.

^{๔๓} อัง.ติก. (ไทย) ๒๗/๓๘/๑๙๕-๑๙๖.

นางสาวธมกร ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “เทวดาเหล่านี้ มีอายุ ๕ ปีทิพย์ (๙ ล้านปีมนุษย์)”^{๔๔} และในคู่มือพระอภิธรรมัตถสังคหะ ที่พระอนรุทธาจารย์ รจนาไว้ เทวดาที่อยู่ภายใต้การปกครองของท้าวจาตุมมหาราช คือ

๑. ปัพพัญญูเทวดา เทวดาที่ อาศัยอยู่
๒. อากาสัญญูเทวดา เทวดาที่ อาศัยอยู่ในอากาศ
๓. ชิตชาปโทสิกเทวดา เทวดาที่ มีความเพลิดเพลินในการเล่นกีฬา จนลืมบริโภคอาหารแล้วตาย

๔. มโนปโทสิกเทวดา เทวดาที่ ตายเพราะความโกรธ
๕. สีตวลาหกเทวดา เทวดาที่ ทำให้อากาศเย็นเกิดขึ้น
๖. อุณหวลาหกเทวดา เทวดาที่ ทำให้อากาศร้อนเกิดขึ้น
๗. จันทิมเทวปุตตเทวดา เทวดาที่ อยู่ในพระจันทร์
๘. สุริยเทวปุตตเทวดา เทวดาที่ อยู่ในพระอาทิตย์

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์นี้ เป็นผู้รักษามนุษย์โลกด้วย ฉะนั้นจึงเรียกว่า ท้าว จตุโลกบาล บางทีก็เลยเรียกท้าวจตุโลกบาลนี้ว่า อินทะ ยมะ วรุณะ กุเวระ เทวดาชั้นจาตุมมหาราชิกานี้ มีที่อยู่ตอนกลางเขาสิเนรุ ตลอดลงมาถึงพื้นดิน ที่มนุษย์อยู่ เรียกชื่อตามที่อยู่ที่อยู่อาศัยดังนี้

- ก. ที่อยู่บนพื้นแผ่นดิน เรียกว่า ภูมิัญญูเทวดา
- ข. ที่อยู่บนต้นไม้ เรียกว่า รุกขัญญูเทวดา
- ค. ที่อยู่ในอากาศ(มีวิมานอยู่) เรียกว่า อากาสัญญูเทวดา

เทวดาในจาตุมมหาราชิกาภูมิ ที่มีใจโหดร้ายก็มีถึง ๔ จำพวก คือ

๑. คันธัพพะ คันธัพพี ได้แก่ เทวดาคันธัพพะ ที่ถือกำเนิดภายในต้นไม้ที่มี กลิ่นหอม เราเรียกกันว่า นางไม้หรือ แม่นาง ขอบรรพวงทำให้เกิดอุปสรรคต่าง ๆ เช่น ให้เกิดเจ็บป่วย หรือทำอันตรายแก่ทรัพย์สินสมบัติ ของผู้ที่นำไม้นั้นมาใช้สอย หรือมาปลูกบ้านเรือน เทวดาจำพวกนี้อยู่ในความปกครองของท้าวธรรมาญญูคันธัพพะเทวดานี้ สิ่งอยู่ในต้นไม้ตลอดไป แม้ว่าใครจะตัดฟันไปทำเรือ แพ บ้านเรือน หรือเครื่องใช้ไม้สอยอย่างใด ๆ ก็คงสิ่งอยู่ในไม้นั้น ซึ่งผิดกับรุกขะเทวดา ที่อาศัยอยู่ตามต้นไม้เหมือนกัน แต่ถ้าต้นไม้ตาย หรือถูกตัดฟันก็ย้ายจากต้นนั้น ไปต้นอื่น

๒. กุมภันโท กุมภันที ได้แก่ เทวดากุมภันท์ ที่เราเรียกกันว่ารากษส เป็น เทวดาที่รักษาสมบัติต่าง ๆ มีแก้วมณีเป็นต้น และรักษาป่า ภูเขา แม่น้ำ ถ้ามีผู้ล่วง ล้ำก้ำเกิน ก็ให้โทษต่าง ๆ เทวดาจำพวกนี้อยู่ในความปกครองของท้าววิรูปหะ

^{๔๔} ธมกร แซ่ฟอง, การศึกษาการบรรลุมรรคของผู้ปฏิบัติในเทวภูมิ, หน้า๕๕-๕๖.

๓. นาโค นาคี ได้แก่ เทวดานาค มีวิชาเกี่ยวแก่เวทย์มนต์คาถาต่าง ๆ ขณะ ท่องเทียวมาในมนุษยโลก บางทีก็เนรมิตเป็นคน หรือเป็นสัตว์ เช่น เสือ ราชสีห์ เป็นต้น โดยเฉพาะ ชอบลงโทษพวกสัตว์นรก เทวดาจำพวกนี้อยู่ในความปกครอง ของท้าววิรูปักษะ

๔. ยักโข ยักขินี ได้แก่ เทวดายักษ์ พอใจเบียดเบียนสัตว์นรก เทวดา จำพวกนี้อยู่ในความปกครองของท้าวกุเวระ หรือท้าวเวสสุวรรณ^{๔๕}

๒. เทวดาชั้นดาวดึงส์ ดาวดึงส์ มาจากคำว่า “ดาวดึงสะ” แปลว่า พวกเทพ ๓๓ องค์ มีท้าวสักกเทวราช หรือพระอินทร์เป็นประธาน สวรรค์ชั้นนี้เป็นชั้นที่ ๒ อยู่ในอากาศ เป็นวิมานทิพย์ มีปราสาทเวษนัต และสระโบกขรณี มีต้นไม้ทิพย์ชื่อ ปาริฉัตร ทานท้าวสักกเทวราชปกครองสวรรค์ชั้นนี้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ก็ท้าวสักกจอมเทพนั้นอาศัยผลบุญของพระองค์เป็นอยู่ เสวยราชสมบัติอันมีความเป็นใหญ่ยิ่งด้วยความเป็นใหญ่แห่งเทพชั้นดาวดึงส์ ยังมาพรรณนาคุณแห่งความเพียร คือความขยันได้ ข้อที่พวกเธอบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ ขยันหมั่นเพียรพยายามเพื่อบรรลุผลที่ยังไม่บรรลุเพื่อบรรลุผลที่ยังไม่ได้ เพื่อให้แจ้งมรรคผลที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง นี่จะพึงดงามในธรรมวินัยนี้โดยแท้”^{๔๖}

และท้าวสักกเทวราช ยังเป็นผู้มีบทบาทในทางพระพุทธศาสนา มาก ทรงเป็นผู้ไถ่ธรรม ทรงเป็นอริยสาวกของพระพุทธองค์ ดังความจากพระสูตรว่า

เมื่อครั้งที่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้นนั่งประชุมกันในสุธัมมาเทวสภา มีพวกเทพบริษัทมากมายนั่งอยู่โดยรอบ มีท้าวจาตุมหาราชประทับอยู่ในทิศทั้ง ๔ นี่เป็นธรรมเนียมในการนั่งของท้าวจาตุมหาราช ลำดับนั้น ท้าวสักกจอมเทพทรงทราบความ เลื่อมใสของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ จึงทรงอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกเทพชั้นดาวดึงส์ มีพระอินทร์เป็นประธาน ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม เมื่อเห็นเทพเหล่านี้ผู้มีวรรณะและยศ ผู้เคยประพาศพิภพจรรยในพระสุคต ซึ่งมา ณ ที่นี้ (ด้วย) ก็พากันบันเทิงใจนัก เทพเหล่านั้นเป็นสาวกของพระผู้มีพระปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน ทั้งหมดเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ รุ่งเรืองเกินเทพเหล่านี้ในที่นี้ ด้วยวรรณะ ยศ และอายุ พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีพระอินทร์เป็นประธาน ครั้นเห็นเหตุนี้แล้วพากันเพเลิดเพลิน ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม’^{๔๗}

^{๔๕} พระอนุรุทธาจารย์, ปกรณ์อันรวบรวมซึ่งอรรถแห่งพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๕ (วิถีมุตตสังคหวิภาค), หน้า ๑๔-๑๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://www.thepathofpurity.com> [๑๔ ก.ย.๒๕๖๐].

^{๔๖} ส.ส. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๓๕๗.

^{๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๕/๒๒๘.

ทำให้เห็นว่าสวรรค์ชั้นนี้มีความพิเศษที่มีธรรมชาติของเหล่าเทวดา ที่มีจิตศรัทธาในพระธรรม ได้น้อมนำและบูชาแห่งพระตถาคตเป็นอย่างยิ่ง ด้วยการมาชุมนุมกันเป็นอันมาก ในปรภณอันรวบรวมซึ่งอรรณแห่งพระอภิธรรม ที่พระอนุรุธาจารย์ รจนาไว้ ตอนหนึ่งได้พรรณเกี่ยวกับเทวดาบนสรวงสวรรค์มีว่า

ศาลา สุธัมมา เป็นที่ประชุมฟังธรรม มีเจดีย์แก้วมรกต ชื่อว่า พระจุฬามณี บรรจุพระเขี้ยวแก้ว (ข้างขวา) กับบรรจุพระเกศา(ที่ทรงตัดออกตอน เสด็จออกทรงผนวช) อีกส่วนหนึ่งชื่อสวนมหาวัน มีสระชื่อ สุนันทา สวนนี้เป็นที่ ประทับสำราญพระอิริยาบถของท้าวสักกเทวราช ที่ศาลาสุธัมมา ตามปกติมีพรหมชื่อ สนังกุมาระ เป็นผู้เสด็จลงมาแสดงธรรม แต่ในบางโอกาส ท้าวสักกเทวราช หรือเทวดาองค์อื่นที่ทรงความรู้ในธรรมดี ก็เป็น ผู้แสดง เทวดาตั้งแต่ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไปปฏิบัติด้วยโอปปาติกกำเนิดอย่างเดียวกัน เทวดาชั้นเดียวกัน ย่อมเห็นซึ่งกันและกันได้ และเห็นผู้ที่อยู่ชั้นต่ำกว่าตนได้ ด้วย แต่ไม่สามารถจะเห็นผู้ที่อยู่ในชั้นที่สูงกว่าตนได้ ท้าวสักกเทวราช หรือท้าวโกสิยอัมรินทร์ ซึ่งเรียกกันสั้น ๆ ว่า พระอินทร์นี้ อยู่ในชั้นดาวดึงส์ แต่เป็นผู้ปกครอง เทพดาทั้งในชั้นดาวดึงส์ และชั้นจาตุมหาราชิกาด้วย บางทีก็เรียก ท้าวสหัสสนัย คือ ท้าวพันตา เพราะจักขุดีมาก เห็นได้ชัดเจน และเห็นได้ไกลมาก เท่ากับดวงตาดั่งพันดวง พระอินทร์องค์ปัจจุบันนี้ สำเร็จเป็นพระโสดาบันแล้ว เมื่อจุติจากเทวโลก ก็จะมาบังเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิในมนุษยโลก และจะได้สำเร็จเป็นพระสกทาคามี จุติจากมนุษยโลก จะไปบังเกิดในชั้นดาวดึงส์อีก คราวนี้ได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี จุติที่นี่ก็จะไปบังเกิดในชั้นสุทธาวาส ตั้งแต่ชั้นอวิหา เป็นต้นไปตามลำดับจนถึงชั้น อภินิฐา และสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วปรินิพพานในชั้นนั้น เทวดาในดาวดึงส์ภูมินี้มี ๒ พวก คือ ภูมัมมัญญเทวดาอาศัยพื้นแผ่นดินอยู่ และ อากาศัญญเทวดา มีวิมานลอยอยู่ในอากาศเป็นที่อยู่^{๔๘}

ลักษณะของเทพชั้นดาวดึงส์มีภาวะจิตที่สูงและอายุเป็นต้น อาการของเทพเหล่านี้น่ามด้วยสีล้นคล้ายกันกับกษัตริย์ลิจฉวี ซึ่งครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงกล่าวว่า “ผู้ใดยังไม่เคยเห็นเทพดาวดึงส์ก็ให้มองกลุ่มกษัตริย์ลิจฉวี”^{๔๙} และยังมีเทพนามว่า ปัญจสิขร หรือคือคนธรรพ์ แต่เนื่องจากรับใช้พระอินทร์อยู่เสมอ จึงได้รับการยกย่องให้เป็นเทวสหาย และจากการศึกษาพบว่าเทวดาองค์นี้จะมีการถือพินทองคำ ซึ่งเดิมเป็นของพระยามาร สายพินเป็นเงินและลูกบิดทำด้วยแก้วประพาฬ พินนี้มีเสียงที่

^{๔๘} พระอนุรุธาจารย์, ปรภณอันรวบรวมซึ่งอรรณแห่งพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๕ (วิถีมุตตสังคหวิภาค), หน้า ๑๖.

^{๔๙} อุดม รุ่งเรืองศรี, เทวดาพุทธ: เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง, (เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๗๑.

ชวนฟังนัก ทำให้เกิดเสียงไพเราะเป็นอันมาก ปัญงสิงขรประดับกายด้วยสีสันเฉิดฉายนัก อารมณ์เป็นสีแดง และประดับด้วยทองคำ

เทพอีกองค์หนึ่งที่มีกล่าวไว้ในไตรภูมิพระร่วง คือ วัสสุกัมมา หรือวิศวรรรรม แต่เดิมเป็นเทพที่อยู่สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา แต่มักปรากฏกายคู่กับพระอินทร์จึงถือว่าอยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วย เทพผู้นี้เป็นนักออกแบบ วางแผนเมืองและมณฑลนครเช่นเดียวกับมนุษย์ จากในชาดกต่างๆยืนยันว่า “เทพบัญชาของสีกกะ วิสสกรรมมาจะสร้างปราสาท ,อาศรม ฯลฯ แก่ผู้มีบุญอยู่บ่อยครั้ง...พระเวสสุกรรมได้สร้างอาศรมสำหรับพระโพธิสัตว์ด้วย”^{๕๐} และยังมีกล่าวถึงมาตลี คือเทพสารถิของพระอินทร์ ที่เป็นสหายทั้งในยามสงบหรือยามออกศึก ที่คอยนำทางให้แก่พระอินทร์ ที่สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์หรือมนุษย์ต่างๆตามที่พระอินทร์ทรงบัญชา รวมถึงเทพเหล่าต่างๆที่ปรากฏในพระสูตร เช่น วรณวารุณเทวดา ในสมังคลวิจาสินี หรืออุชฌมานสัญญาเทวดา ในอุชฌมานสัญญาสูตร มโนสัตตเทวดา ในอุบาลีสูตร ที่ได้กล่าวยกอ้างถึงเหล่าเทวดาที่รักษาและอาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แห่งนี้ ร่วมกับมหาเทพผู้ปกครองคือ พระอินทร์นั่นเอง

๓. สวรรค์ชั้นยามา เป็นสวรรค์ชั้นที่อยู่แห่งเทพผู้ปราศจากทุกข์ มีท้าวสุยามาเป็นผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้ ซึ่งเป็นเทวดาผู้ประกอบด้วยบุญกิริยา บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีปริมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีปริมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นยามา ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสุยามาเทพบุตรในชั้นยามานั้นทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นยามาได้โดยฐานะ ๑๐ ประการคือ อายุที่เป็นทิพย์... โภจณูปะที่ เป็นทิพย์^{๕๑}

สวรรค์ชั้นนี้ไม่มีดวงอาทิตย์ และพระจันทร์ แต่อาศัยแสงจากแก้วมณีที่ส่องแสงจากกายเทวดา ที่เกิดจากทิพยสมบัติที่เคยสร้างไว้จากบุญกิริยานั่นเอง “เทวดาที่อยู่ในยามาภูมินี้ เป็นจำพวกอากาศัญญูเทวดาจำพวกเดียว เพราะมี วิมานลอยอยู่ในอากาศเป็นที่อยู่ เทวดาที่อยู่ในภูมิที่สูงขึ้นไปกว่าชั้นนี้ ก็ล้วนแต่เป็น อากาศัญญูเทวดาทั้งสิ้น”^{๕๒} เทพในสวรรค์ชั้นยามานี้มีความศรัทธาในพระพุทธองค์มาก โดยจะปรากฏเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประชุมในการฟังธรรมเทศนาจากพระโอษฐ์อยู่เสมอ เช่นนางสิริมาน้องสาวของชีวกได้เป็นเทพในชั้นนั้นและเป็นมเหสีของท้าวสุยามา เนื่องจากความพอใจใน

^{๕๐} อ้างที่เดียวกัน, หน้า ๘๙.

^{๕๑} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๕.

^{๕๒} พระอนุรุทธาจารย์, ปกรณ์อันรวบรวมซึ่งอรรถแห่งพระอภิธรรม ปริเฉทที่ ๕ (วิมุตตสังคหวิภาค), หน้า ๑๗.

การบริจาคทาน เทพในสวรรค์ชั้นนี้พอใจที่จะมีสภาวะดังมนุษย์ เช่นการประกอบกุศลกรรมจากการ
รักษาศีลอุโบสถ เป็นต้น

๔. สวรรค์ชั้นดุสิต สวรรค์ชั้นนี้ มาจากคำว่า ดุสิตา หรือ ดุสิตะ แปลว่ายินดี ชื่นบาน ในสมบัติ
ทิพย์ของตน มีท้าวสันดุสิตเป็นผู้ปกครอง ดังความว่า

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่
สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตาย
แล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นดุสิต ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสันดุสิตในชั้นดุสิตนั้นทำบุญกิริยา
วัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดา
ชั้นดุสิตได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์... โภจณูปะพีที่เป้นทิพย์^{๕๓}

ในปรณัณรบรรวมซึ่งอรรดแห่งพระอภิธรรม ที่พระอนุรุธาจารย์ รจนาไว้ กล่าวเพิ่มเติม
เกี่ยวกับเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิตอีกว่า

สิตาภูมิ เป็นภูมิของอากาศัญญ เทวดา ที่ชื่อว่า ดุสิตา ดังนั้นภูมินี้ จึงชื่อว่า ดุสิตาภูมิ หรือดุสิ
ตาภูมิ หรือ ดุสิตภูมิ เป็นภูมิที่ปราศจากความร้อนใจ มีแต่ความชุ่มชื้นอยู่เป็นนิจ ในทิพย์
สมบัติอัน เป็นศิริมงคลของตน เป็นภูมิที่ประเสริฐกว่าเทวดาภูมิชั้นอื่น ๆ เพราะว่า พระ-
โพธิสัตว์ทุก ๆ พระองค์ก่อนที่จะมาบังเกิดในมนุษย์โลก และได้สำเร็จอนุตตระสัมมาสัมโพธิ
ญาณ เป็นภพสุดท้าย ตลอดจนผู้ที่จะได้มาตรัสรู้เป็นพระอัครสาวก ก็ย่อมบังเกิดในชั้น ดุสิตนี้
ก่อนทั้งนั้น^{๕๔} ซึ่งท้าวสันดุสิตจะเป็นผู้อัญเชิญให้เทพบุตรโพธิสัตว์ผู้มีปัญญาบารมีเป็นผู้แสดง
ธรรม ได้แก่พระศรีอริยเมตไตรพระโพธิสัตว์ก็มักจะได้รับอาราธนาให้เป็นองค์แสดงธรรม
โปรดเทวดา ในสวรรค์ชั้นนี้อยู่เสมอ^{๕๕}

๕. สวรรค์ชั้นนิมมานรดี สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของเทวดาเหล่ากามาวจร คำว่า นิมมานรดี
แปลว่า แดนแห่งเทพผู้มีความยินดีในการเนรมิต มีท้าวสุนิมมิตเทพบุตรปกครองสวรรค์ชั้นนี้ ดัง
ใจความในพระสุตตราว่า

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่
สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตาย

^{๕๓} อัง.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๕.

^{๕๔} พระอนุรุธาจารย์, ปรณัณรบรรวมซึ่งอรรดแห่งพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๕ (วิถีมุตตสังคห
วิภาค), หน้า ๑๗.

^{๕๕} พระพรหมโมลี(วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗๔.

แล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นนิมมานรดี ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสุณิมิตเทพบุตรในชั้นนิมมานรดีนั้นทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นนิมมานรดีได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์... โภจวิฬะที่เป็นทิพย์^{๕๖}

เทวดาในชั้นนี้ มีความสุขความเพลิดเพลินในกามคุณทั้ง ๕ ที่ตนเนรมิตขึ้น ตามความพอใจของตนเองทุกประการ “เมื่อได้เพลิดเพลินในกามคุณนั้นสนใจแล้ว สิ่งที่น่าเนรมิต คือ นิมิตนั้นก็จะปลาสนาการไป”^{๕๗}

๖. สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี สวรรค์ชั้นนี้ มีเทวดาที่เลิศกว่าเทวดาที่กล่าวมาแล้ว คือ เมื่อปรารถนาสิ่งใดก็จะมีผู้อื่นรู้ความคิดของจิตที่ต้องการ แล้วจึงเนรมิตให้ดังใจปรารถนา อันเกิดจากผลบุญที่ตนได้กระทำสร้าง ดังความตอนหนึ่งที่ สิริมาเทพธิดานั้นตอบพระเถระว่า

ถัดลงมาจากหมู่ปรนิมมิตวสวัตตีเทพผู้ถึงความเป็นเลิศด้วยกามคุณ ที่บัณฑิตกล่าวชมว่า ยอดเยี่ยม นั้น มีนิมมานรดีเทพซึ่งเนรมิตสมบัติได้เองแล้วชื่นชมอยู่ ดิฉันเป็นนางอัปสรจากหมู่ นิมมานรดีเทพนั้น ซึ่งมีรูปร่างน่าพึงใจ ประสงค์จะนมัสการพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งหาใครเลิศยิ่งกว่ามิได้ จึงมาสุ่มนุษย์โลกนี้^{๕๘} แต่การเนรมิตนั้นก็ย่อมเกิดจากผลบุญที่ตนได้ทำสั่งสมเอาไว้ ในครั้งที่เป็นมนุษย์นั่นเอง อ้างอิงจากพระสูตรที่ว่า

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสุวสวัตตีเทพบุตรในชั้นปรนิมมิตวสวัตตินั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตีได้ โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อธิปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสียงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โภจวิฬะที่เป็นทิพย์^{๕๙}

ในทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า สวรรค์ชั้นนี้แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายเทวดาพระ และเทวดาฝ่ายมาร คือ มีท้าวพญาสวตีมารเป็นผู้ปกครอง และเป็นผู้คอยขัดขวางการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธองค์ ดังมีกล่าวไว้ใน พระปฐมสมโพธิกถา ตอนหนึ่งว่า “บัดนี้สำเร็จมโนปณิธานแล้วจะกระทำ

^{๕๖} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๖.

^{๕๗} พระอนุรุทธาจารย์, ปกรณ์อันรวบรวมซึ่งอรรถแห่งพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๕ (วิถีมุตตสังคหวิภาค), หน้า ๑๘.

^{๕๘} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๓๙/๒๔.

^{๕๙} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๖.

ประโยชน์แก่สัตว์โลกให้ลำบากพระกายไปใยเล่า ขอเชิญเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานในวันนี้เถิด...”^{๖๐} ซึ่งเป็นการแสดงว่า เทวดาฝ่ายพระนั้นมีมิฉนาคทิฐิ คอยขัดขวางผู้ปฏิบัติธรรมนั่นเอง

จึงสรุปว่า เทวดานั้นอุบัติบังเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลที่ได้เคยกระทำมา ส่งผลให้เกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ ทั้ง ๖ ชั้น ซึ่งได้แก่ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตติ เป็นสวรรค์ที่เสวยสุขของเหล่าหมู่เทพ ตามอำนาจและความละเอียดบริสุทธิ์ของบุญนั้นๆ อีกทั้งยังมีพระอริยบุคคลผู้บรรลุนิพพานแล้ว มาอุบัติเกิดยังสวรรค์ด้วย ถือเป็นสุคติภูมิที่เต็มไปด้วยความสุขจากความเป็นทิพย์นั่นเอง

๒.๒.๔ เหตุและผลของการจุติจากเทวดา

หลักคำสอนของพระพุทธองค์ ได้ทรงสอนเราให้เห็นถึงเหตุและผล ของการได้จุติเป็นเทวดา ซึ่งคำว่า “จุติ” แปลว่า ตายจากภพหนึ่งสู่อีกภพหนึ่ง ซึ่งพระมหาวิวัฒน์ จีรวทโน ได้อธิบายถึงการ จุติของเทวดาว่า “มีเหตุอยู่ ๔ ประการ”^{๖๑} ได้แก่

๑. อายุขัย คือจุติเพราะสิ้นอายุ หมายถึงได้เสวยทิพยสมบัตินั้น ด้วยอำนาจของผลบุญที่ได้สั่งสมไว้ได้ครบอายุทิพย์ในเทวโลกที่สถิตนั้นแล้ว จึงจำต้องจุติไปเกิดในภพภูมิต่อไป

๒. บุญญขัย คือจุติเพราะสิ้นบุญ หมายถึง เหล่าเทวดาที่ได้กระทำสิ่งสมบุญมาน้อย เมื่ออำนาจแห่งบุญนั้นหมดลง แต่ยังไม่สิ้นอายุขัย ก็จำต้องจุติไปเกิดในภพภูมิอื่น

๓. อาหารขัย คือจุติเพราะสิ้นอาหาร หมายถึงเทวดาบางพวกแม้แต่หลงเพลินกับการเสพสุขในสวรรค์ จนหลงลืมการบริโภคอาหารทิพย์ อันเป็นปัจจัยแก่ชีวิตเทวดา แม้เพียงแค่ครั้งเดียว ก็สามารถทำให้ร่างกายแห้งเหี่ยวลงได้ ซึ่งไม่สามารถฟื้นคืนได้โดยง่าย จึงทำให้เทวดาต้องตายและจุติจากภพนั้นลง

๔. โกรธพลขัย คือ จุติเพราะความโกรธ หมายถึงเทวดาบางพวกที่เห็นเทวดาเหล่าอื่นที่มีทิพยสมบัติมากกว่า หรือดีเลิศกว่าตน จึงบังเกิดความริษยาพาลพาให้ทะเลาะวิวาทกัน ไฟแห่งความโกรธนี้จึงเปรียบเสมือนไฟที่จะไหม้กายให้มอดไหม้ และต้องจุติตายจากภพนั้นลงได้ หากไม่มีขันติความอดทนที่เป็นคุณสมบัติสำคัญของเทวดา

^{๖๐} สมเด็จพระพรหมญาณสังขิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : อำนวยศาสนการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๗๔.

^{๖๑} พระมหาวิวัฒน์ จีรวทโน (ตรีมิ่งมิตร), “การศึกษาเปรียบเทียบเหตุที่ทำให้เป็นเทวดาและมนุษย์ในกามาวจรภูมิ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย๒๕๕๕), หน้า ๒๖-๓๐.

ซึ่งก่อนที่เทวดาจะจุติลง จะมีนิมิตล่วงหน้า เสมือนเป็นลางบอกเหตุให้ทราบดังความตาม พระปัญจบุพพนิมิตสูตร ว่าด้วยบุพพนิมิต ๕ ประการสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาที่เทพบุตรจะจุติจากหมู่เทพ ย่อมปรากฏบุพพนิมิต ๕ ประการ คือ

๑. ดอกไม้ที่ประดับเหี่ยวแห้ง
๒. พัสตราภรณ์ที่สวมใส่ห่มองจางลง
๓. เหงื่อไหลออกจากรักแร้
๔. ผิวพรรณเศร้าหมองปรากฏที่กาย
๕. เทพบุตรนั้นจะหมดความยินดีในทิพยสมบัติของตน^{๒๒}

เมื่อเทวดาที่สิ้นบุญสิ้นอายุขัยแล้ว ย่อมปรากฏลางบอกเหตุด้วยนิมิตเช่นนี้ คือ ดอกไม้ทิพย์ ที่ประดับประดากาย หมดความงดงามและเหี่ยวแห้งลง เครื่องประดับอาภรณ์ทิพย์ที่ประดับประดากาย หมองจางลง ไม่แวววาวเช่นเดิม มีเหงื่อไหลออกจากรักแร้ทั้งสองข้าง ซึ่งปรกติเทวดาจะไม่มีซึ่งเหงื่อไคล และผิวพรรณวรรณะทิพย์รัศมีกายจะหมดสิ้นลง หากเทวดาตนใดถึงคราวต้องจุติ ก็จักเกิดความเศร้าสลดใจ เพราะไม่ต้องการต้องสละจากสุคติภูมินี้ไป ดังในอรรถกถา ที่มุนิยาย มหาวรรค สักกปัญหสูตร ที่ท้าวสักกเทวราชเกิดความวิตก จักต้องจุติตายจากสวรรค์เพราะบุญของตนได้หมดลงแล้ว นัยว่า

สมัยนั้น พระชนมายุของท้าวเธอหมดแล้ว. ท้าวเธอได้ทรงเห็นบุพพนิมิตห้าประการ ทรงทราบว่า บัดนี้ เราหมดอายุแล้ว ก็เครื่องหมายความตายปรากฏแก่เทพบุตรเหล่าใด ในเทพบุตรเหล่านั้น พวกใดเกิดในเทวโลกด้วยบุญกรรมเล็กน้อย พวกนั้นก็ย่อมถึงความหวาดสะดุ้ง เพราะความกลัวว่า คราวนี้ เราจักเกิดที่ไหนหนอ พวกใดได้เตรียมป้องกันภัยที่น่าสะพรึงกลัวไว้ ทำบุญไว้มากเกิดแล้ว พวกนั้นคิดว่า เราอาศัยทานที่ตนได้ให้ ศีลที่รักษาไว้และภาวนาที่ได้อบรมไว้แล้ว จักเสวยสมบัติในเทวโลกชั้นสูง ย่อมไม่กลัว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้

เมื่อเทพบุตรจะจุติจากเทวโลก เพราะสิ้นอายุ เทวดาผู้พลอยยินดี ย่อมเปล่งเสียงอวยพร ๓ ประการ คือ ท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว ขอให้ไปเกิดในภูมิที่ดี คืออยู่ร่วมกับมนุษย์เถิด ท่านเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ขอให้ได้มีศรัทธาอย่างสูงยิ่ง ในพระสัทธรรมเถิด ศรัทธาของท่านนั้นขอให้ตั้งมั่น มีเหตุเกิด หยั่งลง มั่นคงในสัทธรรม ที่ตถาคตประกาศไว้ดีแล้ว ใคร ๆ ทำให้คลอนแคลนไม่ได้ตลอดชีวิตเถิด ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตได้ทั้งหมด รวมทั้งละกรรมชั่วที่ประกอบด้วยโทษอื่น ๆ จงทำความดีทางกาย วาจาให้มาก และทำความดีทางใจ

^{๒๒} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๓/๔๔๗-๔๔๘.

ที่ประมาณมิได้ ปราศจากอุปธิ นอกจากนั้น ท่านจงทำบุญ ที่ให้เกิดสมบัตินั้นให้มาก ด้วยการให้ทานชักชวนผู้อื่นให้ดำรงอยู่ในสัทธรรม ในพุทธศาสนาเถิด^{๖๓}

ดังข้อความทั้งหมดที่ได้ยกมานี้ จึงทำให้ทราบว่า เทวดาจะจุติจากภพสวรรค์ชั้นต่างๆ ก็ด้วยเหตุ ๔ ประการ นั่นคือ หมดอายุขัย หมดบุญ ไม่ได้บริโภคอาหารทิพย์ และบังเกิดความโกรธขึ้น ทั้งนี้เทวดาเป็นการอุบัติเกิดแบบโอปปาติกะ คือเกิดแล้วโตได้ในทันที “และครั้งเมื่อจุติตาย ก็จะมีร่างในทันทีเช่นเดียวกัน”^{๖๔}

๒.๓ ความเป็นทิพย์ของเทวดา

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า เทวดานั้นอุบัติขึ้นด้วยอำนาจของบุญกุศลเป็นเหตุ และแตกดับไปตามอำนาจของบุญกุศลเช่นกัน แต่เมื่อได้อัตภาพความเป็นเทวดาแล้ว ย่อมนำมาซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ตามอำนาจของกรรมที่สั่งสมมาเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยจึงขอยกมาให้พอสังเขปดังนี้

๒.๓.๑ กายอันเป็นทิพย์ เทวดาเป็นโอปปาติกะที่ถือกำเนิดแล้วเติบโตทันที จึงมีกายอันเป็นทิพย์ด้วยฤทธิ์ของตนเอง มีผิวพรรณอันเป็นทิพย์ ดังปรากฏในมหาสมยสูตร เรื่องการประชุมของเทวดาว่า

เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง มีผิวพรรณงดงาม มียศ ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย เทพทั้งหมด ๖๐ หมู่ ล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก มาแล้วตามกำหนด ชื่อหมู่เทพและเทพพวกอื่น ผู้มีผิวพรรณและชื่อเช่นนั้นก็มีมา^{๖๕}

ด้วยเพราะอำนาจแห่งบุญที่ทำมานั่นเอง แต่การเปรียบเทียบผิวพรรณกายทิพย์ที่แตกต่างกันนั้นก็เพราะอำนาจของบุญของเทวดาในสวรรค์แต่ละชั้นเช่นกัน อีกข้อความที่กล่าวไว้อีกว่า

อนึ่ง เมื่อกล่าวเทียบถึงรูปโฉมงาม ความงามของชาวโลกต่างๆ ตั้งแต่สัตว์นรก จนกระทั่งถึงชั้นอกนิษฐพรหม พระภูมิ (ภูมัญญ์เทวดา) ย่อมงามกว่าพระยาจักรพรรดิราช ซึ่งเป็นตัวแทนของความงามอันเลิศของเหล่ามนุษย์ทั้งหลาย เทวดาชั้นจาตุมหาราชีย่อมงามกว่าพระภูมิเหล่านั้น ทำนองเดียวกันเทวดาชั้นดาวดึงส์ ย่อมงามกว่าเทวดาชั้นจาตุมหาราชียา และเทวดา

^{๖๓} ชู.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๓/๔๔๗-๔๔๘.

^{๖๔} ที.ส. (ไทย) ๙/๖๕/๒๗, เจริญธรรม : ๑ โอปปาติกะ สัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ(ตาย) ก็หายวับไป ไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดา และสัตว์นรก เป็นต้น (ที.ส.อ. ๑๗๑/๑๔๙).

^{๖๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๔๐/๒๗๐.

ชั้นดุสิตย่อมงามกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ในกรณีนี้จะเห็นว่า เทวดาชั้นสูงกว่าย่อมงามดงามกว่าชั้นต่ำกว่า และในเรื่องราวความงามของเทวดาเป็นปรกติวิสัยว่าจะต้องงามกว่ามนุษย์เสมอ^{๖๖}

จากข้อความที่ปรากฏทำให้ทราบได้ว่า เทวดามีร่างกาย วรรณะผิวพรรณทั้งดงาม เกินกว่าปรกติวิสัยของมนุษย์มากยิ่งนัก ยิ่งเป็นเทวดาชั้นสูงขึ้นไปก็ยิ่งงามเกินกว่ามากยิ่งนัก

๒.๓.๒. รัศมีทิพย์ ความเป็นทิพย์อีกประการคือ ข้าวของเครื่องใช้ในสวรรค์ก็จะเป็นทิพย์เช่นเดียวกันนางสาวธมกร ได้อธิบายเอาไว้ในเรื่องนี้ว่า

ของรัศมีแห่งอารมณ์วิภูษิตต่างๆ รัศมีแห่งวิมานที่สถิตอยู่ รัศมีแห่งกายเทพยดาทุกองค์มีร่างกายดงาม มีรัศมีสว่างสร้านออกจากตัวไปไกล ทั้งเครื่องใช้สอยทุกอย่าง วิจิตรมีแต่ความสวยงาม ด้วยอำนาจรัศมีเงิน รัศมีทอง แก้วเก้าเนวรัตน์อันเป็นทิพย์ รัศมีย่อมรุ่งเรืองส่องสว่าง ประดุจกลางวันอยู่เป็นนิจ และผ้าทิพย์ภูษาที่นุ่งห่มผืนเล็กนิตเดียว มีประมาณเท่าดอกปีป เมื่อคลื่อนอกจะนุ่งห่มนั้น กลับพันใหญ่ยาวและกว้างพอเหมาะพอดีแก่ร่างกายของเทพยดาผู้เป็นเจ้าของ^{๖๗}

ซึ่งรัศมีทิพย์ของเทวดา ก็ยังไม่อาจเทียบเทวดาชั้นสูงยิ่งขึ้นไปได้อีก ดังในความตอนหนึ่งใน ขนวนสกุสูตร ที่กล่าวถึงการปรากฏกายของเทวดาชั้นสูงครั้งนั้น ได้เกิดแสงสว่างเจิดจ้าขึ้น ปรากฏโอกาส เกินเทวานุภาพของเทพทั้งหลาย

เมื่อสนิงกุมารพรหมปรากฏแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ พระองค์ก็รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ ร่างกายที่เป็นทองคำ ย่อมงามดงามเกินร่างกายมนุษย์ ฉนั้นใด เมื่อสนิงกุมารพรหมปรากฏแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ พระองค์ก็รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ ฉนั้นนั่นเหมือนกัน^{๖๘}

แต่กระนั้น ก็ยังมีรัศมีของกายทิพย์ที่ส่องสว่างยิ่งกว่าเทวดาทั้งหลาย นั่นคือเทวดาผู้ที่จะได้อุบัติมาตรัสรู้มาเป็นพระพุทธเจ้า ในมหาปทานสูตร ได้กล่าวถึงแสงสว่างโอกาสอันหาประมาณมิได้ของพระองค์ว่า

เวลาที่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตเสด็จ ลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา แสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ปรากฏขึ้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ล่วงเทวานุภาพของ เหล่าเทพ แม้ในช่องว่างระหว่างโลก

^{๖๖} อุดม รุ่งเรืองศรี, **เทวดาพุทธ**, (เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕.

^{๖๗} ธมกร แซ่ฟอง, **การศึกษาการบรรลุนิพพานของผู้ปฏิบัติในเทวภูมิ**, หน้า ๖๑-๖๒.

^{๖๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๔/๒๑๕.

ซึ่งไม่มีอะไรคั่น มีสภาพมืดมิด หรือที่ที่ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากส่องแสงไปไม่ถึง ก็มีแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้น ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ เพราะแสงสว่างนั้น เหล่าสัตว์ที่เกิด ในที่นั้น ๆ จึงรู้จักกันและกันว่า ‘ยังมีสัตว์อื่นเกิดในที่นี้เหมือนกัน’ และ ๑๐ สหัสสโลกธาตุ นี้สั่นสะเทือนเลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ก็ปรากฏขึ้นในโลก ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ ข้อนี้เป็นกฎธรรมดา^{๖๙}

๒.๓.๓.อำนาจทิพย์ เทวดาย่อมต้องมาคู่กับเทฤทธิ์ นั่นคืออำนาจที่เกิดจากเทพยดานั้นๆ โดยเทวดาจะมีฌาน อภิญญา หูทิพย์ ตาทิพย์ หายเหินเดินอากาศได้ มีอำนาจแปลงกาย หรือเนรมิตกายได้ดังในพระสูตรว่า

กุมาริทั้งหลาย มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล หลังจากตายแล้ว จะเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดาเหล่ามนาปายิกา [อรรถกถา แปลความว่า] เทวดาเหล่ามนาปายิกา หมายถึงเทวดาชั้นนิมมานรดี เทวดาเหล่านี้เรียกว่า เทพนิมมานรดี และเทพมนาปา เพราะเนรมิตรูปตามที่ตนปรารถนาได้ และขึ้นชมรูปที่เนรมิตนั้น^{๗๐}

และในอรรถกถาอุคคหสูตรที่ ๓ บทว่า “มนาปา นาม เต เทวา ได้แก่ เทวดาชั้นนิมมานรดี ก็จริงอยู่ เทวดาเหล่านั้นเรียกกันว่า นิมมานรดีและมนาปา เพราะเนรมิตรูปที่ตนปรารถนาๆ แล้วอภิรมย์”^{๗๑} ดังข้อความข้างต้นจึงเห็นได้ว่า เทวดานั้นสามารถเนรมิตกายด้วยอำนาจความเป็นทิพย์ของตนได้

๒.๓.๔.อาหารทิพย์ ตามที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วว่า เทวดานั้นมีอาหารทิพย์เป็นปัจจัยในการดำรงอัตภาพ หากขาดซึ่งอาหารทิพย์แม้เพียงครั้ง ก็ยังทำให้สามารถร่างกายเหี่ยวแห้งลง และอาจถึงการจุติตายลงได้ ดังในคัมภีร์พระอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหวิภาค กล่าวถึงเทวดาจำพวกหนึ่งชื่อ “จิตฺตปาปโทสิกเทวดา เทวดาที่มีความเพลิดเพลินในการเล่นกีฬา จนลืมบริโภคอาหารแล้วตาย”^{๗๒}

^{๖๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘/๑๑.

^{๗๐} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๕๓.

^{๗๑} อัง.ปญจก.อ. (แปล) ๓/๓๓/๒๑.

^{๗๒} พระอนุรุทธาจารย์, ปกรณ์อันรวบรวมซึ่งอรรถแห่งพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๕ (วิถีมุตตสังคหวิภาค), หน้า ๑๔.

พระมหาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงเรื่องของอาหารทิพย์เช่นกันว่า เทวดามี ๒ พวกคือ เทวดาที่ยังต้องบริโภคอาหาร และเทวดาที่ไม่ต้องบริโภคอาหาร ๑. เทวดาที่ยังต้องบริโภคอาหาร ย่อมบริโภค กวฬิงการอาหาร (อาหารคือคำข้าว)^{๗๓} อาหารอันโอชาทั้งหยาบและละเอียด แต่อาหารของเทวดานั้นละเอียดเป็นทิพย์อย่างยิ่ง เมื่อจะเทียบอาหารเทวดากับอาหารอย่างอื่น [และมีแปลในอรรถกถาเพิ่มเติมว่า] อาหารของเทวดาชั้นจาตุมหาราชละเอียดกว่า ฯลฯ ๒. เทวดาที่ไม่ต้องบริโภคอาหาร ในสัมมาทิฏฐิสูตร ระบุว่า เทพอีกพวกหนึ่งที่ไม่ต้องการอาหาร ได้แก่ เทพจำพวกอัสถุญสัตว์ เป็นอตุกะ ไม่มีอาหาร ไม่มีผัสสะ แต่มีฌานเป็นอาหาร^{๗๔}

ดังนั้นอาหารทิพย์นี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นอันปราณีตของเทวดา เมื่อเทวดาได้บริโภคแล้วย่อมบังเกิดผลให้ สามารถกำจัดบาปธรรมได้ ๑๒ ประการ ก็อาหารทิพย์นั้นบุคคลผู้บริโภคแล้วย่อมกำจัดบาปธรรมได้ ๑๒ ประการ คือ

๑. ความหิว
 ๒. ความกระหาย
 ๓. ความไม่ยินดี
 ๔. ความกระวนกระวาย
 ๕. ความเหน็ดเหนื่อย
 ๖. ความโกรธ
 ๗. ความผูกโกรธ
 ๘. ความวิวาท
 ๙. ความส่อเสียด
 ๑๐. ความหนาว
 ๑๑. ความร้อน
 ๑๒. ความเกียจคร้าน
- อาหารทิพย์นี้รสยอดเยี่ยม^{๗๕}

แม้แต่มนุษย์ผู้ประสงค์ ยากจะลิ้มรสอาหารทิพย์นี้ได้ ก็จักต้องสร้างเหตุแห่งบุญนั้นไว้นั้น คือกรรมดีที่จะส่งผลให้บังเกิดเป็นอาหารทิพย์ ดังภาษิตว่า “สัตว์ทั้งหลายที่ไม่ทำบาปย่อมหมดจดด้วย

^{๗๓} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๐๒/๔๓๔.

^{๗๔} พระมหาวิวัฒน์ จีรวฑโน (ตรีมิ่งมิตร), “การศึกษาเปรียบเทียบเหตุที่ทำให้เป็นเทวดาและมนุษย์ในกามาวจรภูมิ”, หน้า ๓๔-๓๕.

^{๗๕} ขุ.ชา.อสีติ. (ไทย) ๒๘/๒๒๙/๑๒๒.

อาการอย่างนี้ อนึ่ง ผลกรรมที่ประพตติดีแล้วจะไม่สูญหายสัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งได้เห็นอาหารทิพย์ สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดได้ถึงความเป็นสหายกับพระอินทร์”^{๗๖}

มีข้อความกล่าวถึงอีกว่า “พวกเทวดาจึงจะบริโภคนิสฺสหาโภชน ซึ่ง เป็นอาหารทิพย์ นิสฺสหา โภชนที่บริโภคนิสฺสหาเข้าไปแล้ว จะซึมหายไปในกายหมด และตราบที่ยังมีชีวิตเป็นเทพอยู่บนสวรรค์ อุปัทวันตรายใดๆ ที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือศัตรูราวุธ จะไม่สามารถมาเบียดเบียนได้”^{๗๗} แต่หาก เทวดาที่มัวเมาในความสุขคือการละเล่นเป็นบันเทิงสุข และหัวเราะสนุกสนาน จนลืมกินอาหารแล้ว ร่างกายก็จะชুবเซียวคล้ายดอกไม้ที่ร่วงโรย ดังความมีว่า

เทพยดาบางจำพวกอยู่เล่นสนุกนี้ด้วยนางฟ้าและลืมกินอาหารทั้งหลาย เทพยดานั้นก็ สิ้นชีวิต แม้จะลืมกินแต่เพียงดั่งนั้นก็ดี ลืมกินแต่เพียงดั่งนั้นก็ดี แม้จะมากินเมื่อภายหลังได้ แล้วยาคาบก็ดี ก็มีอาจคงชีวิตได้เลย เหตุว่าเนื้อของเทวดานั้นอ่อนนุ่มมาดั่งดอกบัวแลเอไป ตากไว้หนึ่งศักราช เมื่อแดดร้อนวันหนึ่งยังค้ำแลเอามาแช่น้ำเล่า แม้จะแช่ไว้นานเท่าใดๆ ก็ดี อันว่าดอกบัวนั้นก็มีอาจคืนสดขึ้นมาดั่งเก่าเลย^{๗๘}

และในความเชื่อทางพระพุทธศาสนาก็มีความเชื่อมโยงว่า หากครั้งที่ยังเป็นมนุษย์ ได้ให้ทานอย่างไร ก็จักส่งผลให้ทานนั้นไปบังเกิดในภพภายหน้าเมื่อได้อัตตภาพความเป็นเทวดา ดังในพระ ทานมัทปผล พระพุทธองค์ได้ทรงตอบพระสารีบุตร ถึงทานที่บังเกิดผลมากในภพภายหน้าว่า

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานอย่างมีใจเยื่อใย ให้ทานอย่างมีจิตผูกพัน ให้ทานอย่าง มุ่งหวังสั่งสมบุญ ให้ทานด้วยคิดว่า ‘เราละโลกนี้ไปแล้วจักบริโภคนิสฺสหาผลทานนี้’ เขาจึงให้ทานนั้น คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอมเครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะ หรือพราหมณ์ สารีบุตรเธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ควรให้ทาน เช่นนั้นหรือไม่” “ควรให้ พระพุทธเจ้าข้า” “สารีบุตร ในการให้ทานเช่นนั้น บุคคลผู้ให้ทาน อย่างมีใจเยื่อใย ให้ทานอย่างมีจิตผูกพัน ให้ทานอย่างมุ่งหวังสั่งสมบุญ ให้ทานด้วยคิดว่า ‘เรา ละโลกนี้ไปแล้วจักบริโภคนิสฺสหาผลทานนี้’ เขาให้ทานนั้นแล้ว หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดร่วมกับ พวกเทวดาชั้นจาตุมหาราช เขาให้กรรมนั้นสิ้นไป ให้ฤทธิ์นั้นสิ้นไป ให้ยศนั้นสิ้นไป ให้ความเป็นใหญ่ นั้นสิ้นไป เป็นผู้ยังต้องมา คือมาสู่ความเป็นอย่างนี้”^{๗๙}

^{๗๖} ชู.ชา.อสิตติ. (ไทย) ๒๘/๒๘๗/๑๓๓.

^{๗๗} ธรรมะสอนใจ, “ท่องสวรรค์ ตอน ชีวิตความเป็นอยู่ของเทวดา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dmc.tv/pages/> [๑๖ กันยายน ๒๕๖๑].

^{๗๘} อุทุม รุ่งเรืองศรี, เทวดาพุทธ: เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง, หน้า ๓๙.

^{๗๙} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๕๒/๙๐.

๒.๔ ธรรมเนียมการปฏิบัติบูชาต่อเทวดาในทางพระพุทธศาสนา

เมื่อมนุษย์อยู่กับมนุษย์ก็ย่อมมีธรรมเนียมในการปฏิบัติต่อกัน และระหว่างมนุษย์และเทวดา ก็ย่อมมีธรรมเนียมในการปฏิบัติต่อกัน ซึ่งหากจะกล่าวไปแล้ว เทวดาย่อมเป็นผู้ที่มีฐานะเหนือกว่ามนุษย์ มนุษย์จึงจำเป็นต้องบูชาและเคารพเทวดาเป็นธรรมดา พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวเอาไว้อีกว่า ในลัทธิศาสนาที่มีมาแต่ก่อนพุทธกาล เชื่อว่ามีเทวดาอยู่มากมาย และมีเทวดาสูงสุดเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมนุษย์ไม่อาจจะเทียบได้ มนุษย์จึงสร้างความสัมพันธ์ด้วยการอ่อนวอนร้องขอต่อเทวดา ด้วยการยกย่อง สดุดี บวงสรวง สังเวช บูชาด้วย และการปรนเปรอเอาอกเอาใจ หือไม่ก็ด้วยการเรียกร้องให้เทวดาสนใจ หรือไม่ก็บีบบังคับให้เทวดาสงสารเมตตา ซึ่งเราให้เทวดาเกิดความร้อนใจจนทนไม่ได้ที่จะหันมาดูแล หรือหาทางแก้ไข เช่นสนองความต้องการให้แก่มนุษย์ ทั้งนี้โดยวิธีการข่มขู่ บีบบังคับ ลงโทษทรมานตนเอง ที่เรียกว่า ประพฤติพรตและการบำเพ็ญตบะต่างๆ^{๘๐}

นอกจากนี้เทวดา ที่มนุษย์ทำการเคารพบูชาที่เป็นชาวสวรรค์แล้ว คำว่าบูชายังหมายรวมถึง สิ่งของต่างๆที่มนุษย์เคารพนับถือ ทั้งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต เช่นการบวงสรวงสังเวช เช่นไหว้ด้วยข้าวปลาอาหาร และการบูชาด้วยจิตใจหรือความศรัทธา ซึ่งท่านพระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้กล่าวอีกว่า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาปรากฏว่า มีเรื่องเกี่ยวกับเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย ดังนั้นจึงถือว่า คติการบูชานับถือเทวดานั้น ย่อมเป็นไปตามเหตุผลสามัญวิสัยของมนุษย์เอง มนุษย์จำนวนมากตั้งแต่สมัยอดีตโบราณมาจนถึงปัจจุบัน มีความเชื่อถือเคารพบูชา หรือมีความหวั่นเกรงต่ออำนาจของผีสงเทวดา มนุษย์ต่างพากันมุ่งหวังที่จะขอความช่วยเหลือจากเทวดา แต่เมื่อพุทธศาสนาเกิดขึ้นก็ได้สั่งสอนให้เลิกวิธีการเหล่านั้น และสามารถชี้แสดงเหตุแสดงผลให้แจ่มชัดกับคุณและโทษตลอดถึงวิธีปฏิบัติต่อเทวดา^{๘๑}

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา เทวดาก็เป็นเพียงสัตว์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิด ร่วมสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ ซึ่งสภาพทางจิตใจก็ไม่ได้ต่างจากมนุษย์ไปมาก คือยังมีความหมกมุ่นอยู่ในกามคุณหรือการเสพสุขอยู่เช่นกัน หากจะต่างก็เป็นด้านคุณธรรมที่สูงส่งกว่ามนุษย์บางจำพวก ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้น ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า เทวดาเองก็มีทั้งที่เป็นสัมมาทิฐิ คือมีความเห็นชอบ และเทวดาที่เป็นมิจฉาทิฐิ คือยังมีความเห็นผิดอยู่เช่นกัน เพียงแต่อาศัยปัจจัยของบุญ ในการดำรงทรงอยู่ในอรรถภาพความเป็นเทวดาอยู่เท่านั้น ดังในพระคาถาที่ปรากฏในติฐานสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปและมนุษย์ชาวชมพูทวีปด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ ๑. อายุอันเป็นทิพย์ ๒. วรรณะอันเป็นทิพย์ ๓. สุขอันเป็นทิพย์
ภิกษุทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปและมนุษย์ชาวชมพูทวีป

^{๘๐} พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๖๘.

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๖.

ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แลฯ มนุษย์ชาวชมพูทวีปเหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปและเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ ๑. เป็นผู้กล้ากล้า ๒. เป็นผู้มั่งคั่ง ๓. เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในชมพูทวีปนี้ ภิคุชทั้งหลาย มนุษย์ชาวชมพูทวีปเหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปและเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล^{๘๒}

ดังพุทธพจน์นี้ จึงแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าเทวดาจะมีฐานะเหนือกว่ามนุษย์อยู่จริงในเรื่อง อายุ วรรณะ สุข อันเป็นทิพย์ แต่มนุษย์ก็ยังมีสิ่งที่เหนือกว่าเทวดาอยู่เช่นกันคือ ความเป็นผู้กล้า เป็นผู้มั่งคั่ง และเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ได้ สิ่งสำคัญคือสามารถปรับปรุงตัวให้มีคุณธรรมยิ่งกว่าเทวดาได้ ซึ่งเป็นภพภูมิที่สามารถสร้างได้ทั้งบุญและบาป ดังพุทธพจน์ว่า

พวกอบายมีหลายชั้น ชั้นเดียวกันก็มีบาปกรรมใกล้เคียงกัน พวกเทพก็มีหลายชั้นยิ่งกว่าอบาย มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประณีตลดหลั่นกันไปตามลำดับ ชั้นเดียวกันมีคุณธรรมใกล้เคียงกัน ส่วนโลกมนุษย์แดนเดียวนี้ เป็นที่รวมของบาปกรรมและคุณธรรม ทุกอย่างทุกระดับ มีคนชั่วซึ่งมีบาปกรรมหยาบหนา เหมือนดังขวานรกชั้นต่ำสุด และคนดีซึ่งมีคุณธรรมประณีต เท่ากับพรหมชั้นสูงสุด ตลอดจนท่านผู้พ้นแล้วจากภพภูมิทั้งหลาย ซึ่งแม้แต่เหล่าเทพมาร พรหม ก็เคารพบูชา ภาวะเช่นนี้นับได้ว่าเป็นลักษณะของมนุษย์ ที่เป็นวิสัยกว้างสุดแห่งบาปอกุศลและคุณธรรม^{๘๓}

ด้วยเหตุที่มนุษย์และเทวดาเป็นภพภูมิที่อยู่ใกล้เคียงกัน เพราะเทวดาสถิตอยู่ในทุกแห่งหน มนุษย์เองจึงมีความยำเกรงและมีการบูชา บวงสรวงเทวดา เพื่อให้เทวดาเหล่านั้นขึ้นขอบโปรดปราน และรักษาคุ่มครอง หรือแม้กระทั่งอนุเคราะห์ประโยชน์ช่วยเหลือดังที่มนุษย์ร้องขอต้องการ ดังมีความตามมหาปริณิพพานสูตรที่ว่าด้วยเรื่อง การพึงอุทิศทักษิณา หมายถึงพึงให้ส่วนบุญให้แก่เทวดาว่า

บัณฑิตอยู่ในที่ใด เลี้ยงดูท่านผู้มีศีล ผู้ส่ำรวม ประพฤติพรหมจรรย์ ในที่ที่ตนอยู่นั้น พึงอุทิศทักษิณาแก่เหล่าเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น เทวดาเหล่านั้นอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ อันเขานับถือแล้ว ย่อมนับถือเขาตอบ จากนั้นย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้นเป็นการตอบแทน ดุจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้เกิดแต่อก ดังนั้น ผู้ที่เทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่เจริญทุกเมื่อ^{๘๔}

มีคติหนึ่งซึ่งกล่าวถึง การระลึกนึกถึงเทวดาเพื่อที่ว่าก่อนตายจะได้ระลึกนึกถึงเป็นอารมณ์ ในพระอภิธรรมอนุสสติสูตรแสดงว่า เทวดาเป็น ๑ ใน ๑๐ แห่งธรรมที่เป็นเครื่องระลึก ของสติ

^{๘๒} อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๕.

^{๘๓} พระราชมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๖๗.

^{๘๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๓/๘๗.

ซึ่งมีชื่อว่า เทวตานุสสติ(การระลึกนึกถึงเทวดาเป็นอารมณ์) ทั้งนี้เพราะเทวดาบังเกิดขึ้นโดยอานิสงส์ของ สปัปฺริสธรรม ๗ ประการ ได้แก่ สัทธา สีล จาคะ สุตะ ปัญญา หิริ โอตตปปะ เมื่อมีสติระลึกอยู่ในอารมณ์อย่างนี้ ย่อมเป็นกุศล ได้ความปิติอิ่มเอิบ จิตใจก็ไม่ แกว่งไกวไปในราคะ โทสะ โมหะ อันเป็นสิ่งที่ทำให้เศร้าหมองและเร่าร้อน ความว่า

อริยสาวกระลึกถึงเทวดาทั้งหลายว่า ‘มีเทวดาชั้นจาตุมหาราช เทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวดาชั้นยามา เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นนิมมานรดี เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทวดาชั้นพรหมกาย เทวดาชั้นสูงขึ้นไปกว่านั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศรัทธาเช่นนั้นเทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด ... สุตะ ... จาคะ ... ปัญญาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีปัญญาเช่นนั้น’ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตน และของเทวดาเหล่านั้น สมัยนั้น จิตของเธอย่อมไม่ถูกราคะกัฏฐรม ไม่ถูกโทสะกัฏฐรม ไม่ถูกโมหะกัฏฐรม เป็นจิตดำเนินไปตรงทีเดียว เป็นจิตออกไป พ้นไป หลุดไปจากความกำหนัด^{๘๕}

เมื่อได้ระลึกนึกถึงเทวดาแล้วจิตจะเป็นกุศล ตามคตินิมิตตารมณ์ คือนิมิตที่ปรากฏให้เห็น คติที่จะไปเกิดเมื่อตายไปแล้ว “ถ้าโลกนรกก็จะปรากฏเห็นเป็นเปลวไฟ หม้อเหล็กร้อนแดง ๆ แต่ถ้าจะเกิดเป็นเทพบุตร เทพธิดาจะเห็นเป็นทิพย์วิมาน ปราสาท ราชวัง”^{๘๖} แต่การระลึกถึงเทวดา ที่เรียกว่า เทวตานุสสติ นี้พระพุทธร่องค์ทรงวางหลักการ และวิธีการ ไม่ใช่ชักไปลอยๆหรือ นึกแต่จะขอร้องพึ่งพาอย่างเดียว เช่นนั้นจะไม่เกิดเป็นบุญเป็นกุศล จำต้องระลึกตามที่พระพุทธร่องค์ทรงสอนดังนี้ คือ

๑. ควรระลึกในเบื้องต้นว่า เทวดามีจริง มีหลายภพ หลายภูมิ มีหลายระดับ

๒. ให้นึกถึง คุณธรรมของเทวดา แล้วเทียบกับคุณธรรมของเราว่า เทวดามีคุณธรรมความดีอะไรบ้าง เรามีอย่างนั้นแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่มีก็ควรกระทำจนมีคุณธรรมเหล่านั้น ถ้ามีแล้ว ก็ให้ปิติอิ่มใจว่า คุณธรรมอย่างนั้นเราก็มีแล้ว

คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้มีการกล่าวถึงอานิสงส์การเจริญเทวตานุสสติก็มีภูฐาน คือระลึกนึกถึงเทวดาเป็นสตินั้นมีอานิสงส์มากกว่า

ก็แหละ ภิกษุผู้ประกอบเทวตานุสสติก็มีภูฐานนี้อยู่เนือง ๆ ย่อมเป็นที่รักใคร่เป็นที่ชอบใจของเทวดาทั้งหลาย ย่อมจะประสบความสำเร็จด้วยคุณมีศรัทธาเป็นต้น โดยประมาณยิ่ง

^{๘๕} อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๒๕/๔๕๘.

^{๘๖} พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาส ญาณวโร), โลกทิปนี, หน้า ๘-๑๕.

เป็นผู้มากล้นด้วยปิติและปราโมทย์ ก็แหละ เมื่อยังไม่ได้แทงตลอดคุณวิเศษขั้นสูงขึ้นไป (ในชาตินี้) ก็จะเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปเบื้องหน้า^{๘๗}

อังกุตรบาลีแสดงว่า เทวดายังเป็นวัตถุนครเคราพบูชา ดังใน การเคราพเทพยเจ้าที่สิ่งสถิตย์อยู่ในบ้าน ในเรือน ในหมู่บ้าน ย่อมเกิดมงคลแก่ผู้แสดงว่า

กุลบุตรในโลกนี้สักการะ เคราพ นบถือ บูชาเทวดาผู้รับพลีกรรม ด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวม ด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เทวดาผู้รับพลีกรรม ได้รับสักการะ เคราพ นบถือ บูชาแล้วย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ‘ขอท่านจงมีชีวิตยืนนาน มีอายุยืนนาน’ กุลบุตรผู้นั้นเทวดาอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย^{๘๘}

รัตนสูตรได้แสดงถึง บุคคลผู้บูชาสักการะปวงเทพยดานั้น ย่อมได้รับเมตตาจิตเป็นการตอบแทนจากเทวดาด้วยเช่นกันว่า

ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอให้ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และจงพึงภาวนิตโดยเคราพเถิด เพราะฉะนั้นแล ภูตทั้งปวง ท่านจงใคร่ครวญจงแผ่เมตตาต่อหมู่มนุษย์ด้วยเถิด มนุษย์เหล่าใดนำเครื่องเซ่นสรวงมาให้ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะเหตุนี้ ขอท่านทั้งหลายอย่าประมาท จงรักษามนุษย์เหล่านั้น^{๘๙}

เปตวัตถุแสดงว่า ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ เป็นผู้รักษาคุ้มครอง มนุษย์โลก ผู้ใดทำการบูชาท่าน ย่อมไม่เสียผลในการบูชา โดยจะได้รับความสุข ความสบายเป็นเครื่องตอบแทนจากการบูชาเทวดานั้น บุคคลผู้ไม่ตระหนี่ ควรทำเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นอารมณ์ คือ ปรารภบุรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือเทวดาผู้สิงอยู่ในเรือน หรือท้าวมหาราชทั้ง ๔ ผู้รักษาลोक มีบริวารยศคือ ท้าวภูเวร ท้าวธตรฐ ท้าววิรูปักษ์ และท้าววิรูปหก แล้วพึงถวายทานท่านเหล่านั้น เป็นผู้อันบุคคลบูชาแล้ว และทายกก็ไม่ไร้ผล^{๙๐}

และที่มนุษย์มักกระทำกันมากนั้นคือ การบวงสรวงบูชาด้วยข้าวปลาอาหาร เครื่องหอม และสิ่งบูชาที่สรรหามาได้ เชื่อว่าสิ่งนี้คือ การสงเคราะห์ บวงสรวง น้อมให้ หรือส่วย มีประกอบด้วยกัน ๕ ประการ เรียกว่า พลีกรรม ๕ ดังนี้

^{๘๗} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๓๗๙.

^{๘๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๖.

^{๘๙} ขุ.ขุ (ไทย) ๒๕/๑/๙.

^{๙๐} ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๐/๑๖๙.

อริยสาวกย่อมทำพลี ๕ อย่าง คือ ญาติพลี อดิธิพลี ปุพพเปตพลี ราชพลี เทวตาพลีด้วย โภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม นี่เป็นฐานะที่ ๓ ที่อริยสาวกนั้นถึงแล้ว ถึงโดยสมควร ใช้ สอยตามเหตุ^{๔๑}

จากข้อความตามพระสูตรต่างๆ ที่กล่าวมานั้น ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีแต่เทวดาที่ ส่วนใหญ่แล้ว มนุษย์จะเคารพบูชาเทวดาตามศักดิ์ที่สูงกว่า และนำมาซึ่งการบวงสรวง เช่นสังเวย อ้อนวอน และร้องขอต่อเทวดา ในรูปแบบที่นำเทวดามาเป็นที่พึ่งที่อาศัย ด้วยใจที่ปรารถนาให้ได้เกื้อกูลต่อกัน ดังนั้นเทวดาจึงมีอำนาจที่จะบันดาลสุขให้แก่มนุษย์ผู้มีใจศรัทธา แต่มักจะเป็นไปในรูปแบบของการบูชาที่ตัวตนของเทวดาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแท้จริงแล้วการระลึกนึกถึงเทวดา ในฐานะที่เป็นผู้มีคุณธรรม และเทวลักษณะ คุณลักษณะอันเกิดได้ด้วยบุญแล้วจิตผ่องใส พระพุทธองค์ให้ทรงนึกถึงเป็นการเจริญสติ กล่าวคือ ระลึกเพื่อให้บังเกิดความเบิกบาน ผ่องใส และใจไม่ตกต่ำ ว่าคุณธรรมใดที่เทวดามี เราที่เป็นมนุษย์ก็มีด้วยเช่นกัน เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วย่อมเข้าถึงอรรถภาพความเป็นเทวดาได้เช่นกันนั่นเอง แต่กระนั้นมนุษย์ก็ยังคงต้องคอยหวังพึ่งเทวดาอยู่ ตราบใดที่ความสัมพันธ์นี้ยังมีอยู่

สรุปได้ว่า เทวดาตามความหมายในทางพระพุทธศาสนา ก็คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในเทวโลก ในชั้นสวรรค์มี ๖ ชั้น จึงมีชื่อเรียกว่า ฉกามาพจร ซึ่งมีความหมายถึง ภพภูมิที่ยังติดอยู่ในบ่วงกามตัณหา ยังมีความอยาก ความใคร่ มีการจุติ เกิด ดับ เหมือนโลกมนุษย์ แบ่งออกได้เป็น ชั้นจตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตตี ดังที่มีปรากฏยืนยันในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก และนอกจากนั้นในทางพระพุทธศาสนา ยังสามารถแบ่งแยกย่อยลงไปเป็นอีก ๓ ประเภทคือ สมมุติเทพ คือเทพโดยสมมุติเช่น พระราชา พระมหากษัตริย์ อุบัติเทพ คือเทพที่เกิดโดยการอุบัติขึ้น และวิสุทธิเทพ คือผู้ที่ชำระกิเลสให้ผ่องใสแล้ว เช่นพระอริยสงฆ์ โดยการอุบัติขึ้นมาของเทวดานั้นเกิดจาก ผลบุญที่ได้เพียรกระทำสั่งสมเอาไว้ จนเกิดเป็นเหตุปัจจัยของกุศลกรรม และคุณธรรมเบื้องต้น คือ หิริ โอตตัปปะ นำพาให้ไปเกิดบนสรวงสวรรค์ ชั้นต่างๆ ได้เสวยทิพย์สมบัติของเทวดา เช่น มีกายทิพย์ รัศมีทิพย์ อำนาจทิพย์ และเสวยอาหารที่เป็นทิพย์ แต่กระนั้นเทวดาก็สามารถจุติดับลงจากภพสวรรค์ได้เช่นกัน หากหมดบุญหรืออายุขัยใน เทวโลก ลงแล้ว

ดังนั้นจึงมีธรรมเนียมการปฏิบัติบูชาต่อเทวดาเพื่อการยกย่อง ในคุณงามความดีที่ได้กระทำตนเป็นแบบอย่าง อีกทั้งยังใช้เพื่อระลึกเป็นสติ เรียกว่า เทวานุสติ เพราะด้วยคุณธรรมที่มีอยู่ในเทวดา คือ สัปปริสธรรม ๗ ประการ เพื่อให้จิตใจบังเกิดกุศลธรรมนำไปสู่ความเบิกบานและผ่องใส รวมไปถึงการได้สละอุทิศบุญให้แก่เทวดา ในการทำเทวตาพลี เช่น การสงเคราะห์ บวงสรวง น้อมให้แก่เทวดา

^{๔๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพยำเกรง และเป็นที่รักของเทวดา ซึ่งเทวดานั้นมีคำสอนรองรับใน คัมภีร์พระไตรปิฎก ว่ามีอยู่จริงและเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกับมนุษย์ในฐานะของสัตว์ในสังสารวัฏ และได้รับการยืนยันจากปราชญ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้แน่ใจว่า ความมีอยู่จริงนี้มีสาระแก่นสารอยู่มาก น้อยเพียงใด อย่างน้อยก็ทำให้พุทธศาสนิกชนที่ยังเลื่อมใสในความเชื่อเหล่านี้ และสามารถเข้าใจในวิถีปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

บทที่ ๓

ความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนา

การศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดา ที่มีความเกี่ยวข้องสืบเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทั้งในภาพรวมครอบคลุมถึงคนในสังคมไทย และรายละเอียดปลีกย่อยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมในล้านนาว่ามีความเป็นมาเป็นไปเช่นไร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมไทย

ความเป็นมาของการปรากฏขึ้นของความเชื่อในเทวดา มักมีเหตุสืบมาจากความศรัทธาจากภายใน ทั้งที่เกิดจากการเคารพ นับถือ หรือไม่ก็อาจเกิดจาก ความกลัวเกรง ยำเกรง ได้เช่นกัน ดังนั้นจึงขอเอ่ยถึงที่มาของความเชื่อในภาพรวมของสังคมไทยที่มีมาแต่อดีตคือ

๓.๑.๑. เทวดากับมนุษย์ที่ปรากฏในสังคมไทย ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามาในดินแดนของประเทศไทย ชาตัพันธ์ที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมนั้น ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่มองไม่เห็น หรือปรากฏการณ์ต่างๆที่ไม่สามารถอธิบายได้ ซึ่งเรื่องของเทวดานั้นก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมาอย่างช้านาน ในส่วนแรกจึงขออธิบายในส่วนของความเชื่อให้ทราบดังนี้ว่า

๓.๑.๑.๑ ที่มาของความเชื่อ “ความเชื่อ หมายถึง การเห็นด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ และนับถือ”^๑ จนเกิดการยอมรับ และถือปฏิบัติตาม โดยเรื่องของเทวดานั้นก็พัฒนามาจากความเชื่อในพลังอำนาจที่จะบันดาลได้ของ ผีสาง นางไม้ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย โดยมีวิวัฒนาการมาจากความเชื่อสืบเนื่องดังต่อไปนี้

ดนัย ไชยโยธา ได้ให้คำนิยามของวิวัฒนาการทางความเชื่อไว้ดังนี้ว่า ความเชื่อถูกแบ่งเป็น ๗ ประเภทหลัก^๒ อันได้แก่

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

^๒ ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙.

๑. ความเชื่อวิญญาณในธรรมชาติ (Animatism) เป็นความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเหล่านั้น มีตัวตน มีอำนาจพิเศษและก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงได้เกรงกลัวและกราบไหว้

๒. ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดา หรือวิญญาณนิยม (Animism) เชื่อว่าในธรรมชาติทั้งหลายมี เจตภูตหรือวิญญาณ ที่มีอำนาจทำให้เกิดความทุกข์ อาจเป็นมารร้ายผีสาง ส่วนที่ทำให้เกิดสุข อาจเป็นเทวะ สร้างภาพเหล่านั้นขึ้นตามความนึกคิดของตนเอง เป็นเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาแล้วนับถือในภาพนั้น

๓. ความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายแล้วไปไหนไม่ได้ ยังคงอยู่ปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของตนอยู่ ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ

๔. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์หรือ พหุเทวนิยม (Polytheism) มีการสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงกว่ากันอย่างไร เทพเจ้าแต่ละองค์ก็มีพลังอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่ที่แตกต่างกัน

๕. ความเชื่อในพระเจ้าเป็นองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่งหรือ อติเทวนิยม (Henotheism) เป็นการนับถือพระเจ้าตามกลุ่มชั้นวรรณะของตนไม่ปะปนกัน

๖. ความเชื่อในพระเป็นเจ้า [หมายถึงพระเจ้าในความหมายของ God] องค์เดียวหรือเอกเทวนิยม (Monotheism) เป็นความเชื่อว่ามีพระเจ้าของตนเพียงองค์เดียว เป็นมหาเทพผู้สร้างสรรพสิ่ง ทรงอำนาจยิ่งใหญ่และเป็นวิบุรุษ

๗. ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ ใช้เหตุผล ไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์ เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนานั้นเอง

จึงสรุปความเบื้องต้นได้ว่า ที่มาของพัฒนาการทางความเชื่อนั้น มาจากการที่มนุษย์รู้สึกหวาดกลัว ไม่ปลอดภัย ในพลังอำนาจของสิ่งที่ลึกลับที่มองไม่เห็น เช่นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ที่ยังไม่สามารถอธิบายได้ มนุษย์จึงพยายามหาเหตุผลมาอ้างอิงเพื่อจินตนาการถึงสิ่งเหล่านี้ ว่าเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเกินกว่ามนุษย์ นั่นคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ หรือเทวดา และนำซึ่งการเคารพบูชา นับถือ สืบต่อกันมา แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์ยังคงเชื่อในเหตุและผลโดยอาศัยปัญญา จึงเป็นมูลเหตุของการเกิดลัทธิความเชื่อตามพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบันนั่นเอง

๓.๑.๑.๒. ความเชื่อของคนไทยในอดีต

ก่อนนั้น คนพื้นเมืองในสังคมไทยตั้งแต่โบราณ ยังไม่รู้จัก หรือคุ้นชิน กับคำว่า ศาสนา ที่มีมาในภายหลัง เช่น พุทธศาสนา หรือแม้แต่ศาสนาโบราณอย่าง พราหมณ์ และฮินดู เพราะในสมัยก่อนนั้น มีเพียงการนับถือบูชาผี พระเตียรวิทย์ อุตตสนโต ได้ให้กล่าวไว้ในบทความทางวิชาการเสริมในเรื่องความเชื่อของคนไทยในอดีตว่า

แต่ก็มีศาสนาผี เพราะนับถือผีพื้นเมืองของแต่ละเผ่าและอำนาจเหนือธรรมชาติ ผีพื้นเมืองมี หลายระดับ เช่น ผีบ้าน ผีเรือน ผีฟ้า พญาแถน ผีเหล่านี้ติดต่อกับคนได้ โดยผ่านหมอผี... เรียกว่าคนทรง...ระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาผี คือความเชื่อเรื่องขวัญ [ความหมายนัยยะของจิตวิญญาณ] ซึ่งขวัญนี้จะกระจายอยู่ตามร่างกาย เช่น ขวัญตา ขวัญมือ ขวัญแขน ฯลฯ และมีความสำคัญกับร่างกายมาก โดยมีความเชื่อว่าถ้าขวัญอยู่กับร่างกายก็จะมีความสุขสบาย แต่หากขวัญออกจากร่างกายก็จะเจ็บป่วยไข้จนถึงตาย^๓

คนไทยจึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการขวัญ เช่น ทำขวัญ สู่ขวัญ หรือเรียกขวัญ “เหตุที่ต้องทำนั้นมีทั้งดี และไม่ดี ทั้งที่เป็นมงคลโอกาส เช่น แต่งงาน บวช ได้ลาภยศ และเหตุไม่ดีเช่น การตายเจ็บป่วย หรือฝันร้าย”^๔ และเมื่อตายไปแล้วก็เท่ากับขวัญได้ออกจากร่างแล้วอย่างถาวร ไม่อาจเรียกกลับมาได้นั่นเอง

เมื่อตายไปแล้ว จิตวิญญาณนั้นก็จะถูกเรียกว่า กลายเป็นผี ตามความเชื่อของคนไทย ซึ่งผีก็อาจแบ่งได้เป็นทั้งผีดี และผีที่ไม่ดี ในส่วนของผีดี ก็หมายรวมถึง ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าที่เจ้าทาง หรือผีเจ้าป่า เจ้าเขา ฯลฯ ส่วนผีที่เป็นเทวดาทั้งหลายอยู่บนสวรรค์ชั้นต่างๆ ซึ่งมีฤทธิ์ มีอำนาจ ดังที่กล่าวไว้ก่อนแล้ว แต่อย่างไรก็ดี ความเชื่อในเรื่องเทวดานี้ก็ยังคงมีการผสมผสานทั้งความเชื่อทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ ซึ่งในสังคมไทยก็มีความเชื่อตามลักษณะนี้อยู่มาก

ส่วนผีร้าย ก็คือผีที่ยังเบียดเบียนทำร้ายทำอันตรายแก่มนุษย์ เช่น ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ เปรต ฯลฯ ดังนั้นการป้องกันผีร้ายเหล่านี้ ก็ต้องใช้วิธีทางไสยศาสตร์ หมายถึง ตำราทางไสย, วิชาทางไสย^๕ ในการขับไล่ ป้องกัน ด้วยการบนบานสานกล่าว ก็เชื่อกันว่าเป็นวิธีการที่จะให้วิญญาณที่มีฤทธิ์เดชช่วยเหลือ เมื่อได้รับผลตามที่ตั้งใจแล้ว จะต้องไปทำตามที่ได้สัญญาไว้ หากไม่แล้ววิญญาณที่

^๓ พระเตียรวิทย์ อุตตสนโต (โอชาวัฒน์), “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต*, (บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙๓.

^๔ รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม, “บวชนาค ต้องทำขวัญนาค: ประเพณีของนาคอุษาคเนย์ที่ไม่มีในอินเดียลังกา”, *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘ (มิถุนายน ๒๕๔๖), หน้า ๖๘.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒*, หน้า ๑๒๓๖.

ตนไปบนไว้อาจะโกรธแค้นละทำอันตรายเอาได้ในภายหลัง...^๖ ดังนั้นจึงเป็นที่มาของการไปเคารพกราบไหว้ ขอพร เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการเซ่นสรวง บูชาด้วย ข้าวปลาอาหาร หรือแม้แต่การบูชาด้วยการเซ่นสังเวยสิ่งมีชีวิต หรือการบูชาด้วย^๗ เพราะเชื่อว่าเป็นการร้องขอ หรือตอบแทนสิ่งที่มีพลังอำนาจนั้น ให้ได้ช่วยเหลืออีกทาง

แม้ว่าลัทธิวิญญาณนิยม และพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ที่มีปรากฏในสังคมไทยมาตั้งแต่โบราณนั้น ปรากฏมีมาก่อนที่พุทธศาสนาจะได้เข้ามาเผยแผ่ แม้กระทั่งเมื่อพุทธศาสนาได้เจริญขึ้นในดินแดนแห่งนี้ ดังมีข้อความทางวิชาการแสดงยืนยันว่า “ความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาของอาณาจักรสุธรรมวดี...ซึ่งเป็นชนชาติเดียวกับผู้สถาปนาอาณาจักรทวารวดี และอาณาจักรศรีอยุธยา ในภาคกลางของไทย ทำให้พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทรุ่งเรืองมากในทางตอนกลางและตอนเหนือของไทย”^๘ และข้อความในคัมภีร์ว่า สมันตปาสาทิกา หรือ สมันตปาสาทิกา คัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายขยายความพระวินัยปิฎก ระบุว่าโดยพระพุทธโฆสะ เมื่อ พ.ศ. ๑๐๐๐ มีเนื้อความระบุไว้ว่า

สุวณณภูมิ คจจนตวาน โสณุตตรา มหิทธิกา ปิสาเจ นิทุมิตวาน พรหมชาลํ อเทสิสุ แปลความว่า พระโสณะและพระอุตตระผู้มีฤทธิ์มาก ไปสู่สุวรรณภูมิ ปราบปรามพวกปีศาจแล้ว ได้แสดงพรหมชาลสูตร ซึ่งตามคัมภีร์ฯ อธิบายเพิ่มเติมว่า พระโสณะและพระอุตตระได้แสดงอภินิหารีย์ปราบนางผีเสื้อน้ำและทรงแสดงธรรมพรหมชาลสูตร (สูตรว่าด้วยข่ายอันประเสริฐ ประกอบด้วย ศิลน้อย ศิลกลาง และศิลปิน) นั่นคือการประพาศิตนอยู่ในสรณะและศีล มีคนทั้งหลายในสุวรรณภูมิประเทศนี้ได้บรรลุธรรมประมาณ ๖ หมื่นคน กุลบุตรออกบวชประมาณ สามพันห้าร้อยคน^๙

แสดงให้เห็นว่า พระโสณะและพระอุตตระ เป็นแบบอย่างของผู้ประพาศิตนอยู่ในสรณะและศีล จึงสามารถปราบพวกภูติผีปีศาจได้ และมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนำมาซึ่งการนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยก็คือ นิกายเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายที่คนส่วนใหญ่ในประเทศไทยให้ความนับถือจนถึงปัจจุบัน แต่กระนั้นก็ยังไมอาจที่จะลบล้างความเชื่อต่างๆเหล่านี้ได้อย่างหมดสิ้นได้ ลัทธิวิญญาณนิยมและไสยศาสตร์ก็ยังคงอยู่กับสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน และยังมีการผสมผสาน

^๖ สนิท สมัการ, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔.

^๗ ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง การบูชาของพราหมณ์อย่างหนึ่ง การเซ่นสรวงด้วยวิธีฆ่าคนหรือสัตว์เป็นเครื่องบูชา, การเซ่นสรวงด้วยวิธีฆ่าคนหรือสัตว์เป็นเครื่องบูชา.

^๘ Le May, Reginald.. *The Culture of South-East Asia*. (London: Government of India, 1954): 50.

^๙ อรรถกถาพระวินัย ชื่อสมันตปาสาทิกาแปล มหาวิภังคกรรมนา ภาค ๑, หน้า ๑๑๒ – ๑๑๔.

เข้ากับศาสนาพุทธด้วย “ดังนั้นพฤติกรรมทางศาสนาของคนไทยจึงมิได้เป็นไปตามแนวปรัชญาของศาสนาพุทธอย่างเดียว หากแต่ดำเนินไปตามความเชื่อและวิธีปฏิบัติดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนนั้นด้วย”^{๑๐}

๓.๑.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเทวดากับสังคมไทยปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างเทวดากับมนุษย์ที่ปรากฏในสังคมไทย ส่วนใหญ่จะเกิดจากอิทธิพลจากความใกล้ชิดกันของภพภูมิ ที่มีที่มาที่ไปอาศัยแนวคิดจากความเชื่อ ซึ่งส่งผลให้เกิดเป็นสัมพันธภาพ และรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละด้าน ซึ่งสังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดรับการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ ดังนั้นอิทธิพลต่างๆที่เข้ามา จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเกิดความสัมพันธ์กันในสังคม ผู้วิจัยจึงขอทำความเข้าใจความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ มาแสดงพอสังเขปให้เห็นชัดเจนได้ดังนี้

๓.๑.๒.๑ ความสัมพันธ์ด้านประเพณี พิธีกรรม

ประเพณีเป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติที่แสดงต่อสืบๆต่อกันมา โดยได้รับการยอมรับนับถือ ให้เป็นแบบแผนหรือแนวทางให้แก่คนในสังคมได้ถือปฏิบัติร่วมกัน สอดคล้องกับรูปแบบของพิธีกรรมที่แสดงออกเพื่อบ่งบอกถึงการยอมรับ ดังนั้นความเชื่อในเรื่องของเทวดาจึงมีปรากฏตั้งแต่ในอดีต ที่มาจารีตมาจากในราชสำนัก และกระจายออกไปสู่ภายนอก ทั้งที่มีความเชื่อพื้นฐานเดิมที่เกิดจากศาสนาพราหมณ์ และอำนาจของสิ่งลี้ลับ เช่น เทวดาที่รักษาคู่ครองบ้านเมือง ได้แก่พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง หรือแม้แต่อำนาจทางไสยเวทย์ที่เกี่ยวข้องกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของคาถาอาคม เพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการออกรบ เช่น การตัดไม้ข่มนาม หรือการพรหมน้ำพุทธมนต์แก่เหล่าทหารกล้าทั้งหลาย สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ที่ยกพระราชอำนาจให้อยู่ในฐานะของ “เทวราชา” และ “ธรรมราชา” ด้วยการนำความเชื่อในอำนาจแห่งเทพเจ้า ในทางศาสนาพราหมณ์ฮินดูเข้ามาเกี่ยวข้อง ที่เชื่อว่า พระราชมหากษัตริย์คือ เทวดาอวตารลงมาเกิดเพื่อปราบทุกข์เข็ญให้แก่ประชาราษฎร์ “และแนวคิดนี้เป็นสถานะที่สร้างเสถียรภาพทางการเมืองและการปกครองของราชสำนัก”^{๑๑} ดังนั้นในพระราชพิธีและพิธีกรรมต่างๆในราชสำนัก จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มักจะเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ และพราหมณ์ โดยมีการแต่งตั้งพราหมณ์ในราชสำนักเพื่อทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบหน้าที่นี้โดยเฉพาะ เช่น พระราชพิธีราชาภิเษก พระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวาย และพระราชพิธีพืชมงคลจรดนาขวัญ ที่จะม

^{๑๐} สนิท สมักรการ, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา, หน้า ๕๒.

^{๑๑} สุภาพรณ ณ บางช้าง, ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๙.

เทวดาที่เกี่ยวข้องกันกับเทวดาของทางพราหมณ์ คือ พระตรีมูรติ^{๑๒} และพิธีกรรมต่างๆที่กระจายสู่ภายนอกราชสำนักเช่น ประเพณีสงกรานต์ ที่มีความเชื่อและการบูชาเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ เทวดาประจำทิศต่างๆ เช่น พระอินทร์ พระเพลิง พระพาย พระยม พระพิรุณ พระนารายณ์ พระโลมา พระไพลศ หรือมีตำราเรียกเทวดาทั้ง ๘ องค์เหล่านี้ว่า อาธิไท้โพธิบาทว์^{๑๓} หรือประเพณีลอยกระทงที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในสมัยพระร่วงเจ้า (พระมหาธรรมราชาลิไทย) เพื่อเป็นการบูชาพระแม่คงคา

และตามแต่ละท้องถิ่น คนในสังคมยังมีความสัมพันธ์กับเทวดาระดับล่าง หรือที่เราเรียกว่า พระภูมิเจ้าที่ ซึ่งยืนยันได้จากการไหว้เจ้าที่ หรือการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ไว้ในแต่ละบ้าน หรือสถานที่อยู่อาศัย เพื่อแสดงการยอมรับและขอให้เทวดาเหล่านั้นมาปกป้องรักษา จะต้องมีการสักการบูชา และสังเวยพระภูมิเจ้าที่เสียก่อน จึงจะมีความสุขสบาย เจริญรุ่งเรือง โดยส่วนใหญ่ได้รับแนวคิดความเชื่อนี้มาจากศาสนาพราหมณ์ ผู้คนจึงพากันสักการะสังเวยพระภูมิกัน^{๑๔}

ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มักจะมีการสวดบทชุมนุมเทวดา ก่อนที่จะอาราธนาพระปริตร และบทอาราธนาธรรม ก่อนที่จะนิมนต์พระสงฆ์แสดงธรรม พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า “การสวดมนต์เข้ามาสู่สังคมไทย ภายหลังจากได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทตามคติของลังกาวงศ์”^{๑๕} ซึ่งในความคิดของผู้วิจัยนั้น พิธีกรรมตามที่กล่าวมายังคงสมเหตุสมผลในความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อกันระหว่างเทวดา และมนุษย์ดังที่กล่าวไปแล้วในเบื้องต้น ซึ่งในการสวดมนต์ของคนไทยนิยมสวดเพื่อป้องกันภัย หรือปกป้อง คุ้มครอง ซึ่งการสวดนี้นิยม สวดบทเจ็ดตำนานหรือจูลราชปริตร และบทสวดสิบสองตำนาน หรือมหाराชปริตร ซึ่งในอดีตพระมหากษัตริย์ทรงนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดในพระบรมหาราชวัง ต่อมาอำมาตย์ราชบริพารและประชาชนทั่วไปนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดที่บ้านของตนบ้าง^{๑๖}

ด้วยพยานภาพของพระปริตรนี้จึงมีการอัญเชิญเทวดาเพื่อมาฟังธรรมนี้ด้วย แต่บางพิธีกรรมที่อาจจะเป็นการเข้าใจผิดของสังคมอยู่มากคือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางอาคมไสยศาสตร์

^{๑๒} สารานุกรมเสรี อธิบายว่า การอวตารรวมของพระเป็นเจ้าสูงสุดทั้งสามองค์ในศาสนาฮินดู อันได้แก่ พระพรหม (พระผู้สร้าง) พระวิษณุ (ผู้ปกป้องรักษา) และ พระศิวะ (ผู้ทำลาย).

^{๑๓} พิรภัทร์ ศรีตุลา, “เทวดารักษาทิศในอาธิไท้โพธิบาทว์”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑. (เอกสารคัดลอกสำเนา).

^{๑๔} จ.เปริยัญ.(นามแฝง), **ประเพณีพิธีมงคลของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาการ, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑๑.

^{๑๕} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **อานุภาพพระปริตร**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

^{๑๖} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **ความรู้เรื่องบทสวดมนต์**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

เช่นการสวดภาณยักษ์ ซึ่งความเชื่อนี้ได้รับมาจากแนวคิดตาม อาถรรพณ์สูตร ว่าด้วยมนต์เครื่องรักษาชื่ออาถรรพณ์ ที่ทำเวสสันดรได้แสดงถวายแก่พระพุทธองค์เพื่อใช้ในการปกป้อง รักษาจากอมนุษย์ สิ่งไม่ดีต่างๆว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงเรียนมนต์เครื่องรักษาชื่ออาถรรพณ์ เพื่อให้ยักษ์เหล่านั้นเสื่อมใส เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า”^{๑๗} ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่ามนต์ปริตรบทนี้ประกอบด้วยประโยชน์ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณีอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายได้

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเทวดาที่ปรากฏในพิธีกรรม และประเพณีในสังคมไทย มักจะมีความเกี่ยวข้องกับหลักศาสนาพุทธโดยตรง และผสมผสานกับความเชื่อกับหลักการของศาสนาพราหมณ์ที่ยึดถือบูชาเหล่าเทวดาองค์สำคัญๆ คือพระตรีมูรติ และเทวดาประจำทิศ ประจำที่ ที่คนในสังคมให้การยอมรับนับถือ และเคารพบูชาจนก่อให้เกิดเป็นวิธีการปฏิบัติที่พัฒนามาเป็นพิธีกรรมต่อคนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓.๑.๒.๒ ความสัมพันธ์ด้านวรรณกรรม

วรรณกรรมของไทยที่ได้แนวคิดมาจากความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา จึงอาจกล่าวได้ว่าผสมผสานอยู่ด้วยกัน เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่บอกเล่าประวัติความเป็นมา และปลูกฝังเรื่องคุณธรรมที่จะเน้นสอนให้ผู้คนในสังคม เห็นคุณค่าของความดีและหลีกเลี่ยงความชั่ว และเป็นผู้มีบุญ จึงได้รูปร่าง และมีฤทธิ์อำนาจ ทิพย์สมบัติมากมาย สามารถช่วยเหลือมนุษย์ผู้ทำความดีได้นั่นเอง ดังนั้นจึงขอยกมาพอสังเขปเพื่อให้เข้าใจดังต่อไปนี้

๑. ไตรภูมิพระร่วง ผู้แต่งคือ “พระมหาธรรมราชาลิไทย”^{๑๘} ไตรภูมิไตรภูมิพระร่วง หรือเทภูมิกถาธิลลารีกวัดป่ามะม่วงและศิลาจารึกวัดศรีชุม พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไทย) ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นหลังจากที่ทรงผนวชแล้ว และขึ้นครองราชย์ได้ ๖ ปี ประมาณ พ.ศ. ๑๘๙๖ จัดเป็นวรรณกรรมทางศาสนาที่สำคัญเรื่องแรกของไทย เพื่อเป็นแนวทางให้ชาวพุทธตระหนักรู้ในผลกรรมที่ตนได้กระทำได้ว่า หากกระทำดีย่อมได้ดี แต่หากกระทำชั่วก็ย่อมส่งผลให้ได้รับความทุกข์ทรมาน

๒. ปฐมสมโพธิกถา วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้า มีความหมายว่า“เรื่องราวเกี่ยวกับการตรัสรู้โดยแจ่มแจ้งและเลิศล้ำของพระพุทธเจ้าซึ่งพึงจะบังเกิด

^{๑๗} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๒๗๖/๒๑๙.

^{๑๘} นิยะดา เหล่าสุนทร, ไตรภูมิพระร่วง การศึกษาที่มา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

ผ่านพ้นไป”^{๑๙} โดยที่ผู้นิพนธ์ได้นำมาเรียบเรียงเป็นความเรียงร้อยแก้วโดยใช้สำนวนโวหารที่ไพเราะ แม้จะเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้า แต่ก็ได้มีการสอดแทรกเรื่องของเทวดาเข้าไปด้วย

๓. ภูมิวิลาสณี วรรณกรรมเรื่องนี้ ให้ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องเทวดาที่กว้างขวาง คล้ายกับเรื่องไตรภูมิพระร่วง สำหรับใช้ในการประกอบการศึกษา ซึ่งอธิบายบางตอนเกี่ยวกับเทวภูมิว่า “หากว่าตนได้เคยสร้างบุญกุศลไว้มากพอ ก็ได้ไปอุบัติเกิด ณ วิมานของตนเอง เพราะมีปราสาทพิมานพร้อมทั้งเทพ บริวาร คอยต้อนรับอยู่แล้ว ไม่ต้องเป็นบุตรธิดาหรือเป็น เทวดา รับใช้ของเทพผู้ใด เป็นอยู่อย่างสบายอิสรเสรี มีความสุขสบายทิพย์สมบัติ อยู่ ณ เมืองแมนแดนสวรรค์ นั้น”^{๒๐}

๔. ลิลิตโองการแช่งน้ำ วรรณกรรมเรื่องนี้ถือว่าสำคัญเล่มหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นวรรณกรรมที่แยกออกมาจากพุทธประวัติ หรือเรื่องราวในไตรภูมิ แต่กล่าวถึงพิธีการในราชสำนัก คือการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา “สันนิษฐานว่าพราหมณ์ในราชสำนักอยุธยาเป็นผู้แต่งขึ้น เพื่อใช้ในการอ่านในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์หรือถือน้ำพิพัฒน์สัตยา”^{๒๑} ความสำคัญบ่งบอกถึงความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเทพยดา ในศาสนาพราหมณ์ทั้ง ๓ องค์เพื่อขออัญเชิญให้มาเป็นพยานในพิธีการถือน้ำ และชี้ตัวผู้คิดคดทรยศต่อพระเจ้าแผ่นดิน ด้วยคำสาปแช่งให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา ซึ่งถือว่าเทพยดาท่านผู้มีฤทธิ์สามารถบันดาลผลให้ตามที่สาปแช่งนั้นได้นั่นเอง

๕. รามเกียรติ์ ถือเป็นวรรณคดีที่มีความสำคัญของสังคมไทย เพราะมีการกล่าวถึงความเชื่อของการมาอุบัติเป็นพระราชา ด้วยการอวตารของพระนารายณ์ หรือพระราม ลงมาปลดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ ซึ่งที่มาจาก มหาकाพย์รामายณะ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียสำหรับเรื่องรามเกียรติ์ของไทยนั้นมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนกระทั่งถึงในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงพระราชนิพนธ์สำหรับให้ละครหลวงเล่น ปัจจุบันมีอยู่ไม่ครบ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑^{๒๒} ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นเรื่องเดียวยาวตั้งแต่ต้นจนจบ คล้ายกับมีพระราชประสงค์ที่จะรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์ที่คนไทยรู้จักดีเข้าไว้ด้วยกัน และก็ได้มีการแต่งเติมเสริมต่อในรัชกาล

^{๑๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **ปฐมสมโพธิ (ภาษาบาลี)** ฉบับคัดลอกจาก คัมภีร์ใบลานอักษรขอม, (กรุงเทพมหานคร: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

^{๒๐} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๙), **เทวภูมิ**, [ออนไลน์], ที่มา : <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/lp-vilas/lp-vilas-01-06.htm> [๒๐ กันยายน ๒๕๖๑].

^{๒๑} พระบริหารเทพธานี, **พงศาวดารไทยสมัยศรีอยุธยา ภาคแรก**, (กรุงเทพมหานคร: บพิธ, ๒๕๑๔), หน้า ๒๘.

^{๒๒} พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, **รามเกียรติ์**, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๐), หน้า ๑๐.

ต่อมาด้วย เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าและเกิดพหุบุชาพระมหากษัตริย์ประดุจดังทวยเทพจุติมาเกิด
นั่นเอง

๓.๑.๒.๓ ความสัมพันธ์ด้านศิลปกรรมไทย

ศิลปกรรมของไทย เป็นสิ่งที่บ่งบอกเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นไทย
สังคมที่มีศิลปะทั้งดงามโดยอาศัยแนวคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอยู่อย่างมากมาย อาทิเช่น

๑) จิตรกรรม ส่วนใหญ่ภาพจิตรกรรมมักจะถูกวาดหรือเขียนลงบนฝาผนังโบสถ์หรือ
วิหาร ที่มีที่มาจากวรรณกรรมทางพุทธศาสนานั้นเอง เช่นที่ ประตูประอุโบสถ และพระบรมมหาราช
วัง เป็นรูปเทพบุตรและเทพธิดา ซึ่งเขียนด้วยช่างหลวงที่ประจำราชสำนัก ที่มีฝีมือประณีต และถูก
ขยายออกไปสู่ท้องถิ่น ด้วยการได้เห็นแบบอย่าง โดยมีการเรียกช่างจำเพาะที่เขียนภาพที่เกี่ยวข้องกับ
พุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงว่า “ช่างเขียนในพุทธศาสนาเถรวาท”^{๒๓} ภาพจิตรกรรมส่วนใหญ่จึงเน้นไปที่
เรื่องราวพุทธประวัติ เช่นทศชาติชาดกที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญบารมี เรื่องราวในไตรภูมิ ที่แสดงถึง
การมีอยู่ และที่อยู่อาศัยของเทวดาในแต่ละภพภูมิ หรือแม้แต่ทวารบาล คือเทวดาผู้รักษาประตู
สถานที่ต่าง ๆ นั้นเอง

๒) ประติมากรรม คือศิลปะที่แสดงออกด้วยการปั้นแต่งสร้างสรรค์ขึ้นมา เช่นภาพ
แต่งตามพุทธสถาน และเทวสถานสำคัญๆ เช่นตามพระบรมมหาราชวัง หรืองานปูนปั้น รวมถึงงาน
แกะสลักที่ประประดาตามสถานที่ต่างๆ ที่จะเน้นไปที่พระพุทธรูปแล้วยังมีเทวดา เช่นเทพพนม นางฟ้า
หรือสัตว์เทวดาเช่น พญานาค สัตว์ป่าหิมพานต์ ซึ่งเป็นการยืนยันในการยอมรับถึงความสัมพันธ์ของ
คนไทยสังคมมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาที่ค้นพบตามหลักฐาน ที่แสดงถึงการมีความเคารพนับถือเทวดา
ที่เราสามารถพบเห็นได้ตามวัดวาอาราม และสถานที่ทางประวัติศาสตร์ทั่วทั้งทุกภาคในไทย

จากความสัมพันธ์หลายๆ ด้านที่กล่าวมาเบื้องต้นนี้ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ในสังคม มี
ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับเทวดาอย่าง เหนียวแน่น และแน่นแฟ้น ทั้งที่บ่งบอกผ่าน พิธีกรรม
ประเพณี วัฒนธรรมทางด้านสังคมที่ถูกกลั่นกรองและตกผลึกเป็น วรรณกรรมเรื่องราวความเป็นมา
และศิลปกรรมทางด้านงานศิลป์ ได้แก่ภาพจิตรกรรม และประติมากรรมต่างๆ ที่สอดคล้องและ
สัมพันธ์กับเทวดามาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งนี้ยังไม่รวมถึง ความสัมพันธ์ในเชิงนามธรรมที่เป็นความ
เชื่อที่แบ่งย่อยออกไปในแต่ละเชื้อสายชาติพันธุ์แต่ละท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์และความแตกต่างกันไปใน
ท้องถิ่น แต่ก็ยังคงอาศัยแนวคิดที่ได้จากความเชื่อเรื่องเทวดาทางศาสนามาเกี่ยวข้องกับทั้งสิ้น

^{๒๓} อธิบายไว้ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน/ฉบับกาญจนาภิเษก/เล่มที่ ๒๐/เรื่องที่ ๓ จิตรกรรมไทย
ประเพณี/ โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นสารานุกรมไทยแบบเป็นชุด.

๓.๒ ความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนา

ดินแดนล้านนาแต่ดั้งเดิม เคยเป็นอาณาจักรอันรุ่งเรือง มีขนบธรรมเนียมประเพณี และเอกลักษณ์อัตลักษณ์เป็นของตนเอง ตามคัมภีร์จามเทวีวงศ์และชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวว่า “คนพื้นเมืองเดิมเป็น ชาวลัวะ ชาวมอญ และเมื่อชาวล้านนามาอาศัยอยู่ จึงเรียกตนเองว่า คนเมือง”^{๒๔} แต่ด้วยกาลเวลาผ่านไปจึงได้รวมเข้ากับสยามประเทศ วัฒนธรรมประเพณีต่างๆจึงได้หลั่งไหลผสมผสานกัน แต่กระนั้นความเชื่อความศรัทธาต่อเทวดาที่เฝ้าแต่เก่าก่อน ก็ยังคงไว้ให้ได้ศึกษา จากตำราจารึก และหลักฐานสำคัญๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอยกมาพอสังเขปเพื่อให้ได้เข้าใจในแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา และประเภทของเทวดาในล้านนาดังนี้

๓.๒.๑ ที่มาของความเชื่อ ภูมิปัญญาล้านนาเกิดจากพัฒนาการและการปรับตัวของวิถีชีวิตของคนไทยวน [ไท-ยวน ไม่ได้หมายถึงชนชาติที่มาจากเวียดนาม แต่ยวนคำนี้มาจาก โยนก คือ อาณาจักรเดิมของราชวงศ์มังราย] และชาวล้านนากลุ่มต่างๆ ให้ผสมผสานกลมกลืนกับธรรมชาติ และถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมจึงคล้ายคลึงกับกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง เช่น ประเทศพม่า ลาว และจีน-ตอนใต้ ทั้งเรื่องความเชื่อทางประเพณี พิธีกรรม การดำรงชีวิต ศิลปกรรม และอื่นๆ จึงขอยกที่มาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมาดังนี้

๓.๒.๑.๑ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อในล้านนาดั้งเดิมนั้น จำแนกเป็นความเชื่อเกี่ยวกับต้นกำเนิดของมนุษยชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของธรรมชาติที่บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี ความเชื่อเกี่ยวกับผู้มีบุญหรือผีบุญหรือผีบรรพบุรุษผู้ปลดปล่อยความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ ความเชื่อนี้สืบเนื่องมาจากวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางจิตวิญญาณที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่า การเซ่นสรวงบูชาจะทำให้ผีพอใจ และบันดาลความสุขในการดำรงชีวิตให้แก่มนุษย์ ส่งผลให้ชาวล้านนาใช้ชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ ถ้ามีการละเมิดความเชื่อก็ต้องทำพิธีขอขมา เพื่อมิให้เกิดภัยพิบัติขึ้น ชาวล้านนาจึงเชื่อว่า ผีเป็นตัวแทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ความเชื่อนี้จึงเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนเชื้อสายไทย ผีที่ชาวล้านน่านับถือ คือผีฝ่ายดี ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า (แถนหรือเทวดา) ผีเสื้อเมือง (ผีอดีตเจ้าแผ่นดิน) ผีอารักษ์ ผีด้า (ผีต้นตระกูล ผีนา (แม่ขวัญข้าว หรือแม่โพสพ) ผีดิน (แม่ธรณี) ผีขุนน้ำ (แม่คงคา) และผีเจ้าถ้ำ เจ้าป่า เจ้าเขา ฯลฯ^{๒๕}

^{๒๔} พสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา : อดีตสู่ปัจจุบัน (หนังสือฮอมผญา ๓๐ ปี), (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๒.

^{๒๕} สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ, (เชียงใหม่: นพบุรุษการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

ความเชื่อของชาวล้านนาดังเดิมในคัมภีร์ประเภทวังสปรณ์ล้านนา ได้กล่าวถึงชาวล้านนาแต่ก่อนมีความเชื่อแบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือเชื่อแบบมหายและเชื่อแบบใช้ปัญญาที่มีมูลเหตุจากการการได้รับสืบทอดต่อกันมา กลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมที่จำแนกแยกย่อยลงไปได้อีก ๒ ประการคือ

๑) ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวล้านนาแต่เดิมนับถือภูตผีวิญญาณ เหล่าอมมนุษย์และเทพเจ้าที่อาศัยอยู่ในโลกอภิมิติที่ซ้อนมิติ สิ่งเหล่านี้มีพลังอำนาจสามารถให้คุณกำจัดปัดเป่าทุกข์ยาก และภัยพิบัติของมนุษย์ได้ ปรากฏการณ์ทางความเชื่อนี้ก็นำมาซึ่งการเคารพกราบไหว้ ภูตผีที่มีอำนาจพลังลึกลับศักดิ์สิทธิ์ เช่นผีที่สิงสถิตตามลำน้ำ ป่าเขา ชาวล้านนายังเชื่อในเหล่าอมมนุษย์ประเภทต่างๆ เช่น สุระ อสุระ ครุฑกษัตริย์ คนธรรพพิทยธร กิณนร สุบรรณ กุมภภัณฑ์ เทวดา นาค ยักษ์ ที่เชื่อว่าสามารถช่วยเหลือมนุษย์ได้และสามารถทำร้ายมนุษย์ได้เช่นกัน โดยในจินกาลมาลีปกรณ์ ได้มีการเอ่ยอ้างถึงตอนที่พระเจ้าติสุมาร (พระเจ้าสามฝั่งแกน) สืบราชสมบัติที่ไม่ได้ทรงเลื่อมใสในพระพุทธรศาสนาแต่ แต่กลับสนใจในการบวงสรวงภูตผีปีศาจสวนต้นไม้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พระองค์ทรงไว้ด้วยโคกระบือ จนถูกกล่าวขานว่า เป็นยักษ์ทาส หรือการบูชาผีบรรพบุรุษ ที่ปรากฏตอนชาวหริภุญชัยหนีโรคหิวอดอยากไปอยู่ที่เมืองหงสาวดี แต่แล้วเมื่อโรคนี้สงบลงจึงได้เดินทางกลับมา และก็พากันนึกถึงบรรพบุรุษที่กรุงหงสาวดีเมื่อถึงอภิลักขิตสมัยต่างพากันจัดของกินใส่ในกระทงลอยน้ำไปเพื่ออุทิศให้แก่ผีบรรพบุรุษ และมีการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่เรียกกันว่า “เค้าผี” เพื่อขอให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุข และในสายผีผดผีเม็ง ก็มีการไหว้ขอมาผีด้วยการเซ่นไหว้ และเลี้ยงผีด้วยการฟ้อนรำเป็นต้น หรือในสมัยที่นครหริภุญชัยมีผีที่รักษาบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข จากภัยสงคราม ที่เรียกว่า “เสื่อ” หรือ “ปู่เจ้า” ที่หมายถึงผีอารักษ์ที่มีศีลธรรม รวมถึงผีที่ถูกยกฐานะให้เป็นเทพเจ้าที่ปกครองอยู่บนสวรรค์

๒) ความเชื่อในพลังลึกลับทางโหราศาสตร์หรือทฤษฎีปาฏิหาริย์ ชาวล้านนามีความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์มาแต่ครั้งโบราณ การใช้ไสยศาสตร์ก็เพื่อเสริมมงคลหรือเพื่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ในการต่อสู้ในสงครามที่ปรากฏในจินกาลมาลีปกรณ์ว่า มีการแย่งชิงราชบัลลังก์ระหว่างพระเจ้าแสนเมืองมาเจ้านครเชียงใหม่กับเจ้าพรหมมหาราชพระเจ้าอาแห่งเมืองเชียงราย รวมทั้งความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำนาย พยากรณ์โดยอาศัยโหราศาสตร์ ในการดูฤกษ์ยามต่างๆ ดังปรากฏในจามเทวีวงศ์ที่กล่าวถึง ครั้งที่พระเจ้ามหันตยศกับพระเจ้านันยศเมืองหริภุญชัยนำกองทัพออกสู้กับเจ้ามิลักขะ ก็ต้องออกรบตามกำหนดฤกษ์ที่โหราจารย์ให้ไว้กับพระชนะ หรือใช้ในการผูกมัดจิตใจของคนในการปกครองให้มีความซื่อสัตย์จงรักภักดี ที่ปรากฏในจามเทวีวงศ์เมื่อปุตริยอำมาตย์จากนครละโว้ จะมาจับพระเจ้าอาทิตย์ราชแต่เกิดเสียที่จึงสร้างทำมาภักดีมาเจริญพระราชไมตรีแทน เพื่อความเข้าใจ จึงได้มีการให้ตม่น้ำพิพัฒน์สัตยา สาบานต่อน้ำที่อาบล้างพระขรรค์แก้วและหอกแก้ว แล้วอัญเชิญเทวดาให้มาเป็นสักขีพยาน เพื่อสาบานแล้วก็ดื่มกิน ส่วนอภิตฤษฎีปาฏิหาริย์ก็มีปรากฏตามตำนานการ

สร้างพระพุทธรูปต่างๆ เช่นในรัตนพิมพวงศ์ที่กล่าวถึงการแสดงปาฏิหาริย์แผ่รัศมีออกจากองค์พระ แก้วอมรโกฏีเขียนเป็นสายรุ้ง^{๒๖}

ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า ชาวล้านนามีที่มาของความเชื่อที่มาจากธรรมชาติ อันมีอำนาจของสิ่งลึกลับเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ภูตผี วิญญาณ เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เพื่อเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจและอำนวยผลให้มนุษย์บังเกิดความสุข ในทางกลับกันก็ยังมี ความยำเกรง และกลัวในพลังอำนาจของสิ่งเหล่านั้น จึงต้องมีการเซ่นสรวง บูชา กราบไหว้ด้วยเครื่อง พิธีกรรมต่างๆ ที่มาของความเชื่อเหล่านี้จึงมีมาแต่อดีต และยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนั่นเอง

๓.๑.๒.๒ ความเชื่อทางศาสนา ชาวล้านน่านับถือพุทธศาสนาพุทธมาตั้งแต่อดีต ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ แสดงให้เห็นว่าชาติพันธุ์ชาวล้านนาเดิมนั้น นับถือพุทธศาสนานิกายมหายานที่ รับอิทธิพลมาจากจีน ติดตัวมาด้วย จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ ๑๓ อาณาจักรของมอญโบราณ คือนคร หริภุญชัย มีพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์องค์แรกได้นำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่จนเจริญรุ่งเรืองเป็น อันมากซึ่งเชื่อว่า ได้รับอิทธิพลมาจาก อาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งเป็นพุทธศาสนาแบบมหายาน แผ่ขยาย มาถึงอาณาจักรทวารวดี และหริภุญชัยนั่นเอง^{๒๗} ต่อมาพุทธศาสนาแบบเถรวาทนิกายลังกาวงศ์เป็น ศาสนาหลักตั้งแต่ระยะที่พระยามังรายขยายอำนาจ ครั้งนั้นพระองค์ยกทัพเข้ามายึดเอาอาณาจักรหริ ภุญชัย และได้รวบรวมอาณาจักรที่กระจัดกระจายให้เป็นปึกแผ่น และได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นชื่อว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘”^{๒๘} ดังนั้นนอกจากจะส่งเสริมและอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนาแล้ว พระยามังรายยังทรงรับเอาวัฒนธรรมทางศิลปะเนื่องในพุทธศาสนาที่แพร่เข้ามา จาก แคว้นหงสาวดีและแคว้นอังวะด้วย ดังตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้บันทึกว่า “...เรารู้ว่าศาสนา พระพุทธเจ้ารุ่งเรืองมากนัก เราจึงสร้างมาเฝ้าดูประเทศบ้านเมืองพุกามอังวะ...”^{๒๙} ซึ่งจากหลักฐาน เก่าก่อน เมื่อพระยามังรายได้ครอบครองอาณาจักรหริภุญชัย ในราวปี พ.ศ. ๑๒๐๕ แล้ว ศูนย์กลาง ทางพุทธศาสนาจึงเปลี่ยนไปเป็นการครอบครองของพระองค์แทน ซึ่งเริ่มมีพัฒนาการเป็นพุทธศาสนา แบบหินยานในเวลาต่อมา

^{๒๖} พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา : อดีตสู่ปัจจุบัน (หนังสือ ฮอมผญา ๓๐ ปี), หน้า ๑๔๘-๑๕๔.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

^{๒๘} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒.

^{๒๙} คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี, ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่, (พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๒๔-๒๕.

ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระเจ้ากือนาได้อาราธนาพระสุมนเถระจากสุโขทัยมาเผยแผ่ศาสนา คือพระสังฆราชสุมนเถระ ในสมัยพระยาสิทธิไทย พระสุมนเถระจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้วางรากฐานลัทธิลังกาวงศ์ในดินแดนล้านนาอีกครั้ง พระเจ้ากือนาได้โปรดให้พระภิกษุจากเมืองเชียงใหม่ เชียงตุง และเมืองอื่นๆ เดินทางมาศึกษาพระศาสนาที่วัดสวนดอก ทำให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระปริยัติธรรมและพระธรรมวินัยล้านนาแทนเมืองหริภุญชัย

ในปี พ.ศ. ๑๙๖๗ รัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน พระภิกษุจากเชียงใหม่ ลพบุรีและรามัญ ได้อาราธนาพระเถระชาวสิงหลจากลังกามาเผยแผ่ศาสนาที่เมืองเชียงใหม่ คือพระมหาวิกรมพาหุ และพระมหาอุตตมปัญญา ทำการอุปสมบทกุลบุตรชาวเชียงใหม่ และตั้งสำนักที่วัดป่าแดง ทำให้ศาสนาพุทธในล้านนาแบ่งแยกเป็น ๓ นิกาย ประกอบด้วย นิกายหินยานแบบลังกาวงศ์สายหริภุญชัย นิกายหินยานแบบลังกาวงศ์สายรามัญ และนิกายหินยานแบบลังกาวงศ์สายสิงหล

ครั้นพระเจ้าติโลกราชเสวยราชย์ในปี พ.ศ. ๑๙๘๔ ล้านนาได้ขยายอาณาเขตครอบคลุมรัฐฉาน (เมืองไลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยองห้วย ฯลฯ) แคว้นเชียงรุ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พระเจ้าติโลกราชทรงยึดแคว้นน่าน และแพร่ทำให้ดินแดนล้านนามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตั้งแต่บัดนั้น ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชพระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองมาก มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลก ที่วัดโพธารามมหาวิหาร หรือวัดเจ็ดยอด

รัชสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๘- ๒๐๖๘) มีวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาหลายชิ้น งดงามเป็นภาษาเป็นภาษาบาลี ผลงานสำคัญ คือ หนังสือจามเทวีวงศ์ (ประวัติพระนางจามเทวี), สืหิงคินทาน (ประวัติพระพุทธสืหิงค์) โดยพระโพธิ์รังสี (พ.ศ. ๑๙๕๐-๒๐๐๐) ชินกาลมาลีปกรณ์เล่าเรื่อง ประวัติพุทธศาสนาในล้านนาโดยพระรัตนปัญญาเถระแห่งเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๐๖๐ เวสสันดรทีปนี จักรวาลทีปนี (พ.ศ. ๒๐๖๓) สังขยาปกาสุกีกา (พ.ศ. ๒๐๖๓) และมังคลัตทีปนี (พ.ศ. ๒๐๖๗) ทั้ง ๔ เล่ม งดงามโดยพระสิริมังคลาจารย์ มีหนังสือที่แต่งนิทานพื้นบ้านเป็นภาษาบาลี ๕๐ เรื่อง เรียกว่า ปัญญาสชาดก เป็นต้น^{๓๐} และยังมีพระมหาเถรนักปราชญ์อีกหลายรูปที่มีชื่อเสียงและผลงาน เช่น พระโพธิ์รังสี, พระธรรมเสนาบดี, พระญาณกิตติ, พระสัทธัมมกิตติมหาสุสสเทวะ, พระรัตนปัญญาเถระ, พระญาณวิลาส, พระสุวรรณรังสี, พระอุตตาราม เป็นต้น^{๓๑}

ในปี พ.ศ. ๒๐๖๖ พระเจ้าโพธิสาลราช เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต โปรดให้ทูลเชิญราชสาส์นมาเพื่อขอคณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปเผยแผ่ยังกรุงศรีสัตนาคนหุต พระยาเมืองแก้วจึงส่ง

^{๓๐} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, ภาควิชาภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

^{๓๑} สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ, หน้า ๘.

พระเทพมงคลเถระ และคัมภีร์พระไตรปิฎก ๖๐ เล่มไปถวายพระเจ้ากรุงล้านช้าง ทำให้แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนาเป็นอันมาก จนกระทั่งอาณาจักรล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า พระพุทธศาสนาก็ซบเซาลงมาก พระสงฆ์นักปราชญ์ในสมัยนั้นก็หายไป การบูรณะพุทธศาสนา รวมทั้งการศึกษาทางด้านปริยัติก็ลดน้อยลงไปมาก เป็นเวลาถึงเกือบ ๔๐๐ ปี^{๓๒}

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๕) ได้มีการรวมเอาล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศ ล้านนาที่ตกเป็นเพียงประเทศราช ท้ายที่สุดก็แตกเป็นจังหวัดต่างๆในภาคเหนือ แต่กระนั้นก็ยังมีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นอีกครั้ง เริ่มมีพระสงฆ์ธรรมยุติกายเกิดขึ้น พุทธศาสนาจึงเริ่มได้รับการบูรณะและพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าความเชื่อชาวล้านนาจะนับถือพุทธศาสนาที่แผ่ขยายเข้ามายังดินแดนแถบนี้ แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งความเชื่อในเรื่องผีसांग หรือเทวดา และอำนาจธรรมชาติออกไป ทำให้ความเชื่อทางศาสนาพุทธ และไสยศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ ยังผสมผสานเจือปนกันอยู่ผ่านจารีตทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นล้านนามาจนถึงทุกวันนี้

๓.๒.๒ ประเภทของเทวดาในความเชื่อล้านนา

แม้ว่าในล้านนาจะมีความเชื่อเรื่องเทวดาที่สืบทอดมาจากแนวคิดจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ภพภูมิสวรรค์เป็นดินแดนสิ่งสถิตอยู่ของเทวดาลำดับชั้นต่างๆ แต่พุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่มักจะเรียกเทวดาหรือคนที่ตายไปแล้วว่าคือ “ผี” ซึ่งยังหมายรวมความว่า “ผีเจ้านายก็นับว่าเป็นเทพหรือเทวดาด้วย^{๓๓}” จึงทำให้เทวดาที่ชาวล้านนาเชื่อถืออยู่นั้น มีนัยยะของพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยิ่งสูงมากก็ยิ่งมีอำนาจมาก สามารถแบ่งแยกเป็นประเภทตามความเชื่อได้ดังนี้

๑) เทพเจ้า หมายถึงผีที่ถูกยกให้เป็นใหญ่ มีพลังอำนาจจนได้รับการยกฐานะให้เป็นเทพเจ้าหรือผีชั้นสูงผีฟ้า เช่น พระอินทร์ พระพรหม

๒) ผีแถน หมายถึง ผีฟ้าเทวดาหรือมนุษย์คู่แรกของโลก เรียกว่า “ปู่แถน-ย่าแถน” มีความเชื่อว่าเป็นผีที่รักษา และกำหนดชะตาชีวิตของคนล้านนาที่เกิดมา จึงมีพิธีกรรม “ส่งแถน”^{๓๔} คือการสืบทอดต่ออายุด้วยการบวงสรวงสังเวยด้วยของเช่น ไห้วตามประเพณี

๓) แม่เกิด หมายถึง เทวดาดันบรรพบุรุษ ที่ชาวล้านนาเชื่อว่าคล้ายกับผีแถน^{๓๕} แต่เป็นผีที่เปรียบเสมือนแม่ผู้ให้กำเนิดแก่ชาวล้านนาประจำปีที่เกิดอีกด้วย

^{๓๒} พิลิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา : อดีตสู่ปัจจุบัน (หนังสือ ฮอมผญา ๓๐ ปี), หน้า ๑๔๖.

^{๓๓} ฉลาดชาย รมิตานนท์, ผีเจ้านาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มิ่งเมือง, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

^{๓๔} สงวน โชติสุขรัตน์, ประเพณีไทยภาคเหนือ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๑.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๙.

๔) เทวดาอารักษ์ หมายถึงเทวดาระดับกลาง ที่คอยปกป้องรักษาดูแลบ้านเมือง หรือช่วย สอดส่องดูแลคุ้มครองโลก เช่น ท้าวทั้งสี่ (ท้าวจตุโลกบาล) รุกขเทวดา ปัพพตเทวดา สมุทเทวดา อา กาสเทวดา วิมานเทวดา เป็นต้น

๕) ผีใหญ่ หมายถึงเทวดาที่เป็นใหญ่รักษาบ้านเมือง หรือเรียกว่า “ผีอารักษ์” บางทีเรียก “เสื่อ” หรือ “ปู่เจ้า” ที่มีฤทธิ์เดชด้วยบุรพกรรมที่ตนได้สั่งสมไว้ดีแล้ว ชาวล้านนามักจะเรียกผีที่ดูแล บ้านเมืองว่า “ผีเสื่อเมือง” หรือเรียกผีที่ดูแลต้นน้ำลำธารว่า “ผีเสื่อน้ำ” และเรียกเทวดาที่รักษาตาม วัดวาอารามว่า “เสื่อวัด” หรือบางแห่งเรียกว่า “เจนนบ้านเจนมเมือง”^{๓๖}

๖) อมนุษย์ เทวดาที่มีลักษณะกึ่งเทพกึ่งสัตว์ เช่น อสุระ ครุฑภูซังค์ คนธรรพวิทยาธร กิณนร สุบรรณ กุมภัณฑ์ นาค ยักษ์

๗) ผีเจ้านาย หมายถึง ผีที่รักษาหมู่บ้านหรือสถานที่ใดที่หนึ่งรวมไปถึงเมือง ซึ่งอาจมีสาย ตระกูลมาจาก ผู้ครองนคร หรือผู้ครองบ้านเมืองในอดีต อีกแนวความเชื่อหนึ่งครั้งที่ล้านนาตกอยู่ ภายใต้การครอบครองของพม่า มีผีอีกชนิดที่เกิดจากการฆ่าเจ้าเมืองเพื่อให้วิญญาณคอยรักษา บ้านเมือง คือ “นัต” ที่หมายถึง “วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของผู้ตายร้าย” เป็นภูตผู้เป็นที่พึ่งของปวงชนทั่วไป นัตที่เป็นภูตผีนี้จะมีฐานะกึ่งเทพกึ่งผี คืออยู่ระหว่างเทพและผี มีระดับสูงกว่าผีทั่วไป แต่มีเทียบเท่า เทวดา^{๓๗} นัตจึงไม่ใช่ผีธรรมดาสามัญ หากทว่าเป็นวิญญาณของมนุษย์ผู้ตายจากด้วยภัยอันร้ายแรง ผู้คนให้ความเคารพบูชา และมีพิธีเข้าทรงลงผี ด้วยเชื่อว่านัตจะให้ความช่วยเหลือและคุ้มกันภัยในหมู่ ผู้ศรัทธากราบไหว้

๘) ผีบรรพบุรุษ หมายถึง วิญญาณของบรรพบุรุษ ที่ตายละจากโลกนี้ไปแล้ว แต่ยังคงคอย ช่วยเหลือดูแลลูกหลาน ชาวล้านนานิยมเรียกว่า “ผีปู่ย่า” หรือผีที่เป็นต้นตระกูลดั้งเดิมว่า “เก๊าผี”^{๓๘}

๙) ผีמד หมายถึงวิญญาณของผีบรรพบุรุษที่รักษาดูแลบ้านเรือน หรือลูกหลานประจำ ตระกูล บางแห่งเรียกว่า “แม่מדแม่หม่อน” หมายถึงผีชั้นทวด และเป็นผีที่มีความรู้ความสามารถใน การรักษาโรค เช่น “มดหมอ”^{๓๙}

^{๓๖} ฉลาดชาย รมิตานนท์, ผีเจ้านาย, หน้า ๓๗.

^{๓๗} พงศกร เบ็ญจจันทร์, ตำนานกำเนิดเทพนัตของชาวพม่า(วัฒนธรรมพม่า), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/15548> [๔ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^{๓๘} เขียวชาย อักษรดิษฐ์, พิธีกรรมพ่อนผี, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, (เชียงใหม่: ธารปัญญา จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๔.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

๑๐) ฝีมึง และฝีมึงน้ำฮ้า หมายถึงดวงวิญญาณของผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากชาวมอญ หรือในล้านนาเรียกว่า “มึง” ที่เคยอาศัยอยู่ดั้งเดิมตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ส่วน “ฝีมึงน้ำฮ้า”^{๔๐} มาจากการนำน้ำปลาร้ามาเช่นสังเวทียามีพิธีกรรมเลี้ยงผี

๑๑) ฝีมดซอนมึง หมายถึงผีปู่ย่าที่รวมสายตระกูลสองสาย ระหว่าง สายตระกูลที่นับถือผีมด และฝีมึง มาแต่งงานกัน จนเกิดสายตระกูลใหม่ จะมีลักษณะผสมผสานกันของพิธีกรรมทั้งสองฝ่ายเกิดขึ้น

๑๒) ฝิยางแดง หมายถึง ฝิบรรพบุรุษของชาวกะเหรี่ยงหรือยางแดง [คนล้านนาจะเรียกชาวเผ่ากะเหรี่ยงว่า “ยาง” เช่น “ยางดอย”] ที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินที่เข้ามาในดินแดนล้านนาในสมัยอดีต^{๔๑}

๑๓) ฝิลัวะ หมายถึง ฝิบรรพบุรุษชาวลัวะ คือชนชาติดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ก่อนคนเมือง หรือชาวล้านนาในปัจจุบัน จะมีการบูชาผีปู่ย่าลัวะ เทียบเคียงได้กับผีอารักษ์ ปัจจุบันยังมีการนับถืออยู่ในแถบจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน

๑๔) ฝิปู่สะย่าสะ เป็นฝิบรรพบุรุษของพวกลัวะ หรือเป็นเจ้าของถิ่นเดิมเมื่อพันปีเศษมาแล้ว พวกลัวะได้ครอบครองแคว้นล้านนาไทยนี้เป็นเวลาช้านาน ต่อมาถูกขับไล่ให้ไปอยู่ในป่าดงและภูเขาแทน ประวัติความเป็นมาเล่าว่า ปู่สะย่าสะนี้เป็นยักษ์กินคน^{๔๒}

๑๕) เจ้าแม่นางแก้ว หมายถึงผีอารักษ์ที่อาจเป็น ผีนางไม้ที่อยู่ตามต้นไม้ หรือศาลตามรายทาง เพื่อคุ้มครองรักษาผู้ที่เดินทางสัญจร มีปรากฏว่า ศาลนี้อยู่ระหว่างยอดภูเขาสิงลูก ตรงรอยต่อจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย^{๔๓}

จากข้อมูลที่ได้ค้นคว้ามาแล้ว ผู้วิจัยจึงขอแบ่งประเภทของเทวดาตามความเชื่อในล้านนาให้เป็นหมวดหมู่ ทั้งหมด ๓ ประเภทคือ

๑) ฝิฟ้า หมายถึง เทวดาชั้นสูงที่ชาวล้านนากย่องฐานะให้เป็น เทวดาที่ปกปักรักษาสวรรค์ มีหน้าที่ดูแลโลกสวรรค์ และดูแลมนุษยโลกตามแต่ละหน้าที่ของตน เช่น เทพเจ้า เทวดา ฝิฟ้า ฝิแกน แม่เกิด เทวดาอารักษ์ ท้าวทั้งสี่ (จตุโลกบาล) พระอินทร์ รุกขเทวดา ปัพพตเทวดา สมุทเทวดา อากาศเทวา วิมานเทวดา เป็นต้น

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๔๒} กิติ แก่นจ่าปี, “ความเชื่อเรื่องผีปู่สะย่าสะ”, ใน ศึกษาศาสตรสาร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒-๔ ตุลาคม, หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

^{๔๓} พันธลักษณ์(นามแฝง), พิธีกรรมและความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: บ้านหนังสือ ๑๙, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

๒) ฝี่ใหญ่ หมายถึง ฝี่ลำดับชั้นสูงที่ชาวล้านนา เคารพนับถือ ให้ความสำคัญว่าเป็นเทวดา รักษา บ้านเมือง และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือประจำหมู่บ้าน เช่น ฝี่เสื้อเมือง ฝี่เสื้อวัด ฝี่เสื้อน้ำ เจนบ้าน เจนเมือง ฝี่อารักษ์เมือง ฝี่อารักษ์บ้าน อมนุษย์ต่างๆ ฝี่นางไม้ และฝี่เจ้านายที่เคยเป็นผู้ดูแลรักษา ประจำเมือง เป็นต้น

๓) ฝี่บรรพบุรุษ หมายถึง ฝี่บรรพบุรุษของต้นตระกูลชาวล้านนาในอดีต ที่ตายลงจากโลกนี้ไปแล้ว แต่ยังคงคอยช่วยเหลือดูแลลูกหลานอยู่ และยังมีการเคารพบูชากันในสายต้นตระกูลของตนเอง ตามแต่เชื้อชาติ เช่น ฝี่ปู่ย่า ฝี่มด ฝี่เม็ง ฝี่มดซอนเม็ง ฝี่ยางแดง ฝี่ลัวะ ฝี่ปู่สะเย่าสะเย่า เป็นต้น

ดังจะเห็นว่า ประเภทของเทวดาที่ได้ยกมาเบื้องต้นนี้ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อดั้งเดิม หรือความเชื่อท้องถิ่นของชาวล้านนามาตั้งแต่อดีต ที่สามารถพบเห็นได้ในลำดับพิธีกรรมและความเชื่อที่อิงอาศัยพลังอำนาจของเทพเจ้า และเทวดา ที่ชาวล้านนาให้ความสำคัญ แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท โดยการยกย่องจากลำดับฝี่ ขึ้นสู่ความเป็นเทวดาชั้นสูง คือ ๑) ฝี่ฟ้า และฝี่แถน ลดหลั่นลงมาตามลำดับความสำคัญ ๒) เทวดาอารักษ์ ที่รักษาประจำบ้านเมือง หมู่บ้าน เช่น ฝี่เจ้านาย เสื้อเมือง เสื้อบ้าน เสื้อวัด ๓) ฝี่บรรพบุรุษที่คอยรักษาต้นตระกูล เครือญาติสายเลือด เช่น ฝี่ปู่ย่า ฝี่มด ฝี่เม็ง ฝี่ลัวะ ฝี่ยาง ฝี่ปู่สะเย่าสะเย่า และนางแก้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวล้านนาให้ความสำคัญกับการบูชา นับถือฝี่ เสมือนเทียบเท่ากับเหล่าเทวดา ดังที่เชื่อว่า ฝี่เจ้านาย หรือที่เรียกกันว่าเป็นเทพนั้น มีความสัมพันธ์กันในเชิงความสูงต่ำ กล่าวอีกนัยหนึ่ง “ฝี่” ในล้านนาที่เป็นเทพ เป็นด้านที่เป็นตัวแทนของความคิด ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง เจตนารมณ์ของฝี่เทพนั้นคือการช่วยเหลือมนุษย์ผู้เดือดร้อน โดยไม่หวังผลตอบแทน และเทพนั้นมีอยู่ ๙ ชั้น แตกต่างสูงต่ำตามบุญที่เคยทำมา^{๔๔} จึงอาจเทียบเคียงได้กับ อุบัติเทพ ในความหมายทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า แท้แล่นัยยะของ “ฝี่” กับเทวดาในทางล้านนานั้น คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันในสภาวะการดำรงอยู่ในทางคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งจุดนี้ มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ได้แสดงความเห็นไว้ใน การประชุมใหญ่สามัญประจำปีสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยในปี ๒๕๒๖ ว่า “ความจริงคนไทย ไม่มีเทวดาหรือกัมแต่ฝี่ ฝี่อย่างดีที่เป็นเทพารักษ์ ถ้าจะพูดเขาก็เรียกว่า ฝี่เสื้อ ฝี่เสื้อเมือง กลายเป็นพระเสื้อเมือง ฝี่ทรงเมือง ฝี่เสื้อที่ดีที่สุด ดีกว่าฝี่ธรรมดา นอกนั้นก็ฝี่ชั้นต่ำ...ฝี่ชั้นสูงก็เรียกว่าฝี่ฟ้า เพราะท่านเป็นเทวราช เราไม่มีคำว่าเทวราช เพราะฉะนั้นความเชื่อเรื่องฝี่นี้มีมาเรื่อย และในทางพุทธศาสนาเองนั้นการนับถือฝี่ก็แทรกซึมเข้ามา”^{๔๕}

^{๔๔} ฉลาดชาย รมิตานนท์, ฝี่เจ้านาย, หน้า ๓๙.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่ ก็ได้ร่วมแสดงความเห็นในงานวิชาการดังกล่าวในฐานะบุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจในลัทธิว่า “คนล้านนาไทยนั้นไม่มีศาลพระภูมิ อันนี้เป็นเรื่องจริง...เรื่องการนับถือผีต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นผีชั้นดี ชั้นเลว จะต้องเป็นชื่อว่าเป็นผีหรือเป็นเทพต่าง ๆ อันนี้ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าปฏิเสธไม่ได้ เพราะว่าคนฉลาดแล้วจะไม่ปฏิเสธโดยสิ้นเชิงในสิ่งที่ตนไม่รู้ และจะไม่หลงมกมายจนเกินไป...เพราะฉะนั้นเราจะปฏิเสธในสิ่งเหล่านี้ไม่ได้”^{๔๖}

ดร.ปรีดา ได้แสดงความเห็นร่วมในงานวิชาการดังกล่าวว่า “ระบบความเชื่อของชาวบ้านอาจจะไม่ได้แยกเป็นสามระบบ(พุทธ-พราหมณ์-ผี) ที่เราแยก แต่อาจจะมียระบบเดียวซึ่งไม่แยกจากกัน เช่นไม่แยกพระพุทเจ้าออกจากผีต่างๆ หรือผีออกจากเทพ หรือสภาพจริงๆ อาจจะมียสภาพที่สับสนก็ได้...หรือการแยกของเขาอาจจะมียวิธีการแยกซึ่งไม่ตรงกับที่เราแยก”^{๔๗}

ดังจะเห็นว่า การชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับบริบทของความเชื่อ และมิติมุมมองของปัจเจกบุคคล ทำให้เห็นว่า ความเข้าใจในเรื่องเทวดาในล้านนา ไม่อาจที่จะแยกกลุ่มของ “ผี” ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อต่อชาวล้านนาออกไปได้ ซึ่งแม้ว่าวิทยาศาสตร์ไม่ยอมรับเรื่องผีและวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับทางพุทธศาสตร์ที่บอกว่า คนเราตายแล้วไปเกิดใหม่ทันที “ดังนั้น ผีในความหมายของคนตายกลับมาหาอีกจึงไม่มี...แต่ทางพุทธยอมรับว่ามีผีอยู่ในมิติอื่น คือเปรต อสุรกาย เทวดา ซึ่งถือว่าเป็นการเกิดใหม่ในภพอื่นไปแล้ว ไม่ใช่คนเดิมที่ตายอีกต่อไป”^{๔๘} เทวดานั้นจึงเป็นเพียงสภาพนามธรรมที่แปรผันไป ตามความเชื่อ ความศรัทธาของผู้คน และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมล้านนานั้นเอง และผีเทพ หรือผีเทวดานั้นก็มีอิทธิพลตามความสำคัญของหน้าที่ที่เทวดาเหล่านั้นดูแลรักษา เป็นที่มาของการบูชากราบไหว้ตามแต่ละท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันไป มีการกำเนิดที่จุดศูนย์กลางใหญ่ เช่นจากในเมือง และได้สืบเนื่องกระจายไปตามแต่ละท้องถิ่นภูมิภาค โดยอาศัยหลักของการยอมรับแบบผสมผสาน ส่งต่อการนับถือและปฏิบัติตามกันมาจากวิวัฒนาการของความเชื่อทางจิตวิญญาณในธรรมชาติ ที่มีพลังอำนาจ ก่อให้เกิดคติความเชื่อในการนับถือ ผีสง นางไม้ เทวดา ทั้งที่มีรูปแบบทางพุทธศาสนาและที่ไร้รูปแบบ แต่ความเชื่อทั้งสองนี้ ก็ได้สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในสังคมแต่ละด้าน เช่น อิทธิพลต่อ พิธีกรรม วรรณกรรม ศิลปกรรมด้านต่างๆ อธิ จิตรกรรม ประติมากรรม และได้ถูกผสมผสานแลกเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและยุคสมัยในเวลาต่อมา

^{๔๖} ฉลาดชาย รมิตานนท์, **ผีเจ้านาย**, หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๙.

^{๔๘} ทันทแพทย์สม สุจิรา, **เดอะมิราเคิล ศรัทธาหรือมกมาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๔.

กล่าวโดยสรุปชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาและที่มาของความเชื่อดั้งเดิมเป็นหลักสำคัญ และใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล นอกจากนี้ก็ยังมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผี วิญญาณ เทพเจ้า เหล่าเทวดา และความเชื่อในพลังลึกลับทางโหราศาสตร์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ที่เป็นเวทย์มนต์คาถา คอยปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้ออกไป และยังมีความเคารพต่อ “ผีเทวดา” เช่น เสือบ้าน เสือเมือง ที่เชื่อกันว่าจะคงอยู่และคอยคุ้มครองให้ความช่วยเหลือแก่ลูกหลาน ทั้งสายตระกูล ผีปู่ย่า ผีผด ผีเม็ง ผีลัวะ ผีปู่แสะย่าแสะ ฯลฯ โดยจะมีพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อด้วยการเซ่นไหว้ประจำทุกปี

ความเชื่อของชาวล้านนาเหล่านี้ เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบแล้ว อาจไม่ต่างอะไรกับคนปัจจุบันที่เชื่อทั้งในเรื่องพุทธศาสนา โหราศาสตร์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ และเป็นความเชื่อที่มุ่งเน้นให้คนประกอบคุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง อีกทั้งยังได้หล่อหลอมจนเกิดเป็นคติความเชื่อที่มั่นคง ดำรงไว้ได้ด้วยแนวคิดที่ผูกติดกับหลักการปฏิบัติทางรูปธรรม ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไปหลายร้อยปี และมีการรับ สอดแทรก แทรกแซง หรือปรับของเก่าให้เป็นของใหม่ แต่เราก็ยังคงรักษาแนวคิดที่เป็นหัวใจหลักเอาไว้ได้ว่า เทวดาตามหลักศาสนาพุทธ และไสยศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ ยังผสมผสานเจือปนกันอยู่ ผ่านจารีตทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นล้านนามาจนถึงทุกวันนี้

บทที่ ๔

วิเคราะห์อิทธิพลของความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนา

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อิทธิพลของความเชื่อเรื่องเทวดาที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนาในแต่ ละด้าน ทั้งในเชิงผลกระทบเชิงบวก และผลกระทบเชิงลบ อีกทั้งยังรวมถึงการวิเคราะห์สนับสนุนจาก ผู้วิจัย ในการได้สอบถามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลาย นำเสนอมุมมองในแต่ละ ด้านดังต่อไปนี้

๔.๑ อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาต่อสังคมล้านนา

ด้วยอิทธิพลที่ได้รับมาจากความเชื่อเรื่องเทวดา ทั้งในด้านพุทธศาสนา และพราหมณ์ จึงได้ หล่อหลอมให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ แก่ชาวล้านนา สืบเนื่องกันมาแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ที่สะท้อนกลายเป็นรูปแบบของสังคมที่บ่มเพาะลักษณะความสำคัญ รวมถึงบทบาทของความเชื่อเรื่อง เทวดา ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาสังคม หรือในทางกลับกันอาจกำลังสร้างความเสียหายให้แก่สังคม ซึ่ง ลักษณะทางความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเทวดาที่ปรากฏนั้น อาศัยอิงหลักเทวศาสตร์และ เทวศิลป์ เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า ผู้วิจัยจึงขอยกนำมาพอสังเขปให้เห็นภาพชัดเจน มากยิ่งขึ้นดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ อิทธิพลต่อด้านประเพณี พิธีกรรม

ตามความเชื่อของชาวล้านนาจะมีการแบ่งปีออกเป็น สิบสองเดือน และกำหนดว่า “เดือนคิกดับคู่ เดือนคู่ดับคิก” คือในเดือนคิกนั้น “วันเดือนดับ” หรือวันสุดท้ายในข้างแรมตรงกับ ๑๔ ค่ำ ส่วนในเดือนคู่ “วันเดือนดับ” จะตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ นับวันข้างขึ้นข้างแรมว่า เดือนออก-เดือน แรม แล้วนับตั้งแต่ขึ้น ๑ ค่ำไปจนถึงวันสุดท้ายของข้างแรมว่า ตีถี หรือ ตีตถี ชาวล้านนาจะนับเดือน เร็วกว่าภาคกลาง ๒ เดือน เช่นเดือนยี่ของล้านนา จะตรงกับเดือนสิบสองของภาคกลาง ดังนั้น ประเพณีนิยมของชาวล้านนาจึงมักจะอ้างอิงตามตำราจันทรคติ และจะยึดพิธีกรรมตามตำรานั้นอย่าง เคร่งครัด และรัดกุม ไม่ทำอะไรนอกเหนือจากที่ตำราได้กำหนดไว้ แม้แต่วันดี วันเสีย ก็จะต้องมีตาราง ปฏิทินกำหนดไว้ทั้งสิ้น ดังนั้นประเพณีนี้เองจึงเป็นตัวกำหนดพิธีกรรมในแต่ละช่วงเวลาของปี เช่น เดือน ๙ เหนือ เดือนนี้ฝนมักทิ้งช่วง อากาศมักร้อนจัด เดือนนี้ก็มีพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ เพื่อขอฝน

ขอน้ำ แต่หากฝนตกดีแล้ว ก็จะมีพิธีการแรกนา หว่านกล้า และนิยมเลี้ยงผีปู่ย่า และฟ้อนผีมดผีเม็ง การบูชาเสาอินทขีลหรือบูชาเสาหลักเมืองเชียงใหม่^๑

คุณสุทัศน์ คล้ายสุวรรณ ได้เคยทำการศึกษาเรื่องระบบความเชื่อจากคำบวงสรวงใน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตผู้คนในเชียงราย ซึ่งผู้วิจัยมองเห็นความ คล้ายคลึงของอิทธิพลที่เกิดขึ้น เนื่องจากเชียงรายเองก็เป็นจังหวัดใหญ่ที่รวบรวมและบ่งบอกคุณค่า ทางความเชื่อ และประเพณีเก่าแก่ของล้านนาได้อย่างเด่นชัด มีใจความสรุปได้ว่า บริบทของคำ บวงสรวงที่สืบทอดต่อกันมาจนเป็นประเพณีและพิธีกรรม มักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกล่าวอัญเชิญ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น เทพ เทวดา หรือผีเมือง โดยผ่านโองการ หรือคำบวงสรวง คนล้านนาเองจะเรียกว่า “เลี้ยงผี”^๒ และจากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบ ถึงอิทธิพลของความเชื่อนี้ที่ส่งผลมีว่า พิธีกรรมการบวงสรวง อ่อนวอนต่อเทวดา มีมาตั้งแต่สมัยอดีต ช้านาน กระทำขึ้นเพื่อแสดงถึงความเคารพยำเกรงในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนการขอเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ เคารพนั้นมาประจักษ์เป็นพยาน อิทธิพลที่ส่งผลสำคัญต่อคนในสังคมคือ เนื่องจากเป็นกิจกรรมทาง วัฒนธรรมที่ช่วยเยียวยารักษาความเจ็บป่วยทางใจ อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจและยังช่วย ส่งเสริมความสามัคคีสามัคคีกัน ให้ผู้คนในสังคมเกิดที่พึ่งทางใจ และรู้จักกตัญญูรู้คุณ พิธีกรรมที่ ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา มีปรากฏได้ในพิธีกรรม เช่น การบวงสรวงต่อดวงพระ วิญญาณบูรพกษัตริย์ การขอขมาพญานาคที่รักษาพระธาตุ การบวงสรวงพญาแถน การบวงสรวง เทวดา ๙ หมู่ การบวงสรวงท้าวทั้ง ๔ การบวงสรวงตั้งศาลพระภูมิ การบวงสรวงส่งผี การบวงสรวงส่ง เเคราะห์ การบูชาส่งขี้ต (จัญไร) และการบวงสรวงผีบรรพบุรุษต่างๆ^๓

ประเพณีที่ชาวล้านนามีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องเทวดานั้นก็มีมากมายเช่น พระเพณี ปีใหม่เมือง หรือสงกรานต์ การฟ้อนผี การเลี้ยงผี (สังเวณีเจ้าชายและผีบรรพบุรุษ) ประเพณีการสืบ ชะตา การปลูกเรือน หรือประเพณีที่เป็นเชิงพิธีกรรม เช่น การขึ้นท้าวทั้งสี่ (บูชาท้าวจตุโลกบาล) การ ส่งเคราะห์ ส่งแถน หรือการจัดพิธีสังเวณีเพื่อลบล้างเคราะห์ร้าย ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ที่ มีปรากฏจึงขอขยายมาอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

^๑ อุดม รุ่งเรืองศรี, *วรรณกรรมล้านนา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

^๒ สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ, “การศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต ของประชาชนในจังหวัดเชียงราย”, *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑๓ (มกราคม ๒๕๕๖): ๓๗-๓๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๘.

๑) **พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด** ลักษณะการเกิดปีแห่งคนทั้งหลาย ตำราจากวัดมหาวัน จ. เชียงใหม่ ได้กล่าวถึงลักษณะของคนที่เกิดใน ๑๒ นักษัตรที่แตกต่างกันไป โดยการจุดเกิดของ มนุษย์จะมีพญาแถนเป็นผู้สร้าง พร้อมทั้งบ่งบอกลักษณะอาการท่าทางในการลงมาเกิด ขณะเดียวกัน พญาแถนก็จะสั่งให้มนุษย์ที่ลงมาเกิดนั้นบูชาตนด้วย หากไม่ทำก็จักสาปแช่งให้เกิดความวิบัติต่างๆ นานา หากได้ทำการบูชา ก็จะส่งผลให้ประสบพบแต่ความสุข ดังความตอนหนึ่งว่า

บุคคลใด เกิดมาในปีกาบไฉ่ กางร่มมา, ปีรวายไฉ่ ถือหาบลงมา, ปีเป็กไฉ่ ตกต้นไม้ตายแล้ว มาเกิด, ปีเต่าไฉ่ นอนแล้วถือนุ่งลงมาเกิด ธาตุน้ำ ปูแผ่นบอกให้เมียปั่นเบ้า เหยี่ยวคาบแล้วทิ้ง ลงมา กระทำการอันใดได้เสียเท่ากัน ยาแถนสั่งว่าให้ส่งเครื่องบูชาด้วยการปั่น และให้มีผ้าขึ้น ๑ ผืน เสื้อ ๑ ผืน เงิน ๑ บาท สร้อยสังวาล ๑ เส้น ข้าวเปลือก ๑ ฉาง ข้าวสาร ๑ ฉาง แล้วจะ ช่วยค้าชูด้วยข้าวของเงินทอง หากไม่ส่งตามนั้น อายุได้ ๑๗ ปีตาย หรือไม่ก็ ๒๐ ปี...ก็จัก เจ็บป่วยอยู่ไม่ขาด จักแช่งให้ลงต่ำลงแดง อดข้าวอดน้ำ บวมพอง งูฉก เสือกัดตาย จะแช่งให้ พี่น้องในตระกูลเกลียดชัง ให้เอาเมียเป็นแม่ร้าง แม่ไม่ดี เมียสาวพอประมาณ หากส่งเครื่อง บูชาตามนั้น ให้อายุยืนได้ ๗๗ ปี และจะตายวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓^๔

๒) **พิธีแรกนา เรียกขวัญควาย** เป็นพิธีบูชา พิธีบูชาท้าวจตุโลกบาล พิธีบูชาเสือนา เพื่อ กำจัดศัตรูพืชที่จะมาทำลายไร่นาเรียกสวน รวมไปถึงปัดเป่าอุบาสภพภัยต่างๆที่เกิดขึ้น โดยศึกษาข้อมูล จากวัดน้ำโจ้ จ.เชียงใหม่ มีว่า

จักกล่าวถึงลำดับพิธีการบูชา, ให้ทำสะตวงขึ้นมา ๑ อัน ในสะตวงมีขมิ้นดำ ขมิ้นแดง...ข้าว แดง ข้าวเหลือง... เนื้อมะพร้าว อาหาร ข้าวตอกดอกไม้ หมากพลู...กล้วยอ้อย อย่างละ ๔... จากนั้นให้อาจารย์ผู้กระทำพิธีกล่าวคำบูชาว่า “ โอภาส เทวะราชะ ดุราพญาอินทรา พรหม พญายมราชและพญาเวสสุวรรณ และท้าวจตุโลกทั้ง ๔ ก็ยังใช้บ่าวไพร่อันซื่อเป็นซื่อทูลตามา จัดเตรียมยังไร่นาคามเขตขอกไร่แดนนาแห่งตู่ข้าทั้งหลาย...บัดนี้ตู่ข้าทั้งหลายก็จึงแต่งเครื่อง สักการบูชาบรรณาการทั้งหลายทั้งมวลผุ้นี้มายืนถวายต้อนรับกับด้วยท่านทั้งหลายแล้ว จึ่ง หื้อขดย้ายจากเขตไร่แดนนาแห่งตู่ข้าทั้งหลาย ไปจัดเสียบผ่อคอยที่เขตแดนบ้านเมืองที่อื่นที่ ไกลพ้นเทอะ”^๕

พิธีบูชาเสือนา คือการบูชาเทวดาที่รักษาท้องนาท้องไร่ ต่อจากการเรียกขวัญนาแล้ว ด้วยการเตรียมเครื่องบวงสรวงเช่นเดียวกัน แต่ให้สร้างแท่นบูชาขึ้นมากลางนาให้แล้วกล่าวคำบูชาว่า “เทวดาอารักษ์ เหมืองฝาย อินทร์ พรหม ยมราช ครุฑ นาค ไอยศวร นางธรรณี แล้วท้าวจตุโลกบาลทั้ง

^๔ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, **พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ**, หน้า ๔๐.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

๔ มาชุมนุมพร้อมกัน อีกอันหนึ่งบูชาเสื่อนาแล้วเสกด้วยคาถานี้ว่า ราชะโจรา พญานาเสละชาสะยุทธะเย อะ โรคฺญจะ ณะนัง เสฏฺฐัง วิโมกฺษะณะนัง”^๖

๓) พิธีบูชาท้าวทั้ง ๔ คนลั่นนาเชื่อว่าท้าวจุลโลกบาลมีหน้าที่เกี่ยวกับโลกมนุษย์และโลกทิพย์ไปพร้อมกัน ในการรักษาความเรียบร้อยในโลกมนุษย์และเทวโลก ผู้ที่บวงสรวง เช่นสรวง เพื่ออัญเชิญคุ้มครองป้องกันเคหสถานบ้านใหม่ มักจะกระทำในขวบปีหนึ่ง เช่น สรวงวันปากปีคือวันที่ ๑๖ เมษายนของทุกปี ในวันแรมขึ้น ๑๕ คำ สำหรับคนทั่วไปนั้น นับถือ ท้าวจุลโลกบาล ซึ่งนิยมเรียกกันว่าท้าวทั้ง ๔ จะมีพิธีอัญเชิญมารักษางานต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองวัด งานทำบุญกรรมซึ่งหากท่านสังเกตจะเห็นว่าชาวล้านนาส่วนใหญ่มีการนับถือท้าวทั้งสี่ แต่ไม่ถือพระภูมิหรือพระชัยมงคล อย่างของภาคกลาง การสังเวยจึงต้องมีเสตวง ๖ อัน วางไว้บนฐานท่อนกล้วยทำเป็นเสาสูงและปักไม้ออกไปเป็นสี่ทิศ แล้วจึงวางเสตวง (กระทงทำด้วยกาบกล้วย) ของพระอินทร์ตั้งตรงกลางอยู่สูงกว่าเสตวงอื่น ๆ และเสตวงบูชาแม่พระธรณีวางไว้ล่างใกล้กับแผ่นดิน ส่วนท้าวจุลโลกบาลตั้งตามทิศของท้าวจุลโลกบาลแต่ละองค์ เวลาทำการสังเวย หากจะมีงานในตอนเช้า นิยมสังเวยตอนเย็นก่อนวันหนึ่ง หากจะทำพิธีตอนกลางวันนิยมสังเวยในตอนเช้า ความมุ่งหมายก็คือต้องการให้เทพทั้ง ๖ มาทำการรักษางานพิธี ผู้ที่เป็นเจ้าของงานจะทำการจุดเทียนจุดธูปบนเสตวงแล้ววางไว้ปู่อาวจารย์จะกล่าวคำสังเวยต่อไปนี้

โพนโต เทวะสังฆาโย ดุรา พญาเทวดาทั้งหลายหมายมีพญาธรรมาธิราชตนรักษาทิศล้าวันออก อันเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่คณัธัพพะทั้งหลาย อันมีหมู่มณัธัพพะทั้งหลายกว่าแสนโกฏิเป็นบริวาร...ย่อมมีชื่อว่าอินทาชูตน ถัดนั้นมาพญาวิรุฬหะอันรักษาทิศใต้อันเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่กุมภกันเฑาะทั้งหลาย...พญาวิรุฬหะอันรักษาทิศล้าวันตกอันเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่คณัธัพพะทั้งหลาย...พระกุเวรราชาตนอันรักษาทิศล้าเหนืออันเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่ยักษ์ทั้งหลาย...ถัดนั้นมาพญาอินทาราชตนเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่เทวดาทั้งหลาย กิณสองสวรรค์ชั้นฟ้าชื่อว่าจามุหาราชิกาและดาวดึงสา ตนเป็นผัวนางสุชาดาอสุรกายญา ขอรารธนาเทวดาทั้ง ๕ ตนจูงเสด็จมาหากทิพย์วิมานบังคมปราสาทรามณเฑียรมารับเอาเครื่องขียาบูชาผุ้นี้แล้ว จูงพิพักรักษายังผู้ข้าทั้งหลายอันจะกระทำยัง...หื้อพ้นจากกังวลลอนตรายนานาต่าง ๆ จูงจักหื้อผู้ข้าทั้งหลายได้ยังความสัพพสวัสดิมีกายิกสุข [ความสุขทางกาย] ในกาลทุกเมื่อ พลันได้ภาวะปัจจุบัน...ขอหื้อพ้นจากเสียยังสัพพะภัย สัพพะพยาธิ สัพพะอุบาทว์ พยาธิอันมีภายในตนนอกตน ทั้งมวลตามคำมักคำปรารภนาแห่งผู้ข้าทั้งหลายแท้ดีหลีแต่เทอะ”^๗

^๖ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ , หน้า ๕๐.

^๗ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ, หน้า ๕๐-๕๓.

ในการบูชาท้าวทั้ง ๔ นี้หากบูชาในงานหรือกิจกรรมอันใด ก็ให้บอกกล่าวกิจกรรมนั้นๆไป หรือแม้แต่เมื่อเกิดการเจ็บป่วย ใจไม่มีความสบายใจ เกิดภัยธรรมชาติต่างๆ ก็จะมีการบวงสรวงเป็นกิจจะลักษณะที่ถือว่าขาดไม่ได้สำหรับพิธีกรรมของล้านนา แต่หากโอกาสทั่วไปก็อาจจะเพียงแค่ อัญเชิญเทวดา คล้ายกับการกล่าวสวดบทชุมนุมเทวดาของทางภาคกลาง มีคำกล่าวถึงเทวดาบางตอนว่า “ ฟังราฝุงเทพท้าว อยู่ด่านด้าวเขตโขงธรณีแผ่นผืนไกล อากาศกว้างโลกจักรวาลไพโรพนม แผ่นดินกลมทั่วทุกด้าว...อัญเชิญมาปัดตานุโมทนา ลวดเป็นสักขีพยานแห่งมูลสัทธาเป็นจริง...”^๘

รูปที่ ๔.๑ พิธีบูชาท้าวทั้ง ๔

ที่มา: <http://www.lannacorner.cmu.ac.th/lanna2016/view.php?id=00300&group=1>

๔) พิธีการสืบทอด-ปิดเคราะห์ การสืบทอดเป็นพิธีกรรมที่ชาวล้านนานิยมทำในโอกาสต่างๆ เพื่อต่อดวงชะตาให้ยืนยาว พิธีสืบทอดเป็นพิธีใหญ่ต้องอาศัยคนและเครื่องประกอบพิธีมากที่สุดพิธีหนึ่ง ชาวบ้านอาจจะ จัดพิธีนี้โดยเฉพาะหรือจัดร่วมกับพิธีอื่นๆ ก็ได้และอาจจะจัดขึ้นเพื่อสืบทอดให้แก่คนที่เป่ น ทั้งฆราวาสและพระภิกษุ หรืออาจจะสืบทอดให้แก่หมู่บ้าน หรือคนหมู่มากแต่จะต้องจัดขึ้นเพื่อสืบทอด ให้แก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียว ทั้งนี้เพราะการสืบทอดให้แต่ละสิ่งจะมีพิธีกรรมแตกต่างกันออกไป ตามแต่จุดประสงค์นั้นๆ ซึ่งพิธีกรรมนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ กับหลักปฏิบัติในศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และลัทธิผีสงเทวดาที่สามารถรวมตัวกันได้ เครื่องประกอบพิธีและการประกอบพิธีสืบทอดนี้เต็มไปด้วยข้าวของอันละเอียดอ่อน ต้องตระเตรียมกันหลายวัน ดังนั้นการสืบทอดจึงถือเป็นพิธีสำคัญอย่างยิ่งของชาวล้านนา ที่นิยมนำกันหลายโอกาส เช่น วันเกิด วันได้รับยศศักดิ์ตำแหน่ง ขึ้นบ้านใหม่ งานบุญใหญ่ๆที่มีเจ้าภาพบุคคลสำคัญๆ บางครั้ง

^๘ อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, หน้า ๙๔.

เกิดเจ็บป่วย หรือหมดอายุ ทายทักว่าชะตาไม่ดีควรทำพิธีสะเดาะเคราะห์หรือสืบชะตาต่ออายุ แล้วจะทำให้คลาดแคล้วจาก โรคภัยและอยู่ด้วยความสวัสดิ์

พิธีสืบชะตาแต่เดิมคงเป็นพิธีต่ออายุให้เฉพาะคนที่มิชีวิตเท่านั้น ส่วนบ้านหรือเมือง เรียกชื่อพิธีอีกอย่างหนึ่งว่าส่งเคราะห์บ้าน ส่งเคราะห์เมือง บูชาเสื่อบ้าน บูชาเสื่อเมือง คือพิธีบูชา เทวดาอารักษ์ประจำเมืองนั่นเอง แต่ต่อมาเรียกรวมๆว่า “พิธีบูชาสืบชะตาเมือง” ซึ่งแต่เดิมผู้ประกอบ พิธีจะเป็นฆราวาสที่มีความรู้ เป็นที่เคารพของคนทั่วไป ถ้าในท้องถิ่นก็มีหมอประจักษ์หมู่บ้านหรือ อาจารย์วัด เป็นผู้กระทำเอง แต่ต่อมาภายหลังพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในพิธีกรรมต่าง ๆ มากขึ้น และชาวบ้านก็เห็นว่า พระสงฆ์จำนวนหลายรูปร่วมกันประกอบพิธีดูล้างและเกิดศรัทธามากกว่าผู้ประกอบ พิธีที่เป็นฆราวาส จึงยกให้พระสงฆ์เป็นผู้กระทำพิธี ซึ่งโดยปรกติจะต้องมีขันครู และต้องมีการแต่ง เครื่องสืบชะตาประกอบด้วย เช่น ไม้ค้ำดันโพธิ์ ๓ ต้น เสื่อใหม่ หม้อใหม่ หน่อกล้วย หน่ออ้อย กระบอกน้ำ ช่อตุง แถวดอก แถวหมาก ฯลฯ เมื่อเตรียมของทั้งหมดแล้ว ให้นำปลายไม้ทั้ง ๓ มามัด รวมกัน เป็นลักษณะเหมือนกระโถม จากนั้นนำฝ้ายมงคลมาพันรัดแล้วโยนให้แก่ผู้ที่ทำการสืบชะตา ต่ออายุ หรือสะเดาะเคราะห์ พันศีรษะไว้แล้วจึงเริ่มกระทำพิธี^๙

โดยพิธีดังกล่าวจะมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทวดาคือ เมื่อสืบชะตาที่เป็นการใช้ พระคาถาของพระพุทธรูปเจ้ามาขจัดปัดเป่า เช่น สวดพระปริตร และคาถาอุณห์สสิวิชัย ซึ่งพระคาถาบทนี้นักวิชาการเสนอความเห็น ว่ามาจากพุทธฝ่ายมหายานที่เลื่อนแปรมาจาก “อุษณิวิชัยธารณี”^{๑๐} มีความหมายว่า

เทวเต ดุกรเทวดาทั้งหลาย พระธรรมนี้ชื่อว่าอุณห์สสิวิชัย เป็นยอดแห่งพระธรรมทั้งหลาย เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งมวล ท่านจงเอาพระธรรมนี้เป็นที่พึ่ง อุตสาหสวดบ่นสาธยายทุกเช้า คำ ย่อมห้ามเสียซึ่งภัยทั้งปวง อันจะเกิดขึ้นจากผีปิศาจหมู่พยัคฆ์ใหญ่ น้อย และพญาเสนา อำมาตย์ทั้งหลายจะไม่ตาย ผู้ใดได้เขียนไว้ก็ดี ได้ฟังก็ดี ได้สวดมนต์ภาวนาอยู่ทุกวันก็ดี จะมีอายุยืน เทวเต ดุกรเทวดา ทั้งหลายท่านจงมีความสุขเถิด^{๑๑}

ซึ่งหากเทียบเคียงเนื้อหาแล้วจะตรงกับปัญญาปพนนิมิตตสูตร^{๑๒} ที่พระพุทธองค์ตรัสเทศนา ธรรมแก่เทพบุตรจะจุติจากหมู่เทพ แล้วในตอนท้ายของการสืบชะตาก็จะมีการกวาดน้ำจากคนโท

^๙ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ, หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๐} ความเห็นจากอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ (อดีตอาจารย์ในสภาการศึกษาหมากฏราชวิทยาลัย).

^{๑๑} อานิสงส์คาถาอุณห์สสิวิชัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.84000.org/anisong/01.html> [๒๒ กันยายน ๒๕๖๑].

^{๑๒} ขุ.อิติ (ไทย) ๒๕/๘๓/๔๔๗.

หากปรารถนาสิ่งใดก็ให้ตั้งจิตอธิฐาน ให้อุทิศบุญกุศลไปถึงเทวดาที่อยู่รักษาโลกและนักชัตฤกษ์ทั้งหมด ให้เป็นสักขีพยาน ก็จะหายจากภัยอันตรายทั้งปวง และอาจจะมีลูกขี้มด ที่ชาวล้านนาเรียกว่า “มดมี” พร้อมด้วยผู้ทำพิธีจะสวดคาถาปิดเคราะห์ให้ด้วย มีใจความว่า “ โณโต ดุรา ท้าวตนอยู่ทิศ หนวันออกมีชื่อว่าธรรฐะตนเป็นใหญ่แก่คณัธพะทั้งหลาย...จุงมารับเอาเครื่องบูชาทั้งหลายฝูงนี้แล้ว ขอเจ้ากุงหือรับดับภัยเสียยังอุปัทวะกังวลอันตรายแล้วจุงหือมีโชคมีชัยลาภสการ...”^{๑๓} จึงทำให้เห็นว่า ชาวล้านนามีความผูกพันกับความเชื่อ ในเรื่องของการสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ ที่อาศัยทั้ง พุทธคุณและ เทวคุณ เข้ามาช่วยเหลือ ด้วยการร้องขอ เช่นสรวงบูชา ด้วยเครื่องสังเวยต่อเทวดา ก็จะนำมาซึ่งการช่วยเหลือให้ผ่านพ้นเคราะห์ภัยอันตรายต่างๆไปได้ ถือว่าเป็นความเชื่อที่ผูกพันมากับชาวล้านนา และสามารถพบเห็นพิธีกรรมเหล่านี้ได้ไม่ยากตามท้องถิ่นของล้านนานั้นเอง

รูปที่ ๔.๒ พิธีสืบชะตาของล้านนา

ที่มา: <https://www.tnews.co.th/contents/352579>

^{๑๓} สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ, หน้า ๕๙.

๕) พิธีการไหว้ผีเจ้านาย ในที่นี้ไม่ได้หมายรวมถึง ประเพณีการบูชาผีผด หรือผีเม็ง เพราะผีทั้งสองนี้อยู่ในตระกูลของผีลำดับชั้นคนทั่วไปที่เสียชีวิต หรือเรียกว่าเป็นผีบรรพบุรุษประจำตระกูลเท่านั้นในบางท้องถิ่นเท่านั้น คนส่วนใหญ่ในล้านนาจึงไม่ได้ให้ความเคารพกันอย่างแพร่หลาย หรือเป็นที่รู้จักมากนัก แต่พิธีการไหว้ผีเจ้านาย จะมีการนับถือบูชากันมากและแพร่หลายในสังคมล้านนา เพราะเชื่อว่าเป็นลำดับชั้นผี ที่เคยเป็นผู้มีตำแหน่งในฐานะกษัตริย์ เจ้าเมือง หรือพ่อบ้าน ผีเจ้านายจึงได้แก่ ผีเสื้อบ้าน เสื้อเมือง หรืออาร์ก เจนเมือง หรืออาร์กเจนบ้าน^{๑๔} ซึ่งมีความสูงต่ำของระดับชั้น เช่น ผีที่สำคัญที่สุดบางครั้งเรียกว่า ผีอะฮัก หรือผีอารักษ์ประจำจังหวัดเชียงใหม่ เรียกกันว่า “เจ้าหลวงคำแดง” ถือว่าเป็นอารักษ์หลวง มีอิทธิพลมาก อาศัยสถิตอยู่ที่ถ้ำหลวงเชียงดาว แต่ก่อนผีเจ้านายตนนี้เป็นที่นับถือของบรรดาเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ บรรดาผีอื่นๆจึงเป็นบริวารได้อิทธิพลของเจ้าหลวงคำแดง^{๑๕}

ซึ่งประเพณีการเลี้ยงผีเจ้านายนั้น จะมีการกำหนดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในบางท้องถิ่นจะเรียกว่า “พิธียกขันครู” คือการนำขันบูชาครูเก่าลงมาเปลี่ยนเป็นของใหม่แทน โดยเครื่องสักการะจะประกอบไปด้วย มะพร้าวติดเครือ กล้วยติดเครือ เหล้าขาว สวยดอก หมาก เบี้ย รูปเงิน รูปทอง เทียน ช่อเงินช่อทอง ข้าวสาร ผ้าขาวผ้าแดง ใบไม้มงคล ฯลฯ ตามแต่ที่ผีเจ้านายจะกำหนดขึ้น และการบูชาก็นับเนื่องตามลำดับชั้นของผีเจ้านาย ที่ชาวล้านนาถือว่าเป็นระดับเทพที่มีอยู่ ๙ ชั้น ซึ่งจะมีเทพที่ลงมาประทับร่างทรงได้เช่น เจ้าหลวงคำแดง เจ้าแสนเมือง เจ้าทิพย์เกศ เจ้าด่านฟ้า เจ้าสามฝั่งแกน เจ้าองค์อินทร์ เจ้าด้ายดอกแดง ฯลฯ^{๑๖} ซึ่งผีเจ้านายลำดับเหล่านี้ก็คือบรรดากษัตริย์ผู้ครองนครในล้านนาในอดีต เมื่อตายไปแล้วก็จัดว่าเป็นเสื้อบ้านเสื้อเมือง ซึ่งตราบไต่ที่ผู้คนยังให้ความเคารพนับถือ เช่น สรวงบูชาผีเหล่านี้คืออยู่เสมอ รวมทั้งมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันไม่มีการผิดชนบธรรมเนียมประเพณี ผีเหล่านี้ก็จะคุ้มครองและบันดาลให้ให้เกิดความสุขสมบูรณ์ แต่หากผู้คนลดหย่อนหรือไม่ปฏิบัติตามแนวทางอย่างเดิม หรืออาจรุนแรงจนถึงขั้นละเมิดกฎเกณฑ์ที่วางไว้ จะเรียกว่า “ผิดผี” ส่งผลให้ผีที่เคยให้ความคุ้มครองป้องกันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแทน เพื่อการแก้ไขจึงจะต้องมีการ “เลี้ยงผี” เป็นการถวญเฉพาะกิจ

ซึ่งพิธีการบูชาผีเจ้านายนั้น ก็จะมีการตั้งผาม (ปะรำ) และมีการตั้งโต๊ะเชิญเมืองหรือเชิญเทวดา และมีเครื่องเช่นสรวงสังเวียประกอบ โดยอาศัยผู้ทำพิธีที่เป็นร่างทรง ที่เชื่อว่าจะได้รับการดลบันดาลเลือกสรรจากผีเจ้านายแต่ละตนเอง และมีการสืบทอดกันเป็นรุ่นๆ ซึ่งส่วนนี้ก็ยังถือว่าไม่มี

^{๑๔} อนุกุล ศิริพันธ์, **ผีเจ้านาย (พิธีกรรมวิถีคนเมือง)**, (สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕.

^{๑๕} สงวน โชติสุขรัตน์, **ประเพณีไทยภาคเหนือ**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๙๓.

^{๑๖} ฉลาดชาย รมิตานนท์, **ผีเจ้านาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๘-๓๙.

หลักฐานยืนยันแน่ชัดว่า ร่างทรงใดเป็นร่างทรงจริง ผู้วิจัยจึงขอยกมาอธิบายเฉพาะรูปแบบของ พิธีกรรมเท่านั้น เมื่อได้ทำการไหว้ครู และเซ่นสังเวยเสร็จแล้ว ร่างทรงก็จะมีการนำกระทง (ขวัก) ไป วางไว้ ๔ มุมบ้านเพื่อบอกแม่ธรณี และบางท้องถิ่นจะมีการขึ้นท้าวทั้ง ๔ ประกอบด้วย จึงจะเห็นว่าพิธี กรรมการไหว้ผีเจ้านายนี้ เป็นการผสมผสานเอาแนวคิดความเชื่อของศาสนา และความเชื่อท้องถิ่นเข้า ด้วยกันอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเสร็จพิธีข้างต้นก็จะมีการเชิญบรรดาผีเจ้านายองค์ต่างๆ ที่มาร่วมในงาน ที่ เชิญมาประทับนั้นพ้องร่วมกัน บรรยายภาคในงานก็อาจจะดูคล้ายกับพิธีการไหว้ครูในทางภาคกลาง และมีการยกสำรับอาหาร บุหรี่ เมี่ยง เหล้า และน้ำมะพร้าว มาเลี้ยงต้อนรับ และถือเป็นการพบปะ พุดคุยสังสรรค์กันของผีเจ้านายแต่ละตน ในบางพิธีก็อาจจะมีสายของผีตระกูลมด (ผีบรรพบุรุษ ที่เป็น ผู้รู้ทางไสยศาสตร์) และตระกูลเม็ง (ผีบรรพบุรุษตระกูลเชื้อสายมอญ) เข้าร่วมพิธีด้วย โดยการ แยกแยะว่าสายตระกูลใดมาจากสายไหน ก็จะแยกจากกันแต่งกาย หรือเครื่องทรงของแต่ละสาย แต่ จากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเบื้องต้น ก็เห็นว่ามี ความคล้ายคลึงกันมาก แต่แตกต่างในเรื่องของพิธีกรรม และลำดับพิธีการของแต่ละสายตระกูลไป ที่มีรายละเอียดซับซ้อนแตกต่างกันไป

รูปที่ ๔.๓ พิธีพ่อนผีเม็ง จ.ลำปาง

ที่มา: http://www.ilovethaiculture.com/article_view.php?nid=4930

๕) พิธีเลี้ยงดง อีกหนึ่งความเชื่อของชาวล้านนาที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีการเลี้ยงผีเจ้านายที่จะขอนำมากล่าวเสริมคือ “การเลี้ยงดงผีปู่แสะย่าแสะ” ในตำนานพื้นเมืองมีการจารด้วยอักษรไทยยวนว่า เป็นผีบรรพบุรุษของพวกลัวะ หรือเป็นเจ้าของถิ่นเดิมเมื่อพันปีเศษมาแล้ว พวกลัวะได้ครอบครองแคว้นล้านนาไทยนี้เป็นเวลาช้านาน ต่อมาเมื่อพวกไทยยวน ไทยลาว ร่นถอยลงมาจากดินแดนตอนใต้ของจีน ได้ทำการขับไล่ชาวลัวะหรือลวะ ให้เข้าไปอยู่ตามป่าดงและภูเขาแทน ส่วนเชื้อสายชาวลัวะที่ยังคงอาศัยหลงเหลืออยู่ ในแถบแคว้นเชียงใหม่ และลำพูน ก็ยังคงมีการบูชาปู่แสะย่าแสะ ที่นับถือว่่า เป็นเทวดารักษาป่าเขา โดยประวัติความเป็นมาเล่าว่า ปู่แสะย่าแสะนี้เป็นยักษ์กินคนมาก่อน แต่เมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า จึงได้เลื่อมใสศรัทธาและหันกลับมารักษาศีล เลิกกินเนื้อคน แต่กินเนื้อวัว-ควายแทน และคอยอยู่รักษาดอยคำมาจนถึงทุกวันนี้ และพิธีกรรมนี้ก็ยังคงหลงเหลืออยู่ให้เห็น เป็นพิธีสำคัญที่มีการประกอบพิธีการเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ ด้วยเนื้อวัวเนื้อควายสดๆ เป็นประจำทุกปีบริเวณเชิงดอยสุเทพด้านหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เรียกกันว่า “ดงย่าแสะ” เชิงดอยคำ^{๑๗}

รูปที่ ๔.๔ พิธีเลี้ยงดง ปู่แสะย่าแสะ จ.เชียงใหม่

ที่มา: <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/713864>

^{๑๗} กิติ แก่นจําปี, “ความเชื่อเรื่องผีปู่แสะย่าแสะ”, ศึกษาศาสตรสาร คณะศึกษาศาสตรมหาวิทยาลัยเชียงใหม, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒-๔ (ตุลาคม): ๑๒๒-๑๒๓.

แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมการเลี้ยงผีเจ้านายนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในความศรัทธาต่อผู้ที่เคยมีชีวิตอยู่แล้วได้ทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองไว้ เมื่อตายไปเป็นเทวดาก็ยังคงกราบไหว้บูชา เพื่อขอให้ปกป้องรักษาชาวล้านนา จนกลายมาเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นมาจนถึงทุกวันนี้

จากข้อมูลเหล่านี้ทำให้ทราบได้ว่า แนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดามีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อการแสดงออกของพิธีกรรมตามประเพณีล้านนา ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแง่มุมของการเคารพยำเกรง ศรัทธา และการปวารณาที่จะทำความดี เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองดูแล รวมทั้งการขอขมาในสิ่งที่ได้ทำผิดพลาดไปแล้ว สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของผู้คนในสังคมที่มีความเคารพเชื่อฟังในเรื่องเหนือธรรมชาติ แต่ปัญหาที่พบในปัจจุบันนั้นก็คือ มีการสืบสานและสืบทอดกันน้อยมาก อีกทั้งคนรุ่นใหม่ยังขาดแรงจูงใจที่จะสืบทอดพิธีกรรมเหล่านี้ จนเริ่มสูญหายไปทีละน้อย อาจด้วยสังคมสมัยใหม่มองเห็นเป็นเรื่องลำหลัง และไม่มีความเชื่อมั่นในตัวของพิธีกรรม แต่สนใจเพียงแค่เป็นพิธีกรรมที่ทำสืบทอดกันมาเท่านั้น แต่ไม่ได้เห็นคุณค่าที่แฝงอยู่ภายใน จึงสนใจแค่เรื่องของการ บนบานสานกล่าว อ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือเท่านั้น เมื่อสังคมสมัยใหม่ไม่มีความเชื่อในสิ่งนั้นๆ แล้ว แนวความคิดนี้ก็ถูกแปลงเป็นความเข้าใจอื่นที่ผิดเพี้ยนและทำความเสียหายต่อประเพณีดั้งเดิมได้ในที่สุดนั่นเอง

๔.๑.๒ อิทธิพลต่อด้านวรรณกรรม สืบเนื่องมาจากที่ชาวล้านนานับถือพุทธศาสนาที่มีหลายนิกาย ทั้งนิกายที่มาจากลังกาวงศ์ นิกายรามัญ และนิกายสิงหล และจากนิกายดั้งเดิมสมัยพระนางจามเทวี จึงทำให้เกิดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันระหว่างชนชาติที่รับความเชื่อนั้นมา เช่นจาก อินเดีย ลังกา พม่า หรือสุโขทัย ในสมัยโบราณจึงได้เกิดนักปราชญ์ผู้มีความรู้ทางด้านภาษาศาสตร์ที่เป็นพระเถระหลายรูปมาก จึงทำให้เกิดวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ต่อมาได้เกิดเป็นตำราเรียนบาลีที่ใช้เล่าเรียนศึกษามาจนถึงปัจจุบันก็มาก หลังจากที่เกิดการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ที่วัดเจ็ดยอด ได้เกิดวรรณกรรมที่สามารถแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภท^{๑๘} ได้แก่

วรรณกรรมภาษาบาลี เช่น จามเทวีวงศ์ สิหิงคนิทาน ชินกาลมาลีปกรณ์ ปฐมสมโพธิกถา จักกาวทีปนี ปัญญาสชาดก ฯลฯ ที่พระเถระชาวล้านนาได้รจนาขึ้นเนื้อหาส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และมีความเกี่ยวข้องกับภพภูมิต่างๆ รวมทั้งเทวดา และพรหมด้วย อีกประเภทคือวรรณกรรมภาษาไทยล้านนา ซึ่งถูกแต่งขึ้นโดยนักปราชญ์ที่มีความชำนาญทางภาษาเช่นกัน แต่เป็นการสื่อให้เห็นถึงความเป็นมา หรือเรื่องเล่าแต่เก่าก่อนเช่น วรรณกรรมชาดก เช่น

^{๑๘} พรหมเพ็ญ เครือไทย, วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา, (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔-๑๕.

ปัญญาสชาดก หรือชาดก ๕๐ เรื่อง และเป็นคัมภีร์ที่ใช้สำหรับเทศน์ เรียกว่า คำวธรรม เช่น จำปาสี
ตัน พรหมจักร อ้ายรอดจอต วัฒนพราหมณ์ โคลงหงส์ผาดำ คำวชอ จันต๊ะมา สุวัณณะหอยสังข์ เป็น
ตัน หรือวรรณกรรมตำนาน ที่มีเนื้อหากล่าวถึงประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง ศาสนาสถาน เช่น
ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานเชียงแสน ตำนานพระนางจามเทวี ตำนาน
ศาสนาสถานเช่น ตำนานวัดบุปผาราม ตำนานพระธาตุดอยตุง ตำนานพระธาตุแช่แห้ง ตำนานพระ
บาทสี่รอย ตำนานมูลศาสนา ตำนานสังคายนารธรรม ตำนานชิลกาลมาลีปกรณ์ รวมถึงวรรณกรรม
ตำราประเพณี พิธีกรรมต่างๆ เช่นตำราบูชาเคราะห์นามบ้านเมือง พิธีสวดถอนชิตต่างๆ ตำราทำนาย
ฤกษ์ยามยามดี และวรรณกรรมคำสอน ที่แต่งเป็นร้อยแก้ว มักจะเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมชาดก มี
นิทานมาเกี่ยวข้อง เช่น ปุสสอนหลาน คำสอนพระยามังราย โลกนัยคำสอน คำสอนมหาเถรจันทร์ โคลง
วิธูสอนโลก ฯลฯ

ดังขอกล่าวยกสำนวนบางส่วนจากพรหมจักรชาดก ที่อาจารย์สิงขะ วรรณสัย นำมา
ปรีวรรตเป็นอักษรไทย ได้พรรณนาโวหารถึง พญาวิโรหาไปชมสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก่อนที่จะพยายามเข้า
หานางสุธัมมา มีว่าดังนี้

“...พระญาติข้าสั่งอำลาเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย มีมหาเสนาบดีเป็นเค้าเป็นประธานว่า “โหน
โต ตูราเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย จงอยู่รักษาบ้านเมืองแห่งเราก่อนเถิด” ว่าอัน คีมาประดับตน
ด้วยราชอลังการทั้งหลายดูงามมากนัก แล้วก็ขัดดาบศรีกัญไชยแลมีมือถือถูลึงหักกับทั้ง แห้ง
ปิ่นทิพย์(แล่งธนู) อันวิเสสแล้วก็สอด เกบดินทิพเทพ อันเป็นเครื่องวิเสสทั้ง ๓ แล้ว ก็ไผจาก
ปราสาทอัน (รองเท้าวิเศษ) เปนอาวาสที่อยู่แห่งตนแล้วก็สยงขึ้นเมื่อสู่ปะตูละอากาศขึ้นเมื่อ
ด้วยอิทธิฤทธิ์แห่งตน คั้นเมื่อรอดแล้วก็ผ่านยงฟอง ลมพิชมขอดไฟด้วยลีลาอาการเปดดังเทว
บุตรตนมี (ลมที่จะตัดหัวผู้เหาะไปถึงที่นั่น) อิทธิฤทธิ์อันมากนั้นแล้วก็เมื่อเมืองฟ้าหั้นแล แล้วก็
เข้าไผสู่ชั้นฟ้าดาวดึงสาพูนแท้ พระญาติตนนั้นคั้นว่าเมื่อรอดแล้วก็เห็นดาวดึงสาที่นั่นกว้างได้
หมื่นโยชน์ะ อันมีไม้ปาริกาทิพตันใหญ่ตั้งอยู่ในที่ท่ากลางที่ใกล้หินปณทุกัมพลศิลาอาสน์แห่ง
พระญาติอินทราชาและเวไชยยันต์ปราสาทตั้ง (ท่ามกลาง) ท่ากลางอันปราสาทน้อยทั้งหลาย
หากแวดล้อมเปนบริวาร อันมียอดได้พันอันแลประดับไฟด้วยช่อฟ้าดวงปลีแก้วมุงด้วยแผ่น
เงินคำมีรัศมีรุ่งเรือง งามเปดดังเปลวไฟอันใหญ่นั้นแล เวียงทิพอันนั้นแวดล้อมด้วยปราการแก้ว
ได้ ๓ ชั้น สูงได้ ๓ สอกแลมีรัศมีอันส่องไสดูงามแลมีประตูโขงอันวิจิตรด้วยแก้ว ๗ ประการ ดู
รุ่งเรืองมากนักแล ล้ำกว่าปราสาทแก้วปราสาทคำอันเปนบริวารแห่งเทวบุตรแลเทวดาทั้ง
หลาย จดเจือกันไผชุกล้ำชูปายทั่วเมืองฟ้าดาวดึงสานกว้างได้หมื่นโยชน์ะ เปนอัน (แออัด)
รุ่งเรืองด้วยวิมานปราสาทแห่งเทวดาทั้งหลาย อันว่าชั้นฟ้าดาวดึงสาเทวโลกนั้นประกอบด้วย
แผ่นแก้วทั้งมวลเต็มไฟด้วยเทวบุตรตนอันวิเสส อันมีทิพเทพหากแวดล้อมเปนบริวาร มี

โรงธัมมสภาศาลาอันกว้างได้โยชนะอันแล้วไฟด้วยแก้วทั้งมวลแลมีรัสมิอันรุ่งเรืองงามมาก
นัก...”^{๑๙}

โดยคัมภีร์วรรณกรรมต่าง ๆ นั้น จะถูกเก็บรักษาไว้ใน หอธัมม์ อยู่เกือบจะทุกวัดในล้านนา โดยธัมม์ที่ชาวล้านนา นิยมนำออกมาแสดงสาธยายคือ ธัมม์มาลัยโผด หรือคัมภีร์พระมาลัยโปรดโลก และอีกคัมภีร์ที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายคือ ตำนานพระแก้วดอนเต้า ทำให้ผู้คนมองเห็นความเชื่อ ในทางพระพุทธศาสนา จากการที่สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้สำรวจพบว่า ๙๗ วัดที่พบใบลานกว่าสามแสนผูก มีคัมภีร์ต่างๆมากกว่า สองพันเรื่องที่มีชื่อไม่ซ้ำกัน^{๒๐}

รูปที่ ๔.๕ พับสาจารึกอักษรธรรมล้านนา วัดลี จ.พะเยา

ที่มา: <https://mgronline.com/local/detail/9600000017837>

จากความสัมพันธ์ของอิทธิพลด้านวรรณกรรมมากมายดังที่ได้ยกมานี้ แสดงให้เห็นถึงความ เจริญรุ่งเรืองของวรรณกรรมล้านนา ที่มีอิทธิพลมาจากแนวคิดความเชื่อเรื่องพุทธศาสนา และ อิทธิปาฏิหาริย์ของสิ่งเหนือธรรมชาติ และกฎหมายต่างๆ เช่นนรก สวรรค์ และเอ่ยถึงอำนาจของเทวดา ที่ปรากฏสอดแทรก เป็นตัวละคร เพื่อให้ผู้คนได้เห็นถึงความรู้ความสามารถที่ผู้แต่งมีความรู้ใน หลักธรรมแล้ว ยังมีความปราศรัยเปลืองทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี สังคม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของผู้คน ที่สะท้อนผ่านเรื่องราวและตัวหนังสือ บางเรื่องยังสามารถสืบหาประวัติผู้แต่งได้ แต่บางเรื่อง เป็นเพียงการเล่าขานสืบทอดๆกันมา เพราะด้วยกาลเวลาที่ผ่านไปหลายร้อยปี แต่ความเชื่อและความ

^{๑๙} ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, หน้า ๒๓๗.

^{๒๐} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมชาดกที่มีลักษณะเป็น “ล้านนา”, เขียนอ้างอิงในวรรณกรรมพุทธ ศาสนาในล้านนา, (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑-๕๒.

ศรัทธายังคงสืบเนื่องกันมา จนส่งผลเป็นอิทธิพลทางด้านความสัมพันธ์ที่คนในสังคมใช้อ้างอิง ปลุกฝัง คติความเชื่อนั้นแก่ลูกหลานยุคต่อไป และพัฒนาเป็นรูปแบบทางรูปธรรมที่จับต้องได้ อีกมากมาย

๔.๑.๓ อิทธิพลต่อด้านศิลปกรรม

อิทธิพลจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา ได้พัฒนาจนเกิดเป็นรูปแบบทางศิลปะที่มีเอกลักษณ์และเด่นชัดในตัวตนดั้งเดิมของล้านนา ซึ่งสามารถแบ่งศิลปะแขนงต่างๆได้ตามลำดับดังต่อไปนี้

๑) **จิตรกรรม** งานจิตรกรรมส่วนใหญ่จะเน้นไปในทางภาพวาด และงานเขียนของช่างที่สร้างสรรค์ไปในทางพุทธศาสนา และมีเทวดามาเกี่ยวข้อง เช่น จิตรกรรมฝาผนัง จิตรกรรมบานประตู หน้าต่าง เพดาน เช่นรูป ทวารบาล^{๒๑} หมายถึงผู้เฝ้ารักษาประตู หรือนายประตูตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่นในพระอุโบสถ วิหารต่างๆ นิยมเขียนด้วยภาพสีไว้ที่บานประตูหน้าต่าง เป็นศิลปกรรมที่ช่วยประดับให้สถานที่นั้นสวยงามมากยิ่งขึ้น ที่มีหลักฐานอย่างเห็นได้ชัดคือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน ที่เกี่ยวกับชาดกเรื่อง คัถระกุมาร โดยมีการแฝงหลักธรรมในทางพุทธศาสนาลงไปด้วย^{๒๒} และยังมีจิตรกรรมที่วาดลงบนคัมภีร์ใบลานและพับสา ที่ปรากฏในล้านนาส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมของฮินดู จากแถบประเทศอินเดีย ศรีลังกา และอินโดนีเซีย เป็นการจากจาลัทธิรูปเทพเจ้าต่างๆ แต่หากในสายพุทธศาสนาจะเป็นดินแดนแถบ อินเดีย ศรีลังกา พม่า เป็นต้น เนื้อหาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับ พุทธประวัติ ชาดก ที่มีรูปลักษณะของเทวดาเข้าไปอยู่ในนั้นด้วย ซึ่งในตำนานล้านนามักจะอิงไปในทาง ตำรายันต์ โหราศาสตร์ แต่เทวดาก็ยังมีปรากฏให้เห็นเช่น ลายทิพย์เทพเทวาทะ เทวดาเครื่องทรงกษัตริย์ พระอินทร์ พระพรหม ทิพยาร^{๒๓} เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทางศิลปะที่แสดงออกถึงความรู้สึกทางจิตวิญญาณแห่งล้านนา

^{๒๑} ข้อมูลอ้างอิง กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร.

^{๒๒} สมคิด นันตะ, พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา : อดีตสู่ปัจจุบัน (หนังสือ ฮอมพญา ๓๐ ปี), (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๒๖๖.

^{๒๓} ลิปิกร มาแก้ว, พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา : อดีตสู่ปัจจุบัน (หนังสือ ฮอมพญา ๓๐ ปี), (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗๓.

รูปที่ ๔.๖ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

ที่มา: <https://2g.pantip.com/cafe/chalermkrung/topic/C13047303/C13047303.html>

รูปที่ ๔.๗ ภาพจิตรกรรมบานหน้าต่าง วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่

ที่มา : <https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=moonfleet&month=10-2009&date=30&group=113&gblog=104>.

รูปที่ ๔.๘ จิตรกรรมฝาผนังวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง

ที่มา : <https://www.bloggang.com/mainblog.php?id=sinlabpa-arts&month=12-02-2017&group=1&gblog=4>

๒) **ปฏิมารกรรม** ลวดลายที่ช่างได้รังสรรค์งานศิลปะ จนเกิดเป็นลวดลาย รูปร่าง เช่นงานปูนปั้นเพื่อใช้ในการประดับตกแต่ง รวมถึงงานแกะสลัก ผลิตไม้ ได้บางบอกถึงแนวคิดความเชื่อทางศาสนาและเทวตาเป็นอันมาก ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในทุกๆ ที่ของวัดวาอารามในล้านนา หนึ่งในนั้นคือเครื่องสัตตภัณฑ์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏอยู่เฉพาะในเขตวัฒนธรรมล้านนา จากหลักฐานสันนิษฐานว่า สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้งเจ็ด ตามคติจักรวาล นำมาประกอบเป็นเชิงเทียนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา หรือพระธาตุเจดีย์^{๒๔} หรือลวดลายเฉพาะที่บ่งบอกถึงเทวตาเช่น การทำลายปูนปั้นลายคำประดับอยู่ภายในวิหารพระพุทธ บริเวณกำแพงแก้ว เป็นภาพเทวานั่งชันเข้ากระทำอัญชลี พร้อมช่อดอกไม้อยู่ในมือ บางองค์ถือฉัตร และเป่าสังข์ หันหน้าเข้าหาองค์พระพุทธรูปประธาน เพื่อแสดงถึงการมาชุมนุมเพื่อแสดงการสักการะและชื่นชมยินดีที่พระพุทธรูปองค์ทรงตรัสรู้หรือแม้แต่ลายเทพพนม คือรูปเทพพนมมือ ใช้ประกอบงานพุทธศิลป์ต่างๆ เพื่อเฉลิมพระพุทธรูป^{๒๕}

^{๒๔} สุรพล คำหริกุล, ศิลปกรรมล้านนา กับคุณค่าที่กำลังเปลี่ยนไป, (เชียงใหม่ : เซนต์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๑.

^{๒๕} มานิตย์ โกวิท, “บรรยากาศแห่งศรัทธา”, วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๕), หน้า ๙.

รูปที่ ๔.๙ ปูนปั้นเทวดา ประดับผนังวัดเจ็ดยอด จ.เชียงใหม่

ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/phaen/2010/08/06/entry-1>

รูปที่ ๔.๑๐ ปูนปั้นเทวดาประดับหอไตร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่

ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/phaen/2008/04/03/entry-1>

๓) สถาปัตยกรรม งานสร้างสรรค์พุทธสถานเช่น วัดวาอารามต่างๆในทางล้านนา จะนิยมอาศัยศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และแน่นอนว่ามักจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อของเทวดาร่วมด้วย เช่นการสร้างด้วยรูปทรงเรขาคณิตสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นสัญลักษณ์ของการปิดและเปิด เป็นสื่อกลางระหว่างภายนอกและภายใน ในความหมายของหน้าต่างใน ศาสนสถานมีคติความเชื่อมาแต่โบราณว่าเป็นทางผ่านของเทพ เทวดาสวรรค์ดีลัทธิ เมื่อเปิดเข้าจะหมายถึงการรับเอาสิ่งที่ดีงาม ความเป็นสิริมงคล หรือการทำลวดลายที่คล้ายกับสรวงสวรรค์ หรือสัตว์ในป่าหิมพานต์ เช่น พญานาค สิงห์ กิณรี กิณรี ในการประกอบสถาปัตยกรรม เช่น ตามบันไดนาค เสา ซ่อฟ้า ใบระกา คันทวย เป็นต้น ทำให้ผู้ที่ได้เข้ามายังสถานที่เหล่านี้บังเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในศาสนสถาน^{๒๖}

รูปที่ ๔.๑๑ สถาปัตยกรรม หอไตรวัด

พระสิงห์วรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่

ที่มา :

<https://www.bloggang.com/mainblog.php?id=addsiripun&month=05-01-2011&group=12&gblog=85>

รูปที่ ๔.๑๒ เสาประดับปูนปั้นเทวดา วัดหางดง จ.เชียงใหม่

ที่มา : <https://pantip.com/topic/36585990>

^{๒๖} มานิตย์ ไกรฤทธิ, “บรรยากาศแห่งศรัทธา”, หน้า ๘-๙.

จากตำราแผนกล้านนาคติศึกษา ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจากท่วงท่าลีลาการร่ายรำทั้งหมด ๑๐๘ ท่า ของเทพศิวนาฏราช เทพแห่งนาฏกรรม^{๒๘}

รูปที่ ๔.๑๔ ฟ้อนเทวบุตร เทวดา ในพิธีไหว้ครูคณะวิชิตศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (๒๕๖๐)

ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=LKX6XtzOWP0>

อีกแนวความคิดเรื่องของการบวงสรวงบูชาเทวดา ผ่านการร่ายรำ ก็คือ “รำล่องน่าน” โดยครูวินทร์รัตน์ วงศ์อินทร์ ชาวชุมชนมหาโพธิ์ ได้เล่าถึงเรื่องราวความเป็นมาของการฟ้อนล่องน่านว่า ในสมัยของพระยาการเมือง ราวปีพุทธศักราช ๑๙๐๒ ได้มีการอพยพโยกย้ายเมืองจากวรนคร หรืออำเภอปัวในปัจจุบัน ไปอยู่ที่ภูเพียงแช่แห้ง โดยการล่องเรือไปตามลำน้ำน่าน ในขณะที่ล่องเรืออยู่นั้นก็เกิดความเบื่อหน่ายในความยาวนานของการเดินทาง จึงมีการ ฟ้อนเจิง เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด และผ่อนคลายอิริยาบถในกลุ่มฝ่ายชายบนเรือ สร้างความคึกคักสนุกสนานในการเดินทางให้เกิดขึ้น ซึ่งคำว่า “เจิง” คือ ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของชายชาวล้านนา ดังนั้น การฟ้อนเจิง ก็คือ การร่ายรำตามกระบวนท่าที่แสดงให้เห็นถึงศิลปะในการต่อสู้ของผู้ชายนั่นเอง ส่วนผู้หญิงก็ได้ประยุกต์ท่วงท่าการรำจากการฟ้อนเจิงของผู้ชายมาเป็นการรำ ฟ้อนล่องน่าน ซึ่งมีท่วงท่าการรำที่อ่อนช้อยงดงามและมีจำนวนท่าทางในการรำนอกจากการฟ้อนเจิงของผู้ชาย... ซึ่งจะแสดงกันระหว่างหยุดพักจากการเดินทางล่องเรือมาตามลำน้ำน่าน จึงมีชื่อเรียกการแสดงนี้ว่า “ฟ้อนล่องน่าน” นั่นเอง โดยทำที่ประกอบการฟ้อนได้อ้างอิง “ทำบายโบกเทวดา”และ “ทำแม่ธรณีลูบผม” มาจากความเชื่อใน

^{๒๘} ดิฐดา นุชบุษบา, เทคนิคการฟ้อน นี้อีสานนา, วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/151-1-576-1-10-20180628.pdf> [๒๓ กันยายน ๒๕๖๑].

พระพุทธศาสนาที่ชาวล้านนาเชื่อว่า พระแม่ธรณีสถิตอยู่ทุกแห่งหนบนแผ่นดิน จากความเชื่อเรื่องของ เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระหว่างการเดินทาง จึงมีการขอให้เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้การเดินทาง นั้นราบรื่นปลอดภัย^{๒๙} จึงถูกถ่ายทอดออกมาเป็นท่วงท่าร้ายรำนั้นเอง

รูปที่ ๔.๑๕ ฟ้อนล่องน่าน จ.น่าน

ที่มา : <https://longnanproject.wordpress.com>

๔.๑.๔ อิทธิพลต่อด้านความศรัทธา

ความศรัทธาที่ก่อเกิดมาจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา มักจะมีมูลเหตุมาจากหลักคำสอนและแนวทางการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายเอาไว้ในเรื่องของ ศรัทธาว่า ศรัทธา ๔ (ความเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล - faith; belief; confidence) ได้แก่

๑. กัมมสัทธา (เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไร โดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนนคอยโชค เป็นต้น - belief in Karma; confidence in accordance with the law of action)

^{๒๙} ประเพณีวัฒนธรรม, ฟ้อนล่องน่าน ศิลปะแห่งอวัจนภาษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://longnanproject.wordpress.com/2014/07/10> [๒๓ กันยายน ๒๕๖๑].

๒. วิปากสัทธา (เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว - belief in the consequences of actions)

๓. กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน - belief in the individual ownership of action)

๔. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง - confidence in the Enlightenment of the Buddha)^{๓๐}

โดยความเชื่อเรื่องเทวดาที่ได้ยกอ้างมากล่าวไปแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องของการตั้งจิตปรารถนา เพื่อทำการร้องขอ อ้อนวอน หรือบูชากราบไหว้ในรูปแบบการอธิฐาน ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของการอธิฐานไว้ ๒ ประเภทได้แก่ ๑.บุคคลาธิฐาน เทศนา (เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง, เทศนาอ้างคน, แสดงโดยยกคนขึ้นอ้าง, ยกคนเป็นหลักฐานในการอธิบาย - exposition in terms of persons) ๒.ธรรมาธิฐาน เทศนา (เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง, เทศนาอ้างธรรม, แสดงโดยยกหลักหรือตัวสภาวะขึ้นอ้าง - exposition in terms of ideas)^{๓๑} บุคคลาธิฐาน จึงมีความหมายถึง การยกบุคคลเป็นที่ตั้ง, เทศนาโดยการยกบุคคลขึ้นตั้งเป็นหลัก คือ วิธีแสดงธรรมโดยยกบุคคลขึ้นกล่าวอ้าง หรือกล่าวอิง และ ๒.ธรรมาธิฐาน หมายถึง มีธรรมเป็นที่ตั้ง คือ เทศนาโดยยกธรรมขึ้นแสดง เช่นว่า ศรัทธา ศีล คืออย่างนี้ ธรรมที่ประพาดิแล้ว ย่อมนำสุขมาให้ ดังนี้ เป็นต้น

ดังนั้นความเชื่อในเทวดา เป็นบุคคลาธิฐาน ที่อาจมีความหมายในทางธรรมาธิฐานถึงผู้ทำกรรมดี ผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ในศีล อยู่ในธรรม จึงย่อมยังเกิดความสุขขึ้นในบัดดลนั้นแบบโอปปาติกะก็ได้ คือเกิดความสุข ปิติความอิ่มเอิบกายใจในบัดดลนั้น หรือย่อมได้รับความสุขในภายหลังเป็นผลตอบแทนตามหลักปฏิจจสมุปบาทธรรมนั่นเอง แต่จัดว่าเป็นโลกียสุข และหากกล่าวถึงสวรรค์ เป็นบุคคลาธิฐาน ที่กล่าวอ้างสถานที่ อาจมีความหมายในทางธรรมาธิฐานถึง มีความสุข จึงเป็นไปในลักษณะแบบโอปปาติกะ กล่าวคือ สามารถเกิดขึ้นได้ในบัดดลนั้น รวากับอยู่ในสรวงสวรรค์ของเหล่าเทวดา เช่น สุขร่าวกับอยู่ในสรวงสวรรค์ ในอรรณพถาแปลโน ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตา

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๘๑.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๙.

มรรค ได้อธิบายขยายว่า ธรรมาธิฐานบุคคลเทศนา เช่นแสดงว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิภูติ จะพึงยึดถือสังขารใดๆ โดยความเป็นของเที่ยงนั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่จะมีได้ บุคคลาธิฐานบุคคลเทศนา เช่นแสดงว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลคนเดียวเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๓๒}

ความศรัทธาหนึ่งที่ปรากฏขึ้นเป็นระยะเวลาเกือบพันปี แต่สามารถรักษารูปแบบความศรัทธานี้มาได้จนถึงปัจจุบันคือ “ การสักการบูชาเสาอินทขิล ” ที่จะมีประจำอยู่ในทุกหมู่บ้าน หรือประจำเมืองต่างๆ มีความเชื่อว่าเป็นเสาหลักบ้าน เสาหลักเมือง ที่มีเทวดารักษาอยู่ การไหว้บูชาเสาอินทขิลจึงถือว่าการยกย่องความศรัทธาที่มีต่อเทวดาอย่างเป็นรูปธรรม โดยความเชื่อความศรัทธานี้เป็นที่รู้จักของคนในล้านนา อย่างแพร่หลายคือ พิธีการบูชาเสาอินทขิล ณ เสาหลักเมืองของเชียงใหม่ ซึ่งชาวล้านนาเชื่อว่าเป็นศูนย์รวมของวิญญาณบรรพบุรุษของเมืองหลวงของล้านนาที่เคยรุ่งเรืองมาแต่อดีต พิธีการสักการะเสาอินทขิลนี้ จะกระทำกันทุกปี ในปลายเดือน ๙ เหนือ ข้างแรมเก่าๆ คือแรม ๑๓ ค่ำเดือน ๘ เหนือและจะแล้วเสร็จในวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ ชาวล้านนาจึงเรียกกันว่า “เดือน ๘ เข้า เดือน ๙ ออก”^{๓๓} ในระหว่างการกระทำพิธีนี้ จะจัดให้มีการขอพื้นเมืองและมีช่างฟ้อนหอกดาบสังเวทเทวดารักษ์ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ไม่ว่าช่างขอจะอยู่ที่ไหนไกลสักเพียงใดก็ต้องมาร่วมงานนี้ เพื่อพลัดกันขอเป็นพลีกรรมถวาย และก่อนทำพิธีก็จะมีการนำเซ่นใหญ่ ไปขอเรียไร้ผักปลาจากชาวบ้าน เพื่อนำมาปรุงอาหารเลี้ยงสังเวทผีอารักษ์ และกุมภภัณฑ์ที่รักษาเสาอินทขิล นอกจากนี้ยังมีการอัญเชิญอารักษ์ที่เป็นเจ้าผู้ครองนครและญาติวงศ์มาเข้าทรง เช่น เจ้าหลวงคำเขียว เจ้าหลวงคำแดง เพื่อถามไถ่ความเป็นไปว่า บ้านเมืองภายหน้าจะเป็นอย่างไรต่อไป จะมีเภทภัย ฝนฟ้าข้าวปลาอาหารจะบริบูรณ์ดีหรือไม่ ผ่านคนทรง หรือชาวล้านนาเรียกว่า “ม้าขี่” หากได้ทราบว่ามีเหตุการณ์ภายหน้าจะไม่สู้ดีก็จะมีการ ทำพิธีปิดเป่า ด้วยการ สืบชะตาเมือง และบวงสรวงขอพรจากเทวดารักษาบ้านเมือง ซึ่งถือว่าเป็นพิธีที่ผู้คนในล้านนา ให้ความศรัทธาอย่างมากเพราะจากตำนานสุพรรณคำแดง ได้เล่าว่า ผู้รักษาเสาอินทขิลคือพระอินทร์ ที่เมตตาช่วยเหลือมนุษย์ผู้รักษาเสาอินทขิลสัตย์ ปฏิบัติตามคำสั่งสอน ก็จะไม่ถูกเบียดเบียนทำร้ายจาก ผีร้ายต่างๆ ได้ จึงได้สั่งในยักษ์ทั้งสองตน นำเสาอินทขิลไปปักไว้ที่กลางเมืองนพบุรี หากมนุษย์ต้องการสิ่งใดก็ให้ตั้งจิตอธิฐานขอพรเอา แต่ขอให้อย่าละโมภโลภมาก แต่ต่อมาเกิดการถือวิสาสะหีบเอาของมีค่าไป และไม่ได้ทำการบูชาพลีกรรมบวงสรวงยักษ์กุมภภัณฑ์สองตนนั้นอีก ทั้งยังนำเอาของโสโครกมากองไว้ในบริเวณดังกล่าว กุมภภัณฑ์ทั้งสองตนจึงเห็นว่าผู้คนไม่ให้ความยำเกรงเคารพในตนแล้ว จึงพากันนำเสาอินทขิลนั้นกลับขึ้นไปสวรรค์

^{๓๒} ชุ.ป.อ. (ไทย) ๓๑/๒/๒.

^{๓๓} สงวน โชติสุขรัตน์, ประเพณีไทยภาคเหนือ, หน้า ๓๙.

เสีย จนมีพระเถระได้มาช่วยเหลือด้วยการไปต่อรองกับพระอินทร์ โดยต้องมีการบวงสรวงบูชาเก้อเสา อินทขีลที่สร้างจำลองขึ้นมาอย่าได้ขาด จะช่วยให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขดังเดิม ถึงแม้จะมีการวิเคราะห์ว่า เรื่องที่แต่งขึ้นนี้ เพื่อต้องการให้ผู้คนมีความศรัทธาเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อส่งเสริม ศรัทธาปสาทะ^{๓๔} ของชาวเมืองมาตั้งแต่ครั้งอดีต แต่ในปัจจุบันก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และเป็นเพียงความศรัทธาของชาวล้านนาท้องถิ่นที่ยังคงสืบทอดรักษา ด้วยการใส่ขันดอก ข้าวตอกดอกไม้ บูชา และมีนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นเกิดความศรัทธาตามก็ได้มาร่วมพิธีการบูชาเสาอินทขีลนี้เป็น ประจำทุกปีด้วยเช่นกัน

รูปที่ ๔.๑๖ ประเพณีบูชาเสาอินทขีล วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : <https://www.phenkhao.com/contents/409453>

สังคมล้านนาจึงถือว่าได้รับอิทธิพลจากความศรัทธาที่อิงแนวคิดความเชื่อปัจเจกบุคคล คือ เน้นความเชื่อส่วนบุคคลที่ได้รับการสืบทอดกันมาจากรุ่นบรรพบุรุษ รวมถึงอาศัยความศรัทธาที่มาจาก หลักคำสอนในทางพุทธศาสนาเป็นหลัก กัมมสัทธาว่า หากมนุษย์เชื่อมั่นในการประกอบด้วยกรรมดีแล้ว ผลที่ได้ย่อมเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย หากใช้เพราะการดลบันดาลจากอำนาจเทวดาใดๆ เทวดานั้นไฉร ก็เป็นเพียงผู้ประกอบคุณงามความดี สมควรแก่การยกย่อง บูชา เป็นที่พึงพอใจ ให้ประกอบคุณงาม ความดี เป็นวิถีปฏิบัติที่แสดงออกผ่านวิถีชีวิต และแนวทางการดำเนินชีวิตที่ยังคงเกี่ยวข้องกับคติความ เชื่อและความศรัทธาในเทวดา ซึ่งศรัทธาหากอาศัยการพิจารณาด้วยสติปัญญาแล้ว ศรัทธานั้นก็จะเป็น สัมมาทิฐิ แต่หากศรัทธานั้นเป็นการเข้าใจผิด หรือมีฉันทิฐิก็จะบังเกิดอิทธิพลในด้านลบนั่นเอง

^{๓๔} ปสาทะ นิยมใช้คู่กับคำว่าศรัทธาคือความเชื่อ เป็น ศรัทธาปสาทะ หรือปสาทศรัทธา ซึ่งหมายถึง เลื่อมใสด้วยศรัทธา หรือ ทั้งเลื่อมใสทั้งศรัทธา.

๔.๑.๕ อิทธิพลต่อต้านเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว

จากข้อมูลทางสถิติของปีที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคเหนือ ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา และจังหวัดเชียงราย ที่มีจุดเด่นในเรื่องของ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ตลอดจนทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย ถึง ๑๕.๔ ล้านคน รายได้เกือบ ๑.๒ แสนล้านบาทมีอัตราการเติบโต ๗ เปอร์เซ็นต์ โดยคาดการณ์ว่าการท่องเที่ยวจะขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จึงต้องมีการกระจายการพัฒนาสู่เมืองท่องเที่ยวรองและเพิ่ม กิจกรรมของชุมชนให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมมากขึ้น พัฒนากลไกการจัดการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ มีความสามารถในการจัดการและรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้...นายวิระชัย ภู่เพียงใจ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน กล่าวถึงจุดเด่นทางการท่องเที่ยวของจังหวัดลำพูน ว่าจังหวัดลำพูน เป็นเมืองโบราณ เก่าแก่ที่สุดในดินแดนล้านนา อายุกว่า ๑,๓๐๐ ปี มีจุดเด่นในเรื่องของศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และความงดงามทางธรรมชาติ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวิถีพุทธ ประชากรมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทมอญ ไทลื้อ ไทยอง ไทยวน ซึ่งมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสุขบนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่และเติบโตอย่างยั่งยืน โดยไม่ทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรม^{๓๕}

ในช่วงที่ประเทศไทยเจอสภาวะพองสบู่แตกในช่วงปี ๒๕๔๐ หรือกว่า ๒๐ ปีก่อน ผลกระทบที่ตามมาคือสภาพเศรษฐกิจตกต่ำมาก รวมไปถึงเกิดภาวะหนี้สินทั่วทั้งประเทศ เป็นเหตุให้ประเทศไทยต้องหาทางฟื้นฟูด้วยวิธีเศรษฐกิจพอเพียง และนำมาซึ่งการกระตุ้นให้การท่องเที่ยวเป็น กลไกหลักในการขับเคลื่อนประเทศ ดังนั้นจึงส่งผลให้มีการสนับสนุนให้นำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเป็น สินค้า ทางด้านการท่องเที่ยว ล้านนาเองก็มีเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง โดยมีการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเข้ามาอีกครั้ง อัตลักษณ์หนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและพุทธศาสนาจึงถูกนำมา พัฒนา เช่น การส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิตดั้งเดิมของคน ล้านนา ดังกรณีที่ วัดร่องขุน ที่อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติชาวจังหวัดเชียงราย ได้ ถ่ายทอดวัฒนธรรมเชิงพุทธ ที่ผสมผสานศิลป์ที่ทรงคุณค่า รวมถึงความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ และ เทวดามาอยู่ในงานศิลปะต่างๆ ซึ่งถือว่ามีความโดดเด่นเป็นอย่างมาก^{๓๖}

^{๓๕} “เศรษฐกิจ”, หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์, (๙ กรกฎาคม ๒๕๖๐), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/612159> [๒๙ กันยายน ๒๕๖๑].

^{๓๖} สุวิภา จำปาวัลย์, “พระธาตุล้านนา: การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ในสังคมโลกาภิวัตน์”, วารสาร วิจิตรศิลป์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๑๒๔.

นโยบายการสร้างรายได้ ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก เพื่อสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งระดับภายในประเทศ และระหว่างประเทศ เชื่อมโยงกับวิสาหกิจขนาดกลาง ขนาดเล็ก และธุรกิจชุมชน พัฒนาคุณภาพการบริการท่องเที่ยว ยกกระดับประเทศไทย ให้เป็นศูนย์กลางการประชุมการสัมมนา และการแสดงสินค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้... โดยที่จังหวัดเชียงใหม่ มีวิถีชีวิตของคนในชุมชนวัดศรีสุพรรณนั้น เป็นวิถีของชุมชนเมืองซึ่งมีความหลากหลาย แต่ยังมีวัดเป็นศูนย์กลางสืบทอดและทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสืบมา โดยมีประเพณีวัฒนธรรมตามเทศกาล เช่น วันสงกรานต์ ลอยกระทง การทำพิธีสักการะพระพิฆเนศในช่วงวันเสาร์ที่สองของเดือนเมษายน การเทศน์มหาชาติล้านนา พิธีสืบชะตาส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ เป็นต้น^{๓๗}

จากงานวิจัยในวารสารวิชาการ ได้กล่าวถึง จากสภาพเศรษฐกิจของของคนยุคสมัยใหม่ที่อยู่ในสังคมเมืองในการทำมาหาเลี้ยงชีพ จนไม่มีเวลาเข้าวัด ประกอบกับระบบการศึกษาในปัจจุบันเน้นการประกอบวิชาชีพ ซึ่งต่างจากการเรียนรู้แบบจารีตในวัด ผู้คนในล้านนาจึงมีมุมมองการใช้ชีวิตที่แตกต่างออกไป ไม่ค่อยให้ความสนใจกับแนวคิดความเชื่อในทางศาสนาเหมือนก่อน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจในวัด ที่มีการสร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่นถาวรวัตถุจำนวนมาก อนึ่งเพื่อการยกระดับฐานะเศรษฐกิจของวัด และเพื่อระดมทุนหาปัจจัยในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายต่างๆของวัด ซึ่งการขยายตัวของเศรษฐกิจเช่นนี้ จะเน้นไปที่รูปแบบการท่องเที่ยว และชักนำให้คนหันมาเข้าวัดเพื่อทำบุญและถวายปัจจัยกันมากขึ้น การพยายามให้คนเข้าวัดจึงเป็นทางออกที่นิยมทำกันมาในปัจจุบัน^{๓๘}

ดังนั้นจึงจะเห็นว่า แนวคิดความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่เพียงแต่เรื่องเทวดา แต่ยังหมายถึงอำนาจของความเป็นทิพย์ที่เกิดจากพลังอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้ส่งอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจที่นำพาให้ผู้คนเข้ามาสักการะ หรือกราบไหว้ขอพร บนบานสานกล่าว เพื่อขอโชคลาภ ความร่ำรวย และสิริมงคล ด้วยการดลบันดาลจากเทวดาผู้รักษาสถานที่ หรือพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ในช่วงปีที่ผ่านมาจะมีกระแสการขึ้นไปขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ วัดพระธาตุดอยคำ จ.เชียงใหม่ ด้วยการบูชาและบนบานด้วยพวงมาลัยดอกมะลิจำนวนมากหลายร้อยหลายพันพวงต่อวัน ทำให้เห็นถึงเศรษฐกิจที่เจริญรุ่งเรือง ด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งไทย และต่างประเทศจำนวนมาก ที่ได้ขึ้นไปบูชาสักการะขอพร คนท้องถิ่นเองก็ได้รับอิทธิพลจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น จากการมาทำงานรับจ้าง ขายของ ขั้รถสองแถว ขายมาลัยดอกไม้ มักคุเทศก์ หรือแม้แต่สายการบิน และร้านของฝาก

^{๓๗} “ท่องเที่ยววิถีชีวิตดั้งเดิม ย้อนรอยอารยธรรมอาณาจักรล้านนาที่ชุมชนวัดศรีสุพรรณ”,

หนังสือพิมพ์แนวหน้า, (๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑), [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<https://www.naewna.com/likesara/354614> [๒๙ กันยายน ๒๕๖๑].

^{๓๘} สุวิภา จำปาวัลย์, วารสารวิจิตรศิลป์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๑๑๙.

ที่ระลึกที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวจำนวนมหาศาลที่เพิ่มจำนวนขึ้นทุกปีหรือแม้แต่การจัดจำหน่ายวัตถุมงคล ที่อาศัยจากพลังความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจลึกลับ ที่ไม่เพียงแต่ชาวไทยเท่านั้นที่ชื่นชอบ แต่ชาวต่างประเทศที่มีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังก็นิยมชมชอบเช่นเดียวกัน ในแต่ละวัดหรือสถานที่สำคัญๆทางล้านนาก็มักจะเห็นภาพร้านขายของวัตถุมงคล และเครื่องรางของขลังต่างๆ ให้เห็นจนชินตา และภาพที่ไม่ได้แปลกตาแต่อย่างใด ที่เราจะเห็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เพราะจากการมีเทวรูป ศักดิ์สิทธิ์ ให้ผู้คนได้กราบไหว้ขอพร และมีวัตถุมงคลจำหน่ายที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมของผู้ศรัทธาหาไว้บูชาขึ้นเอง บางชิ้นบางอย่างมีราคาสูงมาก มีการประมูลหรือซื้อขายกันในตลาดพระที่นำมาซึ่งเม็ดเงินอย่างมหาศาล

รูปที่ ๔.๑๗ การไหว้ขอพรหลวงพ่อทันใจ วัดพระธาตุดอยคำ จ.เชียงใหม่
ที่มา : <https://th.readme.me/p/9303>

รูปที่ ๔.๑๘ ร้านจัดจำหน่ายวัตถุมงคล วัดเชียงขวาง จ.เชียงใหม่

ที่มา : <http://chiangmai-temple-travel.blogspot.com/2013/12/blog-post.html>

รูปที่ ๔.๑๙ รูปปั้นท้าวเวสสุวรรณ วัดพระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่

ที่มา : <https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=pjoy-journey-journal&month=07-2016&date=15&group=1&gblog=12>

๔.๑.๖ อิทธิพลต่อด้านค่านิยมวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่

แม้ว่ายุคสมัยของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน เป็นเรื่องของพัฒนาทางการศึกษา และสามารถแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ และตัดสินใจและแสดงออกทางความคิดได้อย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตามปฏิเสธไม่ได้ว่าความเชื่อแต่โบราณยังคงมีอิทธิพลต่อค่านิยมของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเรื่องของการเชื่อในพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวดา ยังคงมีให้เห็นอยู่ ผู้วิจัยจึงขอยกความคิดเห็นของนักวิชาการที่แสดงผ่านสื่อออนไลน์ไว้เพื่อให้ได้เปรียบเทียบดังต่อไปนี้

นฤพนธ์ คัวงวิเศษ หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยและพัฒนา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (ศมส.) กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการสาบานในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สังคมเกษตร เดิมใช้วิธีสาบานเพื่อเป็นคำมั่นสัญญาต่อกันของคนในชุมชน สร้างความรักใคร่กลมเกลียวในท้องถิ่น หรือเป็นพี่น้องร่วมสาบาน พี่พากัน เน้นสาบานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่เมื่อเปลี่ยนสู่อุตสาหกรรมกลายเป็นสังคมเมือง ใช้เศรษฐกิจทุนนิยมขับเคลื่อน การสาบานกลายเป็นสาบานในเรื่องส่วนบุคคลมากขึ้น เช่น สาบานว่าพูดจริง ไม่ได้เป็นคนโกหก ความหมายของคำสาบานเป็นการพิสูจน์ตนเอง เช่น กรณีคดีห่วย ๓๐ ล้าน มีการสาบานใครเป็นคนซื้อห่วยจริง ใครขโมยห่วย หากโกหกขอให้ม็อันเป็นไป ใช้อำนาจเหนือธรรมชาติมาพิสูจน์ในนัยความซื่อสัตย์สุจริต เป็นการให้สัญลักษณ์ตัวตนของคนคนหนึ่งมากกว่า

เขากล่าวว่า การสาบานต่อหน้าศาลหลักเมืองก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อดีตกลุ่มข้าราชการมีพิธีบูชาศาลหลักเมืองเพื่อปฏิญาณตนจะปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เชิงสัญลักษณ์ แต่ทุกวันนี้ศาลหลักเมืองผู้คนเข้าไปบนบานศาลกล่าว ขอพรให้ประสบความสำเร็จต่าง ๆ นานา เพื่อต้องการความเชื่อมั่นทางจิตใจเป็นรูปธรรมจับต้องได้ ความหมายเปลี่ยนจากการปกครองเพื่อคนส่วนรวม ขอให้สอบได้ ให้มีงานทำ คอห่วยขอให้ถูกห่วย..."การสาบานเป็นความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติในสังคมไทยที่มีมาหลายยุคสมัย แต่ความหมายเปลี่ยนแปลงไป แม้แต่ น้ำตาลชลิตา ส่วนเสน่ห์ มิสยูนิเวิร์สไทยแลนด์ บนบานขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เข้ารอบลึกในการประกวดมิสยูนิเวิร์ส รวมถึงเด็กยุคใหม่ยุคดิจิทัลก็สืบทอดความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บนบานขอให้สอบติดคณะยอดนิยมน ขอให้ได้คะแนนและเกรดดีๆ แม้ประเทศจะก้าวสู่ไทยแลนด์ ๔.๐ ความเชื่อเหล่านี้ไม่มีวันหายไป เหตุจากการแข่งขันกันสูงในสังคม ทำสาบานกันในโลกโซเชียลก็มีให้เห็นเพิ่มขึ้น" ในมุมมองนักมานุษยวิทยาวิเคราะห์ว่า เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะที่อยู่ในกลุ่มคนชั้นกลางและมีรายได้น้อยซึ่งมีโอกาสน้อย ก็ต้องพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เข้าหาสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เป็นระบบที่สังคมหล่อหลอมความเชื่อแบบนี้ ถ้าภาครัฐพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น สร้างความเท่าเทียม การสาบานจะลดน้อยลง

หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยและพัฒนา ศมส.กล่าวว่า พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสถาบันการศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างค่านิยมที่ดี ขณะที่สื่อปัจจุบันต้องคิดสร้างสรรค์รายการใหม่ๆ ช่วยเพิ่มพูน

สติปัญญาเด็กและเยาวชน เพราะปัจจุบันรายการโทรทัศน์ ละคร เกมโชว์ และละคร ถูกผลิตซ้ำๆ เสนอเรื่องการแข่งขันมากกว่าสร้างสติปัญญา เป็นเรื่องน่ากลัวในการสืบทอดมายาคติการไม่ยอมแพ้ คนอื่น สังคมไทยต้องการสื่อสีขาวที่มีความปลอดภัยเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงเพื่อเยาวชนไทยมากกว่า ปัจจุบัน และเด็กยุคใหม่ไม่ลบล้างคำสาบาน “คำสาบาน” ถือเป็น “สัจจาธิษฐาน” ก็ว่าได้ เพราะหากเอ่ยปากตั้งสัตย์แล้ว จะต้องทำให้ได้ในสิ่งที่บอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ เพราะไม่เช่นนั้นอาจทำให้พบกับวิบัติในชีวิต และการให้คำมั่นสัญญาดังกล่าว ในอดีตได้นำมาเป็นวิธีพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของคนยุคก่อนก็ว่าได้ แต่ทว่าเด็กในยุคปัจจุบันเติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีและโลกโซเชียล หรือจะเรียกมีวิทยาศาสตร์เป็นตัวพิสูจน์ความเชื่อ แต่ความเชื่อดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานาน และวัยรุ่นยุคนี้อาจเคยเห็นผู้ใหญ่สาบานเพื่อยืนยันความจริงกันอยู่บ่อยๆ แม้เป็นเรื่องนานาจิตตัง แต่หากใครไม่เชื่อก็ไม่ควรลบล้าง...^{๓๙}

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยรวมถึงสังคมล้านนามีการพัฒนาคนแบบแบ่งชนชั้น เกิดช่องว่างความเหลื่อมล้ำในมิติต่างๆ คนที่ถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลังต้องพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสาบานเป็นเรื่องส่วนบุคคล แต่บุคลิกของชนไม่เท่ากัน บางคนทำเพื่อความสบายใจ บางคนทำตามกระแส บางคนทำเพื่อสร้างสาวกนำไปสู่การรวมกลุ่ม แต่ในระบบการศึกษาจะต้องปลูกฝังให้เด็กเข้าใจคุณค่าและความหมายของการพึ่งพาตัวเองผ่านสติปัญญาและความสามารถของตัวเองได้ รวมถึงรู้จักผิดชอบชั่วดีและรับผิดชอบการกระทำของตัวเองมากกว่าหันพึ่งสิ่งเหนือธรรมชาติ และภาพที่เรายังคงเห็นได้ในปัจจุบัน คือในช่วงสอบเข้าภาคเรียน หรือสอบแข่งขันต่างๆ นักเรียนในแถบภาคเหนือ คือมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้กล่าวถึงในควมว่า นักศึกษาที่นิยมไปขอพร หรือบนบานศาลกล่าวกันที่ “ศาลช้าง” หรือศาลพระภูมิประจำมหาวิทยาลัย บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยเรียกได้ว่าเป็นที่เคารพบูชา ทั้งของนักศึกษา อาจารย์ บุคลากร รวมถึงนักศึกษา ที่อยากเข้ามาเรียนที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก็จะนำพวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผลไม้ เช่น กล้วย มาสักการบูชา ส่วนมากจะขอให้สอบผ่าน ได้คะแนนดี โดยเฉพาะช่วงสอบศาลจะมีคนมาราบไหว้จำนวนมาก หรือสอบติด ส่วนถ้าใครจะบนบานก็จะนำรูปปั้นช้างไปถวาย^{๔๐} ทำให้เห็นถึงค่านิยมของคนรุ่นใหม่ในล้านนาที่ยังมีความเชื่อในพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยังคงคอยหวังพึ่งพาในพลังอำนาจของเทวดาหรือสิ่งที่มองไม่เห็นในท้องถิ่นอยู่นั่นเอง

^{๓๙} เปลวสีเงิน(นามแฝง), “เยาวชนไทยก้าวไป4.0 แต่ยังเชื่อ..คำสาบาน?!!”, หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ (ออนไลน์), (๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๑), [ออนไลน์], แหล่งที่มา<https://www.thaipost.net/main/detail>, [๘ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^{๔๐} พี่แนนนี่(นามแฝง), ไม่เชื่ออย่าลบล้าง! สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 10 มหาลัย ที่พึ่งใจ นศ. ขออะไรสมหวังทุกราย!, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.dek-d.com/tcas/48627/> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ในปัจจุบันยังมีค่านิยมของคนกลุ่มใหม่ ที่จัดว่าเป็นศาสนิกแบบใหม่ได้ด้วยคือ Spiritual หรือ SBNR (Spiritual but not religious) คือ เน้นจิตวิญญาณธรรมแต่ไม่เอาศาสนา แต่ยังคงเชื่อว่ามีพระเจ้าและสิ่งเหนือธรรมชาติในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งคนยุคสมัยเดิมต่างก็นับถือในศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธ อิสลาม หรือคริสต์ ทุกคนต่างก็มีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมถึงเรื่องความเชื่อตามศาสนาของตน ให้ทำความดี ช่วยเหลือกันและกัน มีน้ำใจ เป็นต้น แต่ในยุคสมัยปัจจุบันเรื่องของศาสนาจะเป็นเรื่องที่หลายคนนั้นมองข้าม รู้ เชื่อ ศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็ไม่ยอมรับศาสนา ไม่เข้าวัด ไม่สวดมนต์ ไม่เคร่งศาสนาหรือเรียกว่าการปฏิเสธศาสนานั้นเอง โดยที่เห็นกันชัดเจนก็ดูจากประเทศที่มีความเจริญ ทางด้านความรู้, เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ เป็นต้น

รูปที่ ๔.๒๐ ศาลช้าง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่

ที่มา : <https://www.dek-d.com/tcas/48627/>

ซึ่งกลุ่ม SBNR นี้จะมีการเพิ่มของคนที่ไม่นับถือศาสนาเพิ่มมากขึ้น และมีแนวโน้มว่าจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ ทุกวันนี้มีประชากรโลกถึงราว ๑๖ เปอร์เซ็นต์หรือ ๑.๑ พันล้านคน ที่ระบุว่าเขาไม่นับถือศาสนาใดๆเลย และก็มีหลักฐานเช่นในการกรอกใบสมัครต่างๆ ตามเว็บไซต์ เช่นในอเมริกา มีผลสำรวจออกมาบ่งชี้ว่า กลุ่มศาสนาที่เติบโตเร็วที่สุดคือ “ไม่มีศาสนา” SBNR นี้กลายเป็นกลุ่มศาสนาที่

ใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของโลก และยังมีอัตราเติบโตเร็วที่สุดในโลกด้วยโดยโตจากอันดับสี่ขึ้นมาเป็นอันดับสามแทนศาสนาพุทธ ยังเป็นรองเพียงคริสต์ และอิสลาม^{๔๑}

จากอิทธิพลความสัมพันธ์ที่มีปรากฏขึ้น ทั้งจากหลักฐานที่เป็นจารึกลายลักษณ์อักษร สะท้อนถึงศิลปะแขนงต่างๆ และสรรค์สร้างก่อเกิดเป็นความเชื่อ ความศรัทธา นำมาซึ่งประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมจารีต ที่ขีดเขียนเป็นกฎหมายของชาวล้านนาตั้งแต่อดีต บัดนี้อัตลักษณ์ในความเป็นล้านนาที่สร้างรูปแบบ และแบบแผนเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดมานั้น ทุกความสัมพันธ์ล้วนแต่มาจากแนวความคิดความเชื่อ เรื่องเทวดาทั้งสิ้น คงยากที่จะปฏิเสธว่า ชาวล้านนามีความสัมพันธ์กับเทวดาอย่างลึกซึ้ง และซึมซับสู่กันบึ้งของจิตใจ แม้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างอาจจะดูปรัมปราและไม่สมเหตุสมผลต่อคนในยุคปัจจุบัน แต่นั่นก็แสดงถึงรากเหง้าของความเชื่อที่เมื่อลองมองย้อนกลับไป ก็ทำให้เห็นว่า วิถีชีวิตของคนล้านนา ได้นำแนวความคิดความเชื่อมาสร้างให้เกิดความสัมพันธ์ที่สามารถส่งเสริมความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน โดยอาศัยหลังความเชื่อทางพุทธศาสนา และศรัทธาในความมีอยู่ของเทวดา ทำให้จารีตและพิธีกรรมบางอย่าง สามารถดำรงอยู่ได้มาหลายร้อยปี โดยที่ไม่มีใครปฏิเสธว่า เทวดา เป็นเรื่องไร้สาระ และหาประโยชน์ไม่ได้

หากว่าความสัมพันธ์นี้สิ้นสุดลง คงจะทำให้ผู้คนลดความตระหนักในอดีตความเป็นมา และไม่มีภาระตระหนักรู้ในการรักษาและสืบทอด บางความสัมพันธ์เป็นการตอบสนองต่อระบบการปกครองให้เกิดความสามัคคี เช่น มีวิถีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือแม้แต่เป็นสิ่งที่ชาวล้านนาใช้ยึดถือปฏิบัติ ตาม ตามกรอบที่สังคมล้านนาได้วางเอาไว้ และรูปแบบที่แสดงผ่านรูปธรรมก็ทำให้ชนรุ่นหลังสามารถรับรู้ถึงแนวความคิดนี้ได้อย่างไม่มีข้อสงสัย ค่านิยมที่ถูกปลูกฝังนี้เอง จึงทำให้สังคมล้านนาเกิดความสงบเรียบร้อย และถ้อยทีถ้อยอาศัย เพราะมีศูนัยรมใจในความเชื่อความศรัทธาอันหนึ่งอันเดียวกันนั่นเอง ถึงแม้ว่ากาลเวลาที่เปลี่ยนไป ก็อาจมีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดความเชื่อไปบ้างตามยุคตามสมัย แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดี ที่มีคุณค่าต่อจิตใจของชาวล้านนา และยังคงสะท้อนให้เห็นความสำคัญว่า ความเชื่อและพิธีกรรมย่อมนำมาซึ่งอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ของคนในสังคมล้านนา เกิดเป็นความศรัทธาทั้งในรูปแบบ นามธรรม คือ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และรูปธรรม คือ ทางวรรณกรรม ศิลปะทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ศิลปกรรม บนถาวรวัตถุ พุทธสถาน วรรณกรรมตำนานเรื่องเล่า ที่ชาวล้านนายังคงเชื่อในพลังอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติของเทวดาที่สามารถควบคุมได้ทั้งธรรมชาติและต่อมนุษย์ด้วยกันได้นั่นเอง

^{๔๑} pornphanh, กลุ่มคนรุ่นใหม่ SBNR เชื่อศรัทธาแต่ปฏิเสธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://teen.mthai.com/variety/73041.html> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๑].

แต่แนวโน้มของค่านิยมผู้คนสมัยใหม่ในล้านนา ถึงแม้จะยังคงสืบทอดและรักษาแนวคิดความเชื่อเหล่านี้ แต่ก็ยังเป็นเพียงเปลือกนอกของความศรัทธาเท่านั้น คือเชื่อเพราะหวังผล หรืออาจเชื่อเพราะไม่รู้เหตุไม่รู้ผลก็เป็นได้ ดังข้อมูลจากกลุ่ม SBNR ที่กำลังแผ่กระจายกว้างออกไปทั่วโลก วันหนึ่งคงจะมาถึงสังคมล้านนาก็เป็นได้ แต่ตราบดีที่ชนวนสำคัญในการลบล้างแนวความคิดเหล่านี้ยังไม่มีอิทธิพลอย่างมาก ทั้งจากการสื่อสารผ่านรุ่นต่อรุ่นหรือ การสืบทอดเจตนาผิยพันไปในทางที่ผิดความสัมพันธ์ระหว่างเทวดาและสังคมชาวล้านนาก็คงจะยังถูกรักษาเอาไว้ต่อไป เพราะการผนวกเอาความเชื่อ กับวิถีชีวิตชาวล้านนาจำต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนาน อาศัยกำลังคนที่มากมาย และต้องใช้องค์ความรู้ของนักปราชญ์ที่ทรงความรู้ จึงจะสามารถรักษาและดำรงอยู่ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ต่อไปได้

๔.๒ คุณค่าจากความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา

จากความสัมพันธ์และอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อเรื่องเทวดา นำมาซึ่งประโยชน์คุณค่าต่อสังคม และมุมมองที่เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม ต่อสังคมล้านนา เพื่อการพัฒนาสังคมและคนในสังคมล้านนา จากที่มาของความเชื่อดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ คุณค่าจากความสัมพันธ์

แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมที่มีต่อแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา จนกระทั่งเป็นที่มาของสิ่งที่แสดงออกผ่านแต่ละด้านของสังคมแล้ว ให้ให้ทราบได้ถึงผลกระทบที่เป็นด้านบวกและด้านลบ ที่ย่อมส่งผลเป็นอิทธิพลด้านดีและด้านไม่ดี หากสังคมเองต้องการจรรโลงใจให้มีความเห็นที่ถูกต้องเพื่อการรักษาสืบทอดหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องแล้ว ควรได้คำนึงถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ให้ชัดเจน ดังนี้

๔.๒.๑.๑ ผลดีจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา

สิ่งที่ควรให้ความสำคัญในการพิจารณาเรื่องเทวดา^{๔๒} จะเห็นได้ชัดเจนว่าเหตุที่คนมักเข้าไปเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทวดา มักมาจากเหตุผลเพื่อหวังผลในการปฏิบัติ คือการอ้อนวอนร้องขอ เพื่อวิงวอนให้เทวดาผู้ที่มีอำนาจนั้น สามารถดลบันดาลให้สมหวังดังที่ร้องขอ ด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ แต่หากพิจารณาสถานะพื้นฐานแล้ว จะเห็นได้ว่า แท้จริงเทวดาก็คือ เพื่อนร่วมทุกข์ที่เกิด

^{๔๒} คำว่าเทวดาหรือเทพ หมายถึงพรหมทั้งหลายด้วย ซึ่งประกอบด้วยสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นคือ จาตุมา ราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรติ และปรนิมมิตวสวัตตี และพรหมทั้ง ๒๐ ชั้น คือ รูปพรหม ๑๖ ชั้น และอรูปพรหม ๔ ชั้น

แก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นกันกับมนุษย์ทั้งหลาย และเทวดาส่วนใหญ่ก็ยังเป็นปุถุชนธรรมดา คือยังคงมีกิเลส รัก โลภ โกรธ หลง เจือปนอยู่ทั้งสิ้น หากเป็นเหล่าเทวดาที่เป็นอริยะบุคคล ก็ด้วยเหตุจากการได้สั่งสมคุณความดี และได้สดับรับฟังธรรมในครั้งตอนที่ยังเป็นมนุษย์ จึงทำให้บรรลุธรรมได้ หากจะกล่าวโดยรวมว่า เทวดานั้นอยู่ในฐานะที่สูงกว่ามนุษย์ แต่ก็ไม่ได้หนีห่างกันไกลเท่าใด ในบางอย่างอาจดีเลิศกว่ามนุษย์จริงเช่น ดังความในพระสูตรว่า “เทวดาชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปและมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ ฐานะ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. อายุอันเป็นทิพย์ ๒. วรรณะอันเป็นทิพย์ ๓. สุขอันเป็นทิพย์”^{๔๓} แต่ในทางกลับกันก็ยังมีที่มนุษย์นั้นอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าเทวดาคือ “มนุษย์ชาวชมพูทวีปเหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปและเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการ ฐานะ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. เป็นผู้แก่แล้ว ๒. เป็นผู้มียศ ๓. เป็นผู้อยู่ประพาศพรหมจรรย์ในชมพูทวีปนี้”^{๔๔} แต่กระนั้นแม้ว่ามนุษย์และเทวดาจะมีฐานะที่ต่างกัน ด้วยแนวคิดความเชื่อว่า เทวดาอยู่ในฐานะที่ปรารถนาของมนุษย์แล้ว เมื่อใดที่จะต้องละจากภพนี้ไปก็มักจะพากันตั้งจิตอธิฐานให้ได้ไปเกิดยังสุคติภูมิ อันคือโลกสวรรค์ แต่ในทางตรงกันข้าม เทวดาทั้งหลายเมื่อจะต้องตายจากโลกสวรรค์ สุคติของเขากลับคือโลกมนุษย์ ดังข้อความตามพระสูตรที่ว่า

เมื่อเทพบุตรจะจุติจากเทวโลก เพราะสิ้นอายุเทวดาผู้พลอยยินดี ย่อมเปล่งเสียงอวยพร ๓ ประการ คือท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว ขอให้ไปเกิดในภูมิที่ดี คืออยู่ร่วมกับมนุษย์ เกิด ท่านเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ขอให้ได้มีศรัทธาอย่างสูงยิ่งในพระสัทธรรมเกิด ศรัทธาของท่านนั้นขอให้ตั้งมั่น มีเหตุเกิดหยั่งลง มั่นคงในสัทธรรมที่ตถาคตประกาศไว้ดีแล้ว ใคร ๆ ทำให้คลอนแคลนไม่ได้ ตลอดชีวิตเกิด ท่านจงละกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริตได้ทั้งหมด รวมทั้งละกรรมชั่วที่ประกอบด้วยโทษอื่น ๆ จงทำความดีทางกาย วาจาให้มาก และทำความดีทางใจที่ประมาณมิได้ ปราศจากอุปธิ นอกจากนั้น ท่านจงทำบุญที่ให้เกิดสมบัตินั้นให้มาก ด้วยการให้ทานชักชวนผู้อื่นให้ดำรงอยู่ในสัทธรรมในพุทธศาสนาเถิด^{๔๕}

ดังจะเห็นว่า เทวดาเองเป็นผู้ที่มีอายุยืนยาว อาศัยอยู่ด้วยความเป็นทิพย์ จึงไม่ได้เอื้อต่อการประพาศพรหมจรรย์ ที่เป็นสิ่งสูงสุดที่เทวดาทั้งหลายปรารถนาในมนุษย์โลก ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

ส่วนชนเหล่าใดได้ความเป็นมนุษย์แล้ว เมื่อพระตถาคตทรงประกาศสัทธรรมดีแล้ว ได้ทำแล้ว จักทำ หรือกำลังทำตามพระดำรัสของพระศาสดา ปฏิบัติตามแนวทางที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ชนเหล่านั้นชื่อว่าได้รู้แจ้งขณะ คือพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยมในโลก...พึงเป็นผู้ไม่

^{๔๓} อัง.นวก.(ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๕.

^{๔๔} อัง.นวก.(ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๖.

^{๔๕} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๓/๔๔๘.

ชุ่มด้วยราคะ มีสติอยู่ทุกเมื่อ ขนเหล่าใดตัดอนุสัยทั้งปวงที่ไปตามฝั่งคือบ่วงแห่งมาร เป็นผู้ถึงความสิ้นอาสวะแล้ว ขนเหล่านั้นชื่อว่า เป็นผู้ถึงฝั่งในโลก^{๔๖}

จากข้อความข้างต้นจึงทำให้เห็นคุณค่าจากความเชื่อเรื่องของเทวดาว่า มนุษย์และเทวดาต่างมีความสัมพันธ์ที่สามารถบรรลุธรรมขั้นสูงได้ด้วยโอกาส นั่นคือหากได้รับโอกาสในการเกิดในภพที่ดีย่อมมีหนทางที่จะได้รับความสุขจากการสแห่งพระธรรม มิใช่เพียงแต่หลงมัวเมาไปกับกิเลส หรือราคะ ความอยากได้อะไรต่าง ๆ อีกทั้งยังทำให้ตระหนักได้ว่า แม้แต่เทวดาผู้สูงส่งก็ยังมีโอกาสที่จะต้องรับทุกขเวทนา จากการสิ้นบุญสิ้นกรรมตามอายุขัย มนุษย์ที่ยังคงมีชีวิตอยู่ควรจะได้ตระหนักถึงโอกาสที่ยังมีลมหายใจอยู่ มิใช่ยังหลงอยู่กับการประกอบกรรมชั่วอย่างประมาท เมื่อแนวคิดนี้สามารถชี้ชัดให้เห็นคุณค่าทางความเชื่ออิงตามหลักธรรมคำสอนแล้ว การเชื่อในเทวดาย่อมทรงคุณค่าในทางจิตใจอย่างมากทีเดียว

๔.๒.๑.๒ ความเข้าใจในความเชื่อเรื่องเทวดา

สังคมในปัจจุบันยอมรับความเชื่อที่เป็นไปตามเหตุและผล และต้องเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยตาเปล่า แต่หากกล่าวถึงความเชื่อเรื่องเทวดา คนจำนวนมากยังเห็นว่าเป็นเรื่องมง่ายและไร้แก่นสาร ว่าสิ่งเหล่านี้มีจริงหรือไม่ แต่หากกราบไหว้บูชาไว้เป็นสิ่งระลึกทางใจก็คงยังเป็นทางออกของผู้ที่สิ้นหวังและหมดกำลังใจในตัวเอง การอ้อนวอน ขอรพร จึงเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ไม่ยาก แม้แต่ในสังคมล้าหนาเองภาพที่มักจะเห็นคือการนำผลไม้ พวงมาลัย ไปกราบขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นประจำไม่ขาดสาย หากแต่ในสังคมล้าหนาจะมีผู้คนอยู่สองฝั่ง คือฝั่งผู้ที่เชื่อมั่น จนฝึกฝนในการนับถือบูชาอย่างยิ่ง และอีกฝ่ายคือผู้ที่ไม่เชื่อถือ ไม่เคารพ และปฏิเสธถึงความมีอยู่จริงก็มาก ดังนั้นหากเราจะหาจุดตรงกลางระหว่างความพอดี ที่ถูกต้องเหมาะสมให้แก่คนในสังคมก็จะเป็นสิ่งที่ดีไม่น้อย ตามเหตุและผล เช่น การให้ความเคารพเทวดาในฐานะเหมือนผู้ใหญ่ ที่ให้ความเอ็นดูต่อผู้น้อย มนุษย์เองควรมีความเมตตาอ่อนโยนต่อเทวดา พร้อมทั้งเราพึงกระทำกิจหน้าที่ของตนด้วยความเพียรพยายามทำเต็มที่เต็มความสามารถไปตามเหตุผล “ถ้ายังหวังการช่วยเหลือของเทพเจ้า ก็พึงวางจิตว่า ถ้าทำความดีของเราเพียงพอแล้ว และเทพเจ้าที่ดั่งงามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของเทพเจ้าเหล่านั้น ท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง...ซึ่งเป็นอิสระและสมควรเป็นที่บูชาของเทวดาได้”^{๔๗}

ส่วนในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ท่านได้ให้ความสำคัญว่า ก็ควรให้ปฏิบัติต่อไปแต่คงไว้ด้วยท่าทีที่เมตตาต่อกัน เพื่อสร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดมี

^{๔๖} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๒๙/๒๗๘.

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๕๓), หน้า ๗๑.

เป็นของตัวเอง นั่นคือ ความมานะบากบั่นเข้มแข็ง พร้อมทั้งหนักแน่นในเหตุผล ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดความสำเร็จในหน้าที่ของตนเอง และหากกล่าวรวมถึงผู้นำทางจิตวิญญาณก็ควรที่จะตระหนักและระมัดระวังในการนำเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ไปใช้ในทางหาเลี้ยงชีพแสวงหาลาภ ซึ่งเป็นมิฉฉาชีพ อีกทั้งยังควรนำพาผู้คนให้เป็นอิสระต่อเรื่องฤทธิ์และปาฏิหาริย์ และไม่ย้อนกลับไปหาอีก และผู้คนในสังคมเองก็ควรที่จะพัฒนาตนเองเพื่ก้าวขึ้นไปสู่การเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยอิงหลักของชาวพุทธที่ว่า “คนผู้ใดผู้หนึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธก็ต่อเมื่อเขาก้าวพ้นจากชั้นอannonหวังพึ่งเทพเจ้าเข้าสู่ชั้นอยู่ร่วมกันด้วยไมตรี”^{๔๘} นั่นคือการไม่อannonหวังพึ่งอำนาจบันดาลจากภายนอก และไม่เข้าไปเพื่อหมกมุ่นหลงใหล หรือไม่ลงมือทำอะไรนอกจากการรอคอยโชคชะตา

ท่านได้กล่าวเอาไว้ดีกว่า การปฏิบัติตนของชาวพุทธที่ถูกต้องคือการ เดินหน้า และไม่หยุดพัฒนา กล่าวคือ ประการแรกคือสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับแนวคิดความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของเทวดาได้ แต่ควรผ่อนลงให้เหลือเพียงใช้เป็นเครื่องเสริมกำลังใจในทางที่ดี แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งเหนี่ยวรั้งหรือไปลดทอนความเพียรพยายามในการทำตามหน้าที่ของตนเป็นเด็ดขาด และสิ่งสำคัญประการที่สองคือ ควรใช้ชีวิตร่วมกันด้วยเมตตาเกื้อกูลกันด้วยไมตรี แต่ควรผ่อนลงให้มากที่สุด แม้การทำเทวดาพลี [บำรุงเทวดา คือทำบุญอุทิศให้เทวดา]^{๔๙} ดังที่อธิบายไปแล้วนั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับในเหตุผลได้ แต่จุดมุ่งหมายก็เพื่อการเกื้อกูลอุปการะต่อเทวดาเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อการอannon หรือบนบานสานกล่าว หรือขอให้สมหวังดังสิ่งที่ตนเองอยากได้ การตระหนักรู้ในข้อคิดสองประการนี้จะช่วยให้เราได้เข้าสู่การเข้าใจในการเชื่อเรื่องเทวดา เพื่อเดินหน้าสู่ความเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้อง

เมื่อใดที่คนในสังคมเกิดความเข้าใจในทิศทางที่ถูกต้องแล้ว ย่อมเข้าถึงความมั่นคงในศรัทธา คือไม่หวั่นไหวไปกับความเชื่อที่ไม่สมเหตุผล ไม่ต้องคอยหวังพึ่งสิ่งอื่นจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวฤทธิ์ใดๆ สามารถดำรงตนเป็นชาวพุทธได้อย่างชัดเจนและถูกต้อง ปัญหาที่จะตามมาจากศรัทธาที่คลาดเคลื่อนหรือมลายก็จะกลายเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ด้วยเหตุและผล ทำให้คนในสังคมโดยเฉพาะพื้นเพคนล้านนาเองเป็นผู้ที่รักษาความเชื่อนี้ไว้ได้ดีที่สุด จะได้มีภูมิคุ้มกันที่เพียงพอไม่ประมาทกับการเอื้อต่อมิฉฉาชีพต่างๆที่จะเข้ามา ทั้งมิฉฉาธิฐที่จะแอบแฝงมาในสังคมแห่งศรัทธา และไม่ตกเป็นทาสของผู้ที่ใช้ความเชื่อนี้ในการชักจูงไปในทางที่ผิด เพราะมัวหวังเพลินหวังผลจากอุทยานภาพและเทวดานภาพดลบันดาล จนละเลยความถูกต้องดังตามหลักการบูชาเทวดาที่สมควรจะเป็น

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา, , หน้า๖๔.

^{๔๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๑๔/๔๑/๖๕.

๔.๒.๑.๓ เข้าใจความสัมพันธ์ที่ไม่ถูกต้อง

เมื่อทราบถึงความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างคนในสังคมและแนวคิดความเชื่อ ที่มีต่อเทวดาแล้ว เราพึงทราบความสัมพันธ์ที่ไม่ควรไม่ถูกต้องระหว่างเทวดากับมนุษย์ด้วย จากลัทธิศาสนาดั้งเดิมที่มีความเชื่อว่าเทวดาเป็นผู้ที่อยู่เหนือกว่ามนุษย์ ซึ่งบางความเชื่อยกย่องให้เทพเจ้าเป็นผู้สร้างโลก และบันดาลทุกสิ่งให้แก่มนุษย์ ดังคำว่า “พรหมลิขิต” จึงเห็นได้ว่ามนุษย์ปักใจเชื่อว่าเทวดานั้นอยู่เหนือกว่ามนุษย์มาก จนแทบจะเทียบเสมอไม่ได้ มนุษย์ในสังคมถึงสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ด้วยการอ้อนวอน ร้องขอ สักวैया บุษายัญ หรือไม่ว่าวิธีเรียกร้องความสนใจในลึบบังคับให้เทวดาเห็นใจ โดยใช้วิธีข่มขู่บีบคั้นด้วยการทรมานตน ที่เรียกว่าประพุดพรตและบำเพ็ญตบะ ที่สามารถแสดงให้เห็นชัดเป็น ๒ อย่างคือ^{๕๐}

๑.วิธีอ้อนวอนขอความช่วยเหลือ ด้วยการเช่นสรวง สักวैया ดังลูกอ้อนวอนขอต่อพ่อแม่ จนกลายเป็นการประจบและติดสินบนต่อผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า

๒. วิธีบีบบังคับให้ทำตามความประสงค์ ด้วยการบำเพ็ญพรตตบะ ดังลูกน้อยตอกขกตัว เพื่อเรียกร้องความสนใจให้พ่อแม่ต้องหันมาใส่ใจในความต้องการของตน

แต่หากเมื่อคนในสังคมได้เห็นมุมมองที่แสดงออกเช่นนี้ก็ยังมิให้เห็นได้ในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจผิดที่คิดว่า เทวดาสามารถบันดาลผลให้เป็นไปตามอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติได้ทุกประการ แต่แท้จริงหลักธรรมคำสอนนั้นให้เราชาวพุทธเลิกพึ่งพาสีงจากภายนอกเสีย และพระพุทธรูปก็ทรงแสดงให้เห็นคุณและโทษ อีกทั้งยังได้วางแนวทางในการปฏิบัติเสียใหม่ให้ถูกต้อง ดังภาษิตที่กล่าวไว้ในพุทธสูตรที่ตรัสเทศนาธรรมแก่ท้าวพกาพรหมว่า

ฐานะแห่งพรหมนี้เที่ยง ยั่งยืน ติดต่อกัน คงที่ มีความไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ อนึ่ง เครื่องสลัดออก (จากทุกข์) อันยิ่งยงอันอื่นนอกจากฐานะแห่งพรหมนี้ไม่มี” เมื่อพกพรหมกล่าวเช่นนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพกพรหมดังนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พกพรหมถึงความโง่เขลาแล้วหนอ พกพรหมถึงความโง่เขลาแล้วหนอ พกพรหมกล่าวฐานะแห่งพรหมที่เป็นของไม่เที่ยงว่าเที่ยง กล่าวฐานะแห่งพรหมที่ไม่ยั่งยืนว่ายั่งยืน กล่าวฐานะแห่งพรหมที่ไม่ติดต่อกันว่าติดต่อกันกล่าวฐานะแห่งพรหมที่ไม่คงที่ว่าคงที่ กล่าวฐานะแห่งพรหมที่มีความเคลื่อนเป็นธรรมดาว่ามีความไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา และกล่าวฐานะ

^{๕๐} พระอธิการคำภา อติพล (ปิ่นกะเส), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๗๕.

แห่งพรหมอันเป็นที่เกิด แก่ ตาย จุติและอุบัติแห่งตนว่า ฐานะแห่งพรหมนี้ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ อนึ่ง ย่อมกล่าวเครื่องสลัดออก(จากทุกข์)อันยังอย่างอื่นซึ่งมีอยู่ว่าไม่มี^{๕๑}

ทำให้เห็นแจ้งว่าเทวดา รวมถึงพรหมก็ยังมีความหลงตนในอำนาจทิพย์ของตนว่ามีหาประมาณไม่ได้ แต่แท้จริงไม่ได้จริงยังยืนดั่งที่ตนคิดเลย ยังคงต้องเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติที่ไม่อาจก้าวพ้นไปได้ และการที่ผู้คนจะตื่นรื้อของต่อเทวดานั้น ก็ยังมีขอบเขตกำลังที่จำกัดยังต้องอาศัยเหตุ ของกรรมดังภาษิตว่า

ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ(เคลื่อน) กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ‘หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วาสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์’^{๕๒}

การอ้อนวอนต่อเทวดาจึงเป็นสิ่งที่ขัดกับความเพียรในการประกอบกรรมดีของ และพึ่งพาตนเองของมนุษย์ เพราะหากมนุษย์คอยแต่ไปเฝ้าประจบยอเยอบนบานต่อเทวดา ไม่เพียงแต่มนุษย์ที่จะได้รับผลเสีย เทวดาเองก็จะพลอยได้รับผลเสียด้วย เพราะแม้แต่หลงใหลในลาภสักการะ และคำยกย่องสรรเสริญ พวกกันติดใจอยู่กับการบนบานสานกล่าว จนไม่เป็นอันทำการงานที่ชอบของตนให้สำเร็จ แม้ว่าเทวดาบางพวกจะให้การหลอกล่อให้คนคอยเข้ามาพึ่งพาตนอยู่เสมอ ด้วยการให้สมความปรารถนาเพียงน้อย เพื่อหวังผลในการมาเคารรพบูชาของมนุษย์ เช่นนี้ก็จะยิ่งทำให้เกิดการละเลยว่ เมื่อทำดีแล้วไม่ได้ดี เพราะเทวดาฝ่ายดีต่างหลีกเลี่ยงความวุ่นวายไปเสียสิ้น เพราะแท้จริงเทวดาเองก็จะไม่ได้มาแทรกแซงในกิจการของมนุษย์อยู่แล้ว เพราะมนุษย์มีกลิ่นเหม็น ดังภาษิตว่า “คือสำหรับพวกเทพ พวกมนุษย์ เป็นผู้ ไม่สะอาด ทั้งนับว่าไม่สะอาด เป็นผู้มีกลิ่นเหม็น ทั้งนับว่ามีกลิ่นเหม็น เป็นผู้น่ารังเกียจ ทั้งนับว่าน่ารังเกียจ เป็นผู้น่าเกลียด ทั้งนับว่าน่าเกลียด”^{๕๓} ดังนั้นจึงเห็นว่าในบางครั้งคนที่ได้รับการช่วยเหลือจากเทวดาก็ไม่จำเป็นต้องเป็นคนดี และคนดีบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา

^{๕๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๘.

^{๕๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๗.

^{๕๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๑๕/๓๔๘.

ดังที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงว่า เทวดาประกาศิตหรือ เทวดาที่บันดาลชะตากรรมมนุษย์ไม่อาจกระทำได้โดยฝ่ายเดียว เพราะหากมนุษย์กระทำดีปรับปรุงตน แล้ว เทวดาเองก็ไม่สามารถกำหนดบังคับได้ ตามชาดกที่เล่าถึง กษัตริย์ทำสงครามกัน แม้พระอินทร์ จะได้นำนายไว้ว่าฝ่ายหนึ่งจะชนะ จึงเกิดความประมาทในตน จนทำให้อีกฝ่ายพากเพียรมากยิ่งขึ้นจน กลับมาเอาชนะได้ หรือแม้แต่เทวดาที่อาศัยตามบ้านเรือน ถ้าหากเจ้าบ้านมีคุณธรรมที่มากกว่า เทวดาเองก็ต้องให้ความเคารพยำเกรง หรือเทวดาที่มีมีฉันทาที่คอยกลั่นแกล้งพระภิกษุที่ปฏิบัติตามป่าเขา พระพุทธองค์จึงทรงแนะนำให้แก้ไขด้วยการแผ่เมตตาให้เทวดา ถ้าในระดับที่เลวร้ายกว่านี้ก็จะมิ เทวดาจำพวกที่เป็นมาร ที่คอยระรานผู้ปฏิบัติชอบ แต่มนุษย์เองก็สามารถเอาชนะได้ด้วยคุณธรรมของตน พระพุทธองค์จึงทรงตรัสว่า “มนุษย์ที่มีคุณธรรมสูงเช่นนี้ เทพเจ้าทั้งปวงตลอดถึงพรหมย่อมมอบ ใหว่”^{๕๔}

และดังในปฐมสังกนัมมสนสูตร ว่าด้วยการมอบน้อมของท้าวสักกะ ที่ท่านยกมือขึ้น ใหว่ทั้ง ๔ ทิศ ฝ่ายมาตลีเทพบุตรจึงได้ไตร่ถามว่า พระองค์ใหว่ผู้ใด ท้าวสักกะจึงได้ตรัสตอบว่า

พราหมณ์ทั้งหลายผู้จบไตรเภท กษัตริย์ทั้งหลาย ณ ภูมิภาคทั้งหมด ท้าวมหาราชทั้ง ๔ และ ทวยเทพผู้มียศชั้นชาวไตรทศย่อมมอบน้อมท่านผู้ใด ซึ่งเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีจิตตั้งมั่น ตลอดกาลนาน ผู้บวชแล้วโดยชอบมีพรหมจรรย์เป็นเบื้องหน้าคฤหัสถ์เหล่าใดเป็นผู้ทำบุญมี ศีล เป็นอุบาสก เลี้ยงดูภรรยาโดยธรรมมาตลี เรานอบน้อมคฤหัสถ์และนักบวชเหล่านั้นมาต ลีสั่งคาหกเทพบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่ท้าวสักกะ ได้ยินว่าพระองค์ทรงมอบน้อมบุคคลเหล่าใด บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก ข้าแต่ท้าววาสวะ พระองค์ทรงมอบน้อมบุคคลเหล่า ใด แม้ข้าพระองค์ก็ขอนอบน้อมบุคคลเหล่านั้นเหมือนกัน^{๕๕}

เช่นนี้จึงแสดงให้เห็นว่า แม้แต่เทวดาอย่างจอมเทพยังเคารพนบไหว้ มนุษย์ผู้มีศีล มี ธรรม ที่ถือว่าเป็นบุคคลผู้ประเสริฐที่ควรเคารพ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้ใดมีอำนาจาจนกว่าใคร แต่ขึ้นอยู่กับคุณธรรมในตัวบุคคลนั้นๆต่างหาก หรือแม้แต่การเข้าใจผิดด้วยการตั้งอำนาจฤทธิ์ของเทวดามาใช้ ในการ ปลุกเสกเลขยันต์ ทำของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลึกลับต่างๆ มาใช้เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนในสังคม โดย ไม่ได้ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เกี่ยวกับความจริงความดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ ก็ถือได้ว่าเป็นกำลังดึงผู้คนให้ ตกต่ำไปในทางที่ผิด ก็จะเกิดเป็นโทษทั้งในกลุ่มผู้คนที่ให้ความน่าเชื่อถือ ไม่พอยังเป็นตัวการในการ ทำลายศีลธรรมและหลักปฏิบัติที่ถูกต้องให้แก่สังคม ถึงแม้ว่าสังคมล้าหลังจะมีเอกลักษณ์และคุณค่า ทางประเพณีวัฒนธรรมดีอยู่แล้ว แต่หากผู้ที่นำไปเผยแพร่บอกต่อ หรือทำตามกันอย่างผิดๆ จนเกิดเป็น

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา, หน้า ๕๓-๕๖.

^{๕๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๔/๓๘๕.

ค่านิยมที่ผิดต่อคนในสังคมเสียแล้ว ก็คงจะส่งผลเสียต่อภาพรวมของสังคมให้เสื่อมถอยลงไปและยากต่อการจะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับมาดีได้เหมือนเดิมนั่นเอง

๔.๒.๑.๔ คุณค่าต่อการสืบสานพระพุทธศาสนา

แม้ว่าความเชื่อเรื่องเทวดาจะนำมาซึ่ง ความเข้าใจผิดในทางปฏิบัติอยู่หลายประการ แต่หากว่าคนในสังคมล้าหน้าเอง ได้รับองค์ความรู้ที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะเป็นการกอบกู้วิกฤตทางศรัทธาที่เป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้พระพุทธองค์ทรงสอนย้ำในคำสอนให้เราชาวพุทธละเลิกวิธีการอ้อนวอน หวังพึ่งผลเสียทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบการอ้อนวอน เพื่อร้องขอ หรือเป็นการวิงวอนเพื่อบีบบังคับก็ตาม เพื่อให้เข้าใจในรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นไปด้วยเมตตา และไม่ตรีจิต อยู่ร่วมกันได้อย่างฉันมิตร เคารพนับถือซึ่งกันและกัน ในฐานะผู้ที่ยังคงต้องเอื้ออาศัยกัน ในสังสารวัฏ และพยายามพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดด้วยการทำกิจของตนอย่างสมบูรณ์ ไม่ก้าวกาย ไม่แทรกแซงหน้าที่ซึ่งกันและกัน เทวดาเองก็เคารพในคุณธรรมของมนุษย์ที่คอยรักษาความดี ต่อสังคม ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา และมนุษย์เองก็ควรเคารพเทวดาในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังคุณค่าทางความเชื่อและความศรัทธา หากว่าเทวดาจะมาช่วยเหลือหนุนนำให้สำเร็จผล ก็เพราะอำนาจของคุณงามความดีที่ปรากฏขึ้นด้วยตนเองเป็นสำคัญต่างหาก ไม่ใช่เพราะการอ้อนวอนแต่อย่างใด แต่ถึงแม้ว่าผู้ที่ทำความดีแล้วจะไม่มีใครมาช่วย ก็ไม่ได้แปลว่าความดีนั้นสูญหายไปไหน ส่วนการร้องขอ หรือการคอยกล่าวโทษธรรมชาติก็จะไม่เกิดขึ้น ยังผลให้ความศรัทธาของคนในสังคมมีความมั่นคง ไม่หวั่นไหว เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนได้อย่างแท้จริง วัฒนธรรมส่วนใหญ่ของล้าหน้าจึงนำมาซึ่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชาวพุทธด้วยกัน ถึงแม้จะมาจากต่างเผ่า ต่างวงศ์ หรือต่างเชื้อชาติ แต่หากมีความเชื่อที่เป็นไปในทางเดียวกันแล้ว ย่อมทำให้เกิดความรักและความสามัคคีกันในสังคม

สิ่งสำคัญสูงสุดคือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจะเป็นตัวขับเคลื่อนได้อย่างไม่มีอุปสรรค เพราะติดขัดหรือขัดแย้งด้วยความเชื่อที่มัวบั่นทอนความสำคัญลง ด้วยหลักสิกขา คือดำเนินไปด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ไม่ใช่ให้นำเอาเทวดามาเป็นที่พึ่งสำคัญ จนละเลยวิถีปฏิบัติที่เกิดจากการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ หากชาวล้านนามีความศรัทธายึดมั่นในคำสอนอย่างถูกต้อง เรียนรู้และอยู่กับความเชื่ออย่างสมเหตุสมผลแล้ว พระพุทธศาสนาจะเจริญและสามารถดำรงรักษาไว้ได้นานเท่าใดนานมิใช่การดึงเทพเข้ามาปณธรรม หรือดึงธรรมเข้ามาปณเทพ จากที่เห็นได้ชัดจากการสนับสนุนให้คนหลงติดกับวัตถุนิยม และผู้คนต่างชมชอบกับเครื่องราง ของขลัง จนหลงลืมพลังคุณงามความดีที่มีในตน หรือการหลงไปกับของดีที่มีไสยศาสตร์เข้ามากำกับ กลายเป็นพาณิชยกรรมการค้าระหว่างศาสนากับคนในสังคม ที่สมัยก่อนอาจใช้เพื่อปลุกใจ หรือปลุกพลังความศรัทธา แต่สมัยปัจจุบันกลายเป็น ของมีค่าที่แข่งขันราคากันแพงลิ่ว เพราะหากเราจะใช้สิ่งเหล่านี้เป็นพุทธธานุสดีที่ถูกต้อง เพียงกำหนดจิตให้ถึงพระพุทธองค์ก็ได้ชื่อว่า มีของติดอยู่กับตัวแล้ว ไม่จำเป็นต้องไปไขว่คว้าหาเครื่องรางของขลังมาให้

ลำบากยากเย็น และท้ายที่สุดก็อาศัยแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา มาเป็นตัวขับเคลื่อนช่วยเหลือเมื่อขาดกำลังใจ หรือสูญเสียความเชื่อมั่นในตัวเองลงไปเท่านั้น แต่อย่าให้มาสำคัญเกินกว่าหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ความเจริญไม่เสื่อมถอยจะปรากฏแก่สังคมชาวล้านนาอย่างแน่นอน ดังคำว่า “ธรรมต้องเหนือเทพ”^{๕๖}

๔.๒.๒ คุณค่าต่อการพัฒนาชีวิตและคนในสังคมล้านนา

นอกจากคุณค่า ที่ได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในทางนามธรรมที่แสดงผ่านความเชื่อศรัทธา ยังสามารถนำมาซึ่งการพัฒนาต่อชีวิตและสังคมได้อีกด้วย ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากแนวคิดส่วนดีที่เกี่ยวข้องกับสังคมล้านนา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคล พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๒.๒.๑ มุมมองจากปราชญ์ชาวบ้าน

นาย ก. ปราชญ์ชาวบ้านผู้ให้ความรู้และสืบทอดพิธีกรรมพื้นบ้านพื้นเมือง หมู่ที่ ๒ บ้านทุ่งโป่ง อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน มายาวนานมากกว่า ๓๐ ปี ได้เล่าว่า แนวคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเทวดาในล้านนานั้น มีมาตั้งแต่สมัยที่จำความได้ และไม่มีตำราบอกแน่ชัดว่ามีต้นกำเนิดมาจากที่ใด ส่วนใหญ่ใช้การบอกเล่าและสืบทอดพิธีกรรมกันมาแต่รุ่นปู่รุ่นทวด แต่จากการศึกษาของตนเอง และเทียบเคียงตำราที่นำมาใช้ เช่น พับสา หรือตำราโบราณที่ตนใช้มาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนใหญ่มีที่คล้ายกันกับฉบับหลวงของทางเมืองล้านนา เช่นจากในเวียง หรือที่สืบจากราชสำนักล้านนามาแต่เก่าก่อน และเคยพบเห็นมีในทางเชียงตุง เชียงแสน ที่ใช้ตำราคล้ายคลึงกัน แต่ประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่า พ่อหนานบันเทิงได้วิเคราะห์เสริมว่า แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาในล้านนานี้ มีที่มาจากศาสนาฮินดู และพราหมณ์ เป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ได้เน้นในส่วนของพระพุทธศาสนา เพราะหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่เน้นให้เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็น หรือพิสูจน์ไม่ได้ ดังนั้นความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนาจึงส่งผลโดยตรงถึงอิทธิพลของประเพณีทางภาคเหนือถึง ๖๐ เปอร์เซ็นต์ เช่นในส่วนพิธีกรรมที่ตนเองรับประกอบพิธีคือพิธีสะเดาะเคราะห์ เพื่อปัดเป่าสิ่งไม่ดีต่างๆ และพิธีจนน้ำ จนหลัง ที่เชื่อว่าเป็นการขอพรจากเทพเทวดา เพื่อมารับเครื่องสังเวยที่คนผู้ขอให้ช่วยเหลือ ได้ตกแต่ง สะตวง (กระถางที่ทำจากกล้วย) เพื่อเช่นสังเวย บวงสรวงต่อเทวดา โดยมีผู้กระทำพิธีเป็นสื่อกลาง ในการกล่าวคำอัญเชิญเทวดาจากทั่วสารทิศมาปกป้องรักษา และขจัดภัยอันตรายต่างให้ หรือพิธีการส่งพ่อเกิดแม่เกิด คือหมายถึงการบวงสรวงเช่นสังเวยต่อ ผีแถน และพ่อเกิดแม่เกิด เทวดาที่รักษาตนตัว รักษาบ้านเรือน รักษาสถานที่ปราณีเพื่อให้มารับเครื่องบวงสรวง แล้วได้โปรดคุ้มครองรักษา ให้มีอายุไขยครบสมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน คล้ายกับพิธีกรรมการขึ้นท้าวทั้งสี่ ในพิธีงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรืองานมงคลต่างๆ

^{๕๖} พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา, หน้า ๑๒๖.

ที่ต้องอ้าใจถึงเทวดาเช่นกัน ส่วนในด้านของความศรัทธา นาย ก. กล่าวถึงว่า ผู้คนในล้านนาส่วนใหญ่ที่เข้ามาหา จะมีความเชื่อเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ไม่ได้เล็งเลสงสยอย่างใด ส่วนใหญ่ที่เข้ามาหาจะมีปัญหาเรื่องของสุขภาพทางกาย และสุขภาพทางใจ เพราะเมื่อร่างกายเจ็บป่วย เทียวไปรักษาตามโรงพยาบาลมามากแล้ว แต่อาการก็ยังไม่ได้ดีขึ้น ด้วยการหาสาเหตุของโรคต่างๆ เหล่านี้ไม่เจอ ก็เชื่อว่าเป็นเพราะเคราะห์กรรม หรือสิ่งที่ไม่เห็นเบียดเบียนทำร้าย เช่น ผีป่วนหายทัก หรือดวงชะตากำลังตก ก็จะเกิดความศรัทธาในการหาที่พึ่ง ด้วยการทำพิธีกรรมดังกล่าว ครั้นพอกระทำพิธีกลับไปแล้ว มีอาการที่ดีขึ้นตามลำดับ อาจด้วยความบังเอิญหรือเหตุผลกลใดก็ไม่ทราบ แต่ปรากฏว่าดีขึ้นจึงสร้างความศรัทธาที่ขยายวงกว้างขึ้นถึงขั้นมีผู้คนจากต่างหมู่บ้าน ต่างอำเภอต่างจังหวัดมาขอให้ช่วยทำพิธี

รูปที่ ๔.๒๑ พิธีการสะเดาะเคราะห์ จนหน้า-จนหลัง และส่งพ่อเกิดแม่เกิด (ภาพจากผู้วิจัย)

รูปที่ ๔.๒๒ สะตวง เครื่องบวงสรวงเทวดารักษาประจำกายในพิธีสะเดาะเคราะห์ (ภาพจากผู้วิจัย)

ในความเชื่อส่วนนี้ ตนถือเป็นเพียงความเชื่อส่วนบุคคลที่ยังอิงตามหลักเหตุผลที่ไม่ได้ยุ่งให้ผู้ใดมงาย เพราะศาสตร์ที่ตนเองใช้ถือว่ามีแบบแผนที่ใช้อย่างอิง เช่นการดูตามตำรา วันเดือนปีเกิด แต่ตนเองก็ได้ใช้ความรู้ทางหลักธรรมคำสอนเข้าไปผสมผสาน เช่นการแนะนำให้ผู้คนไปปล่อยสัตว์น้ำให้ทานแก่คนยากไร้ เพื่อให้ได้สร้างสมเหตุของกุศลกรรมให้แก่ตน แต่กระนั้นก็ยังมียุคกลุ่มคนที่มาจากต่างถิ่น เช่นคนภาคกลาง หรือต่างประเทศ ก็จะมีมุมมองที่ต่างออกไปว่า เป็นพิธีกรรมที่มงาย ไร้สาระ ถึงขั้นแสดงอาการที่ต่อต้าน หรือหัวเราะเยาะ ว่าเป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ ถึงขั้นเอาตนเองมาพิสูจน์เพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงด้วยตัวเอง แม้ว่ารูปแบบทางวัฒนธรรมล้านนาที่ยังคงเข้มแข็งอยู่ในรุ่นคนสมัยวัยกลางคน ที่ยังคงรักษาและสืบทอดเป็นประจำทุกๆปี เช่นวัฒนธรรมทางการใช้ชีวิตร่วมกับ วัฒนาอาราม หรือวัฒนธรรมความเชื่อในเทวดารักษาความดี ที่ตนเองพยายามรักษาว่า หากพิธีกรรมจะดี คนประกอบพิธีเองก็ควรทำตนให้ดีกว่า เช่นการรักษาสำจะ ไม่ว่าร้ายผู้อื่น จึงจะทำให้สิ่งนี้สามารถอยู่มาได้เกือบตลอดครึ่งก่อนชีวิตตนเอง แต่กลับปรากฏว่า ค่านิยมของผู้คนสมัยใหม่กลับลดน้อยถอยลงไปมาก อาจเพราะรับอิทธิพลทางด้านวัตถุนิยมมากกว่า จนไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่เคยมีมาแต่เก่าก่อน ตนเองเห็นว่า ค่านิยมแบบผิดๆคือ การนำเอารูปแบบความเชื่อนี้ไปเผยแพร่ทางโลกออนไลน์ จนทำให้เกิดความเสียหายก็มาก เช่นมีกรณีที่เอาคลิปภาพการประกอบพิธีไปใช้ในทางที่ผิด เพราะคนสมัยใหม่อาจมองเพียงแค่มุมเดียว ที่คิดตัดสินด้วยทัศนคติของตน แต่ลืมนึกในเรื่องของการจรรโลงรักษาคุณค่าทางหลักคำสอน ท้ายแล้วนาย ก. ได้กล่าวสรุปว่า แท้จริงแล้ว เทวดาที่ตนเองเข้าใจ มิใช่เทวดา

ที่สวมเครื่องทรงแต่งองค์สวยงาม ตามอย่างที่ตำราจารึกไว้ แต่แท้แล้วเทวดาก็คือคุณงามความดีที่อยู่
ในตนเองต่างหาก ที่เป็นเทวดาที่จับต้องได้ คือใจของเราเอง หรือแม้แต่พ่อแม่เองก็คือเทวดาของลูก
ดังนั้นจึงอยากจะปลูกฝังค่านิยมและแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาว่า “หากเราไม่เชื่อ แต่เราก็คควร
ศึกษาให้ถ่องแท้เสียก่อนที่จะตัดสินว่าอะไรเป็นอะไร”^{๕๗}

นาย ข. ปราชญ์ชาวบ้านผู้ประกอบพิธีกรรม ตามตำราโบราณล้านนา และทำหน้าที่เป็น
มัคนายกประจำวัดในหมู่บ้าน ท้องฝ่าย หมู่ที่ ๙ ในอำเภอบ้านโฮ่ง จ.ลำพูน มากกว่า ๔๗ ปี ให้สัมภาษณ์
ว่า ที่มาของความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนานั้น มีมาตั้งแต่สมัยโบราณที่จำความได้ ส่วนตัวนั้นมีความ
เชื่อเต็มร้อย โดยไม่สงสัยว่าความเชื่อนี้มีที่มาจากไหนและที่ไป ด้วยเขาเองบวชเรียนมาตั้งแต่น้อย ได้รับการ
ถ่ายทอดความรู้ และสรรพวิชาต่าง ๆ นานามาจากครูบาอาจารย์ ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และผู้ที่เคยบวช
เรียนมาก่อน สั่งสอนอบรม และนำวิชาความรู้ด้านความเชื่อนี้มาประกอบพิธีกรรม ทั้งการขึ้นท้าวทั้งสี่
ที่บอกถึงว่า ปรกติแล้วจะมีการทำพิธีเพื่อบวงสรวงเทวดาให้ได้ทราบ เสมือนว่าเป็นการบอกกล่าวแก่
ญาติผู้ใหญ่ของตน และมีทั้งงานมงคลที่เป็นงานเฉลิมฉลอง หรืองานอวมงคลเช่น งานของคนตาย ก็
จำต้องมีการบอกกล่าวเทวดาอย่างถูกต้อง จะขาดไม่ได้อย่างเด็ดขาดในธรรมเนียมปฏิบัติล้านนา
ตนเองเชื่อว่าพิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้มีมาจากการอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ผสมผสานกับหลัก
ปฏิบัติของพุทธศาสนา และมีการสืบทอดต่อกันมาจนเป็นความเชื่อที่ฝังรากแน่นลงไปในชีวิตชุมชน
ตั้งแต่วัฒนธรรมการเกิด ที่ต้องมีการทำบุญบอกแจ้งพ่อแม่เกิด หรือวัฒนธรรมการทำมาหากิน ที่
ต้องมีการเลี้ยงเจ้าที่ ในไร่นาเรือนเรือน หรือสถานที่อยู่อาศัย ทั้งในส่วนที่บ้าน หรือวัดวาอาราม ไป
ถึงหมู่บ้านและจังหวัด ที่ยึดถือปฏิบัติกันมา เกิดเป็นประโยชน์คุณค่าทางจิตใจในความศรัทธา ตนมอง
ว่าความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อเฉพาะบุคคล ที่ไม่มีผิดไม่มีถูก อยู่ที่มุมมองของแต่ละคน แต่ตนนั้น
มีความศรัทธาและมั่นใจในความเชื่อเรื่องเทวดาว่า ทุกสถานที่ล้วนแต่มีเทวดารักษาอยู่อาศัย และเทวดา
ในมุมมองของตนนั้น เป็นสิ่งบริสุทธิ์ หมายถึงหากเอ่ยถึงเทวดาก็ต้องนึกถึงความดีที่ เทวดาจะไม่มีที่มา
ลงโทษหรือเบียดเบียนมนุษย์ เพราะต่างอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในส่วนพิธีกรรม การกล่าวโองการ
อัญเชิญตัวดวงี่และพระอินทร์ แม้พระธรณีมารับเครื่องเช่นบูชา การบูชาตัวดวงี่จะทำทุกครั้งเมื่อ
บ้านเรือนจะมีงานทำบุญหรืองานอวมงคล เพื่อให้ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง
เมื่อกล่าวถึงตัวดวงี่คนล้านนา คือ การสร้างความเชื่อหรือสร้างบุคลาธิษฐานให้ผู้คนร่วมกันกราบไหว้
บูชาเป็นพะยานูปการทำให้เกิดความมั่นใจ เกิดความอบอุ่นใจในการดำเนินชีวิต เป็นกำลังใจให้วอน
ปลดปล่อยความทุกข์โศกเศร้าไปกับพิธีกรรม ให้สามารถฝ่าฟันอุปสรรคนานาประการที่ถาโถมเข้า
รุมร้าวภาวะร่างกายจิตใจของคนในบ้านเรือนให้ดีขึ้นได้ คนล้านนาที่มีความเชื่อในทางเดียวกัน จึงยึด
มั่นในแนวคิดความเชื่อนี้อย่างบริสุทธิ์ใจ

^{๕๗} สัมภาษณ์ นาย ก.(นามสมมุติ) ปราชญ์ชาวบ้าน, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปที่ ๔.๒๓ การรักษาเด็ก ด้วยการเป่าศีรษะ (ภาพจากผู้วิจัย)

แต่กระนั้นนาย ข. ก็ยังใช้สรรพวิชา ที่ครูบาอาจารย์สั่งสอนมา ในการเป็นหมอทางไสยศาสตร์ ด้วยการอาศัยการรับครูด้วยการตั้งขันครู เพื่อช่วยเหลือคนมากกว่า ๔๐ ปี โดยแต่ละวันจะมีผู้คนเวียนมาหา เพื่อขอให้รักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ทั้งหนักไปจนถึงโรคเล็กๆน้อยๆ จากการที่ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์ มีตั้งแต่เด็กทารกแรกเกิด ไปจนถึงวัยชรา ที่มาขอความช่วยเหลือ การทำพิธีเริ่มจากการพนมมือนึกถึงครูบาอาจารย์ ถึงสิ่งที่ตนเคารพนับถือ คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยช่วยเหลืออยู่เสมอ ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อส่วนบุคคล แต่ตนเองก็นับถือบูชาครูเทวดา ที่แต่ละปีจะมีการบวงสรวง บอกกล่าว และบูชาครูเป็นประจำไม่ขาด ในส่วนการรักษาของเขานั้น จะมีทั้งการเป่าหัวด้วยคาถามนต์ หรือใช้การเป่าคาถาใส่น้ำดื่ม หรือน้ำอาบล้างตัว จึงมีคนนิยมนำน้ำใส่ขวดมาให้แกเป่าคาถาให้เป็นประจำ หรือรักษาด้วยการใช้งาช้าง เป่าคาถาและถูนวดไปตามร่างกายที่มีปัญหา มีผู้มาขอรักษาที่ป่วยด้วยเป็น สาร (คล้ายโรคมะเร็งทางผิวหนัง) ที่จะมีลักษณะเป็นก้อนเนื้อ และเจ็บปวดทรมานมาก ผู้ป่วยหลายท่านถึงกับเชื่อในการรักษา นี้ อย่าง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ เพราะไปรักษาที่โรงพยาบาลปรากฏว่าต้องผ่าตัดและอันตราย แต่เมื่อมารักษาด้วยการรักษาทางไสยศาสตร์ที่บ้านแล้ว กลับหายดีขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ จึงทำให้ผู้ป่วยเหล่านั้นต่างพากันบอกต่อ จนมีคนมารักษามากมาย วันละหลายสิบคน ท่าน

ได้เล่าให้ฟังว่า คนที่มารักษากับตนเองน่าจะเป็นหลักหมื่น เพราะรักษาตั้งแต่ตนเองเป็นเด็ก จนปัจจุบันมีลูกมีหลานยังพามารักษาที่นี่ ผู้วิจัยมองว่าหากไม่รวมถึงศาสตร์วิชาที่มีการรักษาด้วยสมุนไพร และคาถาอาคมแล้ว อาจเป็นจิตวิทยาที่พึ่งพาพิธีกรรมแม้บางครั้งกายป่วยแต่จิตไม่ป่วย กลับเกิดมีพลังจิตที่กล้าแข็งต่อสู้ชีวิตทำให้เอาชนะโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆก็เป็นได้

รูปที่ ๔.๒๔ การรักษาด้วยงาช้างลงคาถาอาคม (ภาพจากผู้วิจัย)

ความเป็นมาของการมารักษาผู้คนด้วยศาสตร์อาคมคาถาของตนนั้น ได้รับการถ่ายทอดมาจากพระสงฆ์ที่วิชาถ่ายทอดให้ เพราะได้รับการทำนายทายทักว่าจะต้องมาช่วยเหลือคน โดยไม่มีการเก็บค่ารักษาแต่อย่างใด รักษาด้วยใจที่เมตตา เพราะเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวดาเองก็อยากให้เราช่วยเหลือคนให้พ้นทุกข์ เพราะบางคนหมดที่พึ่งในการรักษาจนท้อแท้แต่เมื่อมาหาเขา กลับช่วยให้เขารอดชีวิตขึ้นมาได้ ผู้คนมากมายจึงพากันมานับถือและยกย่องด้วยการมารดน้ำดำหัวเป็นประจำทุกๆปี จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มารักษาด้วย เดินทางมาจากต่างอำเภอ เพื่อมารักษา แต่เมื่อหายดีแล้วจึงได้พาคนในครอบครัวมารักษาด้วย และแพร่กระจายในโลกออนไลน์ทำให้คนรู้จักกันมากขึ้น โดยผู้ที่มารักษาต่างมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้อย่างเต็มร้อย เพราะเห็นและพิสูจน์ว่าเขาเองเป็นผู้ที่รักษาด้วยใจ โดยไม่ได้หวังผลตอบแทน แต่ก็มีคนจำนวนมากที่มาลองของหรือลองวิชา ด้วยความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งเขาเองก็ไม่ได้ปฏิเสธ เพราะศาสตร์นี้เป็นวิถีที่ตนเองสืบทอดรักษามาหลายสิบปี จนเกิดความมั่นใจในการรักษาของตน เขาได้กล่าวสรุปทิ้งท้ายว่า แนวคิดความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเทวดา เป็นความเชื่อปัจเจกบุคคล ที่ในยุคสมัยปัจจุบัน คนสมัยใหม่ไม่ได้เห็นคุณค่า และน้อมมาปฏิบัติตาม เพราะไม่มีองค์ความรู้ในทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน อีกทั้งสังคมล้าหน้าที่ถูกพัฒนาด้วยโลกวัตถุไป

ไกลเกินกว่าที่ผู้คนจะหันมาหาธรรมะ ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นเพียงรูปแบบที่ถือปฏิบัติตามกันมา โดยไม่รู้คุณค่าและความหมาย สุดท้ายก็จะส่งผลให้ความเชื่อดังกล่าวสูญหายไปตามกาลเวลา ผู้ที่จะรักษาอยู่นั้นคงเหลือเพียง ๑ ในสามส่วนเท่านั้น ที่เหลือเป็นกลุ่มคนที่ไม่เชื่อ ไม่นับถือเสียแล้ว อาจด้วยเพราะมีคนบางกลุ่มนำความเชื่อนี้ไปใช้ในทางที่ผิด เช่นการทำมาหากินอย่างผิดศีลธรรม และใช้ในทางลบเพื่อทำร้าย หรือส่งเสริมให้คนโลภ และหลง ดังนั้นสิ่งเดียวที่จะสามารถแก้ไขวิกฤตศรัทธา นั้นได้คือ การเข้ามาสัมผัสถึงรากเหง้าความเป็นมา ของการรักษาด้วยศาสตร์ลี้ลับนี้ ร่วมกับให้ผู้คนปฏิบัติปฏิบัติชอบตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และตนเองก็ตั้งใจว่า “จะขอทำหน้าที่นี้ไปจนหมดลมหายใจสุดท้ายของตนเอง”^{๕๘}

๔.๒.๒.๒ มุมมองจากบุคคลากรผู้ทรงคุณวุฒิ

นาย ค. นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ ได้แสดงความเห็นว่า ความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนา มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากแนวความคิดที่ว่า เทวดาจะสามารถช่วยอำนาจให้งานหรือพิธีที่ประกอบขึ้นนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ไม่มีอุปสรรคมาขัดขวาง และความศรัทธาต่อเทวดานั้น มีผลดี ในทางการเกิดความร่วมมือ หรือตั้งใจให้เป็นสมาธิ และสร้างความสามัคคี กลมเกลียวของคนผู้เข้าร่วมพิธี เพื่อประกอบกรงานนั้นๆให้สำเร็จเป็นหนึ่งเดียวกัน ส่วนข้อเสียในมุมมองของเขาคือ หากนำความคิดไปผูกกับเรื่องเทวดามากๆเข้า หากการงานนั้นๆมีอุปสรรค มักจะมองว่า เทวดาลงโทษ ซึ่งเป็นผลเสียต่อผู้เข้าร่วมพิธี และการทำงานที่ประกอบทำให้เสียขวัญและกำลังใจ ส่วนในเรื่องความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีผลกระทบต่อประเพณีและวัฒนธรรมนั้น มีอิทธิพลมาจาก การยกเทวดาให้เป็นบุคคล หรือ บุคลาธิษฐาน ที่ต้องให้ความสำคัญให้ความเคารพเป็นคนแรก หรือการทำบุญถึงผู้ตายจะต้องมีการทำบุญให้เทวดาก่อนเป็นต้น ในส่วนความเชื่อเรื่องเทวดาที่ส่งผลต่อการการท่องเที่ยว คือเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมการค้าขายสินค้าในท้องถิ่นได้ ถ้าสามารถผูกเรื่องราว หรือสถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้สนใจและแวะชม สักการะได้ และอิทธิพลที่มีต่อสื่อต่างๆนั้น เขามองว่า หากสามารถมีการนำข้อมูลต่างๆมาเผยแพร่ เช่น ภาพจากกล้องวงจรปิด ภาพอุบัติเหตุ หรืออื่นๆที่มีข้อมูลเกี่ยวกับผีสงเทวดา จะส่งผลให้เกิดอิทธิพลทางความเชื่อที่รวดเร็ว และกว้างขวางออกไป ส่วนค่านิยมที่คนรุ่นใหม่ในล้านนา มองเรื่องเทวดาคือ เกิดความคิดค่านความเชื่อเรื่องเทวดา เนื่องจากมุ่งพิสูจน์แต่ข้อเท็จจริง มากกว่าการปฏิบัติตามคติแฝง หรือภูมิปัญญาแฝงที่มากับกับความเชื่อเรื่องเทวดา^{๕๙}

นาง ง. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ ได้แสดงความเห็นว่า ความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนามีส่วนสำคัญในทางพิธีกรรมคือ พิธีกรรมส่วนมากจะเป็นงานมงคลของคนล้านนา จะต้องมีการ

^{๕๘} สัมภาษณ์ นาย ข. (นามสมมุติ) ประชาชนชาวบ้าน, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นาย ค. (นามสมมุติ), นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, [๖ มกราคม ๒๕๖๒].

อัญเชิญ หรือขอพรจากเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ช่วยคุ้มครอง และทำให้การประกอบพิธีกรรมนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และมุมมองทางด้านความศรัทธาต่อเทวดาในล้านนา ส่งผลดีในด้านจิตใจ คือเมื่อคนศรัทธาในเทวดา จะทำให้เขามีความสุขใจ สบายใจ คิดทำสิ่งใดเมื่อขออนุญาตเทวดาแล้ว ก็จะมี ความมั่นใจในการลงมือทำสิ่งนั้น ให้สำเร็จด้วยการมีกำลังใจจากการขอพรจากเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนผลเสียนั้น อาจทำให้สังคมเกิดความงมงาย และขาดความมั่นใจในตนเอง คิดทำสิ่งใดแล้วจะต้องบนบานศาลกล่าว และขอต่อเทวดาอยู่ร่ำไป ในด้านประเพณีและวัฒนธรรมของชาวล้านนานั้น มีอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องเทวดา เช่นการไหว้ผีปู่ย่า และการมีศาลพระภูมิไว้ในบ้านของคนล้านนา ล้วนให้เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองและให้โชคลาภ อีกทั้งยังส่งผลในด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวคือ เมื่อนักท่องเที่ยวจากทั้งไทยและต่างประเทศ เข้ามาเยี่ยมชมกราบไหว้ขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามสถานที่ท่องเที่ยวและวัดต่างๆ ในล้านนา ทำให้เศรษฐกิจในล้านนาดีขึ้น แม้กระทั่งสื่อเองในปัจจุบันมีรายการทางวิทยุ และโทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ มีการทำรายการและนำเสนอเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ออกมาอย่างมากมายหลายรายการ แต่อย่างไรก็ตามค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่มองความเชื่อเรื่องนี้ มีผลกระทบที่น้อยลงกว่าสมัยก่อน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ในล้านนาในปัจจุบัน มีความรู้และได้เล่าเรียนทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นกว่าสมัยก่อน และมีโอกาสการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ น้อยลง จึงทำให้ความเชื่อเรื่องเทวดาส่งผลกระทบต่อค่านิยมคนรุ่นใหม่ในล้านนา น้อยลง^{๖๐}

นางสาว จ. เจ้าพนักงานปฏิบัติงานสำนักงานพระพุทธศาสนา ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของความเชื่อเรื่องเทวดาว่า มีส่วนสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ ของทางล้านนา เช่นมีการอัญเชิญเทวดา ในการกระทำการดำเนินงานต่างๆ ซึ่งยังคงเป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนา และในความเชื่อด้านความศรัทธา เพื่อนำพาสังคมให้เกิดสิ่งดีๆ ขึ้น เช่นเชื่อแล้วทำให้คนในสังคมเกิดความเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว ย่อมเป็นสิ่งที่ดี แต่หากอีกมุมหนึ่งซึ่งคนมีความเชื่ออย่างงมงายแล้ว หรือเชื่ออย่างผิดๆ นั้น ย่อมไม่เป็นผลดีต่อสังคม ส่วนหนึ่งที่มีความเชื่อเรื่องเทวดาส่งผลอิทธิพลต่อประเพณีและวัฒนธรรมล้านนาคือ มาจากความเชื่อเรื่องผีसांगนางไม้ เพราะไม่ว่าพิธีกรรมใดๆ ส่วนใหญ่มักจะมีเรื่องการบวงสรวง และบูชาเทวดาก่อนเสมอ จึงเชื่อได้ว่าเป็นอิทธิพลที่มาจากความเชื่อเรื่องเทวดาโดยตรง และอิทธิพลที่มีต่อเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในล้านนาคือ ในความเชื่อส่วนมากจะมีการปลุกฝังให้เชื่อเรื่องสิ่งที่มองไม่เห็นพอสมควร จนกลายเป็นวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะหากสถานที่ใดที่มีเรื่องราวความเชื่อที่โดดเด่น เช่น เรื่องการขอหอย ขอให้ประสบความสำเร็จ สถานที่นั้นย่อมมีคนเข้าไปอย่างเนืองแน่น จึงส่งผลให้การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจเจริญ

^{๖๐} สัมภาษณ์ นาง จ. (นามสมมุติ), นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, [๖ มกราคม ๒๕๖๒].

ขึ้นตาม ในสังคมปัจจุบันอิทธิพลความเชื่อนี้ มีผลต่อด้านสื่ออย่างชัดเจน คือผู้คนสามารถเข้าถึงสื่อได้ง่ายและสะดวก หากสื่อต้องการนำเสนอเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะทำให้ผู้คนคล้อยตามได้ง่าย และอีกประการในการนำเสนอและรับสื่อ บางครั้งอาจจะไม่ได้กลั่นกรองให้ดี สามารถส่งต่อหรือเผยแพร่ได้ง่ายและรวดเร็ว เพราะพื้นฐานของคนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่แล้ว ทำให้ค่านิยมของคนรุ่นใหม่ในล้านนา แม้ว่าจะได้รับการศึกษาที่มากขึ้น ทำให้มีเหตุและผล แต่ก็ยังมีบางกลุ่มที่ชื่นชอบและศรัทธา แต่หากเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมานั้น มีแนวโน้มในความเชื่อเรื่องเทวดาที่ลดลงมาก และอาจลดลงเรื่อยๆ^{๖๑}

นางสาว ฉ. นักวิชาการศาสนาปฏิบัติกร ได้นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนาว่า มีส่วนสำคัญต่อคนในสังคม เช่น พิธีบูชาเทวดาที่รักษาพื้นที่ที่จะปลูกบ้านเรือน ก็จะมีการเตรียมของเพื่อบูชาท้าวทั้ง ๔ เป็นสวดหรือกระทงเพื่อขออนุญาตเจ้าที่เทวดา และในมุมมองเกี่ยวกับความศรัทธาที่มีอิทธิพลนั้น ขึ้นอยู่กับแต่ละพิธีกรรม เช่น ถ้าพิธีกรรมนั้นๆไม่เป็นการเบียดเบียนต่อชีวิตผู้อื่น ก็ถือว่าไม่มีผลเสียใดๆ แต่ถ้าหากต้องฆ่าสัตว์ เช่น ไก่ หมู เพื่อบูชาเทวดาก็มองได้ว่าเป็นการทำบาป และในส่วนของการนำเสนอผ่านสื่อในปัจจุบันมีอิทธิพลต่อคนในสังคมล้านนาอย่างแน่นอน เพราะสื่อเองก็ให้ความสำคัญและความสนใจกับเรื่องราวลึกลับ หรือสิ่งมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติมาก แต่อย่างไรก็ตามค่านิยมของคนในล้านนาปัจจุบันนั้นก็เริ่มลดน้อยถอยลงไปตามกาลเวลา^{๖๒}

นาย ข. นักวิชาการศาสนาได้แสดงความเห็นว่า ในสังคมล้านนาส่วนมาก นับถือผี ซึ่งแบ่งออกเป็นได้ทั้ง ผีที่ดี และผีไม่ดี ผีที่ดี เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่า อาρχิษ ผีจำพวกนี้ต้องเอาใจใส่ตามประเพณี ส่วนผีที่ไม่ดี หรือให้โทษ เช่น ผีตายโหง ตามสถานที่ต่างๆ หรือสัมภเวสี เป็นต้น ฉะนั้นคติความเชื่อทางพิธีกรรมของคนล้านนา จึงมีความเกี่ยวข้องกับเทวดาในส่วนที่น้อย เพราะส่วนใหญ่พิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับผี และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาของคนล้านนา ที่แม้จะมีความเชื่อในเรื่องการนับถือผี แต่ความศรัทธาในเทวดาก็ยังคงมีอยู่ ส่วนดินนั้นได้ผสมผสานพัฒนามาจากความเชื่อในการนับถือผี ที่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ แต่อย่างไรก็ต้องคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์บางประการที่เป็นของดั้งเดิม และในส่วนประเพณีวัฒนธรรมของคนล้านนา เขามองว่าไม่ค่อยมีความเกี่ยวข้องกับเทวดามากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นในส่วนพิธีกรรมทางศาสนา เช่นการกราบไหว้บูชาเทพราหู พระอินทร์ ซึ่งสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นเทวดาที่รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา ทำให้ส่งผลต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจในล้านนาในยุคสมัยปัจจุบัน เช่นการท่องเที่ยวเชิงเทวศาสตร์ เช่นพิพิธภัณฑ์ พระ

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางสาว จ. (นามสมมุติ), เจ้าพนักงานปฏิบัติงาน สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, [๖ มกราคม ๒๕๖๒].

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางสาว ฉ. (นามสมมุติ), นักวิชาการศาสนาปฏิบัติกรสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, [๖ มกราคม ๒๕๖๒].

พิษณุ จ.เชียงใหม่ มีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เข้ามาชม รวมถึงวัดต่างๆ ในแถบจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ มีรูปปั้นเทวดา องค์เทพต่างๆ ให้กราบไหว้บูชา ส่งผลให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากมากราบไหว้ขอพร แต่อย่างไรก็ดีอิทธิพลจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดานั้นไม่มีผลกระทบโดยตรง เพราะคนล้านนามีอัตลักษณ์ความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณ ผีบรรพบุรุษ อย่างเหนียวแน่นอยู่แล้ว แต่ความเชื่อเรื่องเทวดาก็เป็นเพียง ตัวแสดงใหม่ ที่เข้ามาเสริมเพื่อให้ความเชื่อเรื่อง ผีของคนล้านนาดูยิ่งใหญ่ขึ้นเท่านั้น^{๖๓}

นางสาว ช. เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานศาสนา ได้เสนอความเห็นว่แนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา มีส่วนสำคัญต่อพิธีกรรมทางล้านนา เพราะว่า เทวดาเป็นเสมือนตัวแทนคุณงามความดี ที่คอยปกป้องดูแล รักษา และเป็นสิริมงคลในทางพิธีกรรม มาตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนผลดีที่มีอิทธิพลต่อด้านความศรัทธาคือ เทวดาเป็นสิ่งที่แทนขวัญกำลังใจ ในการใช้ชีวิตประจำวันให้มีความสุข อยู่เย็นเป็นสุข ส่วนอิทธิพลต่อประเพณีและวัฒนธรรมนั้นส่งผลเพียงทางอ้อม เพราะส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา แต่เทวดาก็เปรียบเสมือนผู้มีพระคุณ ส่วนอิทธิพลแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่ส่งผลต่อค่านิยมของคนสมัยใหม่นั้นมีน้อยลง เพราะคนสมัยใหม่มีเทคโนโลยี เน้นความสะดวกสบาย จึงทำให้ผู้คนยึดติดกับวัตถุนิยมมากกว่าการสนใจในความเชื่อต่างๆ^{๖๔}

นาย ณ. เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานศาสนา ได้แสดงความคิดเห็นว่า ความเชื่อในเรื่องเทวดามีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางล้านนาคือ เป็นองค์ประกอบของความเชื่อของคนในพื้นที่ แม้ว่าสิ่งเหล่านี้จะมีอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม แต่เทวดาก็ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในความเชื่อเหล่านั้น และมุมมองด้านความศรัทธาต่อเทวดานั้น มีทั้งส่วนดีและส่วนเสียคือ ด้านดี ทำให้คนศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งความดีที่มีจากความเชื่อความศรัทธานั้นๆ ส่วนด้านเสีย อาจเป็นความเชื่อที่งมงาย หรือหมกมุ่นในด้านสิ่งที่มองไม่เห็นจนเกินไป และมีอิทธิพลในด้านประเพณีและวัฒนธรรมล้านนาเป็นอย่างมาก เพราะในสังคมล้านนามีความเชื่อที่ว่า เทวดาเป็นผู้ปกป้องรักษา ผู้คนหรือพื้นที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นนั้นๆ และยังเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การเคารพกราบไหว้เยี่ยงของสูงอีกด้วย และส่งผลต่อด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในด้านที่ดี เพราะประเพณีต่างๆที่ทำให้ชาวต่างชาติสนใจและเข้ามาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นนั้นๆ ทำให้สภาพเศรษฐกิจนารายได้เข้ามาสู่บ้านเมือง หรือประเทศได้เป็นอย่างดี ปรากฏผ่านสื่อต่างๆ เช่นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทวดา แต่

^{๖๓} สัมภาษณ์ นาย ช. (นามสมมุติ), นักวิชาการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [๑๐ มกราคม ๒๕๖๒].

^{๖๔} สัมภาษณ์ นางสาว ช. (นามสมมุติ), ผู้ปฏิบัติการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [๑๐ มกราคม ๒๕๖๒].

ค่านิยมของคนรุ่นใหม่ก็เปลี่ยนไป เพราะคนสมัยใหม่ไม่ค่อยมีความสนใจให้ความนิยมในเรื่องความเชื่อดังกล่าว อาจส่งผลให้ประเพณีพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อนี้ ลดน้อย หรือในอนาคตอาจจะไม่มีความเชื่อเหล่านี้อีกก็เป็นได้^{๖๕}

๔.๒.๒.๓ มุมมองจากพระสงฆ์ในล้านนา

พระ ท. พระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่มีความเชื่อในเรื่องเทวดาและพิธีกรรมในล้านนา จากวัดปางตันเตื่อ ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับแนวคิดความเชื่อ เรื่องเทวดาว่า เทวดานั้นมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในพิธีกรรมล้านนา คือการทำบุญเกือบทุกอย่างจะต้องมีการอัญเชิญ หรือกล่าวอ้างเรื่องเทวดาให้มารับรู้รับทราบตลอดเกือบทุกพิธีกรรม เช่นการ ขึ้นท้าวทั้ง ๔ การบอกกล่าวแม่พระธรณี การบูชาเทวดาในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งความศรัทธาที่มีต่อเทวดาในสังคมล้านนานั้น ส่งผลกระทบในแง่ดีและแง่เสียอย่างแน่นอน ส่วนที่เป็นแง่ดีคือ ทำให้พิธีกรรมดูเข้มขลัง และเป็นขวัญกำลังใจต่อการดำรงชีวิต ให้มีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวล้านนา แต่ผลกระทบที่ส่งผลเสียคือ บางครั้งทำให้คนลุ่มหลงมกมายมากเกินไป จากศรัทธากลายเป็นความมกมาย ถูกหลอกลวงหรือเกิดการต้มตุ๋นเสียเงินเสียทอง ต่อบรรดาผู้ที่แอบอ้างเรื่องเทพเทวดามาหาเงิน ซึ่งแท้แล้วอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องเทวดาที่ส่งผลต่อรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีนั้น มีส่วนมาจากความเชื่อเป็นหลัก และอีกส่วนเกิดจากศาสนา ในบางพิธีกรรมเช่น เรื่องของฝนฟ้า อากาศ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ล้วนมีความเชื่อว่าเป็นเพราะเทวดาบันดาลให้เกิดขึ้น คือพญาแถน การลอยกระทงหรือเทศกาลงานยี่เป็ง ก็เป็นเหมือนการขอขมาต่อแม่พระคงคา และความเชื่อบางเรื่องก็เกิดจากการนำมาเชื่อมโยงกับเทวดาจนกลายเป็นตำนานท้องถิ่นนั้นๆ ส่วนอิทธิพลที่เกี่ยวข้องในด้านการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจต่อคนในล้านนา หากจะกล่าวถึงโดยตรงก็คงจะเป็นไปไม่ได้ เพราะเทวดานั้นไม่ได้มีตัวตนให้เห็นจริงกับตา และจับต้องได้ในทางรูปธรรม มีเป็นเพียงนามธรรมและตำนานความเชื่อเท่านั้น แต่ก็ให้ผลในทางอ้อม ด้านการท่องเที่ยวคือ ศาสนสถาน เทวสถาน ที่มีรูปปั้นจำลองเทวดา หรือสถานที่ทางประวัติศาสตร์และตำนานที่เกี่ยวข้องกับเทวดา สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบ และศรัทธา มาท่องเที่ยวเข้าชมกัน จึงทำให้เศรษฐกิจในสถานที่ที่เกี่ยวข้องนั้นๆ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างคึกคัก และมีประโยชน์ต่อการสืบสานบำรุงศาสนาอีกช่องทางหนึ่ง แนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดายังมีอิทธิพลต่อสื่อทางด้าน วิทยุ โทรทัศน์ สื่อออนไลน์ เช่นการนำข้อมูลไปกระจายข่าวสารเพื่อเรียกความนิยมให้กับสำนักข่าวของตนเองเพื่อให้คนติดตามมากขึ้น เพราะทุกวันนี้ประชาชนมักจะชื่นชอบการเสพข่าวเรื่องอภินิหาร เรื่องลึกลับเป็นส่วนมาก และเทวดาเองก็เป็นสิ่งที่ฟังให้กับพวกเขาเหล่านั้น ให้เกิดความสบายใจ ในยามที่พึ่งพาใครไม่ได้ สื่อบางครั้งก็มีการกล่าวเชื่อมโยงถึงการบูชาเทวดาที่ตนนับถือ

^{๖๕} สัมภาษณ์ นาย ณ. (นามสมมุติ), ผู้ปฏิบัติการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [๑๐ มกราคม ๒๕๖๒].

เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ที่สืบทอดต่อกันมา เช่นศาลพระภูมิ เจ้าที่ มีเทวดาประจำสำนัก มีการบวงสรวงไหว้ครูแขนงต่างๆ ล้วนแต่มีการกล่าวอ้างถึงเทวดาทั้งสิ้น ท้ายที่สุดความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนา มีผลต่อค่านิยมของคนรุ่นใหม่ ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ ในจำนวนผู้คนสมัยใหม่ที่มีความเคารพนับถือ และเลื่อมใสและสืบทอดความเชื่อนั้นมาจากรุ่นสู่รุ่น เช่นการสืบเชื้อสายทางการทรงเจ้า เข้าทรง การนับถือเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตระกูล จึงทำให้วัยรุ่นที่ถูกปลูกฝังในเรื่องนี้ยังมีความคิดความเชื่อในเรื่องเทวดาฝังแน่นอยู่กับตัว แต่คนรุ่นใหม่ที่ไม่มีผลกระทบโดยตรงอีกกลุ่มหนึ่งคือเป็นกลุ่มคนสมัยใหม่ที่มีความเชื่อความคิดเป็นของตนเอง ไม่เชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ มักบอกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องงมงายไร้สาระ ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตโดยตรงต่อตนเองแต่อย่างใด ดังนั้นความเชื่อเรื่องเทวดาจะบังคับกันไม่ได้ มันเป็นเพียงความเชื่อส่วนบุคคล แต่ส่วนมากสังคมล้านนาก็ยังคงปลูกฝังและสั่งสอนสืบทอดกันมาเรื่องเทวดา ผ่านทางประเพณี วัฒนธรรม ควบคุมกันมา แม้ในปัจจุบันก็ยังคงมีให้เห็นความเชื่อดังกล่าว ให้พบเห็นได้ ตั้งแต่เกิดจนตาย มาจนถึงทุกวันนี้^{๖๖}

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ในล้านนา ผู้ทรงคุณวุฒินักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาเกี่ยวเนื่องกับศาสตร์วิชาแขนงต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า คนในสังคมทางศาสนานั้นมองอิทธิพลและผลกระทบจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาว่า มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งในส่วนของพิธีกรรมล้านนาที่ยังคงมีอัตลักษณ์รูปแบบของความเชื่อดั้งเดิม ที่ผูกพันกันมาแต่อดีต ส่งผลให้เกิดรูปแบบความศรัทธาที่หลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิต ทั้งประเพณีและวัฒนธรรม เช่น การอัญเชิญเทวดาในพิธีมิ่งคล หรืออวมงคลต่างๆ การบอกกล่าวอธิษฐานจิตถึงเทวดาผู้รักษากันเรือน หรือสถานที่อยู่อาศัย เช่นการบูชาท้าวทั้ง ๔ การบวงสรวงเช่นไหว้ในโอกาสสำคัญ เช่นงานบุญ หรือเมื่อมีเหตุเภทภัยต่างๆ เกิดขึ้น จนกระทั่งสืบทอดเป็นขนบธรรมเนียมการปฏิบัติที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ในแง่มุมส่วนดีคือ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ หลอมรวมใจให้คนล้านนาเกิดความสามัคคี ละอายและเกรงกลัวต่อบาป และเป็นรากฐานของการใช้ชีวิตที่อิงหลักคุณธรรมของเทวดา ถึงแม้ว่าจะเป็นในรูปแบบของความเชื่อ แต่ก็สามารถมีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทในสังคมได้อย่างมาก แต่แง่ลบในมุมมองของนักวิชาการ จะเน้นไปในส่วนที่การผูกความเชื่อไว้กับสิ่งที่มองไม่เห็น หรือสิ่งที่นอกเหนือเหตุผลจนมากเกินไป ทำให้เกิดความวิบัติทางศรัทธา ก่อเกิดเป็นความลุ่มหลงและงมงายได้ในที่สุด แต่อย่างไรก็ตามคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็ยังมีทั้งกลุ่มที่ถูกปลูกฝังค่านิยมในความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา จนทำให้ยังคงรักษารูปแบบและความเชื่อเอาไว้อยู่ แม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่สิ่งที่ยังคงมีอยู่ในใจคือความศรัทธาต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถืออยู่ จะมีเพียงบางกลุ่มที่มีแนวคิดความเชื่อสมัยใหม่

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระ ท. (นามสมมุติ), นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วัดปางตันเตื้อ อำเภอแม่สาย จ.เชียงใหม่, [๗ มกราคม ๒๕๖๒].

และปฏิเสธความเชื่อดังกล่าว ทำให้เกิดสัดส่วนที่ไม่ควรมองข้ามที่อาจทำให้คนในสังคมเกิดกระแสความศรัทธาเสื่อมถอย และลดน้อยถอยลงไปทุกทีๆ

ดังนั้น จึงสามารถสรุปอิทธิพลของความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนา จากทั้งการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในแง่มุมต่างๆ ได้ดังนี้ว่า อิทธิพลต่อด้านประเพณี พิธีกรรม ตามความเชื่อของชาวล้านนา มีบริบทที่บ่งบอกถึงรากเหง้าความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทวดา เช่นการบอกกล่าว ขออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ชาวล้านนาเรียกว่า “ผี” เช่น พิธีกรรมการบูชาผีแสน หรือเทวดาผู้สร้างชีวิต หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน เช่นพิธีการแรกนา เรียกขวัญ เพื่อบูชาเสื้อบ้านเสื้อเมือง เสื้อนา เทวดาผู้รักษาท้องนาท้องไร่ พิธีบูชาท้าวทั้ง ๔ ซึ่งเป็นเทวดาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโลกมนุษย์ คอยปกป้องรักษาบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และรักษาอาราม พิธีกรรมการสืบทอด ปัดเคราะห์ ที่รับอิทธิพลความเชื่อผสมผสานมาจากศาสนาพราหมณ์ เพื่อการขอพรจากเทวดามาปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายต่างๆ พิธีการไหว้ผีเจ้านาย คือเทวดาผู้ที่เคยเกิดเป็นเจ้าเมือง พ่อบ้านดูแลปกครองบ้านเมืองนั้นๆ มาก่อน ทางล้านนาจึงเชื่อว่ามีเทวดาที่เรียกว่า ผีอาฮัก เจนบ้าน เจนเมือง เสื้อบ้านเสื้อเมือง ที่จะมีพิธีกรรมการบวงสรวง เช่นสังเวยเป็นประเพณีท้องถิ่น และเทวดาในระดับของคนทั่วไปคือ ผีปู่ย่า ผีผด ผีเม็ง ที่เชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษที่ยังคงปกป้องรักษาคุ้มครองตระกูล หรือคนในครอบครัวอยู่

สะท้อนให้เห็นว่าคติความเชื่อเรื่องเทวดานั้นมีความเกี่ยวข้องกับสังคมล้านนา และส่งอิทธิพลมาอย่างยาวนานมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนอิทธิพลด้านวรรณกรรม สืบเนื่องมาจากล้านนาได้รับอิทธิพลการนับถือศาสนาจากลังกา และพม่า จนเกิดการผสมผสานคติความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรมดั้งเดิม จนเกิดเป็นองค์ความรู้ทางภาษาและวรรณกรรม ที่ถูกถ่ายทอดผ่าน ตำนาน กาพย์โคลง ฉันท์ บทกวีเป็นลายลักษณ์อักษร บนใบลาน พับสา เป็นชาดก คำวธรรม ที่อ้างอิงแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา ที่แสดงเป็นตัวละครที่มีบทบาทแทนคุณงามความดี ผู้เป็นแบบอย่างต่อชนรุ่นหลัง สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการปลูกฝังความเชื่อความศรัทธาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดลงไป ในวรรณกรรมต่างๆ อิทธิพลด้านศิลปกรรมในล้านนา ถือว่ามีเอกลักษณ์ความโดดเด่นที่ชัดเจน สะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาที่เด่นชัด เช่น ภาพจิตรกรรม ภาพวาด ภาพเขียน ที่ถ่ายทอดลงบนฝาผนัง บานประตู หน้าต่าง ตามสถานที่สำคัญต่างๆ เช่น วัดวาอาราม เทวสถาน ที่สะท้อนจิตวิญญาณของผู้คนที่มีความศรัทธาต่อเทวดา หรือประติมากรรม ที่ถูกรังสรรค์ปั้นแต่งขึ้นมา เพื่อบ่งบอกถึงความเชื่อตามคติของจักรวาล เพื่อเป็นพุทธบูชายังสถานที่นั้นๆ ทั้งรูปปั้นเทวดา สัญลักษณ์แห่งสรวงสวรรค์ ผ่านงานทางพุทธศิลป์ ประดับประดาอย่างสวยงาม และบ่งบอกถึงที่มาของความเชื่อมาแต่อดีต ด้านสถาปัตยกรรมล้านนา มีที่มาที่รับเอาคติความเชื่อเกี่ยวข้องกับเทวดามาเช่นกัน เช่น สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ที่มีคติการสร้างอ้างอิงตามรูปแบบของอิทธิพลที่รับเอาความเชื่อทางศาสนา

ผสมผสานกับตำนานความเชื่อท้องถิ่น บ่งบอกถึงความเป็นสิริมงคล สิ่งที่ดีงาม จากเทวดาผู้รักษาคุณความดี นาฏกรรมล้านนาเอง ก็มีการประยุกต์ท่วงท่าลีลา การพ้อนรำ และการแสดงออกผ่านเครื่องแต่งกาย และความหมายของการแสดงออก ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีอยู่จริงของเทวดา และคุณค่าที่เทวดามีต่อผู้คนในสังคมนั่นเอง

อิทธิพลด้านความศรัทธา ที่ก่อเกิดมาจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดานั้น มีทั้งที่เป็นแบบบุคคลาธิฐาน คือมีการนับถือเทวดาอย่างบุคคล หรือการมีตัวตน อันบ่งบอกถึงผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ประกอบการกุศลต่างๆ ย่อมเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจสามารถบันดาลความสุข และความสมหวังได้ จึงเป็นที่มาของการร้องขอ อ้อนวอน และขอพรจากเทวดา ส่วนความศรัทธาแบบธรรมาธิฐาน คือเชื่อมั่นในคุณความดีที่เป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ แต่บังเกิดความสุขใจ ปิติใจ ในการสร้างความดี ที่บ่งบอกว่าหากทำความดีแล้ว ความสุขในเทวโลกภายหน้าจะมีแก่ตนได้ ดังนั้นความศรัทธาในสังคมชาวล้านนาจึงถือว่าได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากความเชื่อเรื่องเทวดานั้นเอง แต่หากว่าคนในล้านนามีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึง กัมมสัทธา คือเชื่อเรื่องของเหตุและผลของกรรม จะทำให้เกิดสัมมาทิฐิที่มองหันกลับมาพึ่งพาตนเองมากยิ่งขึ้น และอิทธิพลดังกล่าวยังเป็น ที่มาของอิทธิพลที่ส่งผลต่อสภาพสังคมปัจจุบันด้าน เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว ด้วยการนำคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น มาผสมผสานกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมการยึดถือปฏิบัติที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดจุดเด่นที่เป็นศิลปะทางภูมิปัญญา และคุณค่าทางการท่องเที่ยวสามารถดึงดูดผู้คนจากต่างถิ่นให้มาเยือน นำมูลค่าทางการท่องเที่ยวตามมา

แต่กระนั้นก็ยังมิใช่อิทธิพลด้านลบที่เจริญตามค่านิยมแบบวัตถุนิยม ที่แอบแฝงเจือปนด้วยความมกมาย ไร้เหตุไร้ผล จนกลายเป็นปัญหาสังคมด้านวิกฤตทางศรัทธาได้ด้วย เช่น เรื่องการหากินกับความเชื่อ หรือการค้าขายวัตถุมงคลที่ราคาแพงเกินกว่าความจริง จนกระทั่งในปัจจุบันมีกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่ใช้หลักการทางความคิด ที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ต้องการเข้ามาพิสูจน์ความมีอยู่จริงของความเชื่อเรื่องเทวดา จนเกิดกระแสการเคลื่อนไหวทางความคิด ที่ผิดแปลกออกไป เช่นคนที่ปฏิเสธการมีอยู่จริงของเทวดา หรือสิ่งที่มองไม่เห็นอย่างสิ้นเชิง นำไปสู่การเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความศรัทธา แต่สามารถดำรงอยู่ได้ร่วมกับสังคมที่มีความศรัทธาอย่างแรงกล้า ที่สร้างค่านิยมของการไม่เชื่อ จึงต้องพิสูจน์ เมื่อพิสูจน์แล้วจึงเชื่อตามเหตุตามผล ก่อเกิดเป็นคุณค่าที่สังคมได้รับอิทธิพลจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดานี้ ทั้งจากความสัมพันธ์ที่ทำให้ทราบได้ว่า เทวดาเองก็คือปุถุชนเช่นคนธรรมดา ที่หากมนุษย์สามารถขัดเกลาคิดใจ และปรับปรุงนิสัยการใช้ชีวิตแล้ว ก็สามารถมีคุณค่าเทียบเท่าได้กับเทวดาได้ และการยอมรับในเหตุและผล ที่ใช้ความศรัทธาที่อาศัยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ จะทำให้คนในสังคมมองเห็นทางสายกลางที่ มนุษย์และเทวดาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่เบียดเบียน คือต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ทั้งในทางจิตใจ และการใช้ชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ส่วนความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

หากมองให้ลึกแล้วก็เกิดจากการศึกษา อย่างมิได้ใคร่ครวญพิจารณาให้ถ้วนถี่ จึงมีความคิดความเชื่อ นำไปสู่วิถีการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง เช่นการพึ่งพาอ่อนวอนขอความช่วยเหลือ ด้วยการติดสินบน หรือการ ปิบบังคับให้เหวตามาช่วยเหลือ ทำให้มนุษย์หลงลืมศักยภาพใจตนเอง ที่ควรจะพากเพียรและพัฒนา ความสามารถของตน มากกว่าการเอาแต่พึ่งพาร้องขอโดยไม่ลงมือทำอะไร ผลสุดท้ายแล้วเมื่อมีการ ปรับทัศนคติและทำความเข้าใจในความเชื่อเรื่องเหวดตาให้ถึงแก่นแท้แล้ว จะทำให้การสืบสาน พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างถูกต้อง ที่แนวคิดความเชื่อนี้ สามารถเป็นตัวขับเคลื่อนและหนุนนำ ส่งเสริมให้ผู้คนในสังคม ได้ยึดหลักการปฏิบัติที่ตรงตามเหตุและผลที่พึงงาม พุทธศาสนาเองก็จะ สามารถยืนยงดำรงอยู่ได้ トラバใดที่คนในสังคมล้าช้าพิจารณาด้วยหลักธรรม มากกว่าความเชื่อ นั้นเอง

สุดท้ายประโยชน์ที่ผู้คนเองจะได้รับจากอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องเหวดตาในล้านนา จะ นำพาให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สู่อารยธรรมและการพัฒนาสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ที่ได้วิเคราะห์ประกอบกับ ความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ พระสงฆ์ และมุมมองของปราชญ์ชาวบ้านที่ถือว่าคลุกคลีอยู่กับวิถีจารีตความเชื่อนั้นโดยตรง ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยชราที่มองว่า ความศรัทธาและความ เชื่อในเรื่องเหวดตาในล้านนานั้น มีส่วนสำคัญที่ผูกติดกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่า มาจากแก่นเดียวกัน ที่เน้นให้ผู้คนเป็นคนดี เชื่อในบาปบุญคุณโทษ และยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของ คนในชุมชนหรือสังคมตามชนบทอย่างเหนียวแน่น แต่เหวดตาที่ปราชญ์ชาวบ้านมองเหวดตา กลับเป็น รูปแบบของสัญลักษณ์ของคุณงามความดี ไม่ใช่เหวดตามจินตนาการดังที่คนสมัยใหม่นึกถึง และ แสดงความเห็นว่าคุณสมัยใหม่ยังไม่เข้าใจถึงตัวตนของเหวดตาอย่างแท้จริง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิด ที่คลาดเคลื่อน เมื่อนำไปผสมกับความรู้อะไรหรือศาสตร์ที่เป็นมิจฉาวิชา จึงเกิดเป็นรูปแบบความเชื่อที่ส่งผล เสียต่อความศรัทธาที่เป็นรากเหง้า ถึงแม้หลักการปฏิบัติและพิธีกรรมที่ตนสืบทอดอยู่นั้น จะทำให้คน สมัยใหม่มองว่า งามงายไร้สาระ

แต่หากลองพิจารณาคติแฝง หรือกุศโลบาย ที่ถูกถ่ายทอดผ่านรูปแบบพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็น เป็นศาสตร์การรักษาโรค หรือการเยียวยารักษาเคราะห์กรรม ล้วนแต่อิงอาศัยหลักการคำสอนของ พระพุทธเจ้า ที่สอนให้คนในสังคมตั้งตนอยู่ในความดีและหลีกเลี่ยงการทำชั่ว แต่เมื่อใดที่คนสมัยใหม่นำ ค่านิยมในการพิสูจน์ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์แล้ว หรือเพียงแค่อยากรู้ อยากลอง แต่ไม่ได้ต้องการ ศึกษาถึงแก่นลึกแล้ว จะเห็นว่าสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้หรือมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า คือสิ่งที่งามงายไร้ สาระ และไม่มีแก่นสาร ทำให้เสื่อมความศรัทธาและพากันถอยหนีออกจากวิถีที่ถูกส่งต่อมาแต่อดีต จนอาจสามารถเลือนหายไปในอีกไม่กี่รุ่นอายุคนได้ หากไม่มีการรื้อฟื้นหรือสืบทอด ความเชื่อนี้มี โอกาสสูญหายไปกับกาลเวลาได้ในที่สุด และพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเองก็มองว่า แนวคิดความเชื่อ เรื่องเหวดตาในล้านนานั้นมีมูลเหตุมาจากตำนานเรื่องเล่า ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาในท้องถิ่น

ผสมผสานกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อว่าเทวดานั้นคือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ แต่ผูกพันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตคนล้านนามาช้านาน แม้แต่งานบุญ หรือพิธีกรรมทางศาสนาเองก็ยังมีอาการอ้างถึงเทวดาอยู่ในเกือบทุกพิธี แนวคิดความเชื่อดังกล่าวจึงถูกหล่อหลอมเป็นความเชื่อที่ฝังรากอยู่ในคติความเชื่อของคนในสังคม แต่หากเมื่อใดที่ผู้คนละเลย หรือหลงลืมการเข้าวัดเข้าวา มาศึกษาคำสั่งสอนแล้ว วิธีของความเชื่อนี้ก็จะลดน้อยถอยลงไปตามเช่นกัน และเมื่อใดที่ผู้คนใช้ความศรัทธาโดยไม่อาศัยหลักของปัญญาในการหาเหตุผลแล้ว จะส่งผลให้เกิดวิกฤตทางศรัทธาในสังคมขึ้นอย่างแน่นอน ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่รักษาพระธรรมคำสั่งสอนเอง จึงควรให้ความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อนี้อย่างถูกต้อง และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อพุทธศาสนิกชนที่คอยซึมซับและรับรู้อยู่ในสังคมต่อไปนั่นเอง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา “ความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” ครั้งนี้มี วัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาเทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎก ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา และ ๓) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนา โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ต่างๆ งานวิจัยทางวิชาการ และหนังสืออื่นๆที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน แล้วรวบรวมข้อมูล เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบความถูกต้องโดยอาจารย์ที่ปรึกษา สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยพอที่จะประมวลผลสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา ในครั้งนี้ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ในการทำวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ เทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎก

เทวดาตามความหมายในทางพระพุทธศาสนา ก็คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในเทวโลก เทวดาผู้ชายคือ เทพบุตร เทวดาผู้หญิงคือ เทพธิดา อาศัยอยู่ในชั้นสวรรค์มี ๖ ชั้น จึงมีชื่อเรียกว่า ฉกามาพจร ซึ่งมีความหมายถึง ภพภูมิที่ยังติดอยู่ในบ่วงกามตัณหา ยังมีความอยาก ความใคร่ มีการจุติ เกิด ดับ คล้ายปุถุชนเหมือนดังโลกมนุษย์ แบ่งออกได้เป็น ชั้นจตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี ดังที่มีปรากฏยืนยันในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก และนอกจากนั้นในทางพระพุทธศาสนายังสามารถแบ่งแยกย่อยลงไปเป็นอีก ๓ ประเภทคือ สมมุติเทพ คือเทพโดยสมมุติเช่น พระราชา พระมหากษัตริย์ อุบัติเทพ คือเทพที่เกิดโดยการอุบัติขึ้น และวิสุทธิเทพ คือผู้ที่ชำระกิเลสให้่องใสแล้ว เช่นพระอริยสงฆ์ โดยการอุบัติขึ้นมาของเทวดานั้นเกิดมาจาก ผลบุญที่ได้เพียรกระทำสั่งสมเอาไว้ จนเกิดเป็นเหตุปัจจัยของกุศลกรรม ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ และอาศัยคุณธรรมเบื้องต้น คือ หิริ โอตตปปะ นำพาให้ไปเกิดบนสรวงสวรรค์ชั้นต่างๆ ได้สวยทิพย์สมบัติของเทวดา เช่น มีกายทิพย์ รัศมีทิพย์ อำนาจทิพย์ และเสวยอาหารที่เป็นทิพย์ แต่กระนั้นเทวดาก็สามารถจุติดับลงจากภพสวรรค์ได้เช่นกัน หากหมดบุญหรืออายุขัยในเทวโลกลงแล้ว หรือเกิดความโกรธทะเลาะวิวาทต่อกัน

ดังนั้น จึงมีธรรมเนียมการปฏิบัติบูชาต่อเทวดาเพื่อการยกย่อง ในคุณงามความดีที่ได้กระทำตนเป็นแบบอย่าง อีกทั้งยังใช้เพื่อระลึกเป็นสติ เรียกว่า เทวานุสติ เพราะด้วยคุณธรรมที่มีอยู่ในเทวดา คือ สัปปุริสธรรม ๗ ประการ เพื่อให้จิตใจบังเกิดกุศลธรรมนำไปสู่ความเบิกบานและผ่องใส รวมไปถึงการได้สละอุทิสบุญให้แก่เทวดา ในการทำพิธีกรรม คือเทวดาพลี เช่น การสงเคราะห์ บวงสรวง น้อมให้แก่เทวดา เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพยำเกรง และเป็นที่รักของเทวดา ซึ่งเทวดานั้นมีคำสอนรองรับในคัมภีร์พระไตรปิฎก ว่ามีอยู่จริงและเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกับมนุษย์ในฐานะของสัตว์ในสังสารวัฏ ที่ต้องเวียนว่าย ตาย เกิด เช่นกันกับมนุษย์ ดังนั้นผู้ใดที่ได้สั่งสมกระทำคุณงามความดีเอาไว้ในครั้งสมัยเป็นมนุษย์ ก็จะสามารถอุบัติเป็นเทวดา และผู้ที่ได้เป็นเทวดาแล้วก็มีโอกาสที่จะต้องกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ หรือสัตว์ในภพภูมิอื่นๆตามเหตุตามปัจจัยของผลบุญแลคุณธรรมของตน

๕.๑.๒ ความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมล้านนา

ความเชื่อเรื่องเทวดาที่ปรากฏในสังคมไทย ได้รับอิทธิพลจากคติทางความเชื่อจากบรรพบุรุษตั้งแต่สมัยโบราณ และได้สืบเนื่องกระจายไปตามแต่ละท้องถิ่นภูมิภาค โดยอาศัยหลักของการยอมรับ นับถือ และปฏิบัติตามกันมาจากการวิวัฒนาการของความเชื่อทางจิตวิญญาณในธรรมชาติ ที่มีพลังอำนาจ ก่อให้เกิดคติความเชื่อในการนับถือ ผีसाง นางไม้ เทวดา ทั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยที่พระโสมณะ และพระอุตตระ ได้นำพระธรรมคำสั่งสอนเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ นำมาซึ่งพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม ที่อิงอาศัยหลักคำสอนเรื่องศีลธรรม และการทำความดี และที่ไร้รูปแบบแต่มีแบบแผนให้ปฏิบัติสืบต่อกันมา จึงกลายเป็นเพียงความเชื่อดั้งเดิมที่มีเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติในทางลัทธิความเชื่อดั้งเดิมและศาสนาพราหมณ์ฮินดู แต่แนวคิดความเชื่อทั้งสองนี้ ก็ได้สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในสังคมแต่ละด้าน เช่นอิทธิพลต่อวรรณกรรม ศิลปกรรมด้านต่างๆ อธิ จิตรกรรม ประติมากรรม และได้ถูกผสมผสานแลกเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและยุคสมัยในเวลาต่อมา

ชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่องของเทวดา จากคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลมาจากการเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร ทั้งจากนครทวารวดี สุโขทัย อโยธยา ศรีลังกา และพม่า และอิทธิพลจากที่มาของความเชื่อดั้งเดิมล้านนาเป็นหลักสำคัญ ที่เชื่อและอาศัยในสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล นอกจากนี้ก็ยังมีมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผี วิญญาณ เทพเจ้า เหล่าเทวดา และความเชื่อในพลังลี้ลับทางโหราศาสตร์ อธิฤทธิปาฏิหาริย์ ที่เป็นเวทย์มนต์คาถา คอยปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้ออกไป และยังมีความเคารพยำเกรงต่อเทวดา หรือที่คนล้านนาส่วนใหญ่เรียกเทวดาว่า “ผี” สามารถแบ่งแยกเป็นประเภทได้เป็น ๓

ประเภท โดยการยกย่องจากลำดับผี ขึ้นสู่ความเป็นเทวดาชั้นสูง คือ ๑) ผีฟ้า และผีแถน ลดหลั่นลงมาตามลำดับความสำคัญ ๒) เทวดาอารักษ์ ที่รักษาประจำบ้านเมือง หมู่บ้าน เช่น ผีเจ้านาย เสือเมือง เสือผ้า เสือวัด และ ๓) ผีบรรพบุรุษที่คอยรักษาต้นตระกูล เครือญาติสายเลือด เช่น ผีปู่ย่า ผีมด ผีเม็ง ผีลัวะ ผียาง ผีปู่สะย่าสะ และนางแก้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวล้านนาให้ความสำคัญกับเทพหรือเทวดาแต่ละลำดับชั้น ตามความสำคัญหน้าที่ที่เทวดาเหล่านั้นดูแลรักษา เป็นที่มาของการบูชากราบไหว้ตามแต่ละท้องถิ่น โดยจะมีพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อด้วยการเซ่นไหว้เป็นประจำทุกปี นอกเหนือจากนี้ชาวล้านนายังเชื่อเรื่องการดูฤกษ์ยามยามดีอันเป็นเวลามงคลในการประกอบกิจกรรมต่างๆด้วย ซึ่งอาจมีการเรียกชื่อที่แตกต่าง ผิดเพี้ยนกันไปบ้าง เกิดเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมล้านนา ที่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดานั้นเอง

๕.๑.๓ วิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนา

ความเชื่อของชาวล้านนาที่ได้รับอิทธิพลมาจาก เทวดา เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบแล้ว อาจไม่ต่างอะไรกับคนปัจจุบันที่มีความเชื่อทั้งในเรื่องพุทธศาสนา โหราศาสตร์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่โดยความเป็นจริงแล้วความเชื่อของชาวล้านนาดังกล่าวเป็นความเชื่อสั่งสม ที่ผ่านการสั่งสอน และปลูกฝังจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่นหนึ่งที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาด้วยระยะเวลาอันยาวนาน จึงปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นเด่นชัดทั้งใน รูปแบบด้านประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม ที่บ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ของล้านนาที่อาศัยหลักความเชื่อดั้งเดิม กับเรื่องราวในทางพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน และในทางวรรณกรรมที่มีปราชญ์ผู้รู้ทั้งที่เป็นพระสงฆ์ และฆราวาส ได้รจนารังสรรค์เรื่องราวให้สอดคล้องกับแนวคิดความเชื่อนี้ และในรูปแบบทางศิลปกรรมด้านต่างๆ ทั้งจิตรกรรม ภาพเขียน ตามผนัง บานประตู หน้าต่าง ตามโบราณสถาน โบราณวัตถุ และจารึกบันทึกไว้ รวมถึงการสร้างสรรคของช่างในสมัยโบราณที่สร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรม ที่สอดแทรกแนวคิดความเชื่อ เรื่องเทวดา ได้อย่างงดงาม หรือแม้กระทั่งอัตลักษณ์ทางนาฏกรรม ฟ้อนรำ ที่สื่อถึงความเชื่อและการให้ความเคารพนับถือเทวดา สืบทอดเป็นความเชื่อที่มุ่งเน้นให้คนประกอบคุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง อีกทั้งยังได้หล่อหลอมจนเกิดเป็นคติความเชื่อที่มั่นคง ดำรงไว้ได้ด้วยแนวคิดที่ผูกติดกับหลักการปฏิบัติทางรูปธรรม ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไปหลายร้อยปี และมีการรับ สอดแทรก แทรกแซง หรือปรับของเก่าให้เป็นของใหม่ ด้วยผลจากการแก่งแย่งทางการปกครองของแต่ละสมัยของกษัตริย์ของล้านนาก็ตาม แต่ว่าก็ยังคงรักษาแนวคิดที่เป็นหัวใจหลักเอาไว้ได้ว่าดังนั้นความเชื่อในเทวดา เป็นบุคลลาธิฐาน ที่อาจมีความหมายในทางธรรมาธิฐานถึง ผู้ทำกรรมดี ผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ในศีล อยู่ในธรรม จึงย่อมยังเกิดความสุขขึ้นในบันดลนั้นแบบโอปปาติกะก็ได้ คือเกิดความสุข ปิติความอัมเอบกายใจในบัดดลนั้น หรือย่อมได้รับความสุขในภายหน้าเป็นผลตอบแทน นำมาซึ่งผลผลิตทางความเชื่อ ที่ขยายไปสู่สังคมล้านนา ทั้งด้าน

เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ที่มีผลต่อค่านิยมของคนรุ่นใหม่ ที่ยังคงเชื่อและรักษาแนวคิดเกี่ยวกับเทวดา ตามหลักศาสนาพุทธ และไสยศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ ยังผสมผสานเจือปนกันอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีค่านิยมของผู้คนสมัยใหม่ที่ไม่พึ่งพาศาสนา หรือเรียกว่า คนไร้ศาสนา เพิ่มมากขึ้น แต่วิถีการใช้ชีวิตของชาวล้านนาก็ยังคงต้องพึ่งหลักแนวคิดความเชื่อนี้ ผ่านจารีตทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นล้านนามาจนถึงทุกวันนี้

ประโยชน์ที่ก่อเกิดจากความเชื่อเรื่องเทวดา ที่มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนา นำมาซึ่ง องค์ความรู้ว่ามนุษย์และเทวดาต่างมีความสัมพันธ์ที่สามารถบรรลุธรรมชั้นสูงได้ด้วยหลักการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เพียรทำความดี และละเว้นความชั่ว ไม่หลงมัวเมาไปกับการทำผิดบาปทั้งหลาย เมื่อแนวคิดนี้สามารถชี้ชัดให้เห็นคุณค่าทางความเชื่ออิงตามหลักธรรมคำสอนแล้ว การเชื่อในเทวดาย่อมทรงคุณค่าในทางจิตใจอย่างมาก และเมื่อใดที่คนในสังคมเกิดความเข้าใจในทิศทางที่ถูกต้องแล้ว ย่อมเข้าถึงความมั่นคงในศรัทธา คือไม่หวั่นไหวไปกับความเชื่อที่ไม่สมเหตุสมผล ไม่ต้องคอยหวังพึ่งสิ่งอื่นจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวดาใดๆ สามารถดำรงตนเป็นชาวพุทธได้อย่างชัดเจน และถูกต้อง ปัญหาที่จะตามมาจากศรัทธาที่คลาดเคลื่อนหรือมลายก็จะกลายเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ด้วยเหตุและผล ทำให้คนในสังคมล้านนาเกิดมีภูมิคุ้มกันที่เพียงพอ ไม่ประมาทกับการเอื้อต่อมิฉฉาชีพต่างๆที่จะเข้ามา ทั้งมิฉฉาพิรุณที่จะแอบแฝงมาในสังคมแห่งศรัทธา และไม่ตกเป็นทาสของผู้ที่ใช้ความเชื่อนี้ในการชักจูงไปในทางที่ผิด เพราะมัวหวังเพลินหวังผลจากฤทธาานุภาพและเทวดาานุภาพลบล้างบาป จนละเลยความถูกต้องอิงตามหลักการบูชาเทวดาที่สมควรจะเป็น เช่นนี้จึงแสดงให้เห็นว่า แม้แต่เทวดาอย่างจอมเทพยังเคารพนบไหว้ มนุษย์ผู้มีศีล มีธรรม ที่ถือว่าเป็นบุคคลผู้ประเสริฐที่ควรเคารพ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้ใดมีอำนาจวาสนากว่าใคร แต่ขึ้นอยู่กับคุณธรรมในตัวบุคคลนั้นๆ หรือแม้แต่การเข้าใจผิดด้วยการตั้งอำนาจฤทธิ์ของเทวดามาใช้ในการ ปลุกเสกเลขยันต์ ทำของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลีลับต่างๆ มาใช้เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนในสังคม โดยไม่ได้ให้ความรู้ที่ถูกต้อง ไม่พอยังเป็นตัวการในการทำลายศีลธรรมและหลักปฏิบัติที่ต้องให้แก่สังคม ถึงแม้ว่าสังคมล้านนาจะมีเอกลักษณ์และคุณค่าทางประเพณีวัฒนธรรมดีอยู่แล้ว แต่หากผู้ที่นำไปเผยแพร่บอกต่อ หรือทำตามกันอย่างผิดๆ จนเกิดเป็นค่านิยมที่ผิดต่อคนในสังคมเสียแล้ว ก็คงจะส่งผลเสียต่อภาพรวมของสังคมให้เสื่อมถอยลงไป และยากต่อการจะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับมาดีได้เหมือนเดิมนั่นเอง และท้ายที่สุดควรอาศัยแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ด้วยการใช้เป็นตัวขับเคลื่อนศูนย์รวมแห่งความศรัทธา ช่วยเหลือเยียวยาจิตใจเมื่อขาดกำลังใจ หรือสูญเสียความเชื่อมั่นในตัวเองลงไปเท่านั้น แต่อย่าให้มาสำคัญเกินกว่าหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นวิกฤตทางศรัทธาขึ้นมาได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษา ความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา ทำให้ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัย เพื่อศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

ผลการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ คือการศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีความรู้ทางด้านแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาในเฉพาะล้านนา เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในที่ถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามครอบคลุมเฉพาะในส่วนความเชื่อท้องถิ่นในล้านนาเท่านั้น จึงควรศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่ปรากฏในสังคมไทยร่วมด้วย เพื่อให้เกิดการศึกษาเปรียบเทียบ และถ่วงดุลเป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตที่ตรงตามหลักธรรมคำสอน เพื่อแก้ไขวิกฤตศรัทธาที่ไม่ถูกต้องให้กลับกลายเป็นสัมมาทิฐิ และสัมาปฏิบัติต่อไป

แม้ว่าเรื่องเทวดาจะเป็นความเชื่อส่วนบุคคลที่มีเรื่องราวและความเป็นมาอย่างชัดเจนในพระไตรปิฎก แต่ก็ยังมีความเคลือบแคลงสงสัยในหมู่คนทั่วไปว่าเทวดามีจริงหรือไม่ เพราะเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ยาก ทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทวดาไขว่เขวและถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม เช่น เกิดร่างทรงขึ้นมาเป็นจำนวนมากโดยอ้างเป็นเทวดา นำเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดาไปสร้างช่องทางทำมาหากินที่ผิดศีลธรรม เป็นต้น สังคมไทยจึงควรที่จะมีการจัดระเบียบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเทวดาอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้หนักไปในทางมหายและให้เกิดการบูชาตามทิศทางที่ควรเป็น คือ การบูชาในคุณงามความดี และแนวทางปฏิบัติต่อเทวดาอย่างถูกต้อง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาทำให้เห็นถึงความสำคัญของ ความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนา ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาต่างๆ และเห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาเชิงลึกเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดา ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นในแง่มุมต่างๆ จึงใคร่ขอเสนอแนะหัวข้อวิจัยที่ควรศึกษาเพิ่มเติม ดังนี้

๑. การศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนาจากคัมภีร์อื่นๆทางพระพุทธศาสนาหายาน
๒. การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องเทวดาในล้านนาและภาคอื่นๆของไทย
๓. การวิเคราะห์ผลกระทบการบูชาเทวดาในล้านนาที่มีต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย อรรถกถาแปล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. **จักรวาลที่ปณี**. กรุงเทพมหานคร: เนทพัลเอ็กเซลสตีศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓.

แก้วธารา (นามแฝง). **ภณยัณห์**. กรุงเทพมหานคร: พี เอ็น เค แอนด์ สกายพริ้นติงส์, ๒๕๕๖.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี. **ตำนานพื้นเมือง**

เชียงใหม่. พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔.

จ.เปรียญ.(นามแฝง). **ประเพณีพิธีมงคลของไทย**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาการ, ๒๕๒๕.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. **ผีเจ้านาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, ๒๕๔๕.

ไชย ณ พล. **การบริหารด้วยระบบศรัทธา**. กรุงเทพมหานคร: พลัสเพรส, ๒๕๕๕.

दनัย ไชยโยธา. **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส.พริ้นติงเฮาส์, ๒๕๓๘.

พิสิษฐ โศตรสุโพธิ์. **พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา : อดีตสู่ปัจจุบัน (หนังสือ หอมผญา ๓๐ ปี)**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

ทันตแพทย์สม สุจิรา. **เดอะมิราเคิล ศรัทธาหรือมมาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พริ้นติงแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗.

เจียรชาย อักษรดิษฐ์. **พิธีกรรมพืชน้ำ**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. เชียงใหม่: ธารปัญญา จำกัด, ๒๕๕๒.

นิยะดา เหล่าสุนทร. **ไตรภูมิพระร่วง การศึกษาที่มา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๔๓.

พรรณเพ็ญ เครือไทย. **วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา**. เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๔๐.

พระบริหารเทพธานี . **พงศาวดารไทยสมัยศรีอยุธยา ภาคแรก..** กรุงเทพมหานคร: บพิธ, ๒๕๑๔.

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. **รามเกียรติ์**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๐.
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **นรกสวรรค์ ในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและ
 สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: เอสอาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๖.

_____. **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **พุทธธรรม (ฉบับขยาย)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร: พุทธธรรม, ๒๕๕๕.

_____. **เรื่องเหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, ๒๕๔๘.

_____. **เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, ๒๕๕๓.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **อานุภาพพระปริตร**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). **ภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.

พระมหาพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อ.จ. อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๔.

พระอัครวงษ์เถระ. **สัททนต์ธาดุมมาลา คัมภีร์หลักบาลีไวยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๒๕.

พันธลักษณ์ (นามแฝง). **พิธีกรรมและความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร : บ้านหนังสือ, ๒๕๔๘.

พุทธทาสภิกขุ. **ไสยศาสตร์ครองเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

ลิปิกร มาแก้ว. **พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา : อดีตสู่ปัจจุบัน (หนังสือ หอมผลญา ๓๐ ปี)**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

วิที พานิชพันธ์. **วิถีล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๘.

สงวน โชติสุขรัตน์. **ประเพณีไทยภาคเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒.

_____. **ประเพณีไทยภาคเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๓.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **พิธีกรรมในวิถีชีวิตล้านนาจากคัมภีร์โบราณ**. เชียงใหม่: นนบุรีการพิมพ์, ๒๕๕๗.

สนธิ สมักรการ. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา.**

กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

สมคิด นันตะ. **พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา : อดีตสู่ปัจจุบัน (หนังสือ หอมผญา ๓๐ ปี).**

เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

สมเด็จพระพรหมประมานุชิตชินโรส. **พระปฐมสมโพธิกถา.** กรุงเทพมหานคร: อำนวยศาสน์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมานุชิตชินโรส. **ปฐมสมโพธิ (ภาษาบาลี) ฉบับคัดลอกจาก**

คัมภีร์ใบลานอักษรขอม. กรุงเทพมหานคร: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วรมหาวิหาร , ๒๕๓๗.

สร้อยดี อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๕๓.

สุชีพ ปุณณานุภาพ. **ความรู้เรื่องบทธวดมนต์.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติในสมัยสุโขทัย**

ถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุรพล คำหริกุล. **ศิลปกรรมล้านนา กับคุณค่าที่กำลังเปลี่ยนไป.** เชียงใหม่: เซนต์, ๒๕๔๐.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **เทวดาพุทธ.** เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓.

_____. **เทวดาพุทธ: เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง.** เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๓.

_____. **วรรณกรรมชาดกที่มีลักษณะเป็น “ล้านนา”.** เขียนอ้างอิงในวรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา. เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๔๐.

_____. **วรรณกรรมล้านนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สวก.), ๒๕๔๖.

_____. **วรรณกรรมล้านนา.** ภาควิชาภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖.

(๒) รายงานวิจัย :

พระมหาศิริวัฒน์ สิริวัฒนและประยงค์ จันทรแดง. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของเทวดาที่

ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก”. **รายงานการวิจัย.** สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๒.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

ชนาภรณ์ วงศ์โรจนภรณ์. “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของคำสอนเรื่องพรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ธมกร แซ่ฟอง. “ศึกษาการบรรลुरुธรรมของผู้ปฏิบัติในเทวภูมิ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๐.

ปาณิสรา มีแสง. “ศึกษาแนวคิดเรื่องเทพอารักษ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับเทพอารักษ์ในพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาเฉพาะเทพจุฑาลงกรณราชวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจโน (ทับทิมเทศ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙.

พระครูสมุห์อินทร์วงศ์ อิสสรภาณี (วงศ์ไชยคำ). “พระเมตตายุทธเจ้า: แนวคิด ความเชื่อและอิทธิพลต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระเกียรติวิทย์ อดุลสนโต (โอชาวัฒน์). “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาวิวัฒน์ จีรวทโน(ตรีมิ่งมิตร). “การศึกษาเปรียบเทียบเหตุที่ทำให้เป็นเทวดาและมนุษย์ในกามาวจรภูมิ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๕.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระอธิการคำภา อติพโล (ปิยะกะเส). “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระอธิการประทุม จารุวิโส (ปรางมาศ). “การศึกษาเปรียบเทียบเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พิรภัทร์ ศรีตุลา. “เทวดารักษาทิศในอาถิไ้โพธิ์บาทร์”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕.

มานิตย์ โกฤทธิ. “บรรยากาศแห่งศรัทธา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๕.

ศุภสันต์ ฉายนียโยธิน. “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพในมุมมอง

พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๔) บทความ :

กิติ แก่นจำปี. “ความเชื่อเรื่องผีปู่แสะย่าแสะ”. **ศึกษาศาสตร์สาร คณะศึกษาศาสตร์**

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒-๔ (ตุลาคม): ๑๒๒-๑๒๓.

รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม. “บวชนาค ต้องทำขวัญนาค: ประเพณีของนาคอุษาคเนย์ที่ไม่มีใน

อินเดียลังกา”. **ศิลปวัฒนธรรม**, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘ (มิถุนายน ๒๕๕๖): ๖๘.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ ๒๐. **เรื่องที่ ๓ จิตรกรรมไทยประเพณี**.

โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นสารานุกรมไทยแบบเป็นชุด.

สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ. “การศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต

ของประชาชนในจังหวัดเชียงราย”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี** ปีที่ ๗ ฉบับที่

๑๓ (มกราคม ๒๕๕๖): ๓๗-๓๘.

สุวิภา จำปาวัลย์. “พระธาตุล้านนา: การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ในสังคมโลกาภิวัตน์”. **วารสารวิจัย**

ศิลป์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๑๒๔.

อนุกุล ศิริพันธ์. “ผีเจ้านาย (พิธีกรรมวิถีคนเมือง)”. **สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง และสำนักงาน**

วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ปี พ.ศ. ๒๕๕๕: ๕๕.

(๕) สื่อสารสนเทศ :

Pornphanh. **กลุ่มคนรุ่นใหม่ SBNR เชื้อศรัทธาแต่ปฏิเสธศาสนา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://teen.mthai.com/variety/73041.html> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ดิฐดา นุชบุษบา. **เทคนิคการฟ้อน นีโอล้านนา**. **วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ**.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/151-1-576-1-10-

20180628.pdf [๒๓ กันยายน ๒๕๖๑].

ท่องเที่ยววิถีชีวิตดั้งเดิม ย้อนรอยอารยธรรมอาณาจักรล้านนาที่ชุมชนวัดศรีสุพรรณ. หนังสือพิมพ์

แนวหน้า. (๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.naewna.com/likesara/354614> [๒๙ กันยายน ๒๕๖๑].

ธ. ธรรมรักษ์ (๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๔). **เทวดาคืออะไร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://torthammarak.wordpress.com> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐].

ธรรมะสอนใจ. **ท่องสวรรค์ ตอน ชีวิตความเป็นอยู่ของเทวดา**. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา:<https://www.dmc.tv/pages/> [๑๖ กันยายน ๒๕๖๑].

ประเพณีวัฒนธรรม. **ฟ้อนล่องน่าน ศิลปะแห่งอวัจนภาษา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://longnanproject.wordpress.com/2014/07/10> [๒๓ กันยายน ๒๕๖๑].

เปลวสีเงิน(นามแฝง). “เยาวชนไทยก้าวไป4.0 แต่ยังเชื่อ..คำสาบาน?!” **หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์**

(ออนไลน์). (๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๑). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.thaipost.net/main/detail/3757> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๑].

พงศกร เบ็ญจจันทร์. **ตำนานกำเนิดเทพนัตของชาวพม่า(วัฒนธรรมพม่า)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.gotoknow.org/posts/15548> [๔ ตุลาคม ๒๕๖๑].

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๙). **เทวภูมิ**. [ออนไลน์]. ที่มา : [http://www.dharma-](http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/lp-vilas/lp-vilas-01-06.htm)

[gateway.com/monk/preach/lp-vilas/lp-vilas-01-06.htm](http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/lp-vilas/lp-vilas-01-06.htm) [๒๐ กันยายน ๒๕๖๑].

พระอนุรุทธาจารย์. **ปกรณ์อันรวบรวมซึ่งอรรถแห่งพระอิทธิธรรม ปริจเฉทที่ ๕ (วิถีมุตตสังคห**

วิภาค). หน้า ๑๔-๑๕. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.thepathofpurity.com>

[๑๔ ก.ย. ๒๕๖๐].

พีแนนนี(นามแฝง). **ไม่เชื่ออย่าลบหลู่! สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 10 มหาลัย ที่พึงใจ นศ. ขออะไรสมหวังทุก**

ราย!. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.dek-d.com/tcas/48627/> [๘ ตุลาคม

๒๕๖๑].

พุดวิงค์ บุชรราช. **เทพของพุทธ ของไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.polyboon.com/stories/story000078.html> [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐].

ศรีเลา เกษพรหม. **พิธีฟังธรรมปลาช่อน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.sri.cmu.ac.th/~elanna/elanna51/cere/cere1-02.html> [๑๒ ตุลาคม

๒๕๖๐].

เศรษฐกิจ. **หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์**. (๙ กรกฎาคม ๒๕๖๐). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/612159> [๒๙ กันยายน ๒๕๖๑].

อานิสงส์คาถาอุณห์สวชัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.84000.org/anisong/01.html>

[๒๒ กันยายน ๒๕๖๑].

(๖) สัมภาษณ์เชิงลึก

สัมภาษณ์ นายบันเทิง สุวรรณวงศ์, (ปราชญ์ชาวบ้าน), ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายศรีวัย ธิมา, (ปราชญ์ชาวบ้าน), ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายภฏ ภูประดิษฐ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
ลำพูน, ๖ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นางสาวสวาท ภาณุมนต์วาท, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดลำพูน, ๖ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นางสาวอัญชลี ปิ่นสร, เจ้าพนักงานปฏิบัติงาน สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน,
๖ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นางสาวณัฐปภัสร อินทะจักร, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดลำพูน, ๖ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายสุรสิทธิ์ โนภทัต, นักวิชาการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัด
แม่ฮ่องสอน, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นางสาวเดือนวิสาข์ หนูหงส์, ผู้ปฏิบัติการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายกฤตพล ยิ้มแย้ม, ผู้ปฏิบัติการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัด
แม่ฮ่องสอน, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระเชิดศักดิ์ ขนติโก, นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วัด
ปางต้นเตือ อำเภอมะอ่าย จ.เชียงใหม่, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

Le May. Reginald. **The Culture of South-East Asia**. London: Government of India,
1954.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นายกันต์กวีนต์ ทัดทาน

วันเดือนปีเกิด : ๒๕ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๒๘

สถานที่เกิด : จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษา :

การศึกษาทางโลก

๒๕๔๗ ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสวนบุญโญปถัมภ์ ลำพูน

๒๕๕๐ ระดับอุดมศึกษา สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชา การท่องเที่ยวและการโรงแรม จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาสารคาม ปี ๒๕๕๐

การศึกษาทางธรรม

๒๕๔๐ สำเร็จการศึกษานักศึกษาธรรมชั้นตรี

๒๕๔๑ สำเร็จการศึกษานักศึกษาธรรมชั้นโท

๒๕๔๒ สำเร็จการศึกษานักศึกษาธรรมชั้นเอก

ผลงานและประสบการณ์ :

- วิทยากรอิสระ “The Academy of Dhamma” อบรมสัมมนาให้ความรู้ทางธรรม แก่องค์กรบริษัทสถานศึกษา มหาวิทยาลัย และหน่วยงานราชการและชุมชนปี ๒๕๕๖
- ผู้ดำเนินรายการและให้ความรู้ “รายการคลิกใจให้ธรรม” สถานีโทรทัศน์ MTV PSI ช่อง Five Channel ออกอากาศปี ๒๕๕๙
- ผู้นำกลุ่มธรรมมะสัญจร “ศีลวดี” องค์กรอิสระช่วยเหลือสังคมและพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ จนถึงปัจจุบัน (๒๕๖๑)

ภาคผนวก ก.
หนังสือขอสัมภาระ

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๑,๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นายภฏ ภูประดิษฐ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวีวินต์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุธานุยุต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(นายภฏ ภูประดิษฐ์)
นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ

๖ / ๐๑ / ๖๒ /

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๖,๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวณัฐภัสร์ อินทะจักร นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวีวินต์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมามาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นางอุบลรัตน์ อินทะจักร
6/01/62 /

(นักวิชาการ ศาสตราจารย์พิเศษ)

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๖.๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวอัญชลี ปันสร เจ้าพนักงานปฏิบัติงานการศาสนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวีนต์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวความคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพราหมเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นางลัดดาวัลย์ นันทิ
๖/๓.ค. / ๖๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๕๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๒.๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นางสาววาท ภาณุมนต์วาท นักวิชาการศาสนาชำนาญการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวีนต์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องนี้เป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุธานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นางกัญญาภา รตนพงศ์วิภา
(อธิการบดี วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน)
๖ / มค. / ๖๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๖.๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นายสุรสิทธิ์ โนภทัต นักวิชาการศาสนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวีวินต์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษิตตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษิตวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุธานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นายสุรสิทธิ์ โนภทัต
๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ว.๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวเดือนวิสาข์ หนูหงส์ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานศาสนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวีนิษฐ์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๕๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวความคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องนี้เป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพราหมเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุธานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นางสาวเดือนวิสาข์ หนูหงส์
๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๕๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๖.๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นายกฤตพล ยิ้มแย้ม เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานศาสนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวีวินต์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุธานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐ ม.ค ๒๕๖๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๕๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๔๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นายบันเทิง สุวรรณวงศ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกัณต์กวีนต์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุธานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒/๐๖/๖๒ ๕ มกราคม ๒๕๖๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๕๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๖๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นายศรีวิชัย อีมา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวีวินต์ นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นางสาววิภา อีมา
๕ มกราคม ๒๕๖๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕ / ๖๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๓ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เรียน พระเชิดศักดิ์ ขนดีโก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายกันต์กวี นามสกุล ทัดทาน รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวความคิดความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาดมหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณา
อนุญาตให้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเชิดศักดิ์ ขนดีโก
๗ มกราคม ๒๕๖๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ภาคผนวก ข.
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. นายภฏ ภูประดิษฐ์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน
๒. นางสาวสวาท ภาณุมนต์วาที	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน
๓. นางสาวณัฐปภัสร์ อินทะจักร	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน
๔. นางสาวอัญชลี ปิ่นสร	เจ้าพนักงานปฏิบัติงานการศาสนา
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน
๕. นายสุรสิทธิ์ โนภักดิ์	นักวิชาการศาสนา
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
๖. นางสาวเดือนวิสาข์ หนูหงส์	เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานศาสนา
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
๗. นายกฤตพล ยิ้มแย้ม	เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานศาสนา
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
๘. พระเชิดศักดิ์ ขนดีโก	พระนิสิต
สาขาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๙. นายบันเทิง สุวรรณวงศ์	ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ ๒ ต.เหล่ายาว อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน
๑๐. นายศรีวัย ธิมา	ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ ๙ ต.เหล่ายาว อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน

ภาคผนวก ค. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อประกอบวิทยานิพนธ์

คณะพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ชื่อ-นามสกุล.....

เพศ

สถานที่สัมภาษณ์

.....

.....

วันเวลาที่สัมภาษณ์...../...../..... เวลา.....

ส่วนที่ ๒ ตอบคำถามเฉพาะความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนา

๒.๑ ท่านมองว่าเทวดามีส่วนสำคัญกับพิธีกรรมในทางล้านนาหรือไม่ อย่างไร...?

.....

.....

.....

.....

๒.๒ ท่านมองว่าการมีความศรัทธาต่อเทวดาในสังคมล้านนา มีผลดีหรือผลเสีย อย่างไรบ้าง...?

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ท่านเห็นว่าประเพณีและวัฒนธรรมของคนล้านนา มีอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องเทวดาหรือไม่
อย่างไร...?

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องเทวดา ส่งผลในด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจในล้านนาอย่างไรบ้าง...?

.....

.....

.....

.....

๒.๕ ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องเทวดา มีอิทธิพลต่อสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อออนไลน์ อย่างไรบ้าง...?

.....

.....

.....

.....

๒.๖ ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องเทวดาจะส่งผลต่อค่านิยมของคนรุ่นใหม่ในล้านนาอย่างไรบ้าง...?

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือเป็นอย่างสูง

นายกันต์กวีนต์ ทัดทาน

ผู้จัดทำวิจัย

ภาคผนวก ง.
ภาพประกอบการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายศรีวัย ธิมา (ปราชญ์ชาวบ้าน), ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายบันเทิง สุวรรณวงศ์ (ปราชญ์ชาวบ้าน), ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายภณ ภูประดิษฐ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดลำพูน , ๖ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์นางสาวณัฐภัสร์ อินทะจักร นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดลำพูน, ๖ มกราคม ๒๕๖๒.